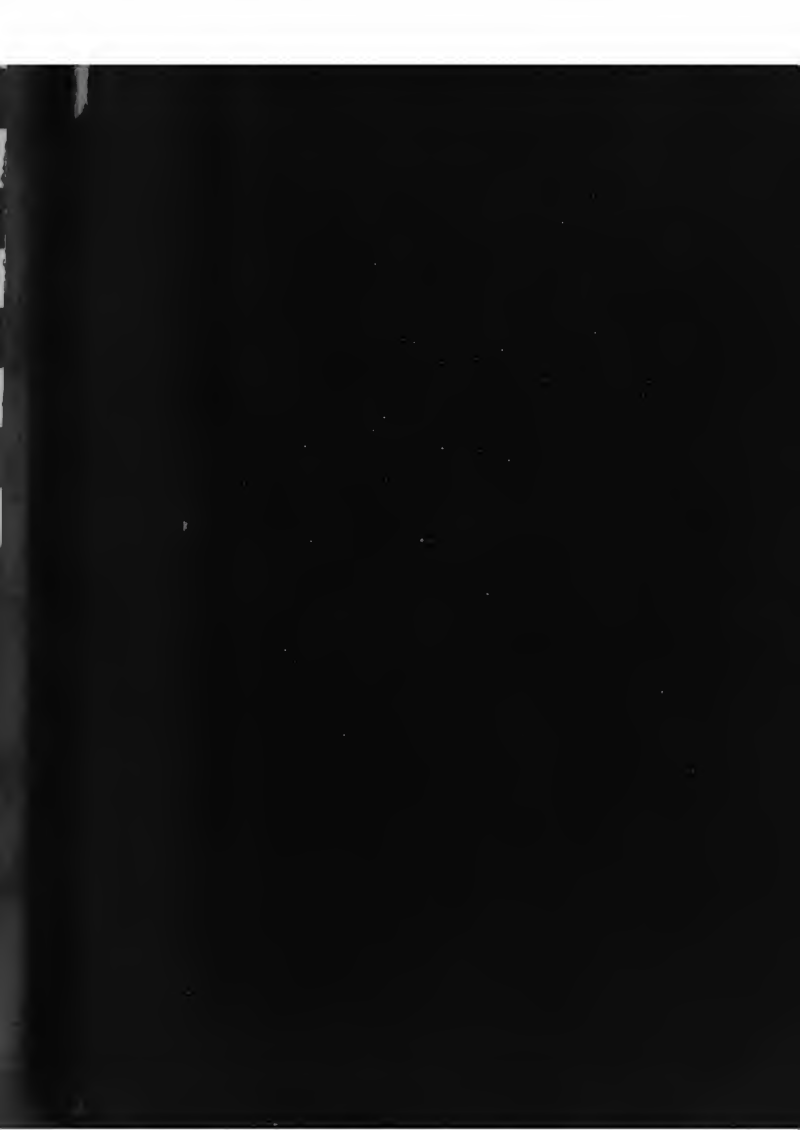

**VALDEMAR DEN
ANDENS JYDSKE
LOV-EFTER DEN
FLEN BORGSKE...**

0.1

1

C. Nym

10.

C. Nyrop

VALDEMAR DEN ANDENS**JYDSKE LOV****- efter den Flensborgske Codex -**

tilligemed

den 1590 foranstaltede ny Udgave af Loven

og

**den af Ekenberger 1593 besørgede plattyske
Oversættelse af samme,**

udgivne,

**ifølge Foranstaltning af
det kgl. Ministerium for Hertugdømmet Slesvig,**

ved

P. G. THORSEN,**Universitets-Bibliothekar, Medlem af det kgl. danske Selskab for Fædrelands
Historie og Sprog.**

KJØBENHAVN.

Trykt i det Berlingske Bogtrykkeri.

1853.

(I Kommission i A. F. Høst's Universit.-Boghandel.)

Forerindring.

Der er ingen af de gamle danske Love, der har tilbagelagt en så mærkelig Bane som jyske Lov. I det de på samme Måde, hver for sig, dannede sig i en fjærn Tid, der går ud over Historien, ligesom af sig selv og uvilkårlig udviklede sig gjennem og af Retssædvaner, Kjendelser og Anordninger - hvilket sidste især er påviseligt ved skånske Lov - fik de alle sin bestemte Form i første Halvdel af 13. Århundrede. Det skete upåtvivlelig sidst med jyske Lov, men den blev efter en varsom Ordning af de ældre Retskilder også vedtaget og stadfæstet på en almindelig Rigsdag, hvilket ikke vides om nogen af de andre, og mens de andre i Tidens Løb vege tilbage, blev den jyske stående som gjældende.

1) Jyske Lov blev på Dansk udstædt i Vordingborg, - et Sted hvor, som Navnet giver tilkjende, Retten var plejet fra gamle Tider, selv om der ikke just er, som man har villet, noget Runemonuments Vidnesbyrd derfor - i Året 1241 i Marts Måned af Kong Valdemar den anden, der derfor hyppig findes benævnt med Tilnavnet „Lovfører“. Lovens egen Fortale siger så udtrykkelig, at det var dette År og på Dansk, så man må undre sig over, at der så længe har kunnet fremsættes andre Meninger herom. Dens Område var Halvøen og de fynske Øer. At den ikke har haft nogen anden Bestemmelse er noksom beviseligt af Middelalderens Forhold i det hele og af Forholdene som de vare endnu i 17. Århundrede. Det er imidlertid nok troligt, at Øerne ikke have stået i et så fast Forhold til Loven som

Halvøen, hvor den ustridig egentlig har hjemme. — Er den mulig end at henføre især til sammes nordligere Halvdel, så har igjen den sydlige Halvdel bestandig bevaret den, og denne har endda et vigtigt Retsmonument, der er ældre end jyske Lovs Udstædelse, nemlig Staden Slesvigs gamle Stadsret. Det er i Grunden besynderligt, at Bevarelsen har fundet Sted, da skandinaviske og germaniske Stammer strax ved Historiens Begyndelse mødtes i dette Landskab, da den uhindrede Land-Samfærdsel, der bestandig har haft så stor Indflydelse på Halvøens Vilkår, stadig forbandt med det store Fastland, og da endelig Naboskabet fra først af var vanskeligt og Forholdene navnlig fra midt i 13. Århundrede bleve i meget lang Tid stedse ugunstigere. Men mærkeligt er det også, at Landet „syd for Åen“ tidlig fik en vis Udsondring, skjönt en sådan oprindelig ikke fandt Sted. Benævnelsen „syd for Åen“ er ikke, som man har ment, blot grundet i de islandske historiske Skribenters Opfattelse, når de jævnlig tale om „fyrir sunnan á“ ved meget forskellige Lejligheder, men er ren dansk; „for sunnæn a“ forekommer således i en kongelig Forordning fra omtrent 1280. Oprindelig var imidlertid denne Udsondring ikke, derom vidner uden al Tvivl netop jyske Lov mere end alt andet, enten man så tager dens Kilder eller dens Udstædelse i Betragtning. Upåtvivlelig vidner også Ribe Bispedømmes Stiftelse i det 10. Århundrede om, at det var således. Men et Udtryk fik denne noget udsondrede Stilling ved et eget Landsting på Urnehoved, som vistnok var til i det mindste midt i det 11. Århundrede, og vel må antages at have haft sin Grund i de forskellige Stammers Samværen i Landskabet, i sammes naturlige Beskaffenhed, i det det engang ved en stor Ström tværs over — hvilket enhver endnu tydelig kan se og ved at komme forbi ikke kan andet end blive opmærksom på — hindres noget fra Samfærdsel med Halvøens nordlige Del, hvor det almindelige, i Viborg langt fraliggende, Landsting fandtes. Urnehovedting bevarede dog, såvidt vides, altid trofast Karakteren af at være — ikke det almindelige Landsting, men et Landskabsting, hvorfra der kunde appelleres og appelleredes til hint; det skal senere være sket på en Måde endnu 1586.

Der er nylig foretaget omhyggelige Undersøgelser af Stedet, hvor Urnehovedting holdtes indtil 1524, (navnlig af Topografen J. N. Schmidt og meddelt i *Antiq. Tidsskrift* for 1849-51, S. 47-57 tilligemed et Kort over Egnen). Derimod savnes aldeles en alsidig, indsigtsfuld og upartisk Fremstilling af alt, hvad der vedkommer Urnehovedting, dets Forhold og Virksomhed, og en sådan er derfor i høj Grad ønskelig. Et Hovedmateriale haves i de indholdsrige Akter i Prosessen for den tyske Kejser 1424, der findes trykte efter Originalen i *Scriptores rerum danicarum* Tom. 7, p. 263-455, og et lignende vil vistnok også findes i Akterne i den 1587 afgjorte Proses for den tyske Kammerret (med tilhørende Grændseafgjørelse allerede fra 1557) om Slesvig Stifts Stilling til Riget, (jfr. *Kamptz, Staatsrechtl. Bemerkungen*, 1847, S. 326). En fuldstændig Undersøgelse vilde i Sandhed være vigtig og lærerig. - Den betydningsfulde Skik fandt i Slesvig Sted, at jyske Lov blev oplæst på selve Staden Slesvigs Rådhus af Byøvrigheden for menige Almue. En Efterretning om denne Skik, der er så alderdommelig, at den næsten fører tilbage til Oldtiden og den Kulturtilstand, Sagaerne fornemlig skildre, er meddelt i „*Den danske Atlas*“, Tom. 7, (Kbh. 1781) der blot omhandler Hertugdømmet Slesvig og har så meget samlet som ellers ingensteds findes. Der berettes S. 588, at dette fandt Sted 1448 (mulig en Fejl for 1488) 1492, 1494, 1496 og 1504, hvorom det hedder „an S. Lorentz Dage, ward dat Loobock gelesen upp dem Huse“. Beretningen er efter Stadens gamle Protokoller og mulig vilde, da sådanne endnu haves, (jfr. *Falcks staatsbürg. Mag.* 7 Bd.) et nyt Eftersyn af dem bringe flere interessante Ting frem herom. Er Oplæsningen holdt op med 1504, er det formodentlig foranlediget derved, at Lovtexten dette År for første Gang blev udgivet, hvorimod det, at en plattydsk Oversættelse 1486 blev udgivet, altså ikke har foranlediget nogen Standsning heri. - Endelig er det ældste, nu her udgivne, Håndskrift af Jyske Lov blevet opbevaret på Flensborg Rådhus, hvor det uden Tvivl i Århundreder har haft Plads, og det berettes endnu midt i forrige Århundrede, at Håndskrifter af Loven fandtes ved flere slesvigske

Kirker; det var nok værd at være opmærksom på, hvor det har været eller mulig er.

Endnu er det at erindre, at Jydske Lov i nyere Tid håndhævedes i Kong Christian den 5. Forordning af 15. Nov. 1684, og at Kong Frederik den 4. befalede 1722, at Udgaven af 1717 af jydske Lov med Tilbehør skulde anskaffes ved alle Retter i Slesvig. I hin Forordning var henvist til, at der mulig forestod en Forandring og det var virkelig også i Værk med en ny Lovs Udarbejdelse. Det er ikke meget bekjendt, dog kan det ses af den udførlige Underretning i Mølleri Cimbria litterata Tom. 3 om den lærde Rendsborger Marquard Gude, i det der p. 285 berettes om ham: „Rege - jubente novo legum ducatus Slesvicensis - codici conscribendo se accinxit. Qvi tamen labor - est interruptus (1689) et successu caruit“. Efter Statsakten af 9. Sept. 1806 satte det i Gang med en ny borgerlig Lovbog for „die Herzogthümer“. Det forhindredes ved Begivenhederne i Året 1807 og deres Følger, og det blev en af denne strænge Tids blivende gode Virkninger.

Således gjælder jydske Lov endnu den Dag i Dag i Hertugdømmet Slesvig, den gamle Lov, der så simpelt og smukt udtaler (2, 7) den høje Grundsætning, at „Sandheden skal altid være mægtigere og kjærere end Loven“.

2) Som Følge af at Jydske Lov forholdsvis har haft så stort et Område og i så mange Århundreder har været brugt i forskellige Skikkelser, har den en stor Litteratur i flere Sprog. Den haves først udgivet i en gammel plattysk Oversættelse. Langebek ytrede den Mening (i dansk hist. Alm. 1764), at en sådan uden Tvivl var trykt mere end en Gang før År 1500, og fra andre Sider komme ligeledes Angivelser frem, der tyde herpå. Udgaven fra 1486, 4to, er imidlertid den eneste egentlig bekjendte og rimeligvis i alt Fald den første. Der var netop 1486, i det mindste et midlertidigt, Bogtrykkeri i Staden Slesvig. I dette År tryktes nemlig der det anselige og smukke „Missale Ecclesiæ Slesvicensis“ - som i vore Dage er en endnu større Sjældenhed end hin (skjønt sammes Tilværelse tidligere endog har været betvivlet) og vel næppe findes fuldstændig uden i

Exemplaret her i det store kgl. Bibl. - og det synes derfor, at man snarest må tænke sig, at jydsk Lov da også er trykt der, i det det er uangivet, hvorfra den er udgået. Omtrent 1485 havde Ditmarskerne fået sin Landret mangfoldiggjort ved Hjælp af den ny Kunst; ved samme Tid blev også Th. Gheysmers Udtog af Saxos danske Historie trykt på Plattysk og den danske Rimkrönnike oversat deri, ligesom der i det hele i den Tid herskede meget Liv i dette Sprog, som har en stor og interessant Litteratur, der ubillig og længe har stået tilsidesat. Hvad Loven angår, da er den naturligvis blevet oversat, fordi den behøvedes i det sydlige Slesvig og hos Friserne på Vestsiden. Det synes endog, som om Oversættelsen er blevet til hos dem. Det tør vistnok sluttet af en bag i Bogen anbragt Påkaldelse af „St. Anna sulff drude“ (ifølge en ikke enkeltstående, men almindelig katolsk Skik, jfr. Acta Sanctorum under 26. Juli) som hjælpende „in waters noeet“. Fejlfriere og bedre end i den trykte Bog findes denne plattyske Oversættelse i det mindste i 4 ældre, endnu tilværende, Membranmanuskripter - for blot her at nævne disse - hvilke vistnok ere et Bevis for en tidlig og ej ubetydelig Udbredelse. Et af disse, som er her, i Univ. Bibl. i den Arnamagnæanske Håndskriftsamling under Nr. 6, 8vo, er mig vel bekjendt, men det er ikke synderlig ældre end 1486. De 3 andre, nemlig et i Tübingen, et på Lindau og et i Gettorf Kirke i Slesvig gå ikke ud over det 15de Århundrede. Utydelige Spor af den findes også kun lidet længere endnu tilbage i Tiden og den er derfor dog vist ej blevet til før hen mod Slutningen af 14. Århundrede. Man er uvis, om den oversat fra Lovens danske Text eller fra en latinsk Oversættelse af denne.

En latinsk Oversættelse af jydsk Lov, der er fra midt i 14. Århundrede og altså er ældre end de tidligste Spor af den plattyske jydsk Lov, haves endnu. En sådan findes i Membranen Arn. Magn. Nr. 11, 8vo, og er trykt i Biskop Knuds Udgave af Jydsk Lov, der udkom i Ribe 1504, 4to. Vistnok betragtedes denne latinske Oversættelse sædvanlig som Biskop Knuds - således sagde Ar. Huitfeldt „giorde Judsk Lowbog paa Latine“ - men

det er ikke så, den er meget ældre og kun forefundet og optaget af Biskop Knud i hans Udgave. For første Gang fremkom her Lovens gamle egentlige Text, dog i den fornygede og noget forandrede Form, som Håndskrifterne af Loven og Sproget havde i Slutningen af 15. Århundrede. Til de latinske Glosser og Anmærkninger, som ledsage Udgaven, har derimod Bogens Tittel alene Hensyn, i det denne endog slet ikke nævner den også deri indeholdte latinske og danske Text. Den lyder således: „*Quedam breues expositiones et legum et iurium, concordantie et alligationes circa leges iucie per reuerendum in Christo patrem ac dominum Kanutum Episcopum vibergensem et venerabilem vtriusque iuris doctorem, super iutorum legisterium.*“ Upåtvivlelig vare hine mange og store Glosser egentlig Hovedsagen og det er vel heller ikke med Urette, at Biskop Knud endog af nyere Forfattere må høre ilde, fordi han ved dem bidrog til at føre den romerske Ret ind, hvor den ikke har hjemme. Det er vistnok sandt, når Gadendam, der dog var „*antecessor*“ i Kiel, siger [hist. iur. cimbr. p. 39]: „*laudamus præsulis operosam industriam, si modo non addidisset concordantias et alligationes e iure peregrino. Pessimo sane exemplo viam monstrauit primus, qua, rationes legum patriarum in Latii latebris quærendo iuris prudentiam natiuam sensim deformarent.*“ Og selv Falck giver Medhold heri ved at ytre (Das jütsche Low, Einleit. S. XXXIII): „Dieser Interpret hatte den Kopf zu voll von römischen und canonischen Rechtsideen, als dass ihm die Erklärung des Gesetzes im Geiste desselben hätte gelingen sollen.“ Uden Værd ere imidlertid ikke de indførte Domme, forefaldne Tilfælde, Rets-sædvaner etc., og en virkelig Fortjeneste var det at få Loven udgivet i Grundsproget, hvilket den för aldrig havde været, og för end endnu nogen anden af de gamle danske Love blev trykt, til hvilket den blev en Opfordring. At der var stor Trang til den og at den rundt om i Riget har været velkommen, ses deraf, at den 1508 allerede optryktes i Kjøbenhavn uforandret, - og at det latinske Apparat også har været Tidsalderen nødvendiggere, end vi nu så lige kunne forstå, kan der vist næppe være nogen Tvivl om. Det må

tillige erindres, at Forholdene, hvorunder Udgivelsen fandt Sted, ikke ere nærmere bekendte. Et vigtigt Bidrag dertil afgiver Håndskriftet Arn. Magn. 12, 8vo, der synes at indeholde et Udkast til Biskop Knuds Glosser, således af meget er rettet og udslettet deri, og Anvisning er givet til Ordningen deraf. Overensstemmende hermed ere de også indførte i Randen af Membranen Arn. Magn. 16, 8vo, der allerede før indeholdt (skrevet med en ældre Hånd) den latinske Oversættelse og den danske Text og flere Lovstykker, således som de ere trykte i Udgaven 1504. Forsåvidt synes altså nysnævnte Manuskript at kunne betragtes som dennes Kilde. To lignende Membran-Manuskripter haves desuden endnu (i det kgl. Bibl., i den gamle Manuskriptsamling Nr. 3135-36. 4to), der dog, i det de vise, at Afskrifter forplantedes, noget afvige fra det trykte. Alle 3 have Årstallet 1488, der vistnok kun er blevet gjentaget i Afskrifterne til forskjellig Tid af den egentlige Original, fordi det der fandtes som angivende Tiden for Værkets Slutning. Man har hidtil ej turdet antage dette, fordi ingen Efterretninger havde om Biskop Knud så langt hen. Men han fik, på Grund af sine hyppige diplomatiske Rejser, tidlig Medhjælper og Efterfølger, og det er desårsag ikke besynderligt, om der forsåvidt intet vidstes om ham, efterat han ganske var trådt tilbage. Der vilde vel således næppe være noget vovet ved at antage, at han havde levet endnu 1488, skjönt han vel ej nævnes efter 1478. Heldigvis er i den senere Tid et Pergaments-Dokument, der findes i Viborg Rådstuarkiv, blevet bekendtgjort, hvoraf erfares, at han endog levede 1499. Ved et Sandemandstog „red værdige Fader Biskop Knud med“ på Viborg Mark Mandagen efter Valborg Dag det angivne År. Der var ikke nogen anden Biskop i Riget af dette Navn, hvormed han kunde forvexles; Årstallet er rigtigt og hvad der kan antages med Hensyn til hans Alder lægger ingen Hindringer i Vejen, og man er således vistnok uberettiget til ikke at tilkjende Udsagnet fuld Gyldighed. Umuligt vilde det endog ikke være, at han selv havde oplevet Udgivelsen. Udgavens Tittel kan vel ikke just være fra ham, men, som det i det mindste synes, den betegner ham dog heller ikke som af-

død. Der er på denne Måde flere ej så let forenelige Momenter, som ej ere uden Vigtighed og at tage med ved en ny Undersøgelse af Forholdet med disse Glosser og deres Redigering, som vel kunde behøves.

Herefter gik en lang Tid, inden noget igjen foretoges med Jydske Lov. En 1557 af Rigsråden Erik Krabbe, som det synes efter Kongens Anmodning besørget, højtydsk Oversættelse - vel ikke uden Hensyn til den gamle plattyske - behøver kun at nævnes, fordi den plejer at omtales, blev meget udbredt i Afskrifter og endog på ny overført på Plattysk, og vel ikke var uden Sammenhæng med det almindelige Lovrevisions-Arbejde, som dengang forehavdes. Udgivet blev den nemlig ikke før 1684 i Kjøbenhavn af P. Resen og kunde altså ikke have haft uden en meget indskrænket Virkning. Det er vistnok ganske med Urette, at Falck (Privatrecht 1, 414) beklager, at der ikke er gjort nok for denne Oversættelse og den gamle plattyske. Hvad der behøvedes med Hensyn til denne, er vistnok sket ved at den igjen er gjort alle tilgængelig, og med hin bör vistnok intet foretages. Omsider 1590 kom jydske Lov frem igjen og denne Gang ved offentlig Foranstaltning, hvis Hensigt er tilkjendegivet i Titlen, der lyder således: „Den Rette Subste Lovbog, Nu Nyflige offuerfeet, Corrigerit oc Danstken Forbedrit, Aar MDLXXX. Prentet i den Kongelige Stad Kiøbenhaffn, Aff Mæß Vingardt, 1590. Cum Gratia et Privilegio Serenissimæ Regiæ Maiestatis.“ — På Tittelbladets anden Side er det kongl. Våben afbildet med Underskrift „Arma Regis Daciæ“. Derefter følger Forordningen af 14. Avg. 1590 (der her også vil findes trykt foran Loven,) hvorved denne Udgave indføres og gjøres gjældende „alle Steder, hvor jydske Lov bruges“, og strax derefter Lovens Fortale og selve Loven. Noget nærmere vides slet ikke om, hvorledes den er blevet til, efter hvilke Regler og ved hvem. Kansleren Niels Kaas, Regjeringsrådets første Medlem, betegnes dog som den Mand, der har iværksat og mulig endog forestået dette Lovarbejde. De flere Skrifter, der udgaves til hans Amindelse 1694 i Anledning af hans Død tale vel ikke noget herom og der er vist ikke i

noget dansk Skrift fra den Tid noget meddelt derom; ligesom der næppe i noget Bibl.-Manuskript er noget lævnet til Kundskab om denne Revision og Fremgangsmåden derved, — besynderligt nok, da der ofte er efterladt os meget om langt mindre vigtige Ting. Alligevel er der dog al Årsag til at antage, at N. Kaas er Ophavsmanden. Ligesom han vistnok med største Grund af en Samtidig betegnede som „omnem hanc ætatem vincens“, således var han en Mand med betydelige Studier, og meget nidkjær for Rettens Håndhævelse, hvilken mulig endog fremskyndede hans dødelige Afgang. En Forestilling om, i hvilken høj Anseelse jyske Lov stod den Tid, får man ved at se, hvorledes Ar. Huitfeldt drev på, (f. Ex. 1589 i Fortalen til Udgaven af Andreae Sunonis leges provinciales Scaniae) at man skulde afskaffe de andre gamle Provindslove og gjøre denne til almindelig Landslov, som den, der havde Fortrinnet („tanquam præstantior“). N. Kaas tog dog sikkert det rette Parti ved ikke at gjøre dette, men skaffe jyske Lov Foryngelse ved større Tilgjængelighed, Almenforståelighed og fornyet Lovskraft. — Den Besynderlighed finder Sted ved denne Revision af 1590, at der er tre forskellige Udgaver fra dette samme År. At den ene eller de to skulde være blotte Eftertryk, kan, skjönt der ikke anføres, hos hvem de ere trykte (men vel i Kjøbenhavn 1590) ikke antages, da de begge sige sig at have kgl. Privilegium. Heller ikke giver en (hidtil utrykt) kgl. Bevilling af 26. Avg. 1590 angående Lovens Trykning nogen nærmere Oplysning herom. Som den egentlige Hovedudgave må uden al Tvivl den betragtes, som har Bogtrykkerens Navn, idelig det kgl. Våben, og derved og ved større skårne Begyndelsesbogstaver har Tegn på at være den første og den, der er anvendt mest på. Men adskillige større Trykfejl i denne, hvorved endog Meningen forstyrredes, — i Tal dog ikke flere, end at de have kunnet opføres tilsidst på et Blad —, må vel have foranlediget, at man foranstaltede ny Aftryk, hvori disse Fejl ere rettede. Dette Fortrin have de to senere, i øvrigt have de i det hele ingen, navnlig den ene, — de ere nemlig, som sagt, forskellige. Alle tre have samme Antal Blade og samme Signatur, men den oprindelige er sat alligevel for sig alene, det er tydeligt,

og selv de to andre ere ikke ganske ens satte, da Liniernes Slutning etc. ikke altid stemmer aldeles. For at angive noget, hvorpå de sikkert kunne kjendes hver for sig, skal jeg anføre, at imens i 1, i. det første Bogstav (B) er så stort i det Oplag, jeg betegner som det oprindelige, at det går ned udfor 7 Linier, er det i det, jeg vilde kalde det andet, ikke større end at det går ned for 3 Linier, og i det tredie, det som øjensynlig er det ringeste og mest skjødesløse (om end enkelte Ting der kunne findes bedst), kun ned for 2. Til den oprindelige Udgave, og i det mindste også til den anden, hører foruden jyske Lov endnu Christian den 3. Reces af 1558, Frederik den 2. Reces af 1576, hans Håndfæstning, Gårdsret, Søret og adskillige „åbne Breve“. Disses Antal kan forefindes forskjelligt, da det ikke nærmere angives, hvilke der skal være, men uden Tvivl er det hele „Forordn.“ af Fred. 2. af 27/12 1588 og 18 åbne Breve, alle 19 med 1590. Originaludgaven har på alt den samme Bogtrykkes Navn, den anden derimod ikke noget og er her ligeledes mindre udsiret. Det er en Mærkelighed ved en vedføjte Materiefortegnelse, at der oftere står Henvisning til „Constitutio Erics, Erics 2di, vide Glossam, in glossa“, hvorved vel ikke kan være ment andet end Apparatet i Biskop Knuds Udgave, skjønt man ellers har ladet det uomtalt. — Kolderup-Rosenvinge, som indførte også Revisionen af 1590 i sin Udgave af jyske Lov, berører ikke denne her omhandlede Omstændighed med de tre forskjellige fra dette År. Stundum tales vel om „andre“ Udgaver, men at herved de nyere menes fra 17. Århundrede, er tydeligt af Anmærkningen til 1, 33, der endog bestemt viser, at Kold. Rosenvinge kun har kjendt og aftrykt den, som jeg har betegnet som den tredie. Denne har nemlig her urigtig „almindelig“, hvorimod de to andre fra 1590, både den oprindelige og den anden, have „Almindig“. Det samme gjælder, for at tage et Par spredte Exempler, om „anden“ i 2, 8, hvor disse to have „nogen“, og om „End laaner hand hannem“ i 3, 35, der er meningsløst endog og i Stedet for „dennem“. Da min Opmærksomhed var blevet henvendt på, at der således var denne Tredobbelthed, var jeg så heldig at få de to, mig hidtil ubekjendte, forskjellige

Exemplarer erhvervet. Jeg har stadig sammenholdt dem alle tre, hvorom nærmere nedenfor. — Ny Oplag gjordes i det mindste 1642. 43. 69. 71, i hvilke enkelte mindre Fejl dels udgik dels tilkom. Efter 1671 udkom ingen, da Jydske Lov blev overflødig i Kongeriget ved den almindelige Lovbogs Udstædelse 1683, men da man således lod den i dens danske Form forsvinde, unddrog man tillige Slesvig, også hvor der var Anledning, Bekjendtskabet med og Benyttelsen af denne. Gadendam, der som storfyrstelig Undersåt vel må betragtes som et uvilligt Vidne om slesvigske Lovforhold, ytrer i sin ovennævnte hist. iur. cimbr. pag. 43 om Jydske Lov fra 1590: „ad nostram ætatem normam constituit, ab qua deflectendum eo minus, quo magis ad decidendum iudici sufficit, et ad intelligendum iura non consuevit frustra a priuatis“.

Med Hensyn til de tyske Dele af Slesvig og med Hensyn til den, allerede dengang for længe siden, i Hertugdømmet indkomne Vane med Rettens Betjening i det tyske Sprog, også hvor det ikke skulde eller burde være, var det imidlertid nødvendigt, at den fornyede Jydske Lov blev overført på Plattydsk, der den Tid endnu var ikke blot Folkesprog, men tillige Kirke- og Retssprog. Dette skete ved Blasius Ekenberger fra Lübeck, en gammel Jurist, bosiddende i Flensborg, hvor han var Amtsskriver og blev meget brugt såvel i offentlige som private retslige Forretninger. Han fik 7. Sept. 1592 en kgl. Bevilling på at måtte med 10 Års Eneret, som den danske Udg. også havde, lade trykke en tysk Oversættelse af Lovbogen, men således, at Bogen, [da det vist ikke kunde ske i Flensborg] skulde trykkes „udi vor Kjøbstad Ribe“, [hvor da det Vedelske Liljebjergs-Bogtrykkeri fandtes]. Det er ganske mærkeligt og Grundene hertil kunne tænkes at have været forskellige. Således kom det dog ikke til at gå. Under 20 Nov. 1592 fik han et nyt Privilegium, udstædt i Forening af Hertug Johan Adolf og det danske Regjeringsråd, på at udgive, med samme Eneret, „das (newlicher zeit, in Denischer Sprach, ausgegangene) Jutische Lowbuch, in gute Holsteinische Teütsche Sprache“ og lade den trykke i Staden Slesvig. Der blev altså Eken-

bergers Værk trykt, og udkom 1593, 4to, som „Dat Ræcht e Jubske Lowbock Anno 1590 auergesehn, Corrigeret, vnde in dem Dencken vorbetert: tho Copenhagen in Druck vthgegahn. Nu öuerst vth dem Dencken in de Polsteinische Sprache, van Worde tho Worde, Alse dat beiden Spraken am negesten hefft geschehn mögen, By dat trüwlikestegebracht vnde vmmegesettet“. Anno 1593. - Hans Navn står ikke altid på Titten, vel endog sædvanligvis ikke, men først i og under Tilegnelsen til Kongen af 2. Jan. 1593. I denne Anledning kalder han sig blot „Bürger der Königlichen Erffstadt Flenszborch“. Ligesom der vistnok var gjort Indsigelser fra Hertugens Side med Hensyn til Privilegiet, - og, som det synes, i dette Tilfælde ikke uden Grund, da det vel dels måtte være et Fællesanliggende, dels i alt Fald nærmest angik de tyske Indvånere, som fortrinsvis hørte under Hertugens Område - således fik nu Bogen ikke Lov fra denne Side til at komme ud strax og som den af Ekenberger var besörget trykt. Oprindelig var det kgl. Våben anbragt på den anden Side af Tittelbladet, derefter på et Blad for sig Kongens Portræt (vistnok efter et, der var meddelt af N. Kaas - i det mindste anmodede Ekenberger Kansleren om et til dette Öjemed, og det tidligste, der haves af Christian den 4., da han dengang kun var 15 År), hvorpå fulgte det omtalte Fællesprivilegium, Tilegnelsen til Kongen og tilsidst den kgl. Forordning af 20. Nov. 1592, hvorved Oversættelsen gjordes gjældende i Riget og Fyrstendømmet, som Ordene lyde. Det mishagede især Hertugen, at han herved ikke var taget med, og Uddelingen af Oplaget, der just var i hans By Slesvig, forbødes. Dog var allerede et Antal Exemplarer udsendt. Et meget sirligt, som findes her i det kgl. Bibl., og har den nys anførte Beskaffenhed, er formodentlig af dem, der bleve tilstillede Kongen og de regjerende Rigsråder. Men vistnok er den störste Del af Oplaget blevet behandlet efter Hertugens Forlangende, der slet ikke angik Arbejdet som Oversættelse af Loven. Enten have Exemplarerne fået det hertugelige Våben på den anden Side af Bladet med Kongens Portræt og et eller flere af de derefter oprindelig følgende Aktstykker, om ikke alle,

ere tagne bort, og det var vel det som egentlig forlangtes, - eller Lovens Fortale følger lige efter Tittlen og det kongelige Portræt. Adskillige interessante Oplysninger og Dokumenter herom ere efter Originalerne meddelte i Staatsb. Magaz. 9ter Bd. og n. staatsb. Magaz. 6ter Bd. — Omfanget, hvori den Ekenbergerske Oversættelse gjælder, er alene bestemt ved Forordn. af 20. Nov. 1592, som desårsag også vil findes her anført foran Loven. Gadendams Udsagn herom - for også at anføre dette, ligesom det af ham om Udgaven af 1590 - er følgende (hist. iur. Cimbr. pag. 40-41): „eam - gloriam auctor sibi parauit, ut ipsius interpretatio publice adprobata, inque foris Jutiæ meridionalis, seu ducatus Slesvicensis, recepta, instar legis authenticæ habeatur“. Falck tilkjendegav sin Mening (i Privatrecht I, 413-14, udk. 1825) i disse Ord: „Seine Übersetzung ward zum öffentlichen Gebrauch sanctionirt und ist der geltende Text geblieben. Diese Autorisation hindert indess nicht, wo offenbare Irrthümer des Übersetzers erweislich sind, den wahren Inhalt des Originals als gesetzliche Vorschrift anzuerkennen.“ Der var 1593 gjort et stort Oplag, som ikke var gået med, da de 10 År vare omme, for hvilke Ekenbergers Eneret gjaldt. Resten blev derfor, formodentlig efter en simpel Tilladelse, forsynet med en ny Tittel fra 1603 og kaldt „Secundæ Editionis Des Jüdtſchen Lombots ... Nu ... wedderſümme auergesehen ... Prima Pars ... allen de Godt vnde dat Densche Recht leeff hebben tho gude thosamen beſchreuen“. Der er dog slet ingen Forandringer foregået med selve Loven, kun ses det, at Begyndelsen indtil 4. Side er blevet omsat, men adskillige påfaldende skjodesløse Småting fra 1. Udgave komme igjen, ja endog det sidste Blad i samme, hvorpå der står „Gedruckt tho Schlefſwig ... cum gratia et priuilegio ad decennium Anno XCIII“ er beholdt. Den Omstændighed, at dette Blad undertiden har manglet i Exemplarer, har dog foranlediget, at man har troet, at den såkaldte 2 Udgave virkelig var trykt 1603 og på et andet Sted. — Det vides ikke, at der herved var Fatalier at overstå, skjönt intet Hensyn er taget til Hertugen, men alene det kgl. Våben [og et Portræt af Kongen, i hans Alder den-

gang] på ny gives og ligeledes den så mishagende blot kgl. Forordning. Ellers er egentlig intet medfulgt fra 1593, derimod meddeles, der siges ikke i hvilken Hensigt, en Fortegnelse over alle „de Härřit im gantzen Ryke Dennemarck, Vth dem Norden an tho reken“ og gående ud fra „Hallandt“ ender den med dem „in dem Förstendohme Schleswigh“. Tilegnelsen er til Statholder Gerhard Rantzouw. Iøvrigt gives især Oplysning om et forehavende Arbejde til Lovbogens Forklaring, over hvilket vedföjes en Udsigt. Allerede 1594 udgaves til den Ende, som et Tillæg, et „Repertorium alphabeticum“, der nu gjentoges i Forbindelse med Loven. 1595 udkom endog en særskilt „Dispositio des Handbokes“, 4to. Dette skulde nemlig være Navnet på det ny forklarende Værk, der skulde altså være *Secundæ Editionis Secunda Pars*. Sædvanligst kalder han det dog selv „Enchiridion“, stundum „Elucubratio“, og dette sidste er således ikke noget særskilt Værk, som man har antaget. Enchiridion udkom imidlertid aldrig, men haves endnu opbevaret i Manuskript. Et sådant i Original til 1-2. Bog er her i det kgl. Bibl. (gamle Mss-Samling 3287. 4to), og med Årstallet 1595. Enkelte Stykker af dette efterladte Værk bleve trykte i Westphalens Monum. ined. Cimbr. i Tom. 4 og 3. (Stykket „vam Landkauf und Beyspruch“ er nemlig af Ekenberger, jfr. Falck, d. jüt. Low, Einl. S. XXXV.) ligesom i „Staatsb. Magaz. 6. Bd. hans „Tractätlein van Prozeszen“, hvilken tillægges en stor historisk Vigtighed. — Ekenberger var også den Mand, der kunde skrive et latinsk Carmen; i et sådant (der haves særskilt trykt) lykønskede han til Kongens Kroning 1596. Også deri omtaler han sit store Arbejd med „Woldemari leges“. Det vigtigste til Kundskab om Manden og hans Virken er hans Tilegnelser og de ham givne Bevillinger, hvilke Falck omstændelig har meddelt på ny i sin Udgave (og deriblandt blev Bevillingen af 7. Sept. 1592 her for første Gang bekendtgjort.) Ekenberger har givet Prædikestolen til Nikolaj Kirke i Flensborg, hvor også et Epitaf og hans Billede fandtes, hvilke sidste forlængst ere borte (jfr. Danske Atlas 7, 369), men dog opbevarede i Afbildning ved Resens Udgave af Krabbes højtydske Oversættelse af jydsk Lov og i Westphalens Mon. ined. Tom. 4.

I Molleri Cimbria litterata, hvis hele 3. Tome anvendes på udførlige Efterretninger om fortjente litterære Mænd, findes om Ekenberger kun en Side, Tom. I, 145-46. Han døde i ringe Kår, 92 År gammel. Hans Dødsår 1616 er, mærkeligt nok, kun opbevaret i „Dansk Litteratur-Journal“ 4. Bd. (S. 308), udkommet 1783-84 i Kjøbenhavn.

Efter et helt Århundredes Forløb udgaves først igjen 1717, 4to, et nyt Oplag af Ekenbergers Oversættelse; det udkom, besørget af Advokat E. Wölffel, ifølge en Bevilling der gaves Boghandler Bosseck i Flensborg, som før med 10 Års Eneret. I Tittlen hedder det: „Das jütische Low, So in diesen Landen vornehmlich im Herzogthume Schleswig durch Rgl. Befehl introducirt und bis dato gebräuchlich ist“. I Tilegnelsen til Kongen siges, at der havde været længe meget Begjær efter denne Lov, både fordi den behøvedes ved Retterne og ønskedes af fremmede Lærde, „zweifels ohne weil sie das Maiestätische Alterthum verehren, welches in diesem Buche - - hervor leuchtet. Der unverfälschten Billigkeit zu geschweigen, die wie in allen dänischen Rechten also auch in diesen jütischen sich durchgehends spüren lässt und dabei in seinem kleinen Kern einen so zulänglichen Vorrath von Licht und Recht in sich hält, dass“ etc. Til Udgaven, der i det ydre ikke nøje holder sig til den gamle, hører Ekenbergers Repertorium alphabeticum gennemset og forøget, og (med særskilt Tittel) korte, hidtil utrykte, fortløbende Glosser til hele Loven af Advokat Joachim Blüting, der havde været i hertugelig Tjeneste i Staden Slesvig, men allerede var død i en høj Alder omtrent 1660. Stor Anseelse må disse Glosser have stået i, siden de således fremdroges, og det ved kongeligt Reskript befalede 1722, jfr. Falcks d. jüt. Low, Side 23-24, at Retterne i Hertugdømmet Slesvig skulde være forsynede med denne ny Udgave af den jyske Lovbog med Blütings Glosser, hvorved dog tillige tilkjendegaves: „dass die Auslegung jetzgedachter Glosse des Blütings in iudicando nicht weiter nachzugehen sey, als selbige dem Text des Low-Buchs etc. conform“. De små Afdelinger, hvori Ekenberger havde udskilt Kapitlerne, ere i denne Udgave numererede og for-

synede med Paragraf tegn, der dog ingenlunde altid svare til hine. Det hedder blot, at man har numereret, uden at der siges noget om, hvorledes eller hvorefter dette er foretaget, kun synes det at være noget vedtaget, ikke noget nyt. Disse Tegn og Tal findes ikke i den danske Udgave og må vel have formet sig og forsåvidt stillet sig som nødvendige ved den mere detaljerede Anvendelse af den tyske. Fra Blüting hidrøre de ikke, når man dømmer efter hans (større) Glosser i hans egenhændige Håndskrift. - Som Fortolker er Blüting blevet navnkundigere end Ekenberger, og med Rette. Dog må det erindres, at han var blot Praktiker og tog for meget Hensyn til den romerske Ret. Denne Dom, som allerede F. E. Vogt, der skrev en i sin Tid bekjendt *Commentatio in leges juticas de homicidio*, Kiel 1712, 4to, afgav over Blüting, [„practice quidem doctus --- sed non raro conclusiones jus Romanum, Canonicum vel glossatorum opiniones redolentes format, quæ juris jutici principiis directe adversantur“] er iøjnefaldende og er ikke siden blevet underkjendt, men gjentaget. Om Blüting selv vides overordentlig lidt, da man ikke, som Tilfældet var ved Ekenberger, har udgivne Skrifter af ham at hente noget fra. Mølleri Cimbr. litt. har kun ubetydeligt 1, 52 og Falck har derfor omhyggelig meddelt flere tilfældig erfarede små Efterretninger om ham i n. staatsb. Mag. 3. Bd. (p. 212-13, 351-52, 880-81, alt Vidnesbyrd om, hvor lidt han af Samtiden er blevet omtalt.) Hans „*Observationes juris Cimbrici*“ 1-9 findes trykte i Westphalens monum. ined. Tom. 3, og endelig den 10. („von mancherley Todtschlägen im jütschen Low“) i n. staatsb. Mag. 3. Bd., af hvilken det synes at fremgå, at Lovens kriminalrettlige Bestemmelser have haft Gyldighed senere end det ellers plejede at antages. Desuden haves endnu af ham i Håndskrift: „*Repertorium iuris*“ (jfr. Falcks *das jütsche Low*, Einleitung, S. XXXIV); „*Erbgangsrecht*“, et Slags System over denne Materie af Lovbogen (et Manuskript heraf, der dog er temmelig nyt, haves her i kgl. Bibl., gamle Mss. Saml. 1126, fol.); og endelig (større) Glosser over Lovens 1. Bog (i et for en stor Del vist egenhændigt Manuskript, der tillige indeholder *Observ.*

1-4, sammesteds 1124, fol.) — Det vilde vistnok være interessant og lønnende, om der tilvejebragtes en Sammenstilling af, hvad der findes adspredt i Blütings og Ekenbergers (trykte og) utrykte Skrifter af mærkelige Tilfælde — for at bruge et Blütingsk Udtryk — „unter dem Lowbuche“, af vigtige og oplysende Domme, Vedtægter og Skikke.

Det næste, der skete for jyske Lov var omsider en Udgave, Kbh. 1783, 4to, af den gamle Text, der havde været urørt siden 1508, men nu besörgedes efter et af de ældste Håndskrifter, Arn. Magn. 286. fol. af Lovhistorikeren P. Kofod Ancher. Det var et meget fortjenstligt Arbejde, og en god Begyndelse til alle følgende Bestræbelser i denne Retning. Udgaven ledsagedes af „Ting-Forklaringer“, som dog ere temmelig få og korte, og „Ord-Forklaringer“, der var det første af den Art, der betydede egentlig noget. Endelig er også vedföjet Texten en latinsk Oversættelse af Loven fra 1590. Den er dog ikke af Ancher selv, men fra det 17. Århundrede, i hvilket man, da jyske Lov havde fået en ny gjældende Skikkelse, ikke fornægtede den gamle Lyst til at oversætte Lovbogen i andre Sprog. Oversættelsen, der dog noget frit er behandlet af Ancher, er meddelt efter Arn. Magn. Nr. 13, 8vo.

Fremdragelsen af Lovens gamle Text på denne Måde fik upåtvivlelig ikke nogen Indflydelse på Studiet og Anvendelsen af den plattyske Text, som man kunde have ønsket. Der kom, hvor denne brugtes, ikke noget tilsyne i Litteraturen i det mindste, som kunde tyde derpå, og da det efter rigelig et Århundredes Forløb igjen blev fornødent at udgive denne, hvilket Falck gjorde ved sin „Das jütsche Low aus dem Dänischen überseht von Blasius Ekenberger. Mit einer hochdeutschen Uebersetzung, den Artiteln Torb Degns und einigen Anmerkungen“, Altona 1819, 4to, skete det vel med ikke ubetydeligt Hensyn til den gamle Text, men det var dog vist ikke nær, hvad man kunde have ventet og ønsket, ligesom selve Lovbogen, som sådan, derved og ved at endog en höjtydsk, — dog ikke fra Udgiveren hidrørende, men ældre, — Oversættelse af den plattyske Text, altså en Oversættelses Oversættelse, tryktes ved Siden

af denne, blev ikke nærmet til, men fjærnet fra den Rod, hvoraf den var rundet. I det med synlig Forkjærlighed alt er fremdraget, der tjener til den Ekenbergerske Texts ydre historiske Belysning, er derimod slet intet medgivet til Hjælp ved det plattyske Sprog, hvilket dog vel kunde behøves, især da det gjaldt en gjældende Lovtext. Det er ikke klart, efter hvilke Grundsætninger den plattyske Text her er behandlet; Originalen er i alt ingenlunde nøje fulgt, hvad sammes Skriftform angår. I Henhold til denne Udgave blev Lovtexten indført i Esmarchs „Sammlung der Statute etc. welche das bürgerliche Recht des Herzogthums Schleswig betreffen“, 1846, 8vo, S. 1-39, med en Del ikke uvæsentlige reale Anmærkninger og med Udeladelse af de Paragraffer, som „cessant“, hvilke mest falde i 2. og 3. Bog, og ikke synes at være så mange som man skulde tro. I det denne Oversigt sluttes, ligger det nær at bemærke, at det ingenlunde er uvigtigt (som det vel ellers vil synes de fleste) at være opmærksom på, at den Ekenbergerske Lovtext, som først skulde efter Kongens Ønske have været trykt i Ribe, blev først trykt i Slesvig 1593 (og 1603), anden Gang i Flensborg 1717, tredie Gang i Altona 1819 ledsaget af en højtydsk Oversættelse. Af sig selv har dette stillet sig således, men er ikke ubetegnende for Forholdene og deres Medfør til de forskjellige Tider. — Her har den för nu altså ingen sinde været trykt.

For Fuldstændigheds Skyld og for deres Skyld, som stå Litteraturen fjærnere, ville endnu følgende litterære Oplysninger ej være på urette Plads. — Kolderup-Rosenvinge indførte i sin, i en stor Stil anlagte, „Samling af gamle danske Love“ Jydske Lov efter det af Ancher allerede udgivne Ms. Arn. Magn. 286, fol. i 3. Bind, Kbh. 1837, 4to; - tilligemed den gamle latinske Overs., dog ikke efter Arn. Magn. 11, 8vo, der i Indledn. S. XV. antages (meget urigtig) at være „efter al Sandsynlighed endog fra det 13. Århundrede“, men efter et andet Manuskript, som er dog omtr. 150 År yngre, og af den Grund at hint ikke var ganske fuldstændigt; - tilligemed Lovtexten fra 1590, dog kun med Benyttelse af den ene af de tre Udgaver fra dette År og tilfældigvis just den

mindst gode, - og endelig tilligemed den plattyske Text fra Udgaven 1486 og Thord Degns Artikler på Dansk og Latin. Apparatet er ikke stort, da det består af „Anmærkninger“ efter Lovens Orden til den gamle Text, hvilke ere af temmelig lille Omfang, men iøvrigt i det hele gode, og af løbende korte Bemærkninger til Texten fra 1590 anbragte neden under samme. Indledningen omhandler Håndskrifterne, men med stor Ufuldstændighed, ligesom de under den gamle Text satte Varianter langt fra ere fuldstændige, når Planen just skulde være at meddele dem. — Endelig udgav N. M. Petersen „Jyske Lov“, Kbh. 1850, 8vo, ifølge Planen ikke efter noget bestemt Håndskrift.

De vigtigste Kilder til Kundskab om jyske Lov ere: Anchers danske Lovhistorie, 1-2, 1769-76, 4to, der dog helst skal bruges i denne Originaludgave, da de Schlegelske Tillæg i 2. Udgave („Samlede juridiske Skrifter“, 1-3, 1807-11) ingenlunde have bragt Lovhistorien fremad; Gadendams *historia iuris Cimbrici speciatim slesvicensis et holsatici*, 1770, 8vo, der i nyere Tider oftere er kaldt ubetydelig, men dog er mere betydende end meget, der senere har skullet være betydeligt; Kold.-Rosenvinges danske Retshistorie, 1-2, 1832; af særskilte Afhandlinger, foruden et Par af den i den nordiske Rets-Literatur meget arbejdende J. C. H. Dreyer fra omtrent midt i forrige Århundrede, nogle større og adskillige ej uvigtige mindre Bidrag i Falcks *staatsbürgerl. Magazin*, 1-10 Bd., *neues staatsb. Mag.* 1-10 Bd. og *Archiv* 1-5 Bd., 1821-47; J. E. Larsens Bidrag til de gamle danske Provindsiallovbøgers Historie i Ørstedes juridiske Tidsskrift, 13-15 Bd., 1827-28, og meddelt i Udtog af C. Paulsen med Bemærkninger i *Krit. Zeitschr. f. Rechtswissenschaft des Auslandes*, 1 Bd., Heidelberg 1829; C. Olufsens Bidrag til Oplysning om Danmarks indvortes Forfatning i de ældre Tider, især i det 13. Aarhundrede, i det danske Vidensk. Selsk. hist. phil. Skr. 1. Bd., 1823.

Det første Forsøg til en systematisk Fremstilling af Lovbogens Indhold er Mejers *methodus iuris danici*, fra

Begyndelsen af 17. Århundrede; den blev dog desværre ikke, som nyere Forfattere uden videre angive, trykt ved den Tid, men først i Westphalens mon. ined. Tom. 4, - det kunde dog endnu være næsten en Skyldighed at udgive efter Håndskrifter den vakre, korte Fremstilling særskilt. — Nutidens Forhold og Anskuelser gives i Falcks Handbuch des schleswig-holsteinischen Privatrechts, 1-5, 1. 1825-48 og i C. Paulsens Lehrbuch des Privatrechts der Herzogthümer Schleswig und Holstein und Lauenburg. 1842.

3) Det var Planen for nærværende Udgave, at den skulde give, som besynderligt nok aldrig før er sket, Jydske Lovs gamle Text efter den ældste og bedste Kilde og den fornyede fra 1590 og den derefter 1593 oversatte Ekenbergerske plattyske. De to sidste have haft og have sin praktiske Betydning, men Grundvolden for dem begge, den hvorpå alt tilsidst kommer an, er den gamle. Vel have vi ikke nu noget Håndskrift bevaret af Loven, der går op til Valdemar den andens Dage, dog træffer det sig så heldigt, at vi i det mindste have et, som sikkert er fra det samme Århundrede, om end 40-50 År yngre end Lovens Udstædelse. En heldig Skjæbne har også villet, at det just er blevet bevaret i Hertugdømmet Slesvig, og netop i sammes Midtpunkt, i Staden Flensborg på selve Rådhuset, hvor dette Klenodie således i Tidernes Løb har kunnet være et talende Vidnesbyrd om Retstilstandens Grundvold og vedbliver at være det, efterat det hermed udgives til almindelig Efterretning som jydske Lovs ældste opbevarede Form. Som sådan er det også forlængst anerkjendt; allerede A. Höjer udtalte det 1735 i sin Diss. inaug. de eo quod iure belli licet in minores og omstændeligere i en egenhændig Opsats foran i en Afskrift af denne Codex, som han ved denne Tid erhvervede sig og endnu er opbevaret i det kgl. Bibl. (gamle Mss. Saml. 3138, 4to), om man end ikke tør kalde denne Codex, som han var tilbøjelig til, en Original, og om end adskilligt, som han beråber sig på, ikke holder Stik. Det betyder således intet, at denne Codex ikke indeholder senere Forordninger og Håndfæstninger. Heller ikke har det nogen Betydning, at Biskoppernes Navne i Slutningen af Lovens

Fortale kun ere angivne ved Begyndelsesbogstaverne; det kan vel være, at det har været således oprindeligt, men det findes også f. E. i det stokholmske Håndskrift C. 37, der er fra midt i 14. Århundrede, og lignende finder Sted i andre Tilfælde, - og dog er man stedse så sikkert vedblevet at sige, at hin Omstændighed kun fandtes i den Codex. Höjer, som i det hele iagttog skarpt, har alligevel dømt fuldkommen rigtig ved at henføre Codex til det 13. Århundrede, hvilket ligeledes Langebek, der var i så høj Grad sagkyndig i dansk Palæografi, gjør. Hans Bedømmelse af den findes også foran i en Afskrift, han besad (nu i det kgl. Bibl. iblandt Mss. Uldall. Nr. 230, 4to,) og er i høj Grad gennemtrængt af Forestillingen om den høje Ælde, og noget udførligere end Höjers og mere i det enkelte begrundet, kun gjør han også Codex snarere lidt for gammel end for ung. Efter disse tvende nævnte Afskrifter og en i Univ. Bibl. (Add. 344. 4to) - og der haves endnu et Par Afskrifter af noget forskjelligt Værd, skjönt de alle, med Undtagelse af Höjers, ere afskrevne med samme Hånd 1763 - kunde man med Sikkerhed udgive Loven, kun ikke med Hensyn til lagttagelse af mindre væsentlige Småting. Gadendam, som i sit oftere nævnte Skrift endog meddelte et Faksimile af I, 1-2, [det eneste endog indtil et kortere, men bedre udført, meddeltes til 3. Bind af gamle danske Love 1837, - og på lidt nær aldeles korrekt, om end givende en ikke tilstrækkelig Forestilling om Manuskriptets Skjönhed], ytrer samme Mening om Alderen som Höjer, og ligeledes Ancher (i Lovhistorien 1, 160). Ikke fuldt så bestemt udtalte han sig i sin Udgave af Loven, hvilket Kold.-Rosenvinge efter Sædvane fulgte, i det hans Dom om gamle Håndskrifter i det hele er ubestemt og vaklende. Den Flensborgske Codex er dog alligevel hidtil kun benyttet til en let Konferering i Anchers Udgave og til en større i Kold.-Rosenvinges, der dog ikke er fuldstændig; ikke at tale om, at det er umuligt at få en sikker Oversigt over en Codex på den Måde, hvorved endog meget ejendommeligt og væsentligt går tabt eller bliver utydeligt ej blot med Hensyn til Sprog- og Skriftform, men endog med Hensyn til Indholdet. Da enhver Sagkyndig blot behøver at se denne Codex ved

Siden af de andre iøvrigt også gamle, navnlig Arn. Magn. 286. fol., som hidtil alene er udgivet, og dens Alder sikkert kan bevises af Sproget, Skriften og den hele palæografiske Beskaffenhed, kunde der ikke være nogen Tvivl om, at Loven her burde udgives derefter. Ligeså lidt kunde der være nogen Tvivl om, at den burde udgives så nøjagtig som muligt, hvorfra der kun er vejet ved åbenbare Skrivfejl. Af sådanne, f. E. goghæ i Stedet for gothæ, og lignende, findes ikke få - og det er en Grund til ej at anse Codex som en Original - og flere end i Arn. Magn. 286, hvorimod dette igjen har mange Ord og Skriftformer, som ikke således ere urigtige og uskadelige, men ere værre derved, at de ej tör erklæres for Skrivfejl og dog ere besynderlige. Så lidt som muligt er dog betragtet som Fejl; således er, for at anføre et bestemt Exempel, hvorefter der kan dömmes; „fort thy“ beholdt, hvor det forekommer, skjönt t i fort ganske vist kun er overført fra thy. Stundum er også et eller nogle Ord udfaldet, hvilke da i Klammer ere udfyldte, for at Meningen ikke skulde forstyrres. To Blade ere for rum Tid siden udrevne, nemlig de, der indeholdt omtr. 2, 3-11, hvilke Kapitler derfor på samme Måde ere givne efter Arn. Magn. 453, 12mo, der er et smukt og godt Manuskript, om end først fra midt i 14. Århundrede. Inddeling i Bøger finder ikke Sted i Cod. Fl., men kun Kapitler, der i Loven selv omtales som oprindelig tilhørende; dog ere disse ikke fra først af nummererede, de ved dem satte romerske Tal ere yngre og kun beholdte, fordi de allerede ere oftere omtalte og kunne være ret bekvemme, og beholdte også der, hvor der ikke er Overskrift, men blot malet stort Begyndelsesbogstav, og på denne Måde, da de tilsatte Tal høre op med CXXIII, udført indtil Enden. Codex har nu Loven på 54 Blade i Kvartformat, og foran denne Fortalen på et Blad og forrest på 2 Blade Register over Kapitlerne, hvilket som sædvanlig stundum afviger noget fra de egentlige Overskrifter. Det synes ved første Öjekast, at Fortale og Register ere skrevne vel med gammel, men dog med anden Hånd end selve Loven. Ser man nærmere til, befin-des dog, at Ligheden er stor, at der er de samme Sprog- og Skriftegenheder og at Forskjellen kun er den, at Bog-

staverne, især i Registret, ere mindre end i Loven, navnlig i dens Begyndelse og Hovedpart, men siden blive Bogstaverne der også meget mindre. Det hele må derfor vist antages for at være samme Hånd, men det medfører da igjen, da Kapitlet [3, 69] „vm troldomæ“ findes anført i Registret - i Loven selv findes det ikke - at man bliver nødt til at sætte Bestemmelsen herom, om ikke som et Stykke i Loven, så dog i en vis Forbindelse med den, langt tidligere end det ellers antages at skulle ske. Kapitlet findes dog også ellers et eller andet Sted anbragt i yngre Håndskrifter, f. E. ved Slutningen af en Forordn. fra 1284. — De første 36 Sider i Udgaven her måtte trykkes uden at kunne sammenholdes med Codex, hvilket efter det ovenanførte turde gjøres; efterat Codex var kommet tilstæde, ere de også befundne at være således, at de ej behøvede at omtrykkes, dog er der naturligvis (hvilket blev forudset) Afvigelser i adskillige Småting, som ville findes iblandt „Rettelser“, kun med Undtagelse af at det ej angives, hvor der skulde stå w for u eller omvendt og lignende. Man har sædvanlig plejet - og derfor måtte det også her omtales - at lægge Vægt på med Hensyn til Codex Flensb., at der øverst på det sidste Blad findes senere indskrevet et Mandsnavn med tilføjet „possessor istius libri“ og Begyndelsen af et Diplom, udstædt af en Biskop i Slesvig. Formodentlig er begge Dele noget ligegyldigt og Codex påført; i det højeste kunde hint vidne om, at Staden Flensborg ikke altid havde været Ejer af denne, til at bestemme sammes Alder derimod, hvortil man har troet at kunne bruge disse Antegnelser, kunne de slet intet bidrage, Alderens Fastsættelse hviler også på bedre og sikrere Grunde. — En vigtig Beskaffenhed ved Cod. Flensb. er, at der er meget mindre Dialekt i Sproget end i det hidtil alene udgivne Ms. Arn. Magn. 286, hvorefter der derfor også alene hidtil er dømt med Hensyn til den Tids jydsk Sprogart. Man har antaget, at denne til den Tid endnu ikke var udviklet af Dialekten, og at en større Uddannelse egentlig kun tilkom den sællandske Sprogart. Det forholder sig uden Tvivl ikke så. Codex Flensb. har netop hvad man for den Tid vilde kunne kalde et virkeligt Skriftsprog og ligeledes de ældste Hånd-

moderne Betydning ikke så nøje tagende, almindelige Sætninger. Endelig vil Cod. Flensb. ved en Sammenligning befinde at kunne sættes ved Siden af det, der ellers haves fra Slutningen af 13. Århundrede, og kun under det, som er fra Tiden noget længere op i Århundredet, navnlig Rune-håndskriftet af sknåske Lov og de ældste Partier af den såkaldte Valdemars Jordebog. Næsten ligeså gammel og endnu fra 13. Århundrede er det stokholmske C. 39, hvoraf Prøver ere meddelte ved min Udgave af Valdemars sællandske Lov i Forerindringen og af Eriks sæll. Lov iblandt Håndskriftprøverne bag i Bogen; noget yngre og ikke så lidt ind i det følgende Århundrede gående er derimod Arn. Magn. 286, som på mange Steder er så overfyldt med dobbelte Vokaler, der kun sparsomt komme frem i Cod. Fl. og først lidt i dens senere Halvdel, og under 286 igjen stå Arn. Magn. 453, kgl. Bibl. gamle Mss. Saml. 3657, 12mo, og det stokholmske C. 37 — alle fra midt i 14. Århundrede. Gjerne havde jeg ønsket at udfylde Lakunen i Cod. Flensb. efter Håndskriftet af jyske Lov, der findes på Ribe Rådstue, just fordi også dette er opbevaret på samme højtidelige Måde som Cod. Fl. og findes ligeledes inden Slesvigs geografiske Grændse; det kunde dog ikke lade sig gjøre, da det var altfor ungt, fra midt i 15. Århundrede, og i Sprog og Skrift, og derved også i Indhold, for forandret til at kunne tages med. Her har kun kunnet og kun skullet gives korte, om end bestemte, Antydninger. Jeg håber ved en anden Lejlighed at kunne udføre dette omstændeligere og mere i det enkelte, ligesom også at kunne give en fælles Ordbog til alle gamle danske Love, til den jyske i Forening med den skånske og de to sællandske.

Den ny danske Text fra 1590 og den plattyske fra 1593 ere, som overleverede, gjengivne nøjagtig. Kun var der ved den danske den særegne Omstændighed med de tre Udgaver fra 1590 at tage Hensyn til, ikke blot for Ret-skrivningens Skyld, men stundum også ellers. Ingen af dem har derfor udelukkende kunnet følges, men det, der nødvendig måtte erkjendes for det bedste, er taget hvor det fandtes. I 3, 39 til Exempel, hvor den egentlige første Udgave i Over-

skriften har „følger“, men de andre to „fløiger“, er dette beholdt; omvendt har sammesteds de to senere „Da vige sig det“, hvor den første har „vide“, der ligesom hint „fløiger“ er det rigtige. Den Ekenbergerske Text fra 1603 kunde, da den ikke - som ovenfor nærmere er udviklet - er nogen virkelig anden Udgave, ikke give Anledning til nogen sådan særlig Benyttelse, og de små Forskjelligheder, der kunne opdages i de forskjellige Aftryk, angå ikke Lovtexten.

I det det, der i Århundreder har udgjort jydsk Lov i dens forskjellige Former, herved for første Gang samlet fremtræder, er det mit Ønske, at nærværende Udgave også derved må bidrage til at fremme Lovens Bestemmelse.

Kjøbenhavn, den 5te September 1853.

Udgiveren.

KONG CHRISTIAN DEN FJERDES FORORDNINGER

AF

14. AUG. 1590 og 20. NOV. 1592,

hvorved det befales,

at den 1590 foranstaltede Udgave af den Jydske Lovbog,
og den plattyske Oversættelse af samme, skal være
gjældende alle Steder, hvor jydske Lov bruges.

Vi Christian den Fierde, met
Gudz Raade, Danmarckis, Norgis, Wendis oc Gottis
vdualde Konning, Hertug vdi Slesuig, Holsten, Stor-
marn, oc Ditmarsken, Gressue vdi Oldenborg oc Del-
menhorst. Giøre alle vitterligt, At effterdi wi ere
komne vdi forfaring, At her vdi Rigit skal vere mer-
ckelig stor brøst paa de Judske Lovbøger, saa vel de
som Prentede ere, som de ellers ere skreffne eller
wtrycte, saa at vdi mange aff samme Lovbøger findis
stor Defect, gantske Sententier paa somme steder at
vere vdlat, en part vrangelige Prentet oc skreffuit,
en part Dansken formørckit, oc Meningen saa forfett,
at den aff huer Mand fast ilde kand forstaaes oc be-
gribis, huor offuer tit oc offte skeer, at wdi forfal-
lende Sager, som komme wdi Rette, Dommerne oc
synderlige Herrisfogeder, met stor besuerlige Tuil be-
ladis, Huilcke aff forne Lovbøger de skulle følge, Oc
huorledis de deris Domme oc Sentenzer der effter
skulle rette oc fundere. Da er saadan leilighed aff
vore elskelige menige Danmarckis Rigis Raad, Be-
tractit oc offuerueyet, Oc effter deris Fuldbyrde Raad
oc Samtycke, haffue wi forbemelte Judske Lovbog
met Alhomstørste flid oc Vindsfibeligbed ladit igennem

I Christian de veerde, van Ga-

des guaden, tho Dennemarchen, Norwegen, der Wenden
vnde Gotten, ermelder Köninck, Hertoch tho Schleß-
wig, Holstein, Stormarn vnde der Dithmarschen,
Graue tho Oldenborch, vnde Delmenhorst, dohn kundt
hyrmede Idermennichliken. Nademe wy erfaren, vnde
befinden, dat, wegen des Jüdischen Lowbofes, in vnserm
Ryke, vnde Fürstendome Schleßwig, ein groth man-
gel, vnde gebreck, so wol by den Geprenteden Exem-
plarien (also nicht weiniger) by den, de nicht gedrucket,
sonder ein na deme andern vthgeschreuen syn, gefunden
werden schal, dat vth densüligen, in velen Lowböckern,
Defect, vnde gebreck, gange Sententien an etliken
steden, vnde Orden, vthgelaten, eins deils vnrecht Ge-
prentet, vnde geschreuen, Ein part dat Densche vor-
dunckelt, vorsettet, vorkeret, Dermaten, dat jdt van
Idermanne öuel, vnde quatlick kan vorstan vnde be-
grepen werden. Darher sicc tho velen, vnde offteren
malen begyfft, dat in vörfallenden saken, de tho Rechte
anwassen, vnde ingesettet werden, Vnde darup de Rich-
tere Ordcl, vnde Dohm, spreken schölen, Sonderliken
de Hardeßvagebe, mit grottem twyuel, in den Sorgen
vnde Engesten beladen syn, Welckerem Lowbofe, dem

see, hues Defect, mangel oc brøst der sands, Corrigere,
 Dauffen, huor Meningen sands formørckit, forbedre,
 Saa Loven dis klarligere aff huer Mand kunde for-
 staais oc vdydis, icke alleniste de Forstandige, men oc
 de Simpele oc Enfoldige til Nytte oc Behielpning,
 Oc den met Recessen, Handfestningen, Gaardsrätten,
 Sørätten, oc andre atskillige Skick, Forordninge, oc
 Mandater, som vdi vor fiere Herre Faders Salig oc
 Høylofflig Ihukommelsis, saa vel som vdi vor tid,
 effter hans Kierligheds Død ere vdgangne, Befalet
 tilfammen at lade Prente, oc paa Tryck vdgaa, at
 sellies offuer alt Rigit, Menige Indbyggere til gaffn
 oc beste. Bedendis oc strengelige Bindendis, alle
 Dommere oc Fogeder vdi Iudland, Fyen, Langland,
 oc alle andre Steder, saa vilt den Iudske Lov bru-
 gis, At i rette eder effter, vdi hues Sager som hende
 for eder vdi Rette at komme, at Dømme effter for^{ne}
 Lovbog, huor den icke findis at være imod Recessen.
 Sammeledis wille wi oc alle Dommere oc Fogeder,
 saa vel vdi for^{ne} Lande, som vdi alle andre, offuer
 alt Rigit strengelige oc aluorlige befalet haffue, At
 de oc vdi lige maade, rette dennem effter, at Dømme
 effter Recesser, Handfestningen, Gaardsretten, Søræt-
 ten, oc alle de andre Skick, Forordning oc Mandater,
 som wi haffue befalet her hos at lade Prente, Saa
 oc huer Prouing, oc Land effter huer deris Lov vdi

se folgen, vnde wor na, vnde wo se eren Dohm, vnde Ordel, Funderen, gründen, vnde recht spreken schölen.

Darher denne vnse leue getrüwe, vnserß Rykes Rede, solcke eine nodtrofft, vnde gelegenheit, gantz wol bewagen, berathschlaget, betrachtet vnde eins geworden syn, datßulige, na wolgeholdenem Rade, vor guds, vnde nütte, angesehen, dat wy dat vörgeßkreuene Jüdische Lomboc mit dem aller besten flyte, also mögeliß gewesen is, wedderümme dorch sehn lathen, alle vnd jder Defect, Mengel, vnde feyl, de darinne besunden worden syn, vorbeteren, dat Olde vordunkelde Densche vnde de Vnbekanden Wörbe, in eine reine Sprache vmnesetten, vnde vorbeteren laten, Dat datßulige Recht, van Idermanne desto beter, vnde klarer vorstanden werden mach, Vnde eine gewisheit des rechten Textes sy, vnde yder hebbe, worna he sine Sake anstellen, vnde wat dat rechte Olde Jüdische Recht is, weten möge.

Deme thofolge wy oc datßulige also hyrmede vp dat nye in der Holstein Sprache, in den Druck vththogande, vnde jderem Inwaner des Rykes vnde Fürstendomes, oc Mennichliken tho nütte vnde besten tho vorköpende gnedigest befallen. Hyrmede ernstlich gebedende vnde vorbedende, Dat alle Dömere, Richtere, Hardeßvagede, oc Börgermeistere, Rath, Stadtvagede, so in Jüdtlandt, Fyne, Lagelandt, vnde in vnsem

alle de Sager som bliffue kaldit eller steffnit for eder
vdi rette, Oc at hielpe huer Mand Edel oc Wædel,
Fattige oc Rige, Indlendiske oc Udlandiske, Hues Ræt
oc Retsfærdighed vdesker. Saa den Almæctigste Guds
Rige Belsignelse oc Benedidelse, sig saa megit dis
bedre offuer disse Riger oc Lande kunde formere, Lov
oc Ræt Tilbørilige Administreris, At huer Mand lige
oc Ræt kand vederfari, oc ingen met lang vjðleuff-
tig proces oc wnyttig befaastning skulle besuæris oc
opholdis, Huor effter sig alle oc huer jerdelis ville,
oc skulle haffue at rette. Giffuit paa vort Slot
Koldinghus, den 14. Augusti, Aar M. D. LXXX.
Vnder vort Signet.

Förstendome Schleswig, vnde allen anderen Steden,
vnde Orden syn, dar dat Jüdische Lombock gebruket
wert, vp alle Saken, de in Gerichte vörfallen, ere
Ordel, vnde Dohm, darna Richten, Vellen, sîck vor-
holden, als datfûluige ludende, vnde vthwysende is,
vnde dar nichts wedder tho handelende, Dergestalt
dat alle, vnde jder Sake, de in dat Recht gesteuuet,
vnde darup geklaget wert, van Eddel, Vneddel, Ar-
men vnde Ryken, dem Inlendisken also Inlendisken,
wat Recht, vnde Rechtferdicheit is, wedderuaren möge.
Darmit de Alwelbige Godt, desto gröter, vnde Ryker
Benedyunge, vnde Segen, auer dat Ryke, vnde Landt,
günnen vnde geuen wolde, dat Ryke, vnde de Lande,
desto Godtseliger vnde gelückliker, tho Regerende, Den
Armen Vnderdanen, nene wythlöfftige Proceffe, vnde
schware vnnödige Vnkost, nicht vpgedrunge werden.
Worna, alle vnde jeder, Insonderheit vnser Rykes,
vnde der Förstendöme Vnderdan, vnde Jedermennich-
lick sîck tho richtende hebben schal. Datum vp vnserm
Schlate Anderſchow, den 20. Nouembriß, Anno 1592.

JYDSKE LOV.

Mæth logh skal land bygiæs. æn wildæ hwær man oruæs at sit eghæt. oc latæ mæn nytæ iafnæth tha thurstæ man ækki logh with. æn ængi logh ær æmgoth at fylghæ sum sannænd. hwaræ sum man æuær um sannænd. thær skal logh letæ hwilkt ræt ær. waræ æi logh a landæ tha hafuæ hin mest thær mest mattæ gripæ. thy skal logh æstær allæ mæn goræs. at rætæ men oc spakæ. oc saklæsæ nytæ theræ ræt oc spæcthæ. oc folæ oc vrætæ mæn ræthæs thet thær i loghæn ær scriuæn. oc thuræ æi for thy fulcummæ

Fortalen.

Met Low skal Mand Land bygge. Men vilde huer Mand orffuis eller nøyes met sit egit, oc lade andre nyde Jeffnit, Da torde mand icke Low ved: Dog er ingen Low saa god at følge som Sandhed. Men huor mand ieffuer eller kiffuer om Sandhed, da skal Lowen oplede, huilket Sandhed oc ræt er. Vare eh Low i Lande, da haffde huer mest, der mest maatte gribe. Derfaar skal Lowen gioris effter alle Mands gaffn, at retuise, spage oc sageløse Mend maatte nyde deris Ræt oc Spect, oc wrætuisæ oc fule Mend skulle rettis effter det i Lowen er screffuit, oc tore eh fordi fuldkomme deris Ondskab, som de haffde i hw. Wel er det ret, at huem der Guds Fryct, oc Rættens kierlighed, icke land locke til gaat at giøre, at Høffdingers affue oc rædsel, oc Landsens menige vedtagne Low, fornene dem at giøre ilde, De straffe dem, som eh ville lade aff deris onde Gierninger.

Lowen skal vere erlig, ret, oc taalelig, effter Landsens vane, quæmmelig oc dydelig oc aabenbare, Saa at alle Mend mue vide oc forstaa huad Lowen siger: De skal eh vere giort eller screffuen

theræ unskop thær thæ hauæ i hughæ. wæl ær thæt oc ræt at thæn thær gusz ræszlæ. oc rætæns ælskugh ma æi lokkæ til goz. at hofthings ræslæ oc landæns withær logh for fangæ them at gora illæ. oc pinæ them of the gora illæ.

Loghæn skal wære ærlík. ræt. thollic. æftær landæns wanæ. quæmlík. oc thurstlik. ok opænbar. swa at allæ mæn mughæ witæ oc vnderstandæ hwat logh seghær oc wære

Vörrede.

Mit Rechte, vnde Gerichte, erholdt men Landt vnde Lude: Wolde ouerst Iderman, an deme sinen siel genögen laten, vnde eine dem anderen dat jenne laten, dat sine were, So hedde men nesnes Rechtes nödich, jodoch is nenem Rechte so gudt tho folgende, also der Warheit.

Ballet ouerst twischen dem Rechte vnde der Warheit ein twiuel, edder Kyff in, so schal dat Recht förschen vnde söken, wat de Warheit, vnde dat Recht is.

Were ock neen Recht im Lande, so hedde de Geweldigeste dat meiste: Darümme schal dat Recht gemaket werden, Iderrnanne tho nütte, vnde gude, vp dat de gehorsame, frame vnde vnschuldige, by gelike vnde Rechte geschüttet vnde gehandthauet, Darjesen dorch Recht vnde Gerichte, der Vndöget, vnde der Vngerechtigheit, geueret, vnde de Bösen gestraffet werden, mögen.

Recht is jdt, vnde billich, dat de jennen de Gades fruchte, vnde de Erbarkeit, dat gude tho donde, nicht bewegen kan, Dat de Duericheit desüluige dorch dwand, vnd scherpe der Rechte, des Vaderlandes (dat de Gemene angenamen, vnde siel daran versbunden hefft) ere Nissedadt straffe, vnde dem bösen were.

Dat Recht schal syn Ehrlich, Hillich, vnde Lydtlich, na des Landes Sede, bequemlich düdtlich, klar, vnde apenbar, dermaten, dat jder vorstahn, vnde wethen kan, wat dat Recht hebben wil.

æi gorth æth scriuæn for ænnæn manz særlík wild num æf-
tær allæ mænsz thyrfst thær i land bo. ængi man skal oc
domæ the logh thær kunung giuær. oc landæt takær withær.
then ma han oc æi af takæ. ællær skiftæ utæn landæns
wilæ. vtæn of han war barlic gen guth.

Thæt ær kunnungs æmboth oc hofthings i landæt ær.
at gemæ domæ. oc goræ ræt oc frælsæ thæn thær mæth
wald thwingæs. swa sum ær widdæwæ. oc wæriæ lōs bærn.
oc pilgrim. oc utlands mæn. oc fatøkæ mæn. then gær li-
thæst wald yuær. oc lata æi ilwærkis mæn the thær æi

effter en Mands synderlige vild, men effter alle Mands tarff,
som i Landit bo. Ingen skal oc domme imod den Lōw Kongen
giffuer, oc Landit vedtager: Men effter den skal Landit dommis
oc rättis. Den Lōw som Kongen giffuer oc Landit vedtager,
maa mand ey afftage eller omskifte, vden Landsens villie, vden
hun er aabenbarlig imod Gud.

Det er Kongens Embede, oc Høffdingers som i Landit bo,
at domme Dem, oc giøre ret oc frelse dem som met Bold tuins-
gis, som ere Viduer oc Faderløse Børn, Pilegrime oc vdlendiske
Mend, oc fattige Mend, huilcke det tidiste ganger vold offuer: Oc
lade onde Gierningers Mend, som icke ville rättis, vdi hans Land
ey leffue. Fordi i det hand dræber eller piner onde Gierningers
Mend, da er hand Guds tieniste Mand, oc Lōwens giemmere.
Dg lige som den hellige Kircke sthris met Pæve oc Biscoper, saa
skal huert Land sthris met Konningen oc hans Bnderrættære, oc
veries met Lōwen: Der met ere oc alle sthldige, som i hans
Land bo, at vere hannem horige, lhdige oc vnderdanige, oc tiene
hannem, fordi er hand oc sthldig at giøre dennem allesammen fred.

Det skulle oc alle Verdens Høffdinge vide, at med den vold
oc mact, som Gud haffuer giffuet dennem i Senderne vdi denne

wilæ rætæ i sit land liuæ. for thy | at i thet han pinær æl-
 der dræpær vdæthæs mæn. tha ær han gusz thianest mæn.
 oc lox gæszleman. for thy at swa sum hælghæ kirki sty-
 ræs mæth pauæ oc biskop. swa skal hwært land styræs mæth
 kunung. æth hans rætær. oc wæriæs ther mæth. ær oc allæ
 skyldugh thær i hans land bo at wæræ ham hørsum. oc

Nicht geschreuen, na eines Mannes Koppe, effte sunderliker me-
 ninge, sunder tho jder Mannes nütte vnde besten, de im Lande
 wanen.

Ock schal nemandt Ordel sprekē, anders, als dat Recht
 vormach, vnde hebben wil, dat de Köninck gegeben, vnde dat Landt
 ingerümet vnde angeneamen hefft.

Deme Rechte dat de Köninck ghfft, vnd dat Landt annimpt,
 deme schal nemandt affbreken, noch etwas darin vorendern, ane der
 Lantschop willen, jdt were den apenbar wedder Godt.

Des Königes Ampt is ock (vnde alle siner Geweldigē Gō-
 ueder, de im Lande wanen) Recht tho sprekē, vnde tho donde,
 beschütten, vnde Redden, alle de auergeweldiget werden, Also dar
 syn, Wedewen, Weisen, Pelegrime, Wihlendische vnde Arme Lude,
 den gemenichlick gewaldt geschüth, vnde vnderdruckt werden, vnde
 laten de Mißdeder, vnde de, so sich an Ehre vnde Rechte nicht
 willen genögen laten, im Lande nicht Leuen: Den de is, Gades
 Dener, vnde ein Beschermer der Rechte, de dat böse straffet, vnde
 dat gude handthauet.

Vnde gelick also de Hillige Christlike Kercke, dorch den Pas-
 west vnde Bischöppe wert geregeret, So schölen Landt, vnde Lude,
 dorch Könige, Herren, vnde Försten, vnde derer vnder Ampte,
 mit deme Rechte, *Administreret*, geschüttet, vnde gehandthauet,
 werden.

Darjegen is ock Iderman, de im Lande wanet, der Aueris-

lythæn. oc vnderdanæ. oc thianægh. for thy ær han skyl-
dugh at them allær frith. Thet skulæ oc witæ allæ wærlðz
høfthing at mæth thet wald. thær gudh saldæ them i thessæ
wærlð. tha sald han oc them sin hælghæ kirki at wæriæ
for all thet thær abethæs. æn warthæ the glomæn. oc
wildigh. oc wæriæ æi sum ræt ær. tha skulæ the swaræ a
domædagh. af kirkins fræls. oc landæns frith minskæs for
theræ skyld i theræ timæ.

Witæ skulæ allæ the thær thennæ bok ser at walde-
mar kunung annæn waldemar sun thær sancte knut sun
war. then time han halthæ wærat kunung ni wintær oc
threliugh. oc fra at war hærræ warth sœd. tha war gangen
thvsænd wintær. oc tu hundreth wintær. oc fiurliugh win-

Verden, da haffuer hand oc befallit dem den hellige Christelige
Kircke at verie faare, i huad hende land paaKOMME: Men bliffue
de glemmen oc forfømmelige, oc eh verie som ret er, da skulle
de det antsuare paa Dommedag, for den Almæctigste Gud, at
Kirckens frelse eller Landsens fred formindstis eller tabis, for des
ris skyld, i deris tid.

Det skulle oc alle vide, som denne Bog see, eller høre læse:
At Konning Baldemar, den anden Konning Baldemars første
Søn, oc Sancti Knuds Hertugis vdi Ringsted Sønne Søn. Den
tid hand haffde verit Konning i otte oc tredieue Aar, oc mand
screff Aar effter Guds byrd *M. CC.* oc *XL.* vdi *Martij* Maas-
net, Der næst effter, lod hand scriffue denne Bog, oc gaff denne
Bog i Bordingborg, som her staar screffuit paa Danske, met
hans Sønners Raad, der hof vaare, Konning Erick, Hertug Abel,
Junder Christoffer, oc Dffe som da var Erkebiscop i Lund,
Biscop Niels i Sieland, Biscop Jffuer i Fyn, Biscop Jens aff

tær i marz maneth. thær næst æftær lot han scriuæ then-
næ bok. oc gaf thennæ logh i warthing burghæ. thær hæræ
stær scriuæn a danskæ. mæth hans synær rath. thær with
ware. kunung erik. hærtogh abel. kristofor. oc vff thær
tha war erkibiskop i lund. oc n. biskop i roskæld. j. bi-

cheit (euen alse se, de by Lyke vnde Rechte, in guden Frede er-
holden, also ock) gehorsam Plicht, vnde folge tho leistende, plich-
tich vnde schuldich.

So mögen ock alle Geweldige, den dat Weltlike Regimente,
vp dissier Erden, gegeben is, dat weten, dat Godt in deme, dat
he en de Gewaldt vnde Macht der Duericheit, gegeben hefft, Geyft
he en mit beualen, de Hillige Christlike Kercke, wol vörthostande,
tho schüttende, vnde beschermende, van alle deme jennen, wat er
ankamen kan.

Bürden se dat vorgeten, edder vorsümen, vnde desüluigen
nicht recht wol vörstan, de Kercken, by dem eren, vnde dat Landt
in Rowe, vnde Frede, nicht erholden? So schölen se dar Rede
vnde Antwortt vor geuen, deme Unnedhtigen Gade, an dem Ges-
trengen, vnde Jüngesten Gerichte Gades.

De nu dith Boek sehn, hören, edder lesen, den schal hys
mede wittlick syn, dat Köninck Woldemar de ander (des Ersten
Königes Woldemars Söne) vnde S. Kanuti Hertoges tho Ringe-
stede Söns Söne (de tydt alse he was Köninck geweest XXXII.
Jahr, Vnde do men schreff na Gades Gebordt, M. CC. vnde
LXXX. Jar, im Mante Martio) leth he dith Boek beschriuen,
vnde gaff dith Recht, tho Waringborch, In Denscher Sprake, mit
Rade, siner Söne, de by eni weren, Köninck Eric, Hertoch Abel,
Junder Christoffer, vnde Due, domals Erzbischof tho Lunden:
Bischof Niels in Selandt, Bischof Tuer in Fyne, Bischof Jens
von Hedebh: Bischof Gunder tho Ripen, Bischof Peter tho Ares

skop i fiunæ. p. biskop i arus. g. biskop i ripæ. j. biskop
i hethæby. g. biskop i wibærgh. j. biskop i wændlæ sylæ.

Gedeby, Biscop Gunder i Ribe, Biscop Peder i Aarhus, Biscop
Gunder aff Viborg, Biscop Jens aff Bendslyssel. De der til met
alle hans beste Mends Raad, der da vdi Rigit vaare.

oc thær til meth allær bæstæ menz rath. thær i hans riki war.

huß: Bischop Gunder tho Wyborch: Bischop Jens in Wenshsfel, mit sampt siner R. M. besten Reden, unde Mannen, de tho der thdt, im Rhle weren.

(1. Side) I. Hwilt barn æruæ skal.

Barn af thet worthær cristneth stande arf oc æi el-
ler. worthær skialnæt a hwat lengær liuær mothær æthe
barn. æller barn se cristnæth æt æi. tha ær e nærmær
at witnes til cristendom oc til arf æn fra. Thet samæ ær
vm fathær thær vm mothær. Thæt skulæ men witæ mæt
kyns næfnd. kyns næfnd. thet ær tolf mæn innen thriti

Første Bog.

Cap. I. Guiltet Barn arffue skal.

Barn, om det vorder Christnet eller døbt, tage Arff, oc
eh ellers, end vorder skelnet eller tuil, huad heller lenger leffuer
Moder eller Barnet, Eller Barnet bliffuer Christnet eller icke, da
er det nærmere at vindis til Christendom oc arff, end fra. Det
samme er oc om Fader, der er om Moder: det skal mand vidne
met Kions næffn, Kions næffn, det er, tolf Mænd inden tredie
byrd, oc inden Syffele besiddendis. Den skal næffne der sicter,
dog skal hand eh næffne hans vederpartis aabenbare Wuenner.
Tre maa hand afftage som for sagen er, vden Eed, oc andre
tre stulle næffnis vdi deris sted, oc andre tre maa hand oc aff-
tage met tolf Mends Eed, at de ere saa hans Wuenner, at
hand eh kand haffue dennem i Low met sig.

Cap. II. Guad den skal sige der Barnet døber.

Det skal mand oc vide, huo Barn maa døbe, oc huad
den skal sige, der Barn døber: fordi at Barn maa eh kaldis

byrth. oc innen sylæ. Then a at næfnæ thær sæthær. oc tho skal han æi næfnæ hin annæns openbar v win. Thre ma han af takæ thær for sakum ær uten ethæ. oc andre thre skvlæ næfnes i there stath. oc andre thre ma han af takæ meth tolf mæn eth.

II. Hwat sæghæ skal then thær barn dæpær.

Thæt skvlæ mæn oc witæ hwa barn dæptæ oc wat hin saghæ thær barn dæptæ. for thy at barn ma æi kallæs

Dat erste Boek.

Cap. I. Welcker Kindt Eruen mach.

§ 1. Is dat Kindt gedöfft, so eruet jdt, vnde anders nicht.
 § 2. Truuet men öuerst, effte de Moder lenger geleuet hebbe, alse dat Kindt, edder effte dat Kindt gedöfft sy, edder nicht? So schal men dat billiker tügen effte kenne, tho deme Christendome, vnde tho deme Erue, alse daruan. § 3. Dat allhyr van der Moder gesecht wert: dat is ock also, van deme Vader tho uorstande: § 4. Vnde dith schal men betügen mit Kiensnäffn. § 5. Kiensnäffn, dat syn XII. Manne, in der drüdden Linie der Negesten Fründe, vnde in deme süluen Ehsele geseten. § 6. Disse XII. Manne, schal de Kleger vthnömen: Doch dat he nicht nöme, de sines wedderpartes apenbare Vnfründe syn, etc. § 7. Dre mach Beklagede hyruan, ane Eydt, vorwerpen. Dar schölen in de stede dre andere wedder genömet werden: So mach Beklageder noch andere dre vorwerpen, mit XII. Man Eeden, dat se eme so viendt syn, dat he se in sinem Eede, nicht mit sich hebben kan.

Cap. II. Wat de seggen schal, de dat Kindt döfft.

§ 1. Ock schal men dit weten, wo men Kinder döpen, vnde wat de seggen schal, de dat Kindt döfft: § 2. Wente ein Kindt,

cristnæth vten thet warthær deþtæ i fathærs nafnæ oc suns hin hælghæ andæ. for thy at swa skal hin sikhæ thær barn döpær. æc döpæ thic i fathærs nafn. oc suns oc hin hælgh and en kvnæ skal aldrigh barn döpæ af man ær til. æi skal barn oc döpæs i annæt en i watnæ.

(2. Side) III. Of konæ sæghær at hyn ær mæth barn.

Af kunæ sikhær sic at hun ær meth barnæ æfter at hænnæ bondæ dør. tha skal hun sitie i eghæn uskift. tiuhæ vkæ. tha skvlæ gothæ qvinnæ se oc skil hwat hældær ær.

Christnet at være, vden det er døbt i Naffn Gud Faders, Søns, oc Hellig Mands. De saa skal den sige, som Barn døber: Jeg døber dig i Naffn Gud Faders, oc Søns, oc den Hellig Mands. Kone skal aldrig Barn døbe, om Mand er til: Ey skal oc Barn døbis i andit, end vdi Band.

Cap. III. Om Kone siger sig at være met barn, effter Bondens Død. De om mand tuiler der om, huorledis mand det da skal forfare.

Siger Kone sig at være met Barn, effter hendis Husbonds død, Da skal hun bliffue besiddendis vdi boit wsliffit vdi xx. vger. Siden skulle gode Quinder grantske oc forfare, om hun er met Barn eller ey: Befinde de at hun er met Barn, besidde hun fremdelis Boit, til saa lunge Barnet vorder født. Fødis Barn saa langt effter Fader, at det vel kand prøffuis oc forfaris, at det er ey Adelbonde Barn, som død er, gielde oc betale hun først igien alt hues hun tog eller anammede aff boit, fra hendis Bondis trediuende dag, oc tage ey siden mere end halff boit, anden halffue part tager Bondens Arffuinge. Dette Arffuinge skulle

finnæ the at hun ær meth barnæ sitæ fram i eghæn til barn ær sæd. fæthes barn swa langt æftær fathær at thet ma wel proues at thet ær æi bondens barn thær doeth war. gialdæ hun fyrst æfter alt thet hun tok af eghen fra hænnæ bondæ thretiuoghænd oc tacæ ækki meræ æn halft hææræski.

mach nicht gedöfft heten, jdt sy denne im Namen Godt Vaders, Sönes, vnde Hilligen Geistes, gedöfft. § 3. Darünne schal, de dat Kindt döfft, also seggen. Ic döpe dy, im Namen Godt des Vaders, vnde Sönes, vnde des Hilligen Geistes. § 4. Dæ schal nümmer, neen Wyff döpen, so verne men eine Mannes Persone hebben kan, Dæ schal dat Kindt, in nichts wor anders inne gedöfft werden, alse in Water.

Cap. III. So eine Frouwe sich vornemen lete, dat se schwanger were, na eres Mannes Dode, vnde men daranne einen twyuel hadde, wo men dat erfaren schal.

§ 1. Eecht eine Frouwe, dat se schwanger sy, na eres Mannes dode, So schal se blyuen, in dem Boit, *id est*, in dem Gude besittende, vnassgedelet, xx. Wken: § 2. Darna schölen ehrlike frame Frouwen erfaren, vnde pröuen, effte se schwanger sy edder nicht? Wert jdt mit er also befunden, dat se schwanger is, So blyfft se vor dan in deme Gude, beth tho der Gebordt. § 3. Wert dat Kindt, so lange na des Vaders Dode gebaren, dat men redeliken pröuen, vnde vornemen kan, dat dat Kindt (er ey Adels bondebarn) dat is, Van erem vorstoruenen Gemanne nicht were, So schal se tho dem Ersten gelden vnde betalen, allent wat se van dem Boit, *id est*, Gude genaten, vnde entfangen hefft, van deme xxx. Dage an (nademe ere echte Man starff) vnde nimpt nicht mehr, alse de helffte van deme Gude, Boit: den anderen haluen deel, nemen des Mannes Eruen. § 4. Des schölen

oc halft bondens aruingær. Rætæ aruingær skvlæ tho mæth andræ gothæ mæn oc hænnæ frendær tilsivne mæn wæræ at hun 0thæræ æi eghæn at vhægh oc afhænde æi thet thær hænnæ æi hærær. for thy at hun ma ækki sælæ uten for sin rætæ cost. oc hionæ læghæ.

IV. Hwa næst ær at æruæ.

Barn af til ær æruæ fathær oc mothær ællær barnæbarn. en bœrn thær s0lthes af sun takæ arf æstær alde-fathær oc aldemothær. swa sum there father skvldæ takæ

dog met gode Mend aff hendis Frender, hassue opseende met, at hun ey wnyttelige 0der Eghdommen bort, oc ey affhender det som hende ey selff tilh0rer: Fordi hun maa intet sellie eller affhende, vden for hendis rette laast oc vnderholding, oc til hendis F0l:dis tjenisteln.

Cap. III. Suo næst er at arffue.

Barn om til er, arffuer det baade Faderen oc Moderen, eller Barnebarn. End Bœrn som fødiz aff Søn, tage Arff effter Waldefader oc Waldemoder, lige som deris Fader skulde tage, der som hand hassde lessuit, oc deris Bœrn i lige maade, imen nogen fødiz af Waldefader oc Waldemoder. De Bœrn som fødiz aff Daatter, tage Arff, som deris Moder skulde tage, der som hun lessde. Saa mange som de ere der siden fødiz: Fordi arff bør frem at gange, imen affkomme er til. Hassuer Barnebarn ey Moder, oc ey S0dskæn, da ganger Arff til Waldefader oc Waldemoder. S0skæn arffue andit, Broder tager to laader, oc

of han listhæ. oc æn there bœrn e mæthæn nokær fœthes af aldefathær oc aldemothær. Thæ ther fœthes af dottær the takæ sua sum there mothær listhe. sua manghe sum the ære thær wither fœthes. for thy at arf (s. side) a e fram at gange. mæth then afkvmend ær til. haver barn æi mothær oc æi syskæn tha gangæ arf til aldefathær. oc aldemothær. Syskæn æruer ant oc brothær takær twa lotæ. oc systær

doch de rechte Eruen, mit guden Lüden, van eren Fründen, gudt vpschent hebben, dat se van soldem Gude, edder Egendome, nicht vnnütlich vorbringe, ock nicht affhende, dat er süluest nicht thogehöret: § 5. Wente se mach dar nicht mehr van vorköpen, edder affhendich maken, alse tho eres Ehues nodttrofftiger vnderholdinge, vnde deme Denstvolcke darmede tho belohnen.

Cap. III. Wol dar negest is tho dem Erue.

§ 1. So dar ein Kindt vorhanden is, so eruet jdt beide Vader, vnde Moder, Edder dat Kindes Kindt. § 2. Kinder de van deme Söne gebaren syn, de Eruen na deme Grotevader, vnde na der Grotemoder, alse ere Vader dohn scholde, so he im Leuende gewest were: § 3. Desßgeliken ock ere Kinder, so lange na Grotes vader vnde na Grotemoder, Kindes Kinder, gebaren werden. § 4. De Kinder, de van der Dochter gebaren werden, de nemen Erue, alse ere Moder dohn scholde, wen se im Leuende were, so vele derer na er gebaren werden, nedderstigende in der Teling. § 5. Wente dat Erue, geit alle thyt vor sich, so lange in der dalstigenden Linien Eruen vorhanden syn. § 6. Gefft Kindeskindt nene Moder, ock nene Cüster, effte Broder: So Eruet jdt wedder an den Eldervader, vnde an de Eldermoder. § 7. Worth mehr, Eruet de Broder de Cüster, vnde de Cüster den Broder: Men de Broder nimpt twe Dele, vnde de Cüster dat drüdde Dell,

thrithing bathæ æstær fathær oc swa æfter mother. oc swa æstær syskin.

V. Hvræ mykæt hwær takær af arf.

Man takær e mere i allæ arf æn kvnæ. vten of hion skildes for cristendoms logh oc skvlæ æruæ there barn. thær æruær hun æmmykit sum han. oc with sun. oc with styvp-sun. thær the kvmæ samæn til arf. tha takær kvnæ iasf lot. er æi syskin til tha ær fathær brother. oc mothær brother. brother børn. oc systær børn allæ emnær. i mellæ them

Søster tredie laad, baade effter Fader oc Moder, oc saa effter Sødsken.

Cap. V. Huor megit huer tager vdi Arff.

Mand tager jo halff mere end Kone, vdi alle arffue, vnds tagit at Ectesold stillis fra huer andre effter Geistlig ræt, oc den hellige Christelige Kirckis forordning, De skulle arffue deris Børn: Vdi slig Arff tager hun lige megit ved hannem, oc lige ved Søn, oc ved Steffsøn, naar de komme sammen om Arff. Ere ey Sødsken til, da er Faderbroder og Moderbroder, Faders søster oc Modersøster, Broderbørn oc Søsterbørn, alle lige nær, Imellem dennem skiftis Arff, som de vare alle Sødsken, dog at Manden tager to laader, Quinden tredie laad.

Cap. VI. Huorledis Boskaff skal skiftis om ey ere Børn til.

Seer det sig saa, at Mand og Quinde, som leffue i Ectestab saa icke Børn sammen, oc en aff dem ved Døden affgaar, da skiftis Hus, Bosæ, oc Kiebejord, vdi to lige laader, imellem den der leffuer, oc den Dødis Arffuinge. End haffue de Børn, oc døer deris Moder, da arffuer Fader vdi Kone jord, en laad

skiftes arf swa sum the waræ allæ syskin. kvnæ takær thri-thing. oc man twa lotæ.

VI. Hvræ boskap skiftæs thær æi ær hørn til.

Samnes hion oc fa the æi hørn oc dør antigh theræ sithen. tha skiftes hvs oc bosæ oc cöpæ iord i tu mellæ hin thær liuær oc hins doth aruing. En havæ the barn oc dør mothær tha ærvær fathær en lot i kvnæ iord with thet

beide na Vader, vnde Moder, vnde ock na Cüstere, vnde na Brödere.

Cap. V. Wo vele hder van dem Erue nimpt.

§ 1. De Man nimpt jo halff so vele mehr, alse eine Frouwe, in allem Erue, ane de dar weren Echte Lude, vnde wurs den gescheden, na demie Geistliken Rechte, vnde na der Christliken Kercken vorordeninge, vnde schölen ere Kinder Eruen: In solder Erffnemingē, so nimpt de Frouwe, so vele alse de Man, ock geslick dem Söne, vnde dem Steffsöne, wen se Erue nemen schölen.

§ 2. Wor nene Cüstere, edder Brödere, vorhanden syn, dar Eruet de Vaderbroder, de Moderbroder, Vadersüster, Modersüster, Broderkindt, vnde Cüsterkindt, jder gelike vele, alse wen se alle Cüstere vnde Brödere, weren.

§ 3. Doch nimpt de Man stedes twe deele, vnde de Frouwes Persone dat drüdde deel.

Cap. VI. Wo men bewedlick Guds, deelen schal twischen Gelüden de nene Kinder hebben.

§ 1. Beghyft jdt sich, dat Man, vnde Frouwe, de in Echteschop leuen, nene Kinder; mit einander tügen, vnde dersüluiigen, vorsteruet einer, So schal men dat Guß, Bosæ (id est, dat rede Gelt, effte Barschop) vnde dat löffte Landt, in twe gelike Deele, twischen dem Leuendigen, vnde des Doden Eruen, van ander

barn *thær* mest *takær*. suns lot of sun ær til. ellær iasnt with dotter. *thær* sun ær æi til. Swa *takær* han oc alt boskap. oc of han skift*ær* with sinæ eghæn bœrn *thær* the faræ fra hanum. (4. side) En *köpæ* iord fa bœrn ækki af fyrre æn the æruæ there fath*ær*. en dœr there fath*ær* oc liv*ær* moth*ær* est*ær* mæth bœrn tha ærv*ær* hun ækki i hans iord. En i *köpæ* iord *takær* hyn iasnt lot with sun of sun ær til. oc swa i alt boskap. en sit*ær* bonde oc husfrø samen i sælegh. oc *köpæ* thæ iord oc havæ ei bœrn samen. dœr antigh theræ sithæn tha skiftes thære *köpæ* iord. swa sum ant boskap. En hav*ær* bonde barn *thær* ær husfros stypbarn. oc ær thet lagh i sælik mæth them. have the *kœpt* nok*ær* iord sithen there sælægh war laght. dœr annæn thære silhen

lige ved det Barn mest tager, Sønns laad om Søn er til, eller lige laad ved Daatter, om Søn er eh til, saa tager hand oc i alle Bostab, der som hand skifter met hans egne Bœrn, naar de ville stifte oc fare fra hannem. Men Kisebjord fange Bœrn eh aff, før end de arffue deris Fader. End dœr Fader, oc leffuer Moder effter met Bœrn, da arffuer hun eh vdi hans Jord, Men vdi Kisebjord tager hun lige laad ved Søn, om Søn er til, oc lige met Daatter, om Søn er eh til, oc saa vdi all Bostab. Sidde oc Bonden og Hustru vdi fellig sammen, oc kisebjord, oc haffue eh Bœrn sammen, Dœr enten aff dennem, da stiftis deris Kisebegods, saa som anden Bostab. End haffuer Bonde Barn, som er Hustruens Steffbarn, oc er det lagt i fellig met dennem, haffue de kœbt nogit Gods siden deris fellig vaar lagt, oc dœr enten dennem siden, da stiftis oc den kisebjord, som andit Bostab. Dog der som Steffmoder først dœr, da beholder Faderen den Kisebjord, som hand i saa maade haffuer kœbt vdi fellig met sine Bœrn, saa lenge hand leffuer, men

tha skiftes *thæra* kœpæ iord oc sum boskap. Tho of styvp-mothær dær fyrræ. tha then kœpe iord *thær* fathær senger thessæ lundæ mæt sine born *thær* i sælægh war mæth hanum haldæ e fathær mæth han lyvæ. sithen skiftes thet

deelen. § 2. Men hebben se Kinder thosamende, unde steruet de Moder: So Eruet de Vader, in des Wiues Lande, so vele alse dat beste Kindt (dat is) Welck am meisten Eruet, Sônes deel, so dar ein Sône is, Edder geliken Deel mit der Dochter, so dar neen Sône is, Unde also nimpt de Vader, in allem beswechliken Gude, Boscaff genant, wen he siç van sinen egenen Kinderen affdelet, unde se van ein ander scheden willen. § 3. Men van dem Rôfften lande nemen de Kinder nîchtes, eer se den eren Vaders Eruen. § 4. Steruet ôuerst de Vader, unde leuet de Moder, mit den Kinderen, So eruet se nîchtes in sinem Lande, Men in deme Rôfften Lande, nimpt se geliken Deel, mit dem Sône, so dar ein Sône is, unde oç gelîck der Dochter, so dar neen Sône is, unde also in allem Boscaff. § 5. Eitten oç Man, unde Frouwe, in Gemenschap thosamen, de nene Kinder hebben, unde kôpen Landt thosamen: Wenn nu dersûluigen einer vorsteruet, so schal men dat Rôfftelandt deelen, alse Boscaff (dat is, ander beswechlike Gude). § 6. Gedde ôuerst de Man ein Kindt, dat der Frouwen Steff Kindt, unde mit er in der Gemenschap were: Unde hedden se darna nogit gods, id est (Gûder, effte Landt) gekôfft, sodder dat se in de Gemenschap mit ein ander getreden weren. Unde steruet darna einer van en, So schal men dat Rôfftelandt oç delen, gelîck der andern Boscaff. § 7. Doch steruet de Steffmoder ersten, so beholt de Vader dat Rôffte Landt, dat he in der Gemenschap, mit den Kinderen gekôfft hefft, so lange alse he leuet. Na sinem Dode ôuerst, schal men dat Landt schiffen, unde deelen, vnder alle sinen Kinderen, de mit eme in Gemenschap weren (So mennich Kuld, dat is, vnder so mennich

i mellæ hans børn. hvn manghæ collæ sum han hævæ. swa sum annæn there sæthærns iord. æn dør fathær fyrræ oc ær styvpmothær oc styvpborn æstær. tha takær stivpbarn fyrrst af køpæ iord. e æfter at thet war i sælægh. oc sithen allæ hans aruing. halft with husfrø. Tho læggæs then lot thær stivpbarn tok til sæthærns iord oc skiftes swa sum annet sæthærns iord. for thy at all then iord bonde køpær hwat hældær i sælægh (s. side) mæth børn eth vtæn thet hetær alt sæthærn. vten then lot thæræ husfrø fangær.

VII. Fathær ma æi haldæ synær mæth theræ mæthærn.

Sitæ synær mæth theræ fathær. sithæn theræ mothær

effter hans død skal det stiftis inellem alle hans Børn, som vaare vdi fellig met hannem, ihuor mange kuld hand haffuer, som anden Fæderne jord. End dær Faderen sør, oc ere Steffmoder oc Steffbørn effter, da tager Steffbarn først hans anpart aff Riebegods, effterdi det vaar i fellig, oc siden alle hans arffuinge halfft ved Gustruen: Dog leggis den laad der Steffbarn tog, til Fæderne jord, fordi at all den Jord som bonden kieber, Guad heller det er i fellig met Børn, eller vden, det kaldis alt Fæderne, vden den laad Gustruen fanger.

Cap. VII. Faderen maa eh forholde Sønnerne deris Moderne.

Sidde Sønner vdi fellig sammen met Faderen, siden at deris Moder er død, oc ere til alders komne XV. Winter, da maa Faderen eh holde dennem, om de ville fare fra hannem, met deris Moderne. Men Daatter maa ingenledis sige sig aff Faderens veriemaal, sør end hand giffuer hende en anden ret Verie,

ær deth, oc æræ til aldærs kymæn femtan wintær. tha ma fathær æi halde them of the wilæ fra hanum fare. mæth there mæthærn. æn dottær ma ængi lundæ sighæ sic af fathær villiæ. fyrræ æn han giuær hænnæ annen wæriæ. vten hanym kymær swa men fyrræ til antigh ællæ. et vwith. eth han flætsfær sic. for thy at theghær han ma æi wærae

schlags Kinder, de he hefft) also ander Vaderslike Landt, etc. § 8. So ock de Vader erst störuæ, unde dat de Steffmoder mit erem Steffkinde na bleue: So nimpt dat Steffkindt vor erst, so vele van dem gelöffen Lande, na deme also jdt in der Gemenschoep was, unde dar negeft de helffte alle des Erues, mit sinæs Vaders nagelatenen Fußfrouwen: Doch wert (den Laad) id est, dat deel, dat dat Steffkindt nimpt, vthgelecht, vor des Vaders Landt: § 9. Wente alle löffte Landt, dat de Bonde löfft, in edder buten der Gemenschoep mit sinen Kinderen, dat wert des Vaders Landt genömet: Vthgenamen dat Deel dat de Fußfrouwe nimpt.

Cap. VII. De Vader mach den Sönen erer Moder Gudt nicht vörentholden.

§ 1. Eitten de Söne na der Moder Dode, mit dem Vader in der Gemenschoep, unde sint xv. Winter, id est, Jare, oldt, unde willen van dem Vader affscheden: So mach he en erer Moder Gudt, nicht vörentholden. § 2. Men de Dochter, de mach sich nenerley wyse schieden, vth der Vormundtschoep des Vaders, he vorsorge se den, mit einem anderen rechten Vormunde: § 3. Jdt were den, dat dem Vader Meenforsel, id est, vnfal, vnd vngelücke thoschlöge, Entweder dat Older, effte so vnuormögen, unde vntwittisch würde, dat he siner Sinne nicht mechtich were, effte dat he sich Flædsorede. § 4. Wente de sich süluen nicht vörstan, effte Vormünden kan, de kan ock eines andern Vormünde nicht wesen. § 5. Unde wen jdt sich so thodröge, so schal

sin æghæn wæriæ. tha ma han æi wære annenz mans wæriæ. æn hvænnær sum swa timær. tha skal then wære wæriæ ther næst ær i biyrth. vten han ær hærrær. e wære tho fathærn's frændær nærmær wæriæ. at were æn mothærn's frendær.

VIII. Brothær ma æi systær haldæ mæth sik vgift mæthæn han wil.

Brother ma æi haldæ syster vgift mætthen han wil. en af han wil halde syster mæth sic. for hænnæ pæning. yuer attan winter. ællær ander frender thær qvinne wærræ

vden hannem kommer Meensførsel til, enten met Alderdom, eller met wuid, eller hand sledfører sig: Fordi naar hand eh land være sin egen verie, da maa hand eh være verie for en anden: Naar nogit sligt hender sig, da skal hand være verie der næst er vdi byrd, vden hand haffuer ødt oc forkommit hans Guds. Fæderne Frender ere dog nærmere til at være verie, end Moderne Frender.

Cap. VIII. Broder maa eh holde Søster met sig wgift, men hand vil.

Broder maa eh holde Søster met sig wgift imen hand vil. End om Broder vil holde Søster met sig, for hendis Pæninge, offuer XVIII. Aar, eller andre Frender, der Quindfolckis veriemaal haffue, oc det aff Frender stellige land beuifis, at hand hende bequemmellige maatte haffue forseet, da skulle andre Frender, der næst ere, det kiære for Konningen, oc da maa Konningen met deris Raad gifte hende, effter som det sig bør. Fordi at effter som hun taber sit Fæderne, paa huilcken tid hun gifter sig selff, oc ganger aff Frenders Raad, saa niue oc Frender eh holde hende lenger, end hun kommer til Larwalder. Haffuer nogen Mo, der

æra. af swa ær witnæ til af frendær at the mata hænnæ *qwaem-*
lik (s. side) stæthæ. tha skvlæ andræ frændær thær næst æra
kæræ thæt for kvnung. tha ma kvnung mæth there rath gista
hænnæ æfter thæt hænnæ horer. for thy at swa sum hun
tapær sit fæthærn thæn timæ hun gista sic sialf. thær hun
gangær af frændær rath. swa mvghæ the æi haldæ hænnæ
længær. æn hvn kvmær til lagh aldær. havær æn mæ thær

de Negefte in dem Blode, Börmunde syn, Idt were den, dat he
syn egen Gudit vnnüttlic vorbracht hedde. §. 6. Iodoch syn
alle tydt des Vaders Fründe, neger tho der Börmundtschop, alse
der Moder Fründe.

Cap. VIII. De Broder mach de Eüster, vnberaden
nicht by sich beholden, so lange he wil.

§. 1. De Broder, mach sine Eüster vnberaden by sich
nicht beholden, so lange he wil. So ock ein Broder vmme eres
Geldes, vnde Gudes willen, de Eüster (wen se auer ere xvij. Jahr
oldt is) Edder ock ein ander erer Fründe, de der Frouwes Mins-
schen Börmunde is, lenger by sich beholden wolde, vnde dat van
den Fründen genochsam bewysset werden konde, dat he se bequem-
liker mate hedde begeuen können, So schölen de andere ere Fründe,
de de Negeften syn, datfüluige Klagen vor dem Könige, vnde de
Köninck mach se beraden, na erem Rade, alse sich des geböret.
§ 2. Wente alse eine Frouwes Minsche vorlüst ere Vaderlike Er-
uedeel, wen se sich füluen besrhet, vnde schleit erer Fründe rath
vth, Also mögen se de Fründe, nicht lenger by sich vnberaden
beholden, alse wen se, tho Kawalder (dat is) tho eren Manbaren
Taren, gekamen is. § 3. Gessit ock eine Maget, de xvij.
Jahr Oldt is, effte eine Wedefrouwe, ere Börmundere, Rechtliken
tho Dinge bespraken, dat se, se beraden scholden, vnde de Bör-
munde solches nicht dohn wolten: Se ouerst leten sich darna by-
liggen, So hebben se darmit, ere Gudit nicht vorbraken, Doch

allan wintær gamæl ær. oc ængi antigh. laghlik a thingi kraft. thær wæriæ til at giftæ them. oc willæ thæræ wæriæ thæm æi giftæ. oc late the tha liggæ hos thæm. tha have the thær mæth æi forgørth theræ goz. æn thær wæriæ ma sökæ thær æfter. for læghær witæ.

IX. Of barn dør i fælæggh.

Of barn dør i fælikh mæth fathær oc mothær. tha ær thæt swa sum thæt aldrigh war fød. Dør barn oc ær mothær fyrræ doth. hwat hældær skift fra fathær. æt æi. tho thet havær syskæn. tha ærvær fathær alt ænæ. æn ær fa-

atten Vintre er gammel, eller nogen Ende lowlige paa Tinge krasst deris verie til at giffte dem, oc ville deris verie dem eh giffte, oc lade de siden ligge hos dem, da hæffue de eh der met forgiort deris Guds. Dog maa deris verie søge der effter for Læher vjide.

Cap. IX. Om Barn døer i fellig met Fader oc Moder.

Døer Barn i fellig met Fader oc Moder, da er det som det aldrig vaar født: End døer Barn, oc Moder vaar før død, da arffuer Fader allene, huad heller det vaar vdstift fra Faders ren eller eh, endog Sødsken ere til. Men er Fader før død, oc leffuer Moder effter, oc ere Sødsken til, da tager Moder icke mere end it hendis Barn, eller Steffbarn, om det til er.

Cap. X. Om Vdarffuinge.

Ere Vdarffuinge til, som ere vdstift aff fellig, oc døer nogen aff dennem, som ere i fellig, da stiftis alt Godzit, saa som alle leffde vdi fellig, oc siden stiftis den Dødis laad imelslem alle Arffuingene.

thær doth oc livær mothær. oc ær syskæn til. tha takær
mothær iafn lot with barn æt with styvpfathær of til ær.

X. Vm utarving.

Ær vtaruing til oc dør annæn thæræ thær i fælægh æn.
tha skiftæs alt goz swa svm allæ lifthæ i fælægh. oc sithen
skiftæs hins døthæ lot mellæ allæ arving.

mögen ere Vormundere de Leherwiide, id est, den Bröke, mit
Rechte söken, vnde, vthdelen.

Cap. IX. Wen ein Kindt, dat mit Vader vnde Moder
in Gemenschop is, vorsteruet.

§ 1. Steruet ein Kindt in der Gemenschop, mit Vader
vnde Moder. So is dat, alse were jdt nümmer gebaren. § 2.
Steruet öuerst ein Kindt, des sine Moder vörhen gestoruen were,
so Eruet de Vader dat Kindt allene, jdt sy van dem Vader affz
gedelet effte nicht, vnde wen jdt schon mehr Eodsten, (id est)
Eüster vnde Broder, hedde. § 3. Men is de Vader vör ges
storuen, vnde de Moder leuet na: Vnde syn mehr Eüstere vnde
Brödere vorhanden, So eruet de Moder nicht mehr, alse ein van
eren Kinderen, edder oß dat Steffkindt, so dat vorhanden is.

Cap. X. Wan Wtheruinge.

§ 1. Is dar jemandt van den Witeruen buten der Ge
menschop vnde affgedelet (vnde ein van den, de noch in der Geme
schop thosamende syn) steruet. So schal men alle dat Guds vnde
Erue, deelen, alse wen se alle (de in der Gemenschop weren) les
ueden: Vnde denne darna, deelen alle de Erue name, dat Both effte
Deel, dat dem Vorstoruenen, thogefallen was, vnder sich alle.

XI. Hwaræ samsyskæn ærvær meræ æn annæt.

(7. side) **Hwænnær** sum swa timær at the born thær fynst æræ fœd ærvær sit halvæ syskæn mæth sin mothær. byræ manghæ syskæn sithæn fœthæs with. thar thæ skvlæ skiftæ. æftæn fathær æt mothær. takæ hin ælstæ forlotæs vt thet thær han ærfdæ æfter hans sær syskæn.

XII. (1, 12.) Bondæ sun i fælæggh havær ækki forlotæs.

Fær bonde sun køpfærth vtæn lantz. oc winnær han pæning. oc ær vskift fra sin fathær. oc dør fathær.

Cap. XI. Hworfedis it Sødsten arffuer mere end andet.

Naar saa stær, at det Barn, som først er født, arffuer sin Halffsødsten met sin Moder, ihvor mange Sødsten siden sødis, da skal den eldste forlaadis vdtage alt det hand arffuede effter hans Eærsfødsten, naar stiftis skal, enten effter Fader eller Moder.

Cap. XII. Om Bonde Søn vdi fellig.

Fær Bonde Søn vdi Riobefærd vden Lands, oc vinder Penninge vdi fellig met sin Fader, oc er eh vdstift fra sin Fader: Doer Faderen, oc bedis hand Arff, føre alt til stiftte, eller miste Arff. Men quennis hand, eller giffter sig, vdaff, eller vden fellig, oc vorder rijs, da gaar hand dog til stiftte, baade effter Faders oc Moders Død.

Cap. XIII. Om Bondesøn fører sin Kone i fellig til Fader oc Moder.

Quennis eller giffter Bonde Søn sig i fellig, oc fører hans Kone ind til sin Fader oc Moder, oc vorder hans Konis

oc bethes arf. bæræ alt til skiftæ ællær mistæ arf. æn qwænæs han vt af sæleggh. oc warthær han sithæn rik. tha gær han tho til arf. bathæ æstær fathær. oc æstær mothær dothæ. (1, 13.) Qwænæs bondæ sun i sælægh. oc sêrær sin kvnæ in til sin fathær. oc mothær. oc worthær hans kvnæ goz æi lagh i sælægh. oc dor han si-

Cap. XI. Wen de eine Broder mehr Erue nimpt, also de ander.

§ 1. Wen jdt sich begyfft, dat ein Kindt, dat erst gebaren is, sinen Halffbroder, effte Halvesüster mit siner Moder Erue. Wo vele Kinder darina gebaren werden, nimpt doch datz süluike Erstgebaren Kindt, wen de Delinge schal gehalten werden, Vör vth dem Erue, alle dat jennige, wat jdt mit siner Moder, na sinen Halvesödsten geeruet hefft: Vnde geit darina gelike wol, mit sinen anderen Süsteren vnde Bröderen, tho vuller Delinge, na Vader edder Moder.

Cap. XII. Van des Bonden Söne in der Gemenschop.

§ 1. Thüt des Bonden Söne buten Landes, Kopenschop tho driuen: vnde vortveruet Gelt, in der Gemenschop (van sinem Vader vnassgdelet) Vnde de Vader steruet, vnde de Söne wil Erue nemen na sinem Vader, So schal he alles tho der Deele inbringen, effte missen dat Erue. § 2. Nimpt he öuerst ein Wyff, vnde begyfft sich buten der Gemenschop, vnde wert Nyke: So geit he gelickwol, mit tho der Erffdele, beide na Vader, vnde na Moder.

Cap. XIII. Nimpt des Bonden Söne ein Wyff, tho Vader vnde Moder in Gemenschop.

§ 1. Nimpt des Bonden Söne ein Wyff, vnde föret se in, tho sinem Vader vnde Moder, vnde er Gudt dat wert nicht

thæn. hwat han haſthæ bœrn æt æi. tha takær hyn ækki meræ æn hyn fœrthæ til fælæggh. for thy at hænnæ bondæ haf ækki lot mæthæn hans fathær oc mothær lifthæ. oc hanum war ækki særlik i hand ſald. æn havær han born withær hænnæ tha warthæ thæ mæth aldæfathær. oc alde-mothær. oc ſtandæ thære arf æſtær theræ dothæ. æn wor-thær ſkialnæd a hvræ mykit hun fœrthæ in. tha mæth næfnð i kyn gæræ hans fathær thæt ſwa (s. ſide) mykæt ſum han wil.

XIII. (1, 14.) Hwat fathær sæl tharf ſit barn.

Fathær tharf ækki sælæ ſit barn i hand mæthæn han

Gods ey lagt i fellig, oc dœr hand ſiden, Guad heller hand haſſde Barn eller ey, da tager hun icke mere, end hun forde vdi fellig: Thi hendis Hoſbonde haſſde ey laad, den ſtund hans Fa-der oc Moder leſſde, Vden hannem haſſuer verit nogit ſærlige vdi Gaand ſoldt. Men haſſuer hand Bœrn ved hende, da bliſſue de met Aldefader oc Aldemoder, oc tage Arff eſſter deris Død. End vorder ſtelnit eller tuil om, huor megit hun indſorde, da ſkal Faderen giøre det ſaa megit ſom hand vil, met Næſſn i kien.

Cap. XIII. Guad Fader tør ſellie ſit Barn i Hende.

Fader maa icke ſellie eller giſſue ſit Barn nogit i hende, imen hand leſſuer, oc Moder: End om hand giſſuer it ſit Barn nogit i hende, da maa hand ey necte det de andre: End ſell Fader ſit Barn noget i Hende, oc ſaar det andit Barn, oc dœr Barn, oc leſſuer Barnebarn, hueræn maa Aldefader eller andre tage fra hannem, det ſom Aldefader gaſſ ſit Barn.

Cap. XV. Om Hiemfærd.

Giſſter Fader ſin Daatter vd met Hiemferd, eller oc ſelæ

livær oc mothær. æn of han sæl en i hand tha ma han æi sithæn netæ hinæ andræ. æn sæl fathær sit barn nokæt i hændær oc far thæt annæt barn. dør barn oc liuær barnæbarn. hwærki aldefathær æth annæn man ma fra hanum takæ thæt thær aldæfathær gaf sit barn.

XIV. (1, 15.) Vm hæmfærth.

Giftær fathær sin dottær vt mæth hæmfærth. oc sæl

in de Gemenschop gelscht, vnde he steruet darna, se hebben Kinder, edder nene Kinder: So nimpt se doch mehr vth dem Gude nicht, alse se darinne gebracht hefft. § 2. Wente er Man de hedde neen Deel an dem Gude, so lange Vader vnde Moder leueden: § 3. Idt were den, dat eme wat sonderlikes vnder de Gende gestadet, worden were. § 4. Gebben se öuerst Kinder, de blyuen by dem Grotevader, vnde by der Grottemoder, vnde nemen Erue, na erem Dode. § 5. Twyuelt men, edder würde Twist, wo vele de Frouwe ingebracht hefft, so lecht de Vader mit sinem Kiensnæffn, so vele vth, alse he wil.

Cap. XIII. Wat de Vader sinem Kinde geuen mach.

§ 1. De Vader mach sinem Kinde nictes sellie, id est (vnder de Gende geuen) dewyle dat he, vnde de Moder leuen. § 2. Ghyft he öuerst dem einen wat vnder de Gende, dat kan he dem andern nicht weigeren. § 3. So ock de Vader sinem Kinde etwas vnder de Gende geue, vnde dat Kindt tügebe Kinder, vnde störue (Doch dat des Kindes Kindt bleue by leuende) So mach de Grotevader, edder sonst nemandt, van des Kindes Kinde, dat wedder tho rügge förderen, wat de Grotevader, sinem Kinde gegeuen hadde.

Cap. XV. Van Brudtschatte, vnde Medegifte.

§ 1. Ghyft de Vader sine Dochter vth, mit Brudtschatte

nokæt sin sun i hand *thær* han *qwænæs*. *thar* *thæræ* *fathær* oc *mother* *dør*. *tha* *star* *them* *thæt* *til* *fullæ* *i* *theræ* *lot*. *hwat* *sum* *the* *havæ* *takæt*. *æn* *of* *thæ* *willæ* *æi* *at* *orvæs* *tha* *foræ* *aftær* *thæt* *the* *hasthæ* *fangæt*. *oc* *skiftæ* *sithæn* *svm* *ræt* *ær*. *E* *thær* *the* *willæ* *æi* *aftær* *foræ*. *mistæ* *arf*. *skil* *them* *a* *at* *æi* *kvmær* *alt* *æstær*. *givæ* *a* *logh* *then* *thær* *for* *sakæn* *ær* *mæth* *kyns* *næfnd*. *æn* *of* *hin* *thær* *vt* *ær* *wil* *oruæs* *at* *sin* *lot* *thær* *fathær* *gaf* *hanum*. *tha* *myghæ* *andræ* *arving* *æi* *nothæ* *hanum* *til* *æstær* *at* *foræ*. *æth* *at* *iasnæ* *with* *thæm* *af* *thet* *thær* *han* *havær* *fangæt*. *for* *vtæn*

ler eller giffuer sin Søn nogit i hender der hand quennis eller gifter sig, da stande det dem for fælde i deris laad, naar deris Fader oc Moder siden dør oc affgaar, huad som de haffue fangit. End om de ey ville orffuis eller nøyes, Da fore ind igien, alt hues de haffue fangit, oc skifte siden som ret er. End om de ville ey igen indføre, myste arff. End er der nogit tuil om alt er igen indført, eller icke, Giffue Low, den der for sagen er, met Kions næffn. End om de der vde ere, ville orffuis met den laad deris Fader haffuer giffuet dem, da mue andre Arffuinge ey nøde dem til at indføre, eller at jeffne met dennem, aff det de haffue fangit, vndtagit Jord allene: Barn er nærmere at vide sig til fellig oc arff, end de hannem ville vidne fra.

Cap. XVI. Om it Eodstken kalder andit til Jeffnit.

Gre alle Eodstken leffuende, oc alle deris laader wstifte, Da maa huert Eodstken (om det vil) kalde andit til Jeffnit, dog saa at huer veed huor sin laad falder, oc til jeffnit ved andre, Det skulle tolf samfrender med deris Eed giøre, at de kunde ey rettere giøre. Men om der bliffuer trøtte inellem Eærkuld, da

iord enæ. barn ær e nærmær at witæ sic i sælægh æn the
at witnæ thæt fra.

XV. (1, 16.) Of syskæn kallær a annæt thæt havær
fangæt vræt.

(9. Side) Allæ syskæn liuænd oc af allæ lotæ æi iafn æræ.
tha ma of wil annæt syskæn kallæ a meræ. æn tho swa at

vnde Medeghfft, Edder ghfft, edder stedet sinem Söne, etwes vns
der de Gende, wen he sich besrhet, effte ein Wyff nimpt: Dats
füluige schölen se na Vader vnde Moder Dode (wat se entfangen
hebben) wor ere vulle Eruedeel beholden. § 2. Willen se öuerst
sich darmede nicht genögen laten, effte tho freden syn? So brins
gen se in, allent wat se gekregen hebben, vnde schiffen, vnde des
len darna alles, also Recht is. § 3. Willen se öuerst nicht
inbringen? So missen se des Erues. § 4. Twiuelv men ock:
Effte jdt allthosamende ingebracht sy, edder nicht? So schwere
he, de darümme beschöldiget wert, mit sinem Riensnäffen (dat
is, mit sinen Negesten angebaren Fründen. § 5. Willen ock
de Beradene sich genögen laten, mit deme, wat en de Vader ge
geuen hefft, So mögen de Mede Eruen, disse nicht nödigen, wed
derümme in thobringende, edder mit en tho Kördele tho gahnde,
mit deme, wat se entfangen hebben, Wthgenamen, dat Landt allene.
§ 6. Dat Kindt is tho dem Erue, vnde tho der Gemenschop nez
ger tho achtende, also daruan affthoholdende.

Cap. XVI. Effchet Suster vnde Broder ein den an
dern, dat he gelike mit em dese.

§ 1. Leuen alle Sistere, vnde Brödere, vnde syn alle ere
Deel Erues vnder en vnaffgedelet: So mach eine den anderen
(so he wil) bespreken, vnde förderen, dat he gelike mit em deele,
vnde he weten möge, wor syn Deel lye Guds, em fallen möge,

hwær witæ hwar sin lot fiall. oc til iafnæth with andræ. thet skvlæ goræ tolf theræ samsfrændær. mæth æth at thæ kvnnæ æi rætær goræ. Mællæ sær collæ of thæm skil vm. skvlæ samsfrændær goræ thæt fæthærn oc thet mothærn. oc thæt kopæ iord thær thæ wilæ. Skil bœrn withær mothær hwilt fæthærn ær. oc hwilt mothærn. tha witæ hyn mæth hænnæ frændær. for thy at tha witnæs æi fra born of thæ yværlifæ thæræ mothær. Skliet samæ ær of fæthær mæl sinæ born igen. tha witæ han mæth sinæ frænder.

XVI. (1, 17.) Thet arf bætær arf.

Arf betær arf i allæ skiftæ of arf kvmær arf igen. hvær mykit sum han ær annen wægh. æn sinnæs æi arf

skulle Samfrænder giøre det Fæderne, oc det Moderne, oc den Ristejerd, det de ville. End bliffuer trætte imellem Bœrn oc Moderen, huilket Fæderne er, oc huilket Moderne er, Da vinde hun det met hendis Frænder: Fordi at Bœrn land der met intet aff vindis, der som de offuerleffue deris Moder. Elig samme Lotv er, om Fader liffuer met sine Bœrn, da vide hand oc met sine Frænder.

Cap. XVII. At Arff bedis Arff.

Arff beder Arff, i alle skifte, om Arff kommer imod Arff, Zhuor megit eller lidet det er, paa enten sider. End findis ey Arff imod Arff, Da bœr først huer sin Arff vd, saa megit hand indforde, Oc det vidne met Næffn i lœn, om det icke bleff lagt i fellig.

Cap. XVIII. Om Eddskæn skillie at om Bostaff.

Skill Steffsœdskæn at om Bostaff, Da legge vd paa begge

arf i gen tha a hwær sin arf vt fyrst alt thet mæth witnæs-
byrth ær incumæn. of thæt war æi i sælægh lagh.

XVII. (1, 18.) Of styupsyskæt skil vm boskap.

Skil stypsyskæn a vm boskap latae vt bæggi wæghæn

Vnde dat schölen rij. Samptfründe dohn, mit erem Ede, dat se
jdt nicht lyker delen können. § 2. Twischen Stefflinder ouerst
(de Earkuld heten) so dar Kyff vnder entreit? Den schölen de
Samptfründe scheden, vnde vthleggen, wat Baderlike, vnde wat
Moderlike Erue, Oß wat löffte Landt is, dat se willen. § 3.
Entstünde oß ein Twist, twischen den Kinderen, vnde der Moder,
welcker Baderlike, edder Moderlike Erue were? Dat schal de
Frouwe mit eren Fründen bewehren, Darümme: Dat den Kin-
deren (so se der Moder Dodt affleueden) nicht darmit benamen
syn kan. § 4. Ingeliken is oß ein euen Recht, wen de Ba-
der, mit sinen Kinderen twistich were, dat he mit sinen Fründen,
sokes oß bewehre.

Cap. XVII. Wen ein Erue dat ander windt.

§ 1. Ein Erue windt dat ander in aller Deele, so ferne
dat eine Erue, dem anderen Erue entgegen kumpt. Jdt sy lü-
tich edder verke, vp beiden syden. § 2. Kumpt ouerst nicht
Erue jegen Erue, So geböret einem jderen, syn Erue vörnth, so
vele he inbrachte, vnde bewehret dat mit sinem Kionseede, so
verne dat jdt in de Gemenschop, nicht gelecht is.

**Cap. XVIII. Kinet Süster vnde Bröder vmme Boscaff,
id est, Bewechlich Guds.**

§ 1. Kinen Stefflinder vmme Boscaff, id est, bewechlich
Guds, So legge jder vth, mit sinem Kionseede, wat he gekregen
hefft, § 2. Wente wen se siß van Bröderlike, vnde Süsters

mæth kyns næfnd. for thy at hwænnæn thet gar af syskæn
dælæ. sithæn kymær æi samfrændær til.

XVIII. (1, 19.) Of ælstæ brothær qwænæs mæth
andra syskæn i fælægh.

Hwaræ syskæn ær manghæ i fælægh oc hin ælstæ
thær theræ ær wærræ qwænæs han oc forær (10. side) sin kynæ i
fælægh til sinæ sysken. sangæ the barn samæn oc æræ
hans syskæn mælend oc wil æi kæræ. takæ hans born lot
i fælægh. æn æræ hans syskæn vmælænd æth mæborn thær æi

sider met Kions Eed: Fordi at naar det gaar aff Eedstene
dele, siden komme Frender eh til.

Cap. XIX. Om eldste Broder quennis i fellig met
andre Eedstæn.

Hvor Eedstæn ere mange sammen i fellig, oc den Eldste
som deris verie er, quennis eller gifter sig, oc fører sin Kone i
fellig til sine Eedstæn: Fange de Børn sammen, oc ere hans
Eedstæn Mælende, oc ville eh kiære, da tager Barn fuld laad i
fellig, lige ved Eedstæn. End ere hans Eedstæn vmælende, eller
Mæborn, der eh kunde eller mæ kiære, Da haffue ingen Stæde
aff deris Broderbørn, der i fellig ere fødde.

Cap. XX. Om Mand quennis i Enæbo.

Quennis Mand i Enæbo, der eh selff haffuer Hoffs
uitlaad, Haffuer hun Børn, oc vorder hand eh lagd i fellig,
Eller oc vorder liust oc forkyndet til Ting, hannem at vere
lagd i fellig: Den Time, de stulle skifte, da stulle Børn vide met
Næffn i Kion, hvor meget deris Steffader forde ind, De saa

kvnnæ kæræ oc æi mvghæ. havæ engi skathe af theræ bro-
thær bœrn thær i sælægh ær sœd.

XIX. (1, 20.) Of man qwænæs i ænki bo.

Qwænæs man i ænki bo thær æi havær sialf hovæth
lot. havær hvn bœrn oc war han æi lagh i sælægh. æth
livsd a thingi. then timæ the skvlæ skiftæ. tha skvlæ bœrn
witæ mæth næfnd i kyn hvræ mykæt theræ styvpfathær
fœrthæ in. oc swa mykæt takæ han fynst vt. oc sithen skif-

liser Deele affgeuen, so kamen de Fründe, dar nicht wedder tho.

Cap. XIX. Dffte siß de öldeste Broder in der Ge-
menschoþ befrhet.

§ 1. Eyn dar vele Eüstere, vnde Bröder in der Gemen-
schop, vnde de öldeste Broder (de ere Vörmunder js) befrhet siß,
vnde föret sine Frouwe tho sinen Eüsteren vnde Bröderen, in de
Gemenschoþ. Tügen se Kinder mit ein ander, vnde sine Eödsten
syn Mündich, edder Mælende, vnde willen darauer nicht klagen,
So nemen des öldesten Broders sine Kinder, in der Gemenschoþ,
vullen Deel, mit Eüster, vnde Bröderen. § 2. Weren öuerst sine
Eüster, vnde Brödere Junck, Wmælende Kinder, edder Megedeckens
(de nicht können edder mögen klagen (so blyfft ene dat van eres
Broderen Kinderen, de in der Gemenschoþ gebaren syn) ane schaden.

Cap. XX. Wen ein Man eine Wedewe Frhet.

§ 1. Frhet dar wol eine Wedewe vnde hefft süluest kein
Hoffuitlaad, vnde se hefft Kinder, vnde disse andere Man, würde
nicht in de Gemenschoþ genamen, vnde würde ock tho Dinge
nicht verkündiget, dat he mit en in der Gemenschoþ were gelecht,
vnde kumpt de tydt, dat se mit ein ander dat Erue deelen scholz
den. So schölen de Steffkinder mit erem Kionscede betweren, wo
vle ere Steffvader inbrachte: Vnde so vele nimpt he vör vth.

tæs boskap swa them i mællæ sum the war i fælægð fyrræ æn han war theræ styvpfathær oc fangæ ækki meræ æn sin kvnæ lot.

XX. (1, 21.) Vm sløkæfrith barn.

Sløkæfrith barn skal fathær til things føræ oc livs at thet ær hans barn, oc skotæ thet hwat svm han wil thet givæ, oc swa mykit sum skot warthær thet halder barn oc æi mæra. æn livs han thet i koll oc i kyn, oc skotær ækki, tha takær thet half lot withær adthælkvnæ barn, æn ær adthelkvnæ born æi til tha takær sløkæfrith fathærs arf, tha ærvær han æltær syskin ianft with adthælkvnæ born.

meget tager hand først vd, oc siden stiftis Bostaff dennem imels lein, som de vaare i fellig, før end hand bleff deris Steffader, oc fanger han eh mere end sin Kone laad.

Cap. XXI. Om Slegfred Barn.

Slegfred Barn skal Fader til Tinge føræ, oc liuse oc forshynde, at det er hans Barn, oc Eliøde det huad som hand vil det giffue, oc saa meget som Eliødt vorder, det beholder Barn oc eh mere. End liuser hand det i Røn, oc i kold, oc stöder det intet, da tager det halff laad ved Adelkone Barn. End er Adelkone Barn eh til, da tager Slegfred Barn, som tingliust er, fuld Arff effter Faderen: End fanger hand nogit aff Faderens Arff, da arffuer hand oc effter Eodsten, jeffne laad ved Adelkone Barn, Vden Faderen formelte oc forthyndede det paa Tinge, Saa at hand stulde orffuis oc nohes met det Fader gaff hannem i Hende, oc fange da icke mere, enten effter Fader eller Eodsten.

Cap. XXII. At Fader ene maa sig Barn giøre.

Hvem som Fader giør sig til Barn, den maa ingen Mand

(11. Side) vtæn of fathær for mælt a thingi swa at han skvldæ orvæs at thet fathær saldæ hanvm i hændær oc fangæ æi meræ oc takæ ækki æflær syskæn.

XXI. (1, 22.) Fathær enæ ma sik barn goræ.

Hwæm sum fathær gor sik til barn thæn ma engi

§ 2. Darnegest deelen se de Bostaff vnder siß, alse se in der Gemenschop weren, eer he ere Steffvader wurt: He ouerst kricht nicht mehr, alse sines Wyues Deel edder Lot.

Cap. XXI. Van Bnechten Kindern (Elegfred)
vp Densß.

§ 1. De Vader schal syn Bnechte Kindt, tho Dinge bringen, vnde apenbar dat vorlündigen, vnde vpbeden, dat dat syn Kindt sy, vnde Ekiode, id est, geuen em so vele, alse he em geuen wil, vnde so vele, alse eme dar geschotet wert, dat beholdt dat Kindt, vnde nicht mehr. § 2. Kündiget he ouerst dat Kindt i Kion oc i Kuld, dat is, tho Erue vnde tho Geschlechte, vnde schotet, edder giff eme nictes: So nimpt jdt haluen Deel, mit dem Adelskone Barn, id est, mit deme Echten Kinde. § 3. So oß nene Echte Kinder, vorhanden weren, so nimpt dat Bnechte Kindt, dat (als vorgeseht) tho Dinge geerechtiget is, vulle Erue deel, na dem Vader, etc. § 4. Gefft he oß van des Vaders Erue etwes entfangen, so Gruet he oß na Süsteren vnde Bröderen, geliken Deel, mit dem Echten Kinde: Jdt were den, dat de Vader, vörher tho Dinge hedde vorlündiget, dat dat Geerechtigede Kindt, mit deme, wat eme de Vader vnder de Hende gegeuen hedde, siß genögen lathen scholde: So kricht he nicht mehr na sinem Vader, oß nicht na Süsteren, vnde na Brödern.

Cap. XXII. De Vader mach siß allene Kinder wehlen.

§ 1. Dat Kindt, dat de Vader erwehlet, vnde thom Kinde

man wrækæ. Oc engi man ma gæræ then man barn thær sik gorthæ æi sialf barn vtæn rætæ aruing. Hwilk man sik gær mæth allæ loghum sløkæfrith barn a thingi. swaræ for thet sym for sit adthelkvnæbarn hwat sym thær abethes. æn havær han sløkæfrith barn oc livs thet æi a thingi war- (thær) thet dræpæt tha takæ mothærns frændær. oc æi fathær. æn warthær thet stradeth ærvæ mothær oc æi fathær. ældær mothærns frændær of mothær æn deth.

XXII. (1, 23.) Hwænnær arf skal kræuæs oc giald.

Hwa sum wil arf krævæ. æt giald æstær annens deth

vrage, De ingen Mand maa giøre den Mand Barn, der sig eh giörde selff Barn, vden rette Arffuinge: Guilden Mand sig giør med Lowen Elegfredbarn paa Tinge, suare sig for det som sit Adellonebarn om paa bedis. End hassuer mand Elegfreds barn, oc lius det eh paa Tinge, De vorder det dræbt, da tage Mødernis Frender all bod, oc Fædernis icke, oc eh Fader. End vorder det straadst, da arffuer Moder det, eller Mødernis Frens der om Moder er død, oc Fader intet.

Cap. XXIII. Suorledis Arff oc Gield skal kræffuis.

Guilden som vil Arff eller Gield kræffue efter anden Mands Død, Da komme hand eller hans visse Bud paa XXX. Dage, om de ere inden Bh, eller det Ting der næst effter er. End er hand vden Bh, Da stande VI. Uger. End er hand vden Lands, Etande Dag oc Jamling. End er hand i Kongens forbud, effter at hand hiemkommer, kalde paa Arff oc Gield inden tredie fem. End er hand i ingen lage forfald, som fleste Mend vide, at lage forfald er, oc kallede eh paa, som sagd er, rette tid, oc viste at den Arff vaar til: Berie hand ved Low der Arff tog, at hand

kvmæ han æt hans both a rætæ thretivghænd dagh o the æræ innæn bygd ældær thet thing thær næst æltær ær. Ær han vtæn bygd. standæ sæx vkæ. æn æn han vtæn land standæ dagh oc iamling. æn ær han i kynungs sarboth. æltær han kvmær hem kallæ a arf oc gialdæ innæn thrithi

annimpt, dat mach nemandt vorwerpen, So mach ock nemandt, einen Man nödigen, Kinder sich tho erwählen, edder vor syn Kindt anthonemende, dat he nicht dohn wil, Sondern sine Rechte, Regeste Erue, mögen jdt wol dohn. § 2. De Man de nu, alse vörge secht, sich seines Vnechten Kindes tho Dinge annimpt, de steit vor alle Sake vor em, tho Rede, vnde Antwort, alse vor syn Echte Kindt, wor her dat deme Kinde ankamen möge. § 3. Gefft ock ein Man, syn Vnechte kindt, vp dem Dinge (nicht) geedhtiget, vnde wert Dödt geschlagen, dar nimpt de Bader, edder des Baders Fründe, van der Bote gar nichts, sonder der Moder Fründe, nemen de Bote alle thosamende. § 4. Eteruet jdt ock natürlikes Dodes, so Eruet de Moder dat Kindt, edder ere Fründe, so de Moder dödt were, vnde de Bader nichts.

Cap. XXIII. Wo men Erue vnde Schuldt manen schal.

§ 1. De dar Erue, vnde Schuldt, manen wil, na eines Mannes Dode, De kame, edder syn Bullmechtiger vp den xxx. Dach (om de ere inden By) dat is, so ferne se binnen der Stadt syn, edder den negesten Dingedach darna: § 2. Is he buten der Stadt, so stah dat vj. Welen. § 3. Is he buten dem Lande, so stah jdt, Dag oc Jamling (dat is) Jahr vnde Dach. § 4. Is he ock in des Königes Forbud (dat is) Geuerffe. So schal he inden trediesent (dat is) binnen xv. Dagen, na deme he tho Fuß gekamen is, Erue vnde Schuldt införderen. § 5. Were he düerst mit nener Ehehafft vorhindert (de Mennichlick weth, wath de vörfelle syn, de im Rechte gelden vnde entschüldigen können)

simpt. æn ær han i ængi laghæ (12. Side) for fal thær flesten mæn witæ at laghæ for fal ær. oc wistæ at then arf war til oc kallæth æi a swa sum saght ær. i rætæ timæ. wæræ han with loght thær arf tok at han tok rættlik. æn ær rætæ arving til innæn sivnde mannæ oc cum æi innæn ar oc dagh. tha takæ kvnung. æn of ængi rætæ aruing hittes a thretivghend tha skal arf wirthæs oc sæl(tæs) at gomæ iamling oc dagh. kvmær tha ængi tha takæ kvnug arf. oc gomæ etil rætæ aruing kumæ. æn kvmen ængi rætæ arving æfter tha havæ kvnung. ar oc dagh thet ær iamling oc sex vkæ.

tog den rettelig. End ere ingen rette Arffuinge til inden siuende Mand, oc kommer ey XXX. Dag, da skal Arff vurderis, oc settis at giemme, vnder gode Mend, Dag oc Jamling, Kommer da ingen effter Arff, Da tage Kongen Arff oc giemme, til saa lenge rette Arffuinge komme. End kommer ingen rette Arffuinge, da hassuer Kongen Arff. Mar oc Dag, det er, VI. Uger oc Jamling.

Cap. XXIII. Om mand tager Hoerkone vidende.

Tager nogen Mand Hoerkone videndis, oc vijes ved, oc fanger Born ved, huad heller det vorder aabenbarit for den Hellsige Kircke eller ey, Da ere de Born Adelskone Born: End stillies de at effter Kirckeloven, da tage de baade lige meget i Bostaff, fordi at de viste baade deris Ondskaff. End viste hun, oc icke hand, at det vaar Hoer, oc vorder det da aabenbarit, oc stillies de at, oc hassue Born sammen, Da giøris Bornene Hoffsuitlaad, oc vere met deris Fader: De om de dø, da arffuer Fader dem allene, oc icke Moder. Saa er det oc om Fader viste Hoer, oc icke Moder, Da fare Born til deris Moder, oc

(1, 24.) Takær man hor kynæ wittænd oc wighæs with. oc sangær bœrn with hwat hældær thet warthær opænbarpt for

vnde Manede, effte lete jdt nicht manen, tho vörgemelten rechten thden, vnde wüste dat dat Erue gefallen, vnde bestoruen was: So mach de jenne, de dat Erue genamen hefft, bewehren mit rij. Lowvhesteman Edden, Dat he dat sülue mit Rechte genamen hefft. § 6. Syn dar ock nene rechte Eruen, beth in dem vij. Lede (vnde kamen de Fründe, vnde de rechten Eruen nicht, tho deme xxx. Dage) So mach men dat Erue anleggen, vnde warderen, vnde hindersetten, dat by guden Liden, vnde laten jdt stahn Jahr vnde Dach: § 7. Kamen vnder des, de rechten Eruen nicht, de Köninck de nimpt dat Erue, vnde leth jdt bewaren, beth de rechten Eruen kamen: Kamen öuerst nene rechte Eruen, so beholt de Köninck dat Güt. § 8. Jamling, effte Jahr vnde Dach, js eine vmmegegande Jahr, vnde vj. Welen.

Cap. XXIII. De wetentliken eine Gore tho Echte
nimpt.

§ 1. Nimpt de Man, wetentlick eine Gore tho Echte, vnde tügen kinder thosamende, Jdt werde solches der Hilligen Kercken apenbar edder nicht, so syn de kinder Echte. § 2. Würden se öuerst darna, na Kerckenrechte gescheden? So nemen se in den bewechliken Güderen (de Bostaff heten) jder lyke vele: Wente se wüsten beide ere Bndöget. § 3. Wüste öuerst se, vnde he nicht? dat se eine solcke Gore were, vnde wurde apenbar, dat se darümme gescheden wurden, vnde hedden kinder mit ein ander, So schal men den Kindern, ere Deel edder Höffnitlaad maken, vnde se blhuen by dem Vader, Vnde wen se steruen, so eruet se de Vader alleine, vnde nicht de Moder. § 4. Also isset ock vmme den Vader, so he wüste sich einen Ehbreker tho finde, vnde de Moder wüste jdt nicht? so tehñ de Kinder tho erer Moder, vnde se Eruet se, wen se steruen, mit den anderen Cüsteren vnde Bræderen als

then hælligh kynki æth æi. tha ære the bœrn e adthelkvnæ bœrn. oc skilis the sithæn at for cristænsdom logh tha takæ the bathæ æm mykit i boskap. for thy at thæ wissæ bathæ thæræ vndskop. æn wissæ hvn at thet war hor oc æi han. oc warthær thæt tha opænbart oc skilæs at oc havæ thæ bœrn samæn. tha gøres bœrnæ hovæth lot. oc warthæ the mæth theræ fathær. oc of the dœ tha ærvær han thæm enæ. oc ækki mothær. Swa ær thet oc of fathær wissæ hor oc æi mothær. tha fare bœrn til theræ mothær (13. Side) oc hvn ærvær thæm alt enæ mæth syskæn of the dœ. oc æi fathær. æn havæ the æi bœrn tha hwilkæ thæræ sum hor wistæ. of han fœrthæ minnæ til hin annæn æn hin annæn hafvæ foræ.

him arffuer dem allene met Eddsten, oc eh Fader om de dœ. End hassue de eh Bœrn sammen, oc stillies de at, som før er sagd, Da skal huilken aff dem som Goer viste, der som hand end førde mindre til hin anden, end den hassde tilforn, tage dog icke mere end hand førde til. Men hassde den mere der Goer viste, Da tage dog den Goer eh viste, halffparten.

Cap. XXV. Om Gorebœrn.

Gorebœrn tage icke Arff effter Fader, endog at hand lius oc stœder dennem alt det som hand mest formaa, Wden at hand stœdte dem noget i Gender før end hand dœde. End hassuer mand Slegfred Bœrn, oc tager deris Moder siden til Ecte, da ere de Bœrn alle Wdellone Bœrn, endog at de vaar alle før fødde. Træl oc Flædsfœringe, oc Clostermend maa eh arffue.

Cap. XXVI. Om Mand dœer met megen Gield.

Om nogen Mand dœer, der megen Gield schdig er, oc setter alt hans Gods til vissen for sin Gield, enten Clostermend

oc skilæs the at sum saght ær takæ ækki mæra æn han fœrthæ til. æn hafthæ hin mæra thær hor wistæ. tha takæ hin thær æi hor wist allt halft. (1, 25.) Hor bœrn takæ æfter fathær ækki tho at han livs oc skotær alt thet han ma mæst. for vtæn han saldæ them nokæt i hand fyrræ æn han dœthæ. æn havær han sløkæfrith bœrn thiggær theræ mothær sithæn the bœrn æra allæ adthelkvnæ hœrn. tho at the æra fyrræ fœd. Thræl oc selsœrth oc clostær man mvghæ ækki ærvæ. (1, 26.) Of ænnæn man dœr thær mykit ær giald skvldigh oc skœ-

leine, vnde de Vater nicht. § 5. Gebben se ock nene Kinder, vnde wurden gescheden (alse vörgeschreuen steit) So schal de jenne, de disse Vndöget wüste, effte he schon weniger Guds ingebracht hedde, alse de ander, doch nicht mehr wedder vthnemen, alse he inbrachte: § 6. Vnde hedde de ock, de disse bößheit wüste, mehr ingebracht: So schal doch, de dat nicht wüste, de helffte van dem Gude nehmen.

Cap. XXV. Van Forkinderen.

§ 1. Forkinder, de Gruen den Vater nicht? Effte he se schon vp deme Dinge Echte gekündiget hedde, vnde en geschötet, dat meiste, dat he vormuchte (Se geue jdt denn en, strax vth der Handt, vnde by sinem Leuende) § 2. Hedde ock ein Man, Vnechte Kinder, vnde nimpt de Moder darna tho Echte, so sint jdt doch alle Echte Kinder, effte se schon alle ere gebaren syn, eer de Vater de Moder tho Echte nam. § 3. Træl, id est, Slauen, effte Liffegen, Flædsfœring, vnd Klosterlûde, derer kein kan Gruen.

Cap. XXVI. Steruet de Man in groten Schûlden.

§ 1. Steruet ein Man, de in groten Schûlden is, vnde hedde alle syn Guds, vor de Schûlde vorsettet, vnde vorpandet, entivedder Klosterlûden, edder anderen Lyden. § 2. Nemen sicc sine Negeften Frûnde fines nagelatenen Grues an, vp deme xxx.

tær sin æghæn til wissæ for sit giald antigh klostermæn æth andre. Kænnæs hans rætæ arving with arf a rætæ threthivghend. gialdæ alt giald thær krævæs. æth givæ logh af hins hændæ thær doth ær. æn kænnes the æi with arf. tha gialdæ the gialdæn thær goz havæ til wissæ takæt. swa framærlik sum hans goz rækkær.

XXIII. (1, 27.) Hvr længi man ma sløkæfrith havæ mæth sik.

Hwa sum hæuær sløkæfrith i garth mæth sik oc gængær opænbarlik mæth at sovæ oc hvn hævæ (14. Side) las oc lykki

eller andre Mend, Kiendis hans rette Arffuinge ved hans Arff paa trediuende Dag, Da gielde all den Gield der kræffuis, eller giffue Low paa den Dødis vegne. End kiendis de ey ved Arff, da gielde hin Gielden, der Godzit haffuer til vissen tagit, saa vijt som Godzit land tilreke.

Cap. XXVII. Huor lenge mand maa Slegfred haffue.

Hvo som haffuer Slegfred met sig i Gaarde, oc gaar aabenbarlige met hende at soffue, oc hun haffuer laas oc luffelse, oc søger æde oc dricke met hannem aabenbarlige tre Vinter, hun skal være Udelkone oc rette Hustru.

Cap. XXVIII. Huo Verie maa vere.

Emaa Børns Verie effter Faders Død, er Broder fuldsuoren, oc som er kommen til latwalder. End er ey Broder fuldsuoren til, da er Haldefader: Er ey hand til, da er Faders broder: Er hand ey, da er Moderbroder: Er ingen aff dem til, da skal næste i byrd vere Verie. Faderens Frender ere nærmere

oc sökær atæ oc dryc mæth hanum opænbarlik i thræ win-
tær. hvn skal wær ræt husfrø oc athælkvnæ.

XXIII. (1, 28.) Hwa wæriæ ma wærae.

Smabørn wæriæ æfter fathær dothæ ær brothær ful
waxæn. ær æi brothær til tha ær aldæfathær. ær æi han
tha ær mothærbrothær. ær engi thær er til tha skal nestæ
nivi wærri wærae. fathærns frændær ær e nærmær wæriæ

Dage? So gelden, vnde betalen se, alle de Schuldt, darümme
gemanet wert. § 3. Edder schweren ock van des Doden
wegen. § 4. Nemen se sich ouerst des Trues nicht an, So
betalen de, de dat Guds tho pande hebben, so wyth, alse dat
Guds strecken kan.

Cap. XXVII. Wo lange ein Man, eine Byschlepersche
holden mach.

§ 1. De eine Byschleperinne, mit sich in sinem Gaue, effte
in sinem Huse hefft, vnde he geit apenbarlick mit er tho Bedde,
Vnde se hefft Schlothe vnde Schlotel in erer vortwaringe. Stahn
vnde gahn apenbarlick thosamende, tho dem Dische, vnde van dem
Dische, Eten vnde Drincken mit ein ander, dre Winter (dat is)
dre Jar, Se schal sine Echte vnde Rechte Frouwe syn.

Cap. XXVIII. Wan Börmünderen, wol de syn mach?

§ 1. Ma des Vaders Dode, so is tho den nagelatenen
Vnmündigen Kinderen, de rechte vnde Regeste Börmünder, de
Broder, so he vull wassen, vnd tho sinem rechten older gekomen
is. § 2. Is de Broder nich vull wassen? So is des Vaders
Vader, Börmunde: Is de ock nicht dar? so is jdt de Vaderbro-
der, Is de dar ock nicht? so isset der Moderbroder, etc. Vnde
so derer keiner vorhanden? So schal de Regeste in deme Blode,

at wæræ æn mothærns frendær of the æræ æmskyldæch (oc) wilæ wær wæriæ. æn willæ (the) illæ wæriæ tha skal kvnung sætæ thæn til at wæriæ thær han wil for thy at kvnung ær wær at allæ the thær æi havæ rætæ wæriæ. hin ma aldrih wæriæ wæræ thær hæriænd æn.

XXV. (1, 29.) Thet konæ ma hænnæ bœrn. oc hænnæ bœrnæ goz gœmæ.

Kvnaæ mæth hvn wil sitiaæ mæth sinæ fathærlæsæ bœrn vmannæth oc vgift tha mvghæ mæn æi bœrn fra hænnæ takæ. æn thæræ iord skvlæ tho laghæ wæriæ gæzlæ mæn at wæræ oc til sivne mæn. oc wæriæ thæm mæth logh of ænnæn kallær a. Mothær takæ tho allæ nytiaæ af then

at være Verie end Modernis Frender, om de ere lige nær i byrd, oc ville vel verie, Bille de ilde verie, da skal Konningen sette dem til verie, huem hand vil. Fordi Konningen er verie for alle dem, der eh selff hæffue rette verie. Den maa eh vere verie, der herier.

Cap. XXIX. Om Kone maa sine Børn, oc deris Guds giemme.

Kone intæn oc all den stund hun vil sidde met hendis Faderløse Børn wmandit oc wgift, Da maa mand eh Børn fra hende tage, Dog skulle deris Læve Verie hæffue deris Jord at giemme, oc verie oc forsuare det met Løwen, om nogen paa trætter, Moderen tager dog alt nytte der affganger, oc stikker der met efter hendis villie. End Mandis eller giftis Moder, Da skulle Børn til Læve verje, vden de ere saa spæde, at de kunde eh Moders hielp miste, det er, til siu Winter: Dog naar hun Mandis oc bliffuer gift, da tage Læve verie Børnenis Guds, som

garth oc skipæ æftær sin willæ. æn mannæs mothær. tha skvlæ børn til laghæ wæriæ for vlæn thæ æræ swa sma at the myghæ (15. side) æi mothær hialp mistæ, thet ær til siv wintær. Tho æftær thæt at hun mannæs. tha gomæ laghæ wæriæ thæræ børn eghæn thær mæth hænnæ ær. oc givæ

Börmunder wesen. § 3. Doch syn alle thdt des Vaders Fründe neger terechtiget, Börmunder tho sinde, alse der Moder Fründe, effte se lyke na, in dem Blode vortwandt, unde wol Börmünden willen. § 4. Würden se od nicht recht wol Börmünden? So schal de Köninck Börmunder setten, de he wil. § 5. Wente de Köninck is alle der jennen Börmunder, de nene rechte Börmunder hebben. § 6. Doch mach ein Vorbringer (Serier genömet) nemandes Börmunder syn.

Cap. XXIX. Effte de Frouwe mit eren Kinderen in den Güderen blhuen mach.

§ 1. Eine Frouwe (so lange se na eres Mannes Dote, mit eren Vaderlosen Kinderen, unbefrhet blhfft) Mach men de Kinder van er nicht nemen: § 2. Doch schölen ere rechte Börmünde, ere Landtgüder vörstahn, vnd vordedigen, de mit Rechte, effte jemandt darup spreken wolde: § 3. De affnüttinge öuerst, de heuet de Moder, unde bruket de na erem nütte, wo se wil. § 4. Nimpt se öuerst einen anderen Man: so schölen de Kinder tho eren rechten Börmünderen: Idt were den, dat de Kinder, so Junck weren, dat se der Moder hülpe nicht entberen konden, dat is, Beth dat se vij Jahr oldt syn. § 5. Doch wen siß de Moder wedder begeuen hefft, so nemen de rechten Börmünder, der Kinder Guds tho siß, in ere vortwaringe unde vortvaltinge, unde geuen er vor de Kinder de bh er syn, Fosterlohn vnd Kaastegieldt, id est, Kostgelt. § 6. Vorkofft od de Moder, vth nodtrofft (dewhyle se mit den Kinderen, thosamen syn) van erem egen Lande,

hænnæ kostnings gield. æn sæl mothær sin æghæn iord for thrang then timæ hun sitær mæth thæm oc gængær iord wærd thæm allæ til tharvæ. mannæs hvn sithæn ællær at the faræ fra hænnæ tha a hun at takæ af bo sæ vskift swa mykæt svm hænnæ iorthæ wærth war. æn af there iord sær hvn ækki. vtæn of kœpæ iord ær til. tha thækær hvn thær af fulling for sin iord.

XXVI. (1, 30.) Vm styvfathær. oc styvpbørn.

Styvpfathær ma æi wære styvpsuncær wæriæ vtæn of næstæ frændær williæ. æn tho skal han antigh takæ thæm

ere met hende, vdi deris giemme oc foruaring, oc giffue hende Fosterløn oc Raastegiæld. End sellier Moder sin egen Jord for trang, imen hun sidder met hendis Børn, De ganger Jords værd dem alle til tarff oc gode, Mandis hun siden, eller de fra hende, Da maa hun tage saa megit aff Bosæ wstlift, som hendis Jord vaar værd. End aff deris Jord faar hun icke, uden om Riobes jord er til, da tager hun der aff hylift for sin Jord.

Cap. XXX. Om Steffader oc Steffbørn.

Steffader maa ey være Steffsonners verie, vden at næste Frender ville det samthæ, Dog skal hand enten tage dem vdi fellig met sig, eller til vurderit Penninge, imen hand er deris verie, Dog maa hand ey affhende deris Jord, oc ey deris Hus. Huilken som andens verie skal vere, hand skal haffue saa megit ved at hette, som hand tager vnder sit veriemaal, met fuld Eyendom, Paa det at der som nogit ødis eller forkomnis aff deris Gods, som hand er verie for, at hand haffuer da aff sit egit Gods, saa megit igien at gielde, oc staden at oprette. End øder hand mere end hand haffuer selff, da maa hand ey

i sælægh æth til wirdæ pæning. mæthæn han ær thæræ wæ-
riæ. tho ma han æi af hændæ thæræ iord oc thæræ hvs.
Hwær thær annæns wærræ skal wæræ han skal havæ swa
mykæt with at hættæ svm han takær vindær sinæ wæriæ
meth full eghæn tho swa at æthær wæriæ sit æghæt goz at
han havæ af sil eghæt at gialdæ. Of han æthær meræ æn

vnde wert dat Geldt, in alle erer Nütte angewendet, vnde nimpt
darna einen Man wedder, edder de Kinder scheden siß van er:
So mach se van dem vngedelben Gude (Vofæ) id est, Barschop,
effte redesten Güderen, so vele in de stede nemen, alse dat Landt
werdt was, dat se vorlöffte, vnde kricht van der Kinder Lande
nichts. § 7. Is dar öuerst köfftelandt? Daruan nimpt se
vulle werde, vor ere Landt.

Cap. XXX. Van dem Steffvader, vnde Steffkinderen.

§ 1. De Steffvader mach siner Steffsöne Börmunde nicht
sijn, ane ere negeste Fründe, bewilligen dat. § 2. Doch schal he
se tho siß, entwedder in de Gemenschop nemen, edder ere Guds war-
deren laten, tho einer gewissen Summa Geldes, dewyle he er
Börmunde is. § 3. Doch mach he in ere Landt, noch Fuß,
edder Hoff, nicht affhenden. § 4. Ein Börmunde de schal
alle thdt so vele hebben, darjegen thosettende, an Egendohme,
so vele he in der Börmundtschop vnder Handen kricht: Wp dat,
so he by siner Börmundtschop, van der Mündelinge Gude, vors-
bringen wurde? He an sinem egen Gude hedde, dar he den Schaz-
den mede vprichten, vnde betalen londe. § 5. Brachte he oß
mehr vmmæ, vnde tho nichte, alse he süluest hefft, So mach he
neen Börmunder wesen. § 6. De nu ejnes anderen Börmun-
der is, de schal in achtinge hebben, der Kinder Unkoste, vnde wat
dar Jarliß auer blyfft, dat schal den Kinderen thom besten
(Fremtarff) gahn. § 7. Wert oß na der Kinder erer Fründe

han havær sialf. tha ma han æi wæriæ wæræ. for thy at oreght man ma æi annæns manz wæriæ wæræ.

(16. side) Hwa svm wæriænd ær tha skal han actæ thæn kost thær han havær for the bœrn. oc hwat svm yvær ær. thæt skal gangæ born til tharvæ. æn worthær æi nafnæth a thingi mæth frændær rath. hvræ mykit bœrnæ goz skal skyldæ hwart ar. them til framtharf. tha havæ logh til thar thæ kvmæ til theræ aldær. at krævæ alt thet thær af thæræ eghæn matæ gangæ vtærst. tho actes tha wæriæns thrithing af thæt thær goz matæ skyldæ for hans æruæth oc hans kost. ængi ma haldæ thæræ bœrnæ iord thær the ær wæriæ

Verie vere. Guo som Verie er, hand skal acte den Raast hand hassuer for de Bœrn, oc huad der offuer er, det skal gange Bœrnene til fremtarff. End vorder eh næssnd paa Tinge met Fren- ders Raad, huor megit deris Gods skal sthlde huert Nar, dens nem til fremtarff, Da hassue de loff til, naar de komme til deris Alder, at kræssue alt hues deris Gods oc Ghendom mest maatte sthlde: Dog bœr verie tredie Penning aff hues deris Gods maatte sthlde, for hans wmag oc belaaftning. Ingen Verie maa affhende Bœrne jord, der de ere verie for, Guerdæn Fader eller Waldefader maa affhende Bœrne jord, siden deris Moder er død.

Cap. XXXI. Guo eh Verie maa vere.

Glosternend oc Lærdemend, Det er, Prestes oc Degne oc Subdegne mue eh Verie vere, paa Eigmands Ting. Bryde oc Træl, oc den der Flædsford er, de mue ingen Mands Verie vere, Fordi de ere eh deris egne verie.

Cap. XXXII. Om Flædsfœringe.

Guo som vil sig Flædsfœre, hand maa det aldrig vedersige.

at. *Hwærki fathær æth aldefathær* ma af hændæ bœrn iord
sithen *thær mothær* ær dœth.

XXVII. (1, 31.) *Thessæ mughæ ær wæriæ wæræ.*

Clostær mæn æth lærthæ mæn thæt ær *præst* oc dia-
con. oc subdiacon. mvghæ æi wæriæ wæræ a lekmannæ
thing. bryti oc thræl oc *thær* flætforth ær. the mvghæ
ængi manz wæriæ wæræ for thy at the æræ æi theræ
eghæn wæriæ.

XXVIII. (1, 32.) *Vm flætfœring.*

IIwa sik flætfœrær han ma aldrigh withær sæghæ

rade, tho Dinge nicht affgeseht, wo vele der Kinder Gudt Jars-
lick schulden schal, en thom besten, (id est, Fremtarff.) So
können se, wen se tho erem rechten Alder kamen, alles wat ere
Gudt unde Egendohm am meisten hedde erdragen mögen, van
den Bormunden fördern, mit gudem Rechte. § 8. Doch schal
van alle den Heuringen, erer Güder, de drüdde Penninck dem
Bormunder vor sine Arbeit, Unkost, unde Terunge, folgen.
§ 9. Neen Bormunde mach finer Mündelinge Landt, unde lig-
gende Grundt (dar he Bormunde tho is) affhenden, ock nicht de
Bader edder Grotebader, na deme ere Moder vorstoruen is.

Cap. XXXI. Wol nicht Bormunde syn können.

§ 1. Clostermenne, unde Gelerde, also Prester, Diacon,
Subdiacon, mögen nicht Bormunde wesen, vp der Lehendinge.
§ 2. Bryde, Meher und Træl, ock de sich Flædsfœret hefft, De
mögen ock nemandes Bormunde syn, Darümme, dat se sich süluen
nicht Bormünden können.

Cap. XXXII. Van Flædsfœringe.

§ 1. De sich will Flædsfœren, de mach dat nümmermehr

thæt. æn a thingi skvlæ mæn flætføræ sik. Hwa sum thræl havær æth flætføring takær. warthæ (17. Side) theræ wærk. Særær flætforth man sin eghæn husbondæ tha gialdær husbondæ thær sar warthær blodwitæ. æn hwa sik wil flætføræ han skal fyrst laghbivthæ sik oc sinæ pæning thæm thær hanum skvldæ ærvæ. æn fœr glœmær han thæt. tha mvghæ the delæ hanum aftær til hans eghæt frælsæ. æth til them sialf. kallær ænnæn man a flætføring oc ær thet æi a thingi gorth. tha ær han fræls vtæn allæ loghum. Thæn thær qvænt ær. han ma sik æi flætføræ fœr vtæn of hvn flætførær sik mæth hanum. ældær the æræ swa gamæl at byskop lovær thæm sær at wæræ.

End paa Tinge skal mand flædsføre sig. Hvo som Træl haffuer, eller Flædsføring tager, hand suare hans Gierninger. Saarer Flædsføring sin egen Husbonde, Da gielde Husbonde, der saar vorder, blod vide. Hvo som sig vil flædsføre, hand skal først lawsbiude sig oc sine Penninge til dem hannem skulle arffue: End forglemmer hand det, da mæ de dele hannem til sin egen frelse, eller til dennem selff. Kalder anden Mand paa Flædsfœring, oc er det ey giort til Tinge, da er hand frels foruden all Lov. Den der quennit eller giffit er, hand maa sig ey flædsføre, vden hun flædsfœrde sig met hannem, eller de ere saa gamle, at Biscop vnder oc tilstæder dem særlige at leffue.

Cap. XXXIII. Hvoledes Mand skal Quennis.

Hvo som vil Kone tage, bede aff Fader eller Søn, om hand er til, oc fulduoren, eller Broder, End er ingen disse til, da tigge hand aff den der næst er, Dog met hendis Ja oc villie. End haffuer hun ey Frender, Da bede hun huem som hun vil,

XXIX. (1, 33.) Hvræ mæn skvlæ quænæs.

Hwa sum kvnæ wil takæ bithæ af hennæ fathær. æl-dær svn of han ær fvlwoxæn æth brothær. æn ær thessæ ængi til tha thiggi han af hin thær ær næst nivi. oc tho mæth ia oc williæ. æn hævær kvnæ æi frændær tha bivd-

wedderropen: Men vp deme Dinge schal dat geschēhn. § 2. De nu einen Træl, id est, Lyffegen effte Elauen hefft, edder Flædsföring annimpt, de moth vor en vor alle Sake antworten, vnde tho Rechte stahn. § 3. Wundede ock de Flædsföring sinen egen Gosbonden, so schal de Gosbonde, de Blodviide süluen gelæden. § 4. De siæ nu Flædsfören wil, de schal siæ erst, mit alle sinem Gelde, vnde Gude (dat he hefft) sinen negesten Fründen, de en Eruen schölen, tho Rechte anbeden: Deit he dat nicht? mögen se ene deelen, tho siner egen frhyheit, edder tho siæ süluen. § 5. Besprecke ock einer den anderen, dat he siæ tho eme Flædsföret hedde, vnde dat were nicht vp dem Dinge geschēhn, he blyfft by siner Frhyheit, ane alle Recht, id est, Ede. § 6. De ock Eheliæ begeuen is, vnde eine Frouwe hefft, de mach siæ nicht Flædsfören: Idt were den, dat siæ de Frouwe, mit em ock Flædsfören wolde, edder dat se so Oldt weren, dat de Bischop en vorslöuede, dat ein jder vor siæ besonderliæ leuen mochte.

Cap. XXXIII. Wo ein Man Frhen schal.

§ 1. **E**in Man de siæ befrhen, vnde Wyff nemen wil, de schal dat Gelöfte nemen, van dem Vader, edder van dem Söne, so he vorhanden, vnde vullwaffen is? edder van dem Broder: Is disser Remandt dar, so neme he dat Löfte, van der Brudt negesten Fründe: § 2. Doch mit erem Ja vnde willen: § 3. Hedde se öuerst nene Fründe, so mach se siæ vortrüwen laten, dorch weme se wil. § 4. Gefft se ock so nahe Fründe, de ere rechte Vörmünder syn können, alse dar is Vader, edder

thæ hyn vm hwæm svm hyn wil at gista sik. æn hævæc
hyn swa næc frændæc at the æcæc ælcæc wæcæc. swa svm
æc fathæc brothæc svn. æth aldæfathæc æth fathæc bro-
thæc æth (18. side) mothæc brothæc oc gista hyn sik sialf vlcæn
thæcæc rath. tha waldæc the hænnæc eghæn e mælcæn hyn
livæc. æn gangæc kvnæc waldc yvæc. haf ækki for thy tapæth
sit goz.

XXX. (1, 34.) Hwa iorth ma afhendæ.

Bondæc ma sin eghæn iord sælc hwem sum han wil
of han them lagh both sinæ næstæc frændæc. a thry thing. fæ-
thærn skal bivthæs fæthærns frændæc. oc mæthærn mæ-

at giffte sig. End haffuer hun saa nær Frender, at de ere ret
verie, saa som er Fader eller Broder, eller Sønnesøn, eller Nalder
fader, Faderbroder, Moderbroder, oc giffte sig selff vden deris
Raad, Da volde de hendis Guds men hun leffuer, Vden de vorde
anderledis til finds: End ganger Kone Vold offuer, haffuer fordi
icke tabit sit Guds.

Cap. XXXIII. Quo Jord maa affhende.

Bonde maa sellie sin egen Jord, huem som hand vil, om
hand Lawbød det trey Ting, til hans næste Frender, de der hans
nem skulle arffue: Fæderne skal biudis Fæderne Frender, oc Mo-
derne Modernefrender, Men skoder hand før end hand Law-
biuder, Da mæc hans næste Frender det effter kalde, oc hand
haffuer der met forbrut iij. Mark til Bonden, oc iij. Mark til
Konningen: End siger hand der solde, at Lawbød it vaar, giffue
tolff Mends Gød.

Cap. XXXV. Om Kone Jord.

Bonde maa eh sellie sin Konis Jord, vden hand haffuer

thærns frændær. æn skotær han ferra æn han lagh biwthær
thæt. tha mvghæ hans næstæ frændær thæt aftær kallæ. oc
havær han for gorth sinæ thre marc. with kvnung oc with
bondæ. Æn sighthær bin thær saldæ at lagh bothæt war giuæ
a tolf mæn eth.

XXXI. (1, 35.) Vm konæ iorth.

Bondæ ma æi sælæ sin kunæ iord utæn han havær

Broder, edder Söne Søn, edder Grotevader, Vaderbroder, Mos-
derbroder, vnde vortrūwet siß sūluest einem Manne, buten erem
Nade: So vnderholden se ere Gudt, so lange se leuet, Edder oß
dat se anders gesinnet werden. § 5. So oß eine Frouwes
Winsche mit Gewalt genamen wūrde? so vorlūst se darūmme
er Gudt nicht.

Cap. XXXIII. Wol Landt affhenden mach.

§ 1. **D**e Bonde mach syn egen Landt vorköpen, weme he
wil, So he jdt iij. Dingedage, sinen Negesten Frūnden (de en
Eruen schölen) Lawbut. § 2. Dat Wederlike Erue schal men
des VADEREN Frūnden, Vnde dat Moderlike Erue, schal men der
Moder Frūnden, anbeden. § 3. Worschötede he oß, eer vnde
thouörne he jdt Rechtlich Lawbaden hefft: So mögen jdt sine
negesten Frūnde byspreken, vnde den Roep tho rügge driuen, vnde
he hefft darmede vorbraken, Dre Marck, an den Bonden, vnde
Dre Marck an den Köninck. § 4. Vnde secht he, de dat
Landt vorköfft hefft, dat jdt Lawbaden was, de geue xij. Man
Gede.

Cap. XXXV. Wan der Frouwen Lande.

§ 1. **D**e Gufwerdt, mach siner Frouwen Landt nicht vor-
köpen, he hebbe den, jo so vele Landes, vnde jo se gudt Landt,

emgoth iord with at hætæ. oc barn with hænnæ. æn sæl bondæ sin konæ iord oc cöp annæn iord. (takæ hun fulling af kōpæ iord) e mæthæn til ær. æn ær meræ kōpæ iord til. æn sald war. skiftæ rætæ aruing i mællæ. æn ær full kōpæ iord æi til. tha takæ hun fulling af bondæns fæthærn.

XXXII. (1, 36.) Hvr gamelt barn goz ma afhendæ.

Swænbarn ma æi sælæ sin iord oc æi andærlundæ (19. Side) afhendæ syrræ æn han warthær attan wintær gamæl. æn mōbarn ma aldrigh sin iord sælæ. vtæn hun warthær swa fatok at hyn sæl for lifs fozæl. tha sælæs mæth næstæ frændær rath. tho æi meræ samæn. æn for half marc silfs

omgodt eller lige saa gaat ved at hette, oc Barn ved hende. End sellier Bonden sin Konis Jord, oc kisher anden Jord, da tager hun fyllist aff kisher Jord imen til er. End er mere kisher jord til, end soldt vaar, da stiftis hun imellem Arffuinge. End er mindre Kisherjord til end soldt vaar, Da tage Kone fyllist aff Bondens Fæderne.

Cap. XXXVI. Huor gammilt Barn sin Jord maa affhende.

Evenbarn maa sin Jord eh sellie, oc eh anderledis affhende, for end hand vorder XVIII. Winter gammel. End Mōbarn maa aldrig sin Jord affhende, vden om hun vorder saa fattig, at hun det sellier for Liffs føde: Da skal hun sellie det met næste Fren- ders Raad: Dog eh mere tilsammen, end for halff Marc Sølf it War. Ende maa sin Jord met næste Fren- ders Raad baade sellie oc stifte. Sellier Bonden sin egen Jord, oc øder hende i sellig, da gielde Hustru eh effter. End sell Bonden sin Jord,

æth marc. Ænki ma sin iord mæth næstæ frændær rath. bathæ sælæ oc skiftæ. Sæl bondæ sin æghæn iord oc æthær then i sælægh. thet gialdær husfræ ækki æstær. æn sæl han bathæ sin iord oc sin kvnæ iord. for vsæld. havæ hemmæ

alse ere was. Vnde ock ein Kindt mit er. § 2. Vorköfft he ock siner Frouwen Landt, vnde köfft ander Landt wedder in, So nimpt se wedderümme vull, van deme Köfften Lande, so with dat strecken kan. § 3. Is dar ock mehr Köffte Landt, alse ere Landt was, dat vorköfft was? Dat deelen de Eruen vnder sich. § 4. Is dar ouerst weiniger gelöfft, alse vorköfft was? So nimpt de Frouwe van des Bonden Vaderliken Erue, so vele dat se vull hefft.

Cap. XXXVI. Wo Oldt de syn schal, de Landt vor-
köpen mach.

§ 1. Ein Jüngelink, mach syn Landt nicht vorköpen, edder einiger wyse affhenden, eer dat he xvij. Jar Oldt is: § 2. Ein Megedelen ouerst mach nümmermehr ere Landt affhendich maken, vnde vorköpen, Se wurde den so Arm, dat se vor des Rhues nodtrosstigen Vnderholdt, jdt vorköpen muste, So schal se dat vorköpen, na der Megesten Fründe rade, vnd vp eine thyt nicht mehr, alse vor eine Halffemarck Solffs, des Jares. § 3. Eine Wedewe ouerst de mach mit erer Megesten Fründe Rade, ere Landt vorbüten, vnde vorköpen. § 4. Vorköfft ock de Hufswerdt van sinem egen Lande, vnde wert in der Gemenschop vorteret, dar betalet de Hufsfrouwe nictes van. § 5. Vorköfft de Hufswerdt ouerst van sinem Lande, vnde van siner Hufsfrouwen Lande (for wselhed) id est, vmme Armodt willen, Haffue Hiemgiald, dat is, den schaden hebben se beide: § 6. Wente se schölen van erer beider Gude leuen.

giald for thy at the æræ skyldugh at fethes af theræ bæggis.

XXXIII. (1, 37.) Hwaræ iorth skal kœpæs.

A thingi skvlæ mæn iord sketæ oc æi andærstæt, thet ær a hæræt̃z thing thær ior i liggær. æth a sylæ thing. æth a lanz thing. æth for kvnung. for thy at things witnæ ær swa starct at gen things wittnæ skal æi lœgh givæs.

XXXIV. (1, 38.) Hwilk things witnæ ær.

Things witnæ ær thæt at the gothæ mæn a thingi

oc sin Konis Jord for wselhed, hæffue hiemgielð: Fordi de ere skyldige at fœdis aff deris beggis Guds.

Cap. XXXVII. Huor Jord skal skiedis.

Paa Tinge skal mand Jord skiede, oc eh anderstedz, det er, paa det Herriking som Jorden vdi ligger, eller paa Eghfæls ting, eller paa Landsting, eller for Konningen: Fordi at Tingsuidne er saa sterct, at imod Tingsuidne skal ingen Low giffuis.

Cap. XXXVIII. Guilcket Tingsuidne er.

Tingsuidne er det, de gode Mend paa Tinge vaare, Vidne, det de saa oc hørde. Mindre end siu Mend mue eh Ting holde, De saa mange Mend ere oc it fult Tingsuidne. Den Jord som mand giffuer til Guds Hus, skal hun sellies, da maa den lœbe huo som vil: Fordi at alle Christne Mend skulle alle Brœdre vere.

Cap. XXXIX. Om Hustruens Siælegift.

Hustru som Bonde hæffuer, oc Barn ved, maa eh giffue

waræ. witnæ thet thær the horthæ oc sagbthæ. Minnæ æn siv mæn mvghæ æi thing haldæ. Swa manæghæ mæn æræ. oc fult things witnæ. Thæ iord thær man givæ til gvz hvs (20. side) skulæ the sælæs them ma kōpæ hwa sum wil. fort thy at allæ cristnæ mæn skvlæ brothær wæræ. (1, 39.) Hvsfrō thær bondæ hævær oc barn with bondæ ma æi givæ at sialæ gift mer æn bondæ giuær ia with. æn warthær

Cap. XXXVII. Wor men Landt schoten schal.

§ 1. **B**p deme Dinge, schal men Landt vorschoten, vnde nergendes anders, Dat js vp dem Hardeßdinge, dar dat Landt inne beslegen js, Edder vp deme Schfeldinge, Edder vp deme Lans desdinge, Edder vor dem Rōninge. § 2. Wente ein Dingeswinde, js so krefflich, dat jegen ein Dingeswinde neen Eedt, schal gegeben werden.

Cap. XXXVIII. Wat ein Dingeswinde js.

§ 1. **E**in Dingeswinde, js dat jennige, dat gude Lude (de vp dem Dinge weren) betügen, wat se gesehn, vnde gehōret hebzen. § 2. Weiniger alse mit vij. Menner, mach men nicht Dinge holden, vnde so vele Menner Lūchenisse, js ein vullenkamen Dingeswinde. § 3. Dat Landtgut dat til Gudshuß, (id est, tho der Kercken gegeben js) So dat wedderümme schal vorlōfft werden, So mach dat jderman lōpen, wol dar wil. § 4. Wente alle Christen Lude, schōlen alle Brōder wesen.

Cap. XXXIX. Van der Frouwen Seelghyfft.

§ 1. **D**e Guffrouwe, de einen Echten Man hefft, vnde Kinder mit eme, De mach nicht mehr tho Seelghyfft wech geuen, alse dar er Guffwerdt, Ja, tho secht: § 2. Wurde ouerst vmme Seelgaue geklaget, van Kloster Menneren, edder anderen. So lecht de Guffwerdt vth, so vele alse he bekendt. Vnde schwe-

thær kæræ a sialgift antugh af klostær halvæ. æth andær mæns. tha warthær bondæ with logh at han iathæ æi mæren han gar with. æn havær hun æi bærn with hanum tha ma hvn halft giuæ hovæth lot for hænne sial.

XXXV. (1, 40.) Of man sæl sin iorth oc ær æi wærtæt laght i iorth.

Sæl man sin iord for rætæ pænning oc warthær æi lagh i iord. thæt thær i iord kvmær wæræ iord. thæt i pænning warthær funnæt wæræ bosæ. æn of bondæ kopær

Eiælegift, mere end Bonden giffuer Ja til. End vorder kiære paa Eiælegift, enten aff Closters Mend eller andre, Da vorder Bonde ved Lov, at hand jette eh mere, end hand ganger ved. End haffuer hun eh Barn ved hannem, Da maa hun giffue halff hendis Hoffuit laad for sin Eiæl.¹

Cap. XL. Om Mand sellier sin Jord, oc vorder eh lagd i Jord.

Sellier Mand sin Jord for rede Penninge, oc vorder eh lagd i Jord, Det der i Jord findis at vere Jord, det der i Penninge vorder fundet, vere Bosæ. End om Bonden hand kiober først Jord, met Bosæ, oc sellier siden sin egen Jord, for sin kaast, oc hans Guftruis, saa megit som kiobt er, Giældis Bonden effter for hans Fæderne, om Kiobe Jord er til. End er mere kiobt end Bonden solde, stiftis imellem alle Arffuinge: Er mindre til, tage skylft aff Bosæ, Er eh Bosæ til, haffue Giemgiæld.

Cap. XLI. Om mand sellier Whiimmelt.

Sw som sellier Whiimmelt Jord, oc delis det tilbage,

iord fyrst mæth bofæ. oc sæl sihæn sin eghæn iord for sin kost. oc hans husfrø swa mykit sum køpt ær. gialdæ bondæ for hans sæthærn of køpæ iord ær til. æn ær køpæ iord meræ æn bonden saldæ. skiftæs mællæ allæ. ær minnæ til takæ fulling af bofæ. ær æi bofæ til. havæ hemæ giald.

XXXVI. (1, 41.) Hwa sum sæl vhemælt.

Hwa sum sæl vhemælt iord oc delæs hvn aftær lata

ret, dat he nicht mehr vortwilliget hebbe, alse he dar bekendt. § 3. Hefft de Frouwe oð nene Kinder mit eme, so mach se ere halue Hoffsuitlaad, id est, ere halue Guds, tho ere Seelgaue henne geuen.

Cap. XL. Vorköfft de Man syn Landt, vnd wert dat Geldt nicht wedder in Landt gelecht.

§ 1. Vorköfft ein Man syn Landt, vor redt Geldt, vnde wert nicht wedder in Landt gelecht, dat men den findt an Lande, dat is Landt, dat dar an Gelde befunden wert, dat is Bofæ. § 2. Men köffte de Gusswerdt Landt mit Bofæ, (dat is) mit redem Gelde: Vnde vorköfft darna syn egen Landt vor sine vnde siner egen Gussfrouwen Teringe, willen: So schal men eme, so vele he van sines egenen Vaders Erue, tho erer Noth, vnde Teringe, vorköfft hefft, mit dem köfften Lande betalen, so dat vorhanden is. § 3. Is dar ouerst mehr geköfft, alse de Bonde vorköfft hefft, dat deleet men vnder alle den Eruen: Is dar ouerst weiniger, so neme he, vulle werde van Bofæ. § 4. Is dar oð neen Bofæ vorhanden, so hebbe he den schaden.

Cap. XLI. Wol dar vorköfft, vnde kan nicht gewehren.

§ 1. Welcker Man Landt vorköfft, Whiemielt, id est, dat

vt wæρθ (21. side) thær saldæ oc bætæ a thre marc bondæ. oc thre marc kunung. for thy at han saldæ vhemælt. æn hwa sum sæl iord. han a at hemlæ oc wæriæ hanum mæth sinæ frændær e til thæs at hin havær thriggi wintær hæft a thær koptæ. for thy at laghæ hæfth ær æi minnæ æn thriggi wintær. Sithæn a hin thær koptæ at wæriæ mæth sinæ frændær. vtæn the kallæ a thær æi waræ kvmæn til aldærs æth qwinne thær æi hafthæ rætæ wæriæ. æth the mæn thæt warde thær waræ vtæn (lanz then) timæ thær iorthæn saldæs.

XXXVII. (1, 42.) Skil mæn vm kōpæ iorth.

Sæl man annæn iord oc skil them vm hwat han kōptæ

Da legge hand værd vd der solde, oc bøde tre Mark Bonden, oc tre Mark Konningen, fordi hand solde Whiemmelt. End huo som sell anden Jord, hand bør at hiemle oc verie hannem den met sine næste Frender, til des, at den som kiebte, haffuer tre Vinters Gæffd der paa, Fordi at Lawghæffd er ey mindre end tre Winter: Siden bør hannem der kiebte, at verie det met sine egne Frender, Vden paakaldis aff dem som ey vaare komne til Alder, eller Quinde som ey haffde rette Verie, eller de Mend der da vaare vden Lands, den tid Jorden soldis.

Cap. XLII. Om Mand sellier Whiemmelt Jord.

Sellier Mand anden Jord, oc still eller jæffuer dennem om, huad heller hand kiebte mere eller mindre, Oc haffuer den der kiebte tre Vinters Gæffd der paa Bliærdt til Tinge, Da maa hand ey vinde hende igien der solde. End vorder dem trætte der om inellem inden tre Winter, Da staar det paa Tings vidne, Er ey Tings vidne til, Da vorder den nærmer at vinde, der solde.

meræ æth minnæ. havær then thær kœstæ lagh hæstb a vkærth. tha ma han witæ hin igen thær saldæ. æn skil them innæn thre wintær. tha ær thet til things witnæ. [æn ær æi things witnæ til tha worthær hin nærmær thær saldæ at

he nicht gewehren kan, unde wert bygespraken, unde tho rügge gedeelet. So moth de jenne, de dat Landt vorköfft hefft, dat Gelt wedder tho rügge geuen, unde Böten dre Marck dem Bonden, unde dre Marck dem Könige. Darümme, dat he dat vorköfft, dat he nicht gewehren konde. § 2. De ock einem anderen Landt vorköfft, de is schuldich, mit sinen Negesten Fründen, deme Köper datsüluige thogewehrende, so lange beth dat de, de dat köffte, Dre Winters Hæffd (dat is) iij. Jarigen Besitt, darinne erlanget hefft. § 3. Wente Lawhæffd, dat is nicht ringer, alse Dre Jahr wehringe. § 4. Na Dren Jahren ouerst, so gewehret de dat Landt, de jdt köffte, mit sinen egen Fründen, Jdt were den, dat de jennen dar vp spreken, (de tho der thdt, do dat Landt vorköfft wurt) tho vüllem Older nicht gekamen weren: Edder dat jdt Frouwen Vold were, de nene rechte Bör-münder hedden: Edder ock Menner, de domals buten Landes weren, do dit Landt vorköfft wurt.

Cap. XLII. Vorköfft ein Man Landt, unde kan jdt nicht gewehren.

§ 1. Vorköfft ein Man, dem anderen Landt, unde erheuet sich ein Twist, twischen dem Köper, unde Vorköper, effte he mehr, edder weinjger, geköfft hefft, unde hefft de Köper dat Landt (iij. Jahrelant binnen Dinges vnbeclaget) in sinem Besitte, unde Hæffd gehat: So kan, de eme dat nicht wedder affwinnen, de jdt em vorköfft hefft. § 2. Würde auerst Kyff darümme, binnen den iij. Jahren, so steit jdt an dem Dingeswinde: Is denne neen Dingeswinde vorhanden, so is de Vorköper, dat Landt wedder tho winnende neger, alse de Köper.

wittæ.] (1, 43.) kallær nokær man sik havæ køpt bathæ systær lot oc brothærs oc ær hyn vmannæth oc mæth brothær i fælæggh. oc ær æi things witnæ til. at nafnæth bathæ særlik warthær. tha wæræ hin with logh thær saldæ. at han saldæ ækki meræ æn sin eghæn lot. æn bristæn hanum logh. botæ thre marc. æn systær halde e hænnæ iord. vtæn of hænnæ (22. side) rætæ wæriæ æth hyn sialf hauær hænnæ afhændæth.

XXXVIII. (1, 44.) Hyræ mæn skvlæ iord wæriæ.

Iord at wæriæ mæth logh. kumær ækki annæt til æn

**Cap. XLIII. Om Mand kalder sig at haffue kioht
baade Søsterens oc Broderens Jord.**

Kaller Mand sig at haffue kioht baade Søsters Jord oc Broders, De er hun wmandit, oc met Broder i fellig, oc er eh Tingsuidne til, at Næffnd vaare baade særlige: Da verie den ved Low der solde, at hand solde icke mere end sin egen laad. End brøster hannem Low, bøde tre Mark, oc Søster beholder sin Laad: Vden at hendis rette verie, eller hun selff, haffuer den affhendt.

Cap. XLIII. Huor Mand skal Jord verie.

Jord met at Verie, kommer eh andit til, end Rionsnæffn. End haffuer nogen Bonde trætte met Kircke om Jord, oc giælder Jord mere end en Mark Solff, aff rette Byes vurdering, Da stulle Sandemend der om stillie. End giælder Jord Mark Solff eller mindre, oc haffuer Bonde det i Hæffd, da vere hand ved Rionsnæffn. End om Jord er i Kirckens Hæffd, da stulle Kirckuerie oc andre Sognemend (de beste) saa at de ere Tolff, suere hende Jorden enten til eller fra. Haffuer Bonden hafft

kyns næfnd. Skil bondæ with kyrki vm iord. oc gialdær iord mæra then marc silfs. at rætæ wirthing. tha skvlæ sannendæ mæn thær vm skilia. æn gialdær iord marc silfs æth minnæ oc havær bondæ i sin hæfth tha warthær with logh mæth kyns næfnd. æn of iord ær i kyrkins hæfth tha skvlæ kyrkins wæria oc andær kyrki mæn the bæstæ swa at

Cap. XLIII. Eecht ock ein Man, he hebbe der Eüster Landt, mit des Broderen Lande geköfft.

§ 1. Eecht ein Man, dat he geköfft hebbe, beide der Eüster Landt, unde des Broders Landt, unde de Eüster, de is vnberaden, unde mit deme Broder in Gemenschop, unde is neen Dinsgeswinde dar, dat beide des Broders, unde der Eüster Landt, sunderlick genömet were: So schweret de Vorköper, dat he nicht mehr, alse syn egen Deel Landes, vorköfft hebbe. § 2. Briekt jdt em ock an sinem Eede, So betere he Dre Mark, Unde de Eüster beholdt ere Laad. § 3. Jdt were den, dat ere rechte Börmunde, edder se süluest, dat affhendet hedden.

Cap. XLIII. Wo men Landt wehren schal.

§ 1. Alle Landt schal men warende wesen, mit Riensnäffn. Riffst nu de Bonde, jegen de Kercke, vnne Landt, unde is dat Landt mehr werdt, alse eine Mark Eülffs, na rechter warderinge des Dörpes, so schölen de Sandtmene darinne scheden. Is ock dat Landt men eine Mark Eülffs werdt, edder ock ringer, unde hefft jdt de Bonde in Besitte, edder (Haffd) So wehre he dat mit Riensnäffn. § 2. Hefft jdt ouerst de Kercke in Besitt. So schölen de Kerckschwaren, unde de besten, van den Carpselmennen rij. dat Landt, der Kercken tho, edder affschweren. § 3. Hefft ock de Bonde dat Landt xxx. Jahr, in rowlikem Besitte gehat, he behelt dat, ane Eedt vor der Kercken. § 4. Hefft ock de Kercke dat Landt xxx. Jahr, in rowlikem Besitte

the æræ tolf. at swæræ hænnæ iord antigh til æth fra. Hævær bondæ hæfth a iord firtivgh wintær i sin hæst wær logh løs for kyrki. æn havær kyrki i hæfth thretivgh wintær. wær logh løs for bondæ. of thæt stoth vkærth.

(1, 45.) Man thær sighær at han havær minnæ af bol æn han a. han kvmær alt bol til ræps. æn skil bol withær annæt. tha kvmær han al by til reps.

XXXIX. (1, 46.) Vm ornum.

Er ornum i by tha skal hvn wæræ af areld. oc swa særmærct svm af aræld havær wæræt antugh mæth grvft æth mæth sten. æt mæth staplæ. hvn repæs æi with by.

Jorden i XL. Har i Hæffd, Da vare Lowløs for Kircken. End hassuer Kircken hæfft Jorden XXX. Winter i Hæffd, vare Lowløs, om det stod wkært.

Cap. XLV. Om By eller Boel skil at.

Den Mand der siger sig at hassue mindre aff Jord, som kaldis Boel, end hannem bør, Hand kommer alt Boel til Neebs. End skil Boel ved andet, da kommer hand all Mark til Neebs.

Cap. XLVI. Om Drnum i By.

Er Drnum i By, da skal hun vare aff arild, oc sær merct met Steen, eller met Stabel, eller met Griff, hun rebis ey ved By, Fordi at hun sterter all By. End vorder skelnit eller trætte paa, huad heller det er Drnum eller en deel, om det ligger whygd, Wide den det i Hæffd hassuer, met Næffn i Rion, at det er hans Drnum, oc bør ey at skiftis til By. End er det ey merct met Steen, eller Stabel, eller Griff, da gange det vnder Neeb.

for thy at (23. side) hvn skærthær al by. æn warthær skialnæt a hwat hældær thet æn ornum æth æller deld. of thæt lig-gær i bygd. witæ hin thær i hæst hæ havær mæd næfnd i kynæ at thet ær hans ornum. oc a æi at skiftæ til by. æn ær thet æi enmæret mæth sten æth staplæ gangæ mæth rep.

gehat? Se behelt dat ock sunder Gedt, So binnen Dinges nene Klage darup gewesen is.

Cap. XLV. Kinet ein Boel mit dem Dörpe.

§ 1. Welcker Man im Dörpe, de sich beklaget, dat he ringer van dem Lande hefft (dat men Boel heth) also em geböret, de kan dat ganze Boel tho Repende bringen. § 2. Kist ock Boel, mit Boel, dat kan dat ganze Dorp, tho Reepe bringen.

Cap. XLVI. Wan dem Lande dat Ornum is.

§ 1. Richt dar Ornum im Dörpe, so schal dat van Oldinges, sonderliken mit Stenen, edder mit Stapelen, edder mit Gruffte, affgeteent geweest syn: Vnde wert nicht gedelet, wen dat Dörp schon gerepet wert. Wente jdt vorringert dat ganze Dörp. § 2. Würde ock Kist vnd Twist darünne, effte jdt Ornum effte Deeltlandt sy (So jdt vngewet lege.) Dat schal de Besitter schweren, mit Rassin i Kien, id est, rij. siner angebarnen Fründe, dat jdt syn Ornum sy, vnde geböret nicht tho Deelende, tho dem Dörpe. § 3. Is jdt öuerst nicht sunderlick affgemerket, mit Stenen, Stapel, edder Grufften, so wert jdt mede gerepet.

Cap. XLVII. Kinet dat kleine Dörp, mit dem groten Dörpe, vmmere ere Veldt, edder Marke.

§ 1. Is dar ein klein Dörp gewet, in dat Veldt, vnde se hebben alle Aker, vnd Wische gedelet, Vnde wurden Kien,

XL. (1, 47.) Af thorps marc skil with adhæl marc.

En thorp gorth vt a marc oc ær alt æn akær skift. æth æng. oc skil them vm wat til thorp hørær oc hwat til athæl by. tha skvlæ the witæ thær i by bo. Thykkæ them oc thær i by bo at thet thorp stær them til skathæ: tha mughæ the kallæ them æstær gen of then skathæ ær vthollik. willæ the æi æstæ faræ tha skvlæ men læggi laghdagh af thingi them til after at faræ. Sitæ the æstær at the æræ laghlik vp krafth. oc vp delt. liggæ kynungs ræt with. Tho of the hafth thrikki wintær hæfth a theræ byggi vkær a thingi. tha myghæ man them æi vp delæ.

Cap. XLVII. Om Torps Marc skil ved Ndelby.

Er Torp giort vde paa Marden, oc er alt en Nger stift, oc Eng stift, Oc skil dem om huad til Torp hør, oc huad til Ndelby, Da skulle de vide der i Ndelby bo: Thætis dem i Ndelby bo, at det Torp staar dem til skade, da mæ de kalde dem effter igien, om den skade er dem wtaallig. End ville de ey effterfare, Da skal mand legge dem Laugdag for paa Tinge, effter at fare. Sidde de effter, at de ere lowlige opkræfde oc opdeelte, Liggæ Konzgens Ræt ved: Dog om de hæfue tre Winters Gæfð paa deris bygge, wkiærdt paa Tinge, da maa mand dem ey opdele.

Cap. XLVIII. Om nogen settis i Bong.

Svo som settis i Bong fra Ndelby, Endog at hand bygger paa sit egit, Da skal hand enten paa sit egit komme sig til Forthe oc Fagang, alle Chere skadeløst, eller flytte til Ndelby igien.

Cap. XLIX. Om Næeb paa Jord.

Næeb maa ingen Mand forsige paa By, huo som paatal-

XLI. (1, 48.) Of man sættæs i wang.

Hwa svm sættæs i wang fra athelby. tho at han byg-
gær a sit eghæt. tha skal han antugh (24. side) a sit eghæt
kvmæ sik til fortæ oc til fægung swa at allæ eghær ær
skathæ løst. ællær flytte aflær vp til by.

XLII. (1, 49.) Vm ræp a iorth.

Rep ma ængi man for sæghæ a by hwa sum a kallær.

wat tho deme kleinen Dörpe, unde wat tho dem groten Dörpe
gehöre? dat schölen weten de in deme Udelby, id est, In deme
groten Dörpe wanen. § 2. Dündet den oß, de in dem gros-
ten Dörpe wanen, dat dat kleine Dörp, en tho schaden gebuwet
were? So mögen se dat kleine Dörp, wedderümme insförderen,
so en de schade nicht tho lydende were. § 3. Wil den dat
kleine Dörp nicht folgen, so mögen se dat mit Lagedagen, tho
Dinge vpdrhuen. § 4. Sitt dat kleine Dörp, dar bauen
auerhörich (wen jdt Lowlich vpgefördert, unde vpgedeet is) so
moth jdt folgen, vnd geldet des Königes Recht, unde Bröke.
§ 5. Gedde jdt ouerst dre Winters Gæßd, (dat is) dre Jahr
gestanden, vnbeßlaget, unde vnuorfolget tho Dinge, so kan men
jdt nicht wedder vpdeelen.

**Cap. XLVIII. Van dem de dar wanet, buten dem
Dörpe, i Bong.**

§ 1. Wanet dar wol buten dem gemeinen Dörpe, in der
Hege, (Bong) geheten: Doch dat he vp sinem egen Grunde,
unde Boddem gebuwet hefft, So schal he vp sinem egen, oß heb-
ben, unde holden sine Fortæ unde Fagand, allen Egeren, ane
schaden, edder he schal tho deme groten Dörpe wedder insfaren.

Cap. XLIX. Van dem Repe vp dem Lande.

§ 1. Nemant in dem Dörpe, mach dem anderen den Reep

Hwa sum wil witæ sik stvf æth sær køp i nokær deld. æth i by. lata tho ræp gangæ. oc havæ tho swa mykit ænzæ han hafthæ thær han sæc ænkæ køp af. æth stvf ællær hans forældær. oc skærthæ ængi man vtæn hin thær skvldugh ær skarth at havæ thet ær hin thær saldæ. Man ær e nærmær at witæ sik til rep. en hin thær hanum wil witæ fra.

XLIII. (1, 50.) Hvræ man skal sik delæ til rep.

Hwa sum sik wil delæ til rep. han skal fyrst kæræ a et thing at han havær viafneth af hans eghær oc minnæ æn han a. oc bethes iafnæth mæth rep. tha næfnæs hanum thing for oc hans delæ men. thet næstæ æftær ær of han sitær innæn hæræth. Sitær man vtæn hæræth. tha

der: Suo som vil vide sig til Stuff, eller særkiøb i nogen Deel eller By, Lade da Kæb gange, De haffue da saa megit som hand haffde, der hand sid aff, enten kiøb eller Stuff, eller hans Forældre, oc skierte ingen Mand, vden den der skyldig er at skiertis, det er, den der solde: Mand er oc nærmere at vide sig til Kæbs, end den der hannem vil vinde fra.

Cap. L. Suorledis Mand skal dele til Kæbs.

Suo som sig vil dele til Kæbs, hand skal først kiære paa Ting, at hand er brøstholden, eller haffuer wiaffnit aff hans Metehere, oc mindre end hannem bør, oc begiere Tjffnit met Kæb, Da næffnis hannem oc hans dele Mand, eller Genpart Ting for, Det er, det Ting der næst effter er, om hand sidder inden Herrit: End sidder hand vden Herrit, da leggis hannem halff Maanig Dag for: Den der kiærer, hand skal steffne den der for Sagen er, Fem Rætter før end [Ting holdis, met to

læggæs vm half manæth thing for. hin thær kærær han skal stefnæ then thær for sac ær. sæm nættær for thing. mæth twa mæn. (25. side) at hans hysæ. Swa skvlæ the oc witnæ

weigeren, de den begerende js, vnde weten wil, syn Stufflandes, effte sinen Sunderliken Roep, in einem Deel Landes, edder im Dörpe: De moth den Reep gahn laten, dat jder so vele hebbe, alse eme geböret, edder alse de vor em hadde, dar he dat van trech, Entweder Roep edder Stuff, edder sine Börolderen vor em, De Elierte ingen Mand (dat js) vnde vorkörten Nemande, ane den de van Rechtes wegen, weiniger hebben schal, Alse dar js de, de dat sine vorköfft hefft. § 2. De Man de siß oß tho der Repe mate delet, des js sine Eale rechter, alse des, de siß dar nicht tho deelen wil.

Cap. L. Wo men mit Repe deelen schal.

§ 1. De siß wil deelen tho der Repe mate, de schal erst Klagen, vp deme Dinge, dat he an Lande, jegen sine Miteger nicht gelike hebbe, sonder weiniger alse eme geböre, Vnde schal begeren de gelickheit, dorch de Repe mate. § 2. So lecht men eme, vnde sinem Jegendele, Dinge vör (Dat js, dat negeste Dinge so gehalten werden schal) effte he in deme Garde wanet. § 3. Wanet he in dem Garde nicht? so lecht men em Dinge vör, xiiij. Dage darna. § 4. Vnde de dar Klaget, de schal den Bellageden Steuenen v. Nachte, vor dem Dinge, mit twen Mannen, vor sinem Brosiæl (dat js) vor siner Döre, effte tho sinem Guse. § 5. Des schölen de twe Menner vp dem Dinge tügen, dat he Rechtliß gesteuenet was. § 6. Ramen den de thor Andtwordt, de dar gesteuenet weren, So legge men en vp dem Dinge vör, dat den v. Dach darna, dat Landt (darümme se Rhuen) gerepet werden schöle. § 7. Des schölen Ehrlike gude Dinghörer, vnde Sandtmenne, vthgenömet werden, de dar

a thingi at war laglik stænfd. kvmæ thæ til swaræ tha læggæs them fæmtæ dagh af thingi at repæ then iord them skil vm. Thinghoring gothæ oc sannæ mæn skvlæ næfnæs til yuær at wæra oc witæ of hin thær for sac ær (biuthær ræt. the skulæ sigbæ a thingi hwat gørt ær) a laghdagh. æstær there witnæ skvlæ mæn antugh mælæ rep til of tharf ællær dømæ thæt at standæ thær thinghoring waræ sam sata vm. kvmær hins for fal thær sæghthæt ær a withær mælæs thing oc æi han sialf. tha næfnæs hanum annæt thing for. æn længær æn a thrithi thing ma æi for fal mætæs. vlæn han liggær swa i sivkæ sængi at han ma æi kvmæ. ældær i knugs sylæ. æth farboth. æth i pilgrims

Wend for hans Brofæl, Saa skulle de oc vidne paa Ting, at hand vaar Lowlige steffnd, komme de til suar, der steffnde vaare, da leggis dem for paa Ting, den femtende Dag der effter at Rebe den Jord, som dennem stil om: Gode Tinghørere oc Sændemend skulle til næffnis offuer at vere, oc vidne om den der for Sagen er, tilbiuder ret. De skulle sige paa Ting huad giort vaar paa Lagdag, De effter deris vidne skal Mand enten mæle Reeb til, om det giøris behoff, eller dømme det at stande, det Tinghøringe vaar samsætte om. End kommer hans forfald der sietet er, paa vedermaals Ting, oc eh hand selff, Da næffnis hannem andit Ting for. Men lenger end tredie Ting maa eh forfald gielde, vden hand ligger paa sin Siugeseng, saa hand icke kand komme, eller er vdi Kongens Ehffel oc Forbud, eller i Pilegrims færd vden Lands, eller hand er kaldet til høyre Dom, eller skal verie sin Jord, Om det vaar hans rette Lagdag: Disse ere alle lauge forfald i alle Dele. End om Mand tager ved Genmaal paa Ting, da maa hannem ingen forfald hielpe, vden Siugdom oc Pilegrims gang allene: Tager alle Ehre ved Reeb paa Ting, da maa eh en Mand eller to det siden formene.

færth. vten lanz. ællær han ær kallæth til høvghnæ skial. æth for høvghnæ wærnæth. æth wærræ sin iord of hans rætæ laghdagh ær. Thæssæ ær laghæ forfall i allæ delæ. æn of man takær withær genmal a thingi: tha ma tho allæ forfall menæ thær saght ær vlæn pilgrims færth enæ. Æn takær allæ æghær with rep a thingi. sithen ma (26. Side) thet æi en æth twa menæ.

an, vnde auer syn, vnde betügen, effte de Beklagede sið oð tho
 Lhte vnde Rechte anbeden deit, Vnde de schölen dat binnen Dins
 ges inbringen, vnde betügen, wat densüluiigen Lagdach, gehandelt
 is. Vnde na soldær erer Getüchenisse, schal men entwedder de
 Kleepdelinge vorkünden, vnde tholaten (so jdt behoff deit) Edder
 oð Dömen, vnde finden, dat jdt so lange stande bliue, beth de
 Dinghöringe, vmme de Sake vorgeliket syn. § 8. Würde

ouerst de Beklagede hyranne vorhindert, dat he bewyßliken vörfall
 kreges, vnde dat tho deme Bedermalß Dinge inschickede, vnde süls
 uen nicht thor Etde queme? So schal eme dat ander Dinge
 genömet werden. § 9. Duerst wyder als vp den drüdden

Dingedach, mach neen vörfall gelden. Jdt were denne also.
 § 10. Dat¹⁾ he vp sinem Krancken Bedde lege, vnde so Kranck
 were, dat he tho Dinge nicht kamen konde. § 11. Edder

oð, dat²⁾ he in des Königes Geschefften. § 12. Edder³⁾ van
 em gefördert. § 13. Edder⁴⁾ in Pilegrimis Reife buten Lanz

des were. § 14. Edder oð, dat⁵⁾ he tho höherem Rechte, vp
 de thydt Gesteuenet were. § 15. Edder oð⁶⁾ syn Landt, mit

sinem Rechte wehren scholde, vp densüluiigen Dach. § 16.
 Disse vorgeschreuen, syn alle Gehaffte Börüelle, de in dissem Rechte
 thogelaten werden: § 17. Wen ouerst ein Man, de Sake,

de wedder em erhauen wert, angehört, vnde angenamen hefft,
 So mach he nenes vörfalles sið gebruken, edder vörwenden, Als
 lene Kranckheit, vnde Pelegrimis Reife. § 18. Bewilligen oð,

XLIV. (1, 51.) Engi man ma fortæ byggi.

Engi man ma byggi a forte. for thy at fortæ ær allæmenz. hwa sum eghær ær i by. hvr mykæt svm han havær i by. han ma e kallæ a fortæ. of ennæn man havær hænne minskæth æth næct. Allæ toftæ thær i by æræ skvlæ havæ fortæ. bathæ gamlæ toftæ. oc swa sworæn toftæ. thet ær sworæn toftæ. of allæ mæn takæ en deld oc goræ hænne til toftæ thær ferræ war akær land. tho swa at af then samæ swornæ deld goræs oc fortæ. Hwaræ svm man bor vtæn athelby the skvlæ af theræ eghæt fa them fortæ sialf. ær allæ mæn flyt fra athælby oc sitær een æstær with. tha ær han e nærmær at kallæ them aflær. æn the hanum

Cap. LI. Ingen Mand maa Forthe bygge.

Ingen Mand maa Forthe bygge, Fordi at Forthe er alle Mands: Suo som Ehere ere i By, huor megit som hand haffuer i By, maa hand jo kalde paa Forthe, om nogen Mand haffuer det mindstet eller forkrendit. Alle Toffter i By ere, skulle haffue Forthe, baade gamle Toffte oc soorne Toffte. Det er soorne Toffte, om alle Ehere i By tage en Deel, der ligger i By wlygd, oc giør til Tofft, der før vaar Ugerland, Dog saa, at aff den samme soorne Deel giøris ocsaa Forthe. Suor som mand boer vden Adelby, de skulle aff deris egit fange dem selff Forthe. End ere alle Ehere flotte fra Adelby, oc sidder en effter, da er hand nærmere at kalde dem effter igien, end de hans nem bort, Wden hand taal oc tier forlunge, Det er, tre Winter wliard. Wdis Adelby, da skiftis det før vaar Forthe, som anden Jord, til By oc til Boel.

Cap. LII. Suor om XII. Ehere skulle suere.

Imellem Toffte oc Forthe, oc imellem Toffte oc Ugerland, imellem Skow oc Ugerland, imellem Deel oc alle Dphoff, oc

bvrt. vtæn of han thighær oc thol of længi. thæt ær thre win-
tæn vkærth a thingi. Øthes allby tha skiftæs thæt thær for-
tæ war. swa svm annæn iord til by oc til bol.

alle de Eger des Dörpes, tho der Repdelinge vp dem Dinge, so
können Ein effte Dve, datsüluige nicht vorhinderen, etc.

Cap. LI. Dat Nemandt de gemenen Fort.
Bebuwen moth.

§ 1. Nemandt mach de gemeinen Forth bebuwen: § 2.
Wente de Forth de gehöret en alle: § 3. Wol ein Eger in
dem Dörpe is, wo vele he in dem Dörpe oð hefft, de mach vp
de Forth sprekten, so jemandt dē vorringert, edder vorschnelert
hedde. § 4. Alle Töffe de in dem Dörpe syn, de schölen ere
Forth hebben, so wol de Alden, alse de geschwaren Töffe.
§ 5. Dat syn ouerst Geschwaren Töffe, wen de Gemeine Inwa-
ner des Dörpes, ein stücke Gemenes Landes, dat unbebuwet im
Dörpe licht (vnde vörhen Aker Landt gewesen is) tho Töffe
affleggen, Doch dat van demsüluigen beschwaren stücke Landes, oð
Gemene Forth gemaket werden. § 6. Wor ein Man buten
dem Adelhy (dat is) buten dem Nechten groten Dörpe wanet,
de schal sine Forth holden, vp sinem egen Grunde: § 7.
Wer en oð alle de Eger vth dem Dörpe vth gefaren, dat men
einer dar were Wanende gebleuen. So hefft he beter Recht, se
alle wedder in tho förderende, alse se ene daruth: Idt were dat
he tho lange geschwegen hedde, dat is, Binnen Dren Jaren nicht
wedderspraken hedde. § 8. Bert of dat Grote Dörp öde ges-
lecht, so deeset men de Forth, alse ander Landt tho Dörpe, vnde
tho Boel.

Cap. LII. Worümme XII. Egere schveren.

§ 1. Twischen Töffe, vnde der Fortæ, oð twischen Töffe
vnde Aker Landt. Twischen Höltinge vnde Aker Landt. Twis-

XLV. (1, 52.) Hwar vm tolf eghær skvlæ swæræ.

Mællæ toft oc fortæ oc mællæ toft oc akær land. mællæ skogh oc akær land (27. side) oc deld i mællæ toft oc allæ vphof, oc kynungs hærstrætæ, skvlæ tolf æghær mæth theræ eth witæ. ær æi tolf mæn i then by. tha skvlæ mæn takæ i then by. them ær næst. e til tolf æræ. hwat sum the tolf swæræ laghlich til krafthæ oc rætæ laghdagh af thingi lagh thet skal standæ. Æn skil them a. standæ thet fleræ gæræ. vm thet thær sagh ær. æn swæræ sæx et oc sæx et ant tha næfnæs thre til oc hwilk sum the twa fylghæ thet standæ. of fleræ næfnæd kvmæ til. standæ thet the fyrstæ gorthæ. hwær man i by bor skal oc ma witæ sik til fortæ oc vt gang of han havær thriggi wintær hæft vkærth a hans vt gang.

Kongens Herriß stræde, stulle XII. Ehere met deris Ged vide. End ere ey XII. Mend i den By, Da skal mand tage aff den By der næst hos liggendis er, til de bliffue XII. Guad som de XII. suere lowlige, tilkrafte paa rette Lagdag paa Tinge lagd, det skal stande. End stil dennem at, da stande det, der de fleste giorde, em det der sagt er. End fore sex it, oc sex it andit, da næffnis tre der til, oc huilket som de to følge, det stande. End om flere Næffn komme til, da stande det de første giorde. Guet Mand der i By boer, skal oc maa vide sig til Forthe, oc til vdgang, em hand haffuer tre Vinters hæffd wkiærd paa hans bygge.

Cap. LIII. Om en Mands Skow oc anden Mands Mark mødis.

Mødis en Mands Skow, oc anden Mands Mark, da bør den der Skow eher, saa langt som Grene lude, oc Roden rinder:

XLVI. (1, 53.) Of ensz mansz skogh oc anæns
manz marc mētæs.

Mētæs en manz skogh oc annen manz marc. tha a
hin thær skogh a swa langt sym limæ lvtæ oc retær rin-
nær. vtæn that ær alminning. thæræ a kvnung iord oc bon-
dær skogh. (1, 51.) Engi man ma nethæ hin an-

schen Deelden Lande, vnde Unbeginne (Dphoff geheten) Da omme
des Königes Heerstraten, scholen rij. Eger, mit erem Ede
kennen. § 2. Eyn dar ock nicht rij. Manne in dem Dörpe,
So schal men vth dem negesten Dörpe, dat Regest daran gelegen
is, so vele nemen, beth dat erer rij. vull syn. § 3. Wat
de rij. Manne (wen se gerichtlick thogeeschet syn, vnde vp deme
Dinge en tho gefunden is, vp einen gewissen Dach darümme tho
shedende) schweren: Dat schal by macht blhuen. § 4. So se
ouerst, jegen ein ander stemmeden, so geldet dat, dat de meisten
Stemmen, in der Salen, darin se scheden schölen. § 5.
Schweren ouerst Cöps eins, de anderen Cöps anders, So schal
men noch Dre andere dartho vthnömen, Welckeren Cöffen nu Twe
van dissen Dren tho stemmen, dat blyfft. Vnde wurden noch
mehr dartho genömet, so geldet doch dat, dat de Ersten gedahn
hebben. § 6. Ein ierman de im Dörpe wanet, de schal
vnde mach sich tho egenen Forth, vnde Fagand vth vnde in,
So ferne he iij. Jahre, in dem Dörpe unbeklaget, gewanet hefft.

Cap. LIII. Schüt eines Mannes Goldt, vnde des
anderen Welda thosamende.

§ 1. **W**öten sich, vnde stöten jegen ein ander, des einen
Mannes Goldt, vnde des anderen Mannes Welda, thosamende, Deme
dat Goldt gehöret, dem geböret ock so vele van dem Welde, alse
de Telgen auer hengen, vnde de Wörtelen sich erstrecken, § 2.

næn til makæ skift vten hins annæns williæ. (1, 55.)
 ængær solskift a by. tha skal hwær man vpgiuæ (28. side)
 sin hæsth vm all marc. for vtæn of thæt ær ornum. æth
 kyrki stvf. et nokær manz en kœp. thær mæn witæ æi
 hwæm skærthæ skal. ængi deld thær stvf liggær i. mughæ
 mæn antugh (økæ) æth minskæ. Sithæn repæs fyrst toftæ thær i
 by liggæ. swa at ængi man ma thet menæ. æn fellær
 nokær manz rep undær annæns bygd. oc wil han æi nymæ
 thær a bor tha havæ hin wald thær a kallær at takæ af
 hans vbygd iord a marc hwaræ sum han wil rep for rep.
 Swa ægnær man lanbo lanbo tof oc swa sum then tof han

Vden om det er almindig, der eher Kongen Jord, oc Bonden
 Skow.

Cap. LIII. Om Magestifte.

Ingen Mand maa nede anden til Magestifte, vden den
 andens villie.

Cap. LV. Om Solskifte.

Gaar Solskifte paa By, da skal huer Mand opgiſſue sin
 Hæſſd vdi all Marken, vden det er Ornum eller Kirckestuff, eller
 nogen Mands særdelis Riøb, det mand veed ey huem ſtierte ſkal.
 Ingen deel der Stuff ligger i, maa mand enten øge eller mindſte,
 Eiden rebis forſt Toſſte der i By ligge, ſaa at ingen Mand
 maa det ilde eller formene. End ſalder nogen Mands reeb vns
 der anden Mands bygge, oc vil hin ey rønne der paa boer, da
 haſſue den vold til, der paakalder, at tage aff hans wbygde Jord
 paa Marken, huor ſom hand vil, Reeb for Reeb, Saa hehner
 Mand Landbo Toſſte, ſom den Toſſt hand boer ſelff paa, ocſaa
 Gardſæde Toſſte, ocſaa huilken Toſſte der nogit bygd er paa,

bor sialf a. oc swa garthsætæ toft oc swa hwilk toftæ
nokær bygd ær a. thær fyrræ war bygd æn marc deldæs
til rep. æn byggær man annænds iord antugh mæth hialm

Idt were den gemene Erde, so gehöret dem Kōninge de Erde:
Deme Bonden dat Goldt.

Cap. LIII. Van Mageschiffunge.

§ 1. Nemandt kan den anderen dwingen, Mageschiffunge
mit eme tho holdende, Idt sy den mit sinem guden willen.

Cap. LV. Van Solschiffunge.

§ 1. Wert de Repmate (Solschiffe) in einem Dörpe
angelecht. So schal jdermann, alles wath he in dem Welde in
sinem Besitte, edder (Hæff) hefft vpgewen: Idt sy den Drumm,
edder Kerckenstuf, Edder eines Mannes sunderlick Riob, dat men
nicht weth, wol dat missen schal. § 2. Neen Deel (daran
Stufflandt licht) mach men vorhögen, edder vorringeren. § 3.
Erst so werden de Töffte, de im Dörpe liggen, gerepet, dar neen
Man mach entgegen seggen, edder vorweheren. § 4. Ballet
eines Mannes Reep, vnder des anderen Mannes Gebuwete, vnde
de darup wanet, wil nicht rümen, so hefft de jenne de darup
spredet, de Macht, dat he van des Beklagedes sinem vnbebuweden
Lande, in dem Welde, wor he wil, Reep, vor Reep, nemen möge.
§ 5. Ein Man de hegenet vnde Betünet sine Landbotöffte, gelis
kertwyse alse sine Toftt, dar he süluest vpwanet. § 6. Inges
liken valle ock so Gardsæde Toftte, vnde alle de Toftte, dar wat
vp gebuwet is, vnde vörhenne gebuwet was, eer dat Weldt tho
Repe gedeeltet wert. § 7. Buwet ock jemandt vp eines andern
Grundt einen Hielm, Hütte, edder wat Hus jdt is, so mach de
jenne, dem de Grundt höret, dat dar gebuwet is, nicht affbreken,
vden Tings-Dom, id est, ane Rechtes erkentenisse, vnde eer he jdt

næn til makæ skift vten hins anna
 ængær solskift a by, tha skal h
 sin hæsth vm all marc, for vtæn
 kyrki stvf, et nokær manz en k
 hwæm skærthæ skal, ængi deld the
 mæn antugh (økæ) æth minskæ. Sith
 by liggæ. swa at ængi man ma
 nokær manz rep undær annæns h
 thær a bor tha havæ hin wald t
 hans vbygd iord a marc hwaræ s
 Swa ægnær man lanbo lanbo tof

Vden om det er almindig, der ehy
 Skow.

Cap. LIII. Om

Ingen Mand maa nede an
 andens villie.

Cap. LV. Om

Gaar Solstifte paa By,
 Hæffdi vdi all Markæ
 nogen Mands
 Ingen
 Eij

bor sialf a. oc sijn gheest te
noker bygd ar a. dan hoe te
til rep. en byzzer met sijn

It were den gheest te
Deme Borden dat gheest

Cap. LIII. De Borden

§ 1. Nemanst heft te
mit eme tho bidden te

Cap. LV. De Borden

§ 1. Wert te
angelaten. Te sijn gheest te
sijnem Borden, alder sijn
eider Borden. Wert te
nicht bidden. Te sijn gheest te
Te sijn gheest te
Te sijn gheest te
Te sijn gheest te

ngæt. oc them ma ængi man
m menær æth spillær gieldæ
en wægh wæl for. yvær hwær
mæn a marckæ bo kynungs
mykit torfor a antugh mosæ
sokæn hialpæ them til at goræ
hæræths wægh tha alt hæræth
haldæ sithæn. ængi man ma

hefft. § 8. Bricht be oð, de
Lagedage aff, unde rümet dæmar:
nicht menede, Sonder jdt werr im

§ 9. Leth be sijn dat Acht an-
Rard dem Borden, vate Die Acht
belict alse men de Toffen deket, te
et men alle Landt, Alder unde Die
e alse men Geburte rpedet, te
vande
ee van
de Möhle
Wegen tho dem Dörpe
get, (dat de
en Dörpe, geboren vate
n, de oð Nemanst vor
nemen rij. siner
t deit, de bricht dem
de Thosloth, unde
wedder ferdich, alse
es Dammes Grundt,
schölen de
de Nowlige drier Jare
erdich
gemandt vp de Möle, eer
dar Ehrliche Lüde tho nomen,
de betügen, effte vp sinem
stouwet sy: Wente Nemanst
Gushunwen, vp eines anderen
ane sinen willen.

2. 1113
1114 1115

æth mæth nokær andre hus. tha ma hin æi thær iorthæn a the hus af brytæ vtæn things domæ enært oc thrinnæ laghdagh. Æn rymær hin thær bygdæ at synstæ laghdagh oc givær logh a. at han wæntæ at thet war hans eghæn. wær angærlos. æn thol han domæ. betæ thre marc bondæ. oc thre marc kynung. (29. side) Swa sum toftæ skiftæs i by swa skiftæs all marcæ iord. thet sammæ of garth delæs vp. ænscæ hus deles vp.

XLVII. (1, 56.) Vm wægh.

Til hwær by a mæth rætæ fyrræ wæghæ at gangæ

oc før vaar bygd, end Mardæn deeltis til Reebis. End bygger Mand anden Mands Jord, enten met Hielm, eller met nogle andre Hus, Da maa hand der Jorden aatte, de Hus ey affbryde, vden Tings Dom, oc met trende Lagdage. End rømmer den der bygde, at første Lagdag, oc giffuer Low paa at hand meente at det vaar hans egit, være angerløst. End taal hand Dom, bøde tre Mark Bonden, oc saa Kongen tre Mark. Saa som Toffte Stifftis i By, saa Stifftis oc all Marke Jord: Den samme Low er om Giærder delis op, som Hus opdellis.

Cap. LVI. Om Behe til By.

Til huer By bør met rette fire Behe at gange, de der til aff arilds tid haffue gangit, oc demnem maa ingen Mand formene eller spilde, End huo som demnem formener eller spilder, gielde tre Mark Kongen, oc giøre den Beh vel ferdig igien. Offuer huer Bymark skulle de Ehermend der i Byen bo, Kongens Herrstræde giøre. End er der saa megit wære paa Behen, enten Moser, store Naer, eller andit slikt, Da skal all Kirkesognen hielpe til at giøre Bro, om det er fornøden. End er det alt

the thær af areld havæ til gangæt. oc them ma ængi man spillæ æth menæ. æn hwa sum menær æth spillær gialdæ kvnung thre mark. oc goræ then wægh wæl ser. yvær hwær by mark skvlæ the æghær mæn a marckæ bo kvnungs hærstrætæ goræ. æn ær swa mykit torfer a antugh mosæ æth stor a. tha skal alt kyrkisokæn hialpæ them til at goræ bro of tharf. æn ær thet alt hæræths wægh tha alt hænæth hialpæ til at goræ bro oc at haldæ sihæn. ængi man ma

mit iij. Lagedagen vpgeddelet hefft. § 8. Bricht he oð, de Gebuwet hefft, vp dem ersten Lagedage aff, vnde rümet daruan: Vnde schweret dat he anders nicht menede, Sonder jdt were syn egen? Ge blyfft schadeloß. § 9. Leth he sið dat Recht auers gahñ, so bricht he Dre Marck dem Bonden, vnde Dre Marck dem Kōninge. § 10. Gelick alse men de Toffte deelet, de in deme Dörpe syn, also deelet men alle Landt, Uder vnde Wische im Velde. § 11. Vnde alse men Gebuwete vpdelet, so deelet men oð de Tüne vp.

Cap. LVI. Van Wegen tho dem Dörpe.

§ 1. Einem jderen Dörpe, geboren veer Wege, de dat van Oldinges tho gewesen syn, de oð Remandt vor leggen, vnde bes hinderen mach. De dat deit, de bricht dem Kōninge Dre Marck, vnde maket den Wech wedder ferdich, alse he was. § 2. Des Kōninges Heerstrate, schölen de Egernenne, de in jderem Dörpe wanen, maken, vnde ferdich holden, auer ein jder Veldtmarcke, etc. § 3. Weren öuerst vele böse Cümpe, Mäsen, Duwen, edder sunst dergeliken dar, so schal dat ganze Carspel, so jdt van nöden is, helpen Brüggen maken. § 4. Is jdt öuerst des Hardefiwch, so schal dat ganze Harde helpen Brüggen dartho tho makende, vnde defüluike alle thdt darna by macht holden. § 5. Ges

sworæn wægh lvkæ æth menæ thær til kœping. æth things æth strandæ. æth til skoghs ær laght. adthel wægh skal wære fivghærtan alnæ breth. æn forte skal wære femtan fasnæ breth. ællær swa breth svm allæ eghær willæ at orvæs.

XLVIII. (1, 57.) Hvræ mæn skvlæ mylnæ byggi.

Man ma æi goræ mylnæ af ny. vtæn han a dam oc dams stath tho swa at thæt fløthær (30. side) æi vp a annæns manz akær æth æng oc spillær æi mæth bacloth the gamlæ mylnæ thær arælds mylnæ ær. Warthær mylnæ gorth for vtæn forboth oc allæ mæniz akallænd oc far hin

Herris Bøh, da skal alt Herrit hielpē til at giøre Bro, oc holde den siden ved mact. Ingen Mand maa soorne Bøhe mene eller luffe, der til Kiøbsted, eller Ting, eller Strande, eller til Støvs er lagd. Udelvøh skal være fiorten Alne bred: End Forthe skal vere XII. Faffne bred, eller saa bred som alle Ehere ville.

Cap. LVII. Om Mølle at bygge.

Mand maa eh giøre Mølle aff ny, vden hand haffuer Dam oc Damsted, dog saa at det flyder eh paa anden Mands Eng, eller Uger, oc spiller eh met Bagflod de gamle Møller der aff arilds tid haffue været. Vorder Mølle giort vden forbud, oc alle Mends paaklage, oc fanger den der bygde, Laghæffd der paa, Da ber hand at vide Flod oc Flodsted, Dam oc Damsted oc Damsbond, met hans Kiønsnæffn. Laghæffd er trende Flodes maal vden kiære. Kaldis der paa før end Møllen vorder giort, da skulle Ciunsmænd tiluiffis, oc vide huad heller hand flød paa sit egit, eller paa anden Mands Jord: Fordi ingen maa fløde paa anden Mands Jord, vden hans villie, oc eh graffue, oc eh Hus paa sette.

thær gorthæ laghæ hæfth a. tha a hin (at witæ) thær gorthæ mylnæ floth oc flothstat. dam oc dams stath oc dams blandæ mæth hans kyns eth. laghæhæfth ær thrinnæ floth mal vtæn kæræ. kallæs a fyrræ æn mylnæ ær gorth. oc fyrræ æn hin fær laghæ hæfth a theræ gorthæ. tha skylæ sivnæ men til wisæ. oc witæ hwat hældær hin flothær sit eghæt æth andær mæns. for thy at ængi man ma flothæ annæns iord vtæn

schwarene Wege, Stadtwege, Dingewege, Strantwege, Holtwege, der keinen mach einiger vorleggen, behinderen, Betünen, Edder vorgrauen. § 6. Alle gemene Heerstraten, de schölen wesen, xiiij. Ellen Breidt. De Forth öuerst de schal wesen xij. Fadern Breidt. Edder so Breidt, alse alle de Eger willen.

Cap. LVII. Wo men Möhlen Buwen schal.

§ 1. Idt mach Nemant van nhes vp, Möhlen Buwen, he hebbe den, den Dam, vnde de Damstede. § 2. Doch so, dat dat Water nicht fleete, vp eines anderen Bische, edder Ader, vnde vorhindere mit siner Stouwinge nene andere Möhlengenge, de van Oldinges her gewesen syn. § 3. Wert nu eine solcke Möhle gebuwet, vnde ferdich gemaket, vnde blyfft unbeklagtiget, (dat de jenne, de se gebuwet hefft, syn Lawhæffd (id est) 3. Jarigen Besitt, unbeklaget darinne erlanget:) So mach he nemen xij. siner Negesten angebarne Fründe, vnde beschweren de Thosloth, vnde Waterloo, Dam, vnde Damstede, vnde des Dammes Grundt, vnde Boddem. § 4. Lawhæffd is, de Nowlige drier Jare besitt: § 5. Klaget edder spricht Zemandt vp de Möle, eer se ferdich gebuwet is: So schal men dar Ehrliche Lude tho nömen, tho Eüenes Lüden, de dar besohn, vnde betügen, effte vp sinem egen, edder vp anderer Lude Grunde, gestouwet sy: Wente Nemandt mach Stouwen, Grauen, edder Fußbuwen, vp eines anderen Mannes Grunde, vnde Boddem, ane sinen willen.

hans williæ oc grauæ. oc æi hus a sætæ. (1, 58.)
 Slik samæ logh ær vm fiskæ garth sum vm mœlnæ. Man
 ma æi sællæ watnæ af sin ærelde's ryn fra annæns manz mylnæ
 æth annæns manz fiskæ garth oc æi fra annæns manz iord.

XLIX. (2 Bog, 1.) Vm sanænd mæn.

Sanænd mæn skvlæ wææ atæ i hwært hæræth. twa i
 hwær fiarthing. af ængi sælægh tho mære thæn en. Hwær
 thær skal havæ eghæn (31. Side) i thæn fiarthing thær the
 æræ sannænd mæn i at minstæ sælægs bryti oc æi lanbo.
 Ængi man ma them oc af takæ vlæn the forswææ boslot.

Cap. LVIII. Om Fiskegaarde.

Elig samme Lov er om Fiskegaarde, som om Mølle,
 mand maa eh fælde Vand fra sin arlids rende, fra anden Mands
 Fiskegaarde, oc eh fra anden Mands Jord.

Anden Bog.

Cap. I. Om Sandemend.

Sandemend skulle være otte i hvert Herred, to i hver Fierding, aff ingen fellig, oc aff ingen Kirkesogn, dog mere end en.
 Hver aff dem skal haffue Eghed i den Fierding som hand er
 Sandemand vdi, at mindste felligs bryde, oc eh Landbo. Ingen
 Mand maa dennem afftage, vden om de forsuere deris Boeslaad,
 eller de tage mere Hestelehe end deris ræt er, Dog maa ingen
 Mand i it Herred haffue baade Læn oc Sandemens Ede.

Cap. II. Hvor om Sandemend skulle suere.

Sandemend skulle suere om Mandrab, om Affhugg, om
 Quindetægt, om Heruerd, om Marckstel, om Saar, om Guds

æthe takæ meræ hæst leghæ æn the skvlæ. tho ma ængi
man i æt hæreth bathæ læn havæ oc sannænd eth.

L. (2, 2.) Hwar vm sannændmæn skvlæ swæræ.
Sannænd mæn skvlæ swæræ vm mandrap. afhug. vm

Cap. LVIII. Van Fische Gaarden, effte Fische Dammen.

§ 1. Dit süluike Recht (wath hyr van Möhlen Buwende,
geschreuen steit) is ock auer Fische Dicke. § 2. So mach ock
Nemandt Water leyden, van eines anderen Mannes Fischedamme,
Dæ den Olden loep nicht affgrauen, Edder ock nicht van jemandes
Grunde, affleyden.

Dat Ander Boek.

Cap. I. Van Sandtvluden

§ 1. In jderem Harde schölen wesen viij. Sandtmenne,
Zo twe in jderem Berendele des Hardes. Duerst nicht mehr
alse ein, van jder Gemenschop. Dæ vth jderem Carspel, nicht
mehr alse ein. § 2. Vnd schal jder ein van disen, tho Egenz
dohme hebben, in demsüluiigen Berendele (dar he Sandtman inne
is) tho dem minsten eine Meyerschop (Danice Felligsbrude) ges
nomet, Duerst neen Landbo, id est, Bhesteman effte Lanste, moth
he wesen. § 3. Dæ mach Nemandt de Sandtmenne van erem
Anppte affsetten. Idt sy den, dat se dorch Neen Eedt, ere Bosz
laad vorkreken, Edder dat se mehr, alse ere rechte Lohn (Hestes
leye genant) nemen. § 4. So mach ock Nemandt in einem
Harde, beide thogelyke Baget, vnde Sandtman wesen.

Cap. II. Worümme de Sandtmenne schweren schölen.

§ 1. De Sandtmenne schölen schweren, vmme Dodtschlag,
vmme Affgehorene Ledemate, vmme Frouwen Nottögen, vmme

quinnæ tæchthe. vm hærwærki. vm markæ skial. vm sar. vm guz huz eghæn of thet ær meræ æn mark silfs. oc for band.

LI. (2, 3.) Hwaræ the skvlæ swæræ.

Sannænd mæn skvlæ swæræ a lanz thing. vm mandrap. oc vm quinnæ tæchthæ. oc vm hærwærki. oc vm afhvg. oc vm man warthær forth mæth wald af sin williæ. Æn a hæræsz thing of gvz huz delær with bondæ. oc vm sar. oc vm markæ skial i then samæ stath theræ delæ iord lig-gær. (2, 4.) kvnungs bref skal livsæ sannænd (32. side) mæn i. a thet samæ hæræz thing thær han skal

husis Eghedom, om det er mere end halff Mard Solfs værd, oc om Baand.

Cap. III. Huorledis de skulle suere.

Sandemend skulle suere paa Landsting, om Mandrab, om Quindetægt, om Geruerd, om Affhugg, oc om Mand vorder fordt met Vold aff sit frelse, Men paa Herrikting skulle de suere, om Guds husis Eghedom ved Bouden, om Saar, oc om Mardstæl vdi samme Herrit der dele Jord i ligger.

Cap. III. Huorledis Sandemend skulle i settis.

Kongens Breff skulle liuse Sandemend i, paa det Herrikting, der som de skulle vere Sandemend vdi, De Kongens Embismand skal demnem vdi Ged tage, De saa skulle de suære, naar de giøre deris Ged. Saa sant hielpe hannem Gud, at hand eh skal giøre for Gassue, eller for Frendskaff, eller for noget vild, andit end det retteste oc det Sandiste der hand veed i hans Sandemands Ged.

wæræ sannænd man i. oc kynungs vmbosz man. skal hanum i ethæ oc swa skal han swæræ thær han ethæs i. Swa hialpæ hanum gyth at han skal goræ æi for sæ æthæ frændær. æth for nokær wild ant thæt rætæst. i hans sanænd eth. oc

Herwerck, vmmē Marc edder Veldtdelinge, vmmē Bunden, vmmē Kerckengüdere edder Gadeshüsere Egendohm, so de werde höger vnde mehr alse eine halue Marc Solffs js, vnde vmmē Bandt.

Cap. III. Wor de Sandtmenne schölen schweren schölen.

§ 1. De Sandtmenne schölen schweren, vp dem Landessdinge, vmmē Dodtschlag, Mottagen, Herwerck, vnde Uffgehouwen Rede: Dæ so Jemandt mit Gewaldt, vth sinem Frien behalte, wedh geföret würde.

§ 2. Duerst vp dem Hardeßdinge schölen se schweren, vmmē Gudsbusis Eyendom, id est, Kerckengüdere, Zwischen der Kercken, vnde deme Bonden. Item vmmē Bunden: Dæ vmmē Veldtscheide, in demsüluigen Harde, dar dat strydige Landt inne belegen js.

Cap. III. Wo de Sandtmenne schölen ingesettet werden.

§ 1. Mit des Königes Breuen, schölen se angelündiget werden, vp dem Hardeßdinge (in deme se Sandtmenne wesen schölen.) § 2. Des Königes Umbogman, id est, de Hardeßvaget, schal se in den Eedt nemen. § 3. Vnde also schölen se schweren, wen se eren Eedt dohn. § 4. So warlick help em Godt, dat he nicht vmmē Gaue, edder vmmē Fründtschop, edder vmmē keines dinges schal anders dohn, alse dat Rechtfers digeste, vnde Warhafftigste, dat he weth, in sinem Sandtmans Eede.

sannæst. (2, 5.) Æn warthæ sanænd mæn thær i provæth at the takæ pæning meræ æn theræ rættæ hæstæ legh. hanæ fyrst for gørth theræ bos lot oc sithen theræ sannænd eth. Theræ rætæ hæstæ leghæ ær allæ attæ en half mark silfs. tho at en takær thæn half marc silfs tha skal han skiftæ ham withær allæ andræ sannænd mæn. Hin thær sanænd (mæn) krævær vp. wat hældær thæ swæræ mæth hanum. æth a mot. ællær ækki mæth allæ tha skal han tho givæ hæstæ leghæ. thet samæ thing thær the skvlæ swær a. thæræ skvlæ the theræ hæstæ leghæ takæ mæth things witnæ tha kymær (* æi sithæn delæ a. æn haldæs hæstælegh thær yuær tha ma thæt delæs mæth raans delæ.

Cap. V. Om Sandemends Gestelehe.

Vorder Sandemend der i proffuede, at de tage mere Gestelehe, end deris Ræt er, da hæffue de først forgiort deris Boeslaad, oc siden deris Sandemends Eed: Deris rette Gestelehe alle otte, er en halff Marc Sølfss, oc endog at en optager den, da skal hun dog skiftis imellem alle de andre Sandemend. Den der Sandemend opkræffuer, huad heller de fore met hannem eller inod, eller icke met alle, da skal hand dog vdgiffue Gestelehe, paa det samme Ting, der som de skulle suere, der skulle de deris Gestelehe tage met Tingsuidne, Da kommer ey siden dele paa. End holdis Gestelehe der offuer, Da maa det delis effter met Rændeſe.

Cap. VI. Naar Sandemend skulle suere.

Intet mindre end sex Uger fuldkommis Løwmaal met Sandemend, fordi at der skal try Ting til, oc halff Raanit imellem huert Ting, Paa det første Ting skal Mand liuse sit Løwmaal, om hues brøst eller skade Mand hæffuer sig at beklage, oc da legger Mand dennem halff Raanit Ting faare, oc steffue

(2, 6.) Næær sannændmæn skulæ swæræ.

Innæn minnæ æn sæx ukæ fulkumæs æi logh maal mæth sannænd mæn, for thy at thæræ skal thry thing til, half manæth mællæ hwart, a thæt færstæ skulæ mæn liusæ sit laghmaal, oc thæt thær man worthær. [a thet ant] tha læggæ mæn thæm half manæth thing foor. oc stæfnæ sannænd

Cap. V. Van der Sandt Lude Lohne
(Hesteley geheten.)

§ 1. Worden de Sandtmenne befunden, dat se mehr alse ere rechte Hesteleye, genamen hadden: So hebben se darmede erstlick vorbraken, ere Boslaad, vnde darna eren Sandtmans Gedt, id est, ere Aempt. § 2. Aller erer viij. rechte Hesteleye,

is eine halue Mark Sülffs. Vnde effte wol einer dirh Geldt vpinimpt, so schal jdt doch vnder alle den anderen Sandtmennen, gedeelt werden. § 3. Wente welcker Man, de de Sandtmenne

thoeschet, vp wat sale datsüluige is? Se schweren mit, edder wedder en, edder se schweren gar nicht, So schal he en gelike wol ere Lohn, Hesteleye vp demsüluigen Dinge (dar se schweren schölen) geuen. Vnde de Sandtmenne schölen jdt mit Dingestüge, alldar entfangen, so kumpt darna nene Klage darauer. § 4.

Burde ock jemandt befunden, de en hvr bauen ere Lohn Hesteleye vörenthelde: So mögen se dat mit Mansdeele van em förderen, vnde vthdeelen.

Cap. VI. Wenner de Sandtmenne schweren schölen.

§ 1. Weiniger als in VI. Wiken wert neen Lowmaal (dat is) ein vthgahnde Recht mit den Sandtluden, vullenbracht.

§ 2. Wente jdt schölen stedes dre Dingedage darto: Vnde syn alle wege xiiij. Dage na ein ander, twischen jderem Dinge.

§ 3. Vp dem Ersten Dingedage schal men de Sale verkünden,

mæn til. tha a thæt thrithi thing. sækthær en oc annæn swarær. oc lata witræ bitæ at sannænd mæn æræ laghlik til krafth at swæræ. tha skal doom til gangæ at the aghæ um at swæræ. vtæn doom aghæ the æi at swæræ. Sithæn dæmd ær tha mughæ the æi for lata thæt vtæn the skulu swæræ um. vtæn theræ boos loot liggær with. Sannænd mæn oc rans næfning mughæ skili um alt thæt thær the æræ laghlich til krafth allæ timæ aars thær thing haldæs. for thy at morthær oc thiuf oc rans mæn skulæ aldrik frith hauæ mæthæn the frithæ ængi man.

(2, 7.) Skil sannændmæn a.

Skil sannænd mæn a tha skal thæt standæ thær flæræ goræ. for vtæn thæt enæ at the bæstæ bygðæ mæn oc the

Sandemend til, oc paa det tredie Ting sieter en, oc anden suarer, oc lader Vidne liude eller tinge, at Sandemend ere lofflige til kraffde om at suere, oc da skal Dom gaa, at dem bør at suere: Siden dømt er, mue de ey forlade, at de jo skulle suere, uden deris Boeslaad ligger der ved. Sandemend oc Ransnæfning mue stille om alt det de ere lofflige tilkraffde, alle Mars Tide der Ting holdis, Fordi at Mordere oc Thffue oc Ransmænd skulle aldriq Fred haffue, thi de frede ingen Mand.

Cap. VII. Skil Sandemend at.

Skilles Sandemend at, da skal det stande, som de fleste giorde, Uden saa er, at otte aff de beste oc sandiste Bygdemend, oc Biscopen vidne, at de haffue giort wlov og wret, eller bøde. End suere de alle it, oc dog saa aabenbare fore dem om meen, at huer Mand det veed, Saa som, om de fore en Mand

sannæst alltæ oc biscofs witnæ at the antigh hauæ gort ulogh æth uræt æth bathæ. æn swæræ the oc allæ eet oc swo opænbarlik meen at hwær man weet at the sworæ meen. swo sum af the sworæ ænnæn man til annæns baan thær

vnde apenbaren, wat de gebreck, vnde schade is, worümme men Klaget. Vnde leggen Beklagedem auer xiiij. Dage den Anderen Dingedach vör, vnde steffen, id est, eschen de Sandtmenne darto. § 4. Bp den Drüdden Dingedach bespreeket vnde beklaget de eine: De ander ghyst Andtwordt, vnde laten dar betwiden, vnde betügen, dat de Sandtmenne Rechtlick, thogeschet syn. Darup schal en de Dohm gegeuen werden, dat en vmme de Sake tho schwerende geböret. § 5. Wenn de Dohm gegeuen is, so möten de Sandtmenne vngeschworen nicht van dem Dinge gahn, by vorlust eres Deel Gudes (Voslaad genandt) Sunder möten schweren, vmme alle dat jenne, darümme se Lowlig, id est, Rechtlick gefördert, vnde thogeschet syn. § 6. Sandtmenne vnde Ranßneffning, mögen schweren, vmme aller handt Sake, darümme se Rechtlick thogeschet, vnde vorfolget syn, alle vnde jder thdt in deme Iare, wen Dinge geholden wert. § 7. Wente Mörder, Deue, vnde Röuer, schölen nümmermehr Fredes geneten, Dewyle se Nemande Frede laten.

Cap. VII. Wörden de Sandtmenne stridich in der Stemme.

§ 1. Wörden de Sandtmenne stridich in erer Stemme. So schal der meisten Stemme gelden, Idt were denne, dat viij. de besten, vnde Warchafftigsten Menne (Bygdemend, mit deme Bischope) kennen, vnde finden, dat de Sandtmenne (Gassue giort Blow, eller Bret, eller Bode) id est, dat se wedder Recht, vnde Billick gedahn hebben, edder behderley. § 2. Schweren ouerst de Sandtmenne alle auer ein, Iodoch so Meene, dat jderman dat

æi war i the bygd thær hin worth dræpæn. æth æi a thæt land, tha mughæ the tho theræ boos lot for goræ for thy at sannænd skal e wæræ rikær oc kærær æn logh. æn thær flestæ gothæ mæn i bygd sækthæ thæm æi oc swæræ the allæ eet, tha skal thæt standæ. Swæræ summæ sannænd mæn a et thing oc æræ andræ æi a thingi tha skulæ mæn theræ forfall goræ. at antigh the wissæ æi thing. æth waræ i lagh forfall, tha skulæ the swæræ a thæt næstæ thing thær næst æltær. æth goræ theræ forfall swo sum fyr ær saghth. æn swæræ the æi a hint thrithi thing æltær at hinæ andræ sworæ. tapæ theræ boos loot af the waræ innæn landz æth utæn siukæ sængi.

til anden Mands bane, der eh da vaar i den By, der hin vaar dræbt vdi, eller eh i det Land, Da mue de dog vel deris Boeslaad forgiøre, Fordi at Sandhed skal være rigere oc kiere end Lowen. End om de fleste Mend i Bygde sict dennem eh, oc suere de alle it, Da skal det stande. End suere somme Candes mend paa it Ting, oc ere de andre eh paa Tinge, Da skal mand deris forfald giøre, Enten at de eh viste det Ting, eller de vaare i lage forfald, Da skulle de suere det næste Ting der effter er, eller igien giøre deris forfald, som for er melt. End suere de eh paa det tredie Ting, effter at de andre fore, Tabe deris Boeslaad, om de vaare inden Lands, oc vden siuge Seng.

Cap. VIII. Om Mandrab.

Dræbis Mand paa Torsdag for Nomm, eller nogen Dag for Torsdag, oc er Landsting den næste Løffuerdag der effter, Da bør Frender at liuse det paa samme Ting. End dræbis Mand effter Nomm paa Torsdag, da mue de bije til andit Ting der næft effter.

(2, 8.) Vm mandrap.

Dræpæs man thorsdagh for noon æth hwilk dagh for thorsdagh oc ær landzthing a thæn næstæ loghær dagh tha aughæ frændær thæt at liusæ a thæt samæ thing. æn dræpæs man æltær noon a thorsdagh tha mughæ the biþhæ til ant thing thæræ ær næst æltær.

apenbar pröuen kan, dat se vnrecht geschworen hebben. (Alse wen se jemande einen Dodtschlag auerschwören) de dar, de thdt, do disse Dodtschlag geschach, nicht thor stede, edder nicht in der Stadt, vnde nicht in dem Lande was: So können se ere Boslaad doch darmede wol vorbreken. § 3. Wente de Warheit, geit vor alle Recht. § 4. Schworen se ock alle einstemmichliç, vnde de meisten Inwaner in der Bygd, beschuldigen se nicht, So blyfft jdt by macht. § 5. Beghyft jdt siç ock, dat etlike Sandmenne vp dem einen Dinge schweren, vnde de anderen nicht tho der stede weren, vp dem Dinge: So schal men der Affwesenden Vörfall, verkündigen: alse entweder dat se nicht wüsten, dat Dinge scholde gehalten werden, edder dat se sonst redeliken Vörfall hedden. So schölen desüluigen Schworen, den negest folgenden Dingedach, edder ock eren Vörfall auermahl redeliç bewyssen, als vörgesecht. § 6. Wurden se öuerst den Drüdden Dingedach (na deme de erst geschworen hebben) nicht schweren? so vorlesen se ere Boslaad: So ferne se binnen Landes syn, vnde buten erem Krancken Bedde.

Cap. VIII. Van Dodtschlage.

§ 1. Wert dar jemant Dodtgeschlagen, vp deme Dönnersdage, vor None, edder Vörmiddage: Edder sonst vp einen Dach, vor dem Dönnersdage, Vnde dat Landesdinge, wert den Negesten Sonauendt darna gehalten: So geböret des Doden Fründen, dat, vp demsüluigen Dinge tho verkündende. § 2. Wert öuerst jes

(2, 9.) Af æi mælæs laghlik æftær.

Mælæs æi laghlik æftær oc liusæs æi sum logh ær. oc for gangær laghthing. tha mughæ mæn æi æftær mælæ utæn kunungs orlof. æn giuær kunung æi orlof til æftær at mælæ tha kan han ækki fangæ thær æftær mæl meræ æn rælæ mann bötær. thæt ær thrinnæ attan mark pænning æth full wirning for swo mannugh pænning. æth kyns næfnd af hin dyll for sak ær. æn wil hin æi thær æftær maal skal hauæ æi æftær mælæ a rættæ laghthing. oc æi fangæ orlof æftær at mælæ af kung innæn dagh oc iamling. tha skal kunung mælæ hin with bötær thær for sak ær of han gangær withær. æn dyl han wæræ with kyns næfnd. æn wil hin thær sækthær with ængi thæssæ takæ thær sagh ær. tha

Cap. IX. Om eh mælis lowlig effter.

Mælis eh lowlig effter, oc liusis eh som Low er, oc for gangær Landsting, da maa Mand eh effter mæle, vden Kongens Orloff. End giffuer Kongen eh Orloff til effter at mæle, da kand hand icke fange der effter melder mere end rette Mandebod, Det er trende atten Mark Penninge, Eller fuld vurdering for saa mange Penninge, eller Riens næffn, om den dol der for Sagen er. End vil den der efftermaal skal haffue eh efftermæle paa Lagting, oc eh fanger Orloff effter at mæle aff Kongen, inden Dag oc Iamling, Da skal Kongen mæle den ved bod, der for Sagen er, om hand ganger ved. End dol hand, da være ved Riensnæffn. End vil den der sictet ved ingen disse tage, der sagt er, Da er Kongen sthldig at mæle den der sictet vaar, oc hans Frender, anger løst oc aarsaget for de dele, Fordi at bøle Sag skal ingen ved anden bære.

ær kunung skyldugh at mælæ hin thær sækthæth war och hans frændær angærleøs oc or sak for the delæ. for thy at bolæ saak skal ænnægh man with annæn bæreæ.

mandt Dødtgeschlagen, am Donnerdage na None, edder Namidsdage: So mögen des Doden Fründe mit erer Klage beiden, beth vp den, darna negestfolgenden Dingedach.

Cap. IX. Wen de Sake nicht Rechtlich, alse siß geböret, verfolget wert.

§ 1. Wert de Sake nicht gebörlid vorkündiget, geklaget, vnde vorfolget, alse Recht is, vnde gheit dat Landesdinge vorby: So mach de Kleger sine Sake nicht vorfolgen, ane des Königes Efftermael, id est, Drloff. § 2. Würde de Köninck neen Drloff tho der Naklage geuen, so kan de Kleger nicht mehr daruth kriegen, alse de rechte Manbote (dat is) Dre mahl xviij. Mark Penninge, edder ock vulle werde, vor so vele Geldes, edder ock xij. Man Gede, Rionsnäffn, van dem Bellsachten. So he vor de Dädt neen secht. § 3. Wil ock de jenne (den Efftermaal stal haffue) (dat is) de disse Naklage fören schal, tho rechtem Dinge, sine Klage nicht vorfolgen: Ock neen Drloff (dat men Efftermals Breue vp Naklage heth) van dem Könige halen, binnen Jamslinge, id est, Jahr vnde Dage, So schal de Köninck, den Handtsdadigen, thor Bote kennen laten, so he der Dädt gestendich is: § 4. Secht he neen darto, so wehre he siß, mit sinem Rionsnäffn. § 5. Wolde nu Kleger differ vorgeschreuerer stücke (alse gesecht is) keines annemen, So is de Köninck schuldich, den Bellsageden mit sinen Fründen sorg, vnde klageleß, freye tho findende. § 6. Wente Bolesag stal ingen ved anden bære (dat is) Nemandt mach den anderen, bauen edder buten Recht, veiden.

(2, 10.) Af kunung giuær æftær maal.

Giuær kunung æftær maal tha skal hin *thær* æftær mæel liusæ mæth kunungs bref a landz thing. at han hauær fangæt æftær maal æftær siin dothæ frændæ. oc a thing skal han liusæ hins dothæ banæ swo sum han waræ doth i thæn samæ ukæ *thær* næst foor. oc fyllugh sithæn siit laghmaal swo sum fyr ær sagh um mandrap. æn hwo sum til æftær maal fangær kunugs bref. oc løon thæt thry thing tha ær thæt skyldugh at dughæ hanum ækki.

(2, 11.) Hwilk sannændmæn til skulæ.

Hwaræ sum man worthær dræpæn. hwat heldær i køping æth a land hwæthæn sum han ær hælst tha skulæ

Cap. X. Om Kongen giffuer Eftermaal.

Giffuer Kongen Effermaal, da skal den der Effermaal haffuer, liusis met Kongens Breff paa Landsting, at hand haffuer fanget Effermaal, effter hans Døde Frende, De paa det Ting skal hand liuse den Døde Frendis bane, saa som hand vaar død i den samme Vge der næst for, oc følge siden sit Lowmaal, som for er sagt om Mandrab. End huo som til Effermaal fanger Kongens Breff, oc doellier det trhy Ting, Da er det skyldig hannem intet at due.

Cap. XI. Guilde Sandemend til skulle.

Svor som Mand vorder dræbit, enten i Riissted eller paa Landsbhen, Thvor som helst det er, Da skulle de Sandemend der om suere, de der ere Sandemend, der som Gierningen vorder giort. Den samme Low er om alt det Sandemend skulle om suere.

Cap. XII. Guorledis de skulle suere.

Ville Sandemend suere en Mand til Bod, da bede de dem

the sannændmæn e vm sværæ thær thæræ ær sannændmen sum gærning worthær gorth, thæt samæ ær logh um alt thæt thær sannænd mæn skulæ um sværæ.

LVI. (2, 12.) Huræ the skulæ swæræ.*)

(33. Side) Willæ sannænd mæn swæræ man til botær. tha bithe the them swa gvth hialspæ at then man hæfnæ antigh sar

Cap. X. Wen de Köninck Nallage giff.

§ 1. Ghyft de Köninck jemande Effermaal, id est, Nallage. So schal de jenne, de de Nallage erworuen hefft, solches mit des Königes Breuen wittlic dahn, vp dem Landesdinge, dat he Orloff tho seiner Nallage erholden hebbe, wegen seines erschlagenen Fründes, Vnde schal vp dem Dinge seines Doden Fründes Bane (id est, wo he vmme den Hals gekamen is) vorkündigen, gelikerwyse, also wen- desüluike Weke, syn Fründt erschlagen were: Vnde vorfolgen syn Recht, vnde Latwmaal (also hie beuor, vum Dottsclage geseht is.) § 2. Ghyft ock de Köninck weime Breue, vp syn Effermaal, id est, Nallage, vnde he vnderholt, vnde vorschwichet de by sich, dat dre Dingedage vorby gahn, so schölen se eme billic darna nicht mehr gelden.

Cap. XI. Wat vor Sandtlüde schweren schölen.

§ 1. Wor ein Man erslagen wert, entweder in Steden, edder Dörpen, an wat Orde dat geschüt, So schölen vmme disse däd, de Sandtmenne schweren, de an deme Orde, dar de däd geschēhn is, Sandtmenne syn. § 2. Datsüluike Recht is in allen saken, dar de Sandtmenne vmme schweren schölen.

Cap. XII. Wo de Sandtmenne schweren schölen.

§ 1. Willen de Sandtmenne einen Man thor Bothe schweren: So schölen se seggen. Dat en Godt so helpe, dat de Man,

æth hog. æt war nōd til at wæriæ sit æghæt lif. ællær sit æghæt goz. oc sin frith for thy at haldæ. Æn willæ the swæræ ham frithlōs tha skvlæ the swæræ at han drap saklōs man oc a han sin frith at mistæ. æn of banæ sak warthær livsd a lanz thing tha aughæ the sannænd mæn at fangæ ham banæ. oc hwat ham warth til lifhlat.

LVII. (2, 13.) Vm thæghgiald.

Fæstæs bot hemmæ oc warthær æi sworæt vm tha a kvnung thægnæ giald. thet ær tolf marc pænning. Æn swæræs man til bōtær. tha takær kvnung ækki meræ æn bloth

saa Gud hielp, at den Mand haffde enten Saar eller Hug, eller vaar nødt til at verie sit eget Liff, eller sit eget Guds, oc bør fordi sin Fred at holde. End ville de suere hannem Fredløs, Da skulle de suere at hand dræbte sagløs Mand, oc er fordi skyldig sin Fred at myrde. End om Banefag vorder liust paa Landsting, Da bør Sandemend met deris Ged at randsage oc vduise hannem rette Banemand, oc huad hannem vordt til Bane oc Liffslagd.

Cap. XIII. Om Tegen Gield.

Testis Bod hiemme, oc vorder eh forit om, da bør Kongen Tegengield, det er, tolf Mark Penninge. End sueris Mand til Bod, Da tager Kongen icke mere end Bloduide. End slyer hand Fredløs, eller døer, da bør Kongen aff hans Bo tre Mark for Bloduide: Saa bør hand oc, om hand beholder sin Fred.

Cap. XIII. Om Affhugg.

Ville Sandemend suere en Mand Fredløs for Affhugg, da skulle de suere, at hand tog sagløs Mand, oc ledde hannem

witæ. æn ðyr han frithlæs æth dør. tha a kynung af hans bo thre marc. for bloth witæ. swa a han oc tho at han hal-dær sin frith.

LVIII. (2, 14.) Vm afhog.

Wilæ sanænd mæn swæræ man frithlæs for afhog. tha skvlæ the swæræ at han tok saklæs man oc læddæ til

de was so geschlagen edder vortwundet, Edder was so geengstiget, unde gedrunge, syn egen Dyff, edder syn Gudt tho werende, Dar-ünne eme geböret sinen Frede, tho beholdende. § 2. Willen se öuerst en Fredeloß schweren, so schölen se schweren, dat he einen vnschuldigen Man hefft Dodtgeschlagen, wor vör he billick Fredeloß syn schal. § 3. End om Banefag vorder List, paa Lands ting, id est, Wert ock de Orsake sinen Dodes (de men Banefag nömet) vp dem Landesdinge erkündiget, So schölen de Sandtmene darünne mit erem Eede Randsage, id est, förschen unde vthwyssen, wol de rechte Baneman: (De huad hannem wordt til Bane oc Liffslagd) unde wat de orsake sinen Dodes gewesen is.

Cap. XIII. Van Tegen Gielde.

§ 1. **W**ert dar, ane vörgaude gerichtlike Erkentenisse, unde ane der Sandtlüde Eedt, einige Bote geuestet, so geböret deme Könige Tegengielt, dat is rij. Marc Penninge. Wert öuerst ein Man thor Bote geswaren, so nimpt de Köninc nicht mehr, als Blodvide. § 2. Lopt he öuerst Fredeloß wed, edder stersuet, so geböret dem Könige iij. Marc vth sinem Gude, vor Blodvide. § 3. Desgeliken geböret eme ock, so he sinen Frede behoft.

Cap. XIII. Vunne Affledent.

§ 1. **W**illen de Sandtmene, einen Man Fredeloß schwe-
ren, vunne affgehorene Ledemate, so schölen se schweren, dat he

stoks oc hamblæth ham oc ær for thy skildugh sin frith at mistæ. oc mata æm wæl takæ af ham lifh svm lithæ. (34. side) æn of the willæ swæræ ham til botæ. tha skylæ the swæræ a i thet wigh the mottæs tha wildæ han æi lifh af ham takæ. oc æi limmæ. oc thet warth at wathæ.

(2, 15.) Vm hwærkungs afhog æmwæl oghæ svm annæt aughæ the vm at swæræ. hwaræ sum fiarthing man botær botæs for afhog. thæræ ma man swæræs for frithlæs.

; LIX. (2, 16.) Vm quinnæ tækthæ.

Delæ man æstær konæ thær mæth wald ær takæn. oc wilæ sannend mæn swæræ ham frithlæs. tha skylæ the

til stoel og hamlede hannem, De er fordi skyldig sin Fred at myste: Fordi at hand maatte saa vel tage aff hannem Liff som Lemmer. End ville de suere hannem til Bod, Da skulle de suære, at i den Dey som de mottis, da vilde hand eh Liff aff hannem tage, oc eh Lemmer, oc det skede aff vaade, oc er fordi skyldig sin Fred at holde.

Cap. XV. For huilde Affhugg Sandemend skulle suere.

Om allehaande Affhugg, Saa vel Dye, som andit Lem, bør Sandemend at suere. Huor som fierding Mands Bod bedis for Affhugg, Der maa Mand suæris Fredløs faar.

Cap. XVI. Om Quindetegt.

Alger eller deler Mand effter at Kone er met Bøld tagen, oc ville Sandemend suære hannem Fredløs, da skulle de suere, at hun vaar tagen met Bøld, inod hendis egen villie, oc hafft til Gaadkone, oc er den hende voldtog der for skyldig Fredløs at være. End er det vitterligt, at hun vaar eh voldtagen, da skulle

swæræ at hyn war takæn mæth wald. oc af hen eghæn wilæ. oc halthæ til hath konæ. oc ær han thær hænnæ tok for thy skyldugh frithlæs at wæræ. æn of the witæ at hun war æi waltakæn. tha skvlæ the swæræ at han tok hænnæ

einen unschuldigen Man, in Stock gelecht, vnde entledede en, vnde schal darünne Fredeloß syn. § 2. Denne he hedde ene so vnder siner gewalt, dat he en euen so wol alse he en entledede, mochte gedödet hebben. § 3. Willen se en öuerst tho der Bothe schweren, so schölen se schweren, Dat in deme Wege, dar eine dem anderen mötte, he em syn Lyff nicht nemen, noch siner Ledemate oß nicht stummelen wolde, Sonder wat geschehn is, dat is aff vade, id est, vnuaringes geschehn, derwegen schal N. sinen Frede beholden.

Cap. XV. Vmme wat Lemede de Sandtmenne schweren schölen.

§ 1. Vmme aller handt affgehorvene Ledemate, so wol Dgen, alse ein andere Lydtmate, geböret den Sandtmennen tho schwerende. § 2. Vor wat affgehorvene Lede, dar ein veerde Part, einer Manbote vor gebetert wert, dar mag man einen Fredeloß vmme schweren.

Cap. XVI. Vmme Frouwen Nottögen.

§ 1. Wert jemandt bellaget, edder vördelt, dat he eine Frowe genottögt hefft, vnde willen en de Sandtmenne darünne Fredeloß schweren. § 2. So schölen se schweren, dat he se mit gewalt, jegen eren willen genottöget, vnde tho schanden gesmalet hefft, Derwegen de jenne de se nottöget hefft, schüldich is, darünne sinen Frede tho missen. § 3. Is jdt öuerst wtentlic, dat se nicht genottöget is, so schölen se schweren, dat he

æi mæth wald. oc æi gen hænnæ æghæn wiliæ. oc ær for thy skyldugh sin frith at haldæ.

LX. (2, 17.) Of konæ kærær sik walddakæn.

Hwilk konæ sik kallær walddakæn wære. fyrstæ sinnæ hyn kymær af wald oc i (35. Side) sin eghæn frælsæ. tha skal hyn kæræ wald thær withær hennæ ær gorth grannæ. oc grankonær. oc a kyrkistæfnæ. oc sithæn a thingi. tha ær thet wæl wanlic at hænnæ ær wald gorth. oc er sancend mæn for thy skyldugh at swæræ vm swa wathet mal. æn thol konæ oc thighær æstær at thet ær opænbart. oc man wæt

de suere, at hand tog hende ey met Wold, oc ey imed hendis egen villie, oc er fordi skyldig sin Fred at beholde.

Cap. XVII. Om Kone vorder voldtagen.

Schilden Kone sig kalder voldtagen at være, Saa snart hun kommer i hendis egit frelse, da skal hun liære det vold, der hende er giort, for Grander oc Grandekoner, oc paa Kirckesteffne, oc siden paa Ting, da er det vel venteligt, at hende er Wold giort, oc ere Sandemend fordi skyldige, om saa vorder mækt at suere. End taal Kone, oc tijer, effter at det er aabenbarit, oc Mand dog veed aff, baade Grander oc Grandekoner, at den Mand haffuer hafft den Kone, eller om hun vorder met Barn, or liærer ey før, da er det venteligt, at hun vaar ey voldtagen, Dog der alligeuel vaar ilde metfaret, da tore ey Sandemend tilgange. Svo som sietes for Woldtæct, oc suere de hancem angerløs, da er den der paa deel, baade skildt ved Bod, oc saa ved anden Low for Leheruide, Fordi at den mere Low tager jo den mindre bort.

af grannæ. oc grankvnæn at then man havær then konæ havæt ællær of hun warthær mæth barnæ. oc kæræn hvn æi fyrræ. tha ær wanlicet at hvn war æi waldtakæn. tho at ællær ær illæ at faræt. oc thvrvæ æi sannænd mæn gangæ til. Hwa sum sæcthæs for wald tæthæ. oc swæræ the hanum an-gærlos. tha ær hin thæn a delæn bathæ skild with bot. oc swa with annæn logh. for læghær witæ for thy the meræ logh takær e the minnæ i bvrt.

de Frouwe nicht mit gewalt, oß wedder eren willen, nicht ges-notoget hefft, derwegen sinen Frede beholden schöke.

Cap. XVII. Wert eine Frouwe genotoget.

§ 1. Sedt ein Wyff, dat se genotoget sy, so schal se (so balde alse se wedder frhe geworden js) de Gewalt de er wedder-faren js, vor eren Naberem, unde Naberschen klagen, tho Kercken, unde darna tho Dinge, siß des beseggen: Deit se dat, so js vor-modtlic, dat er Waldt geschehn js. Unde schölen de Sandtlüde, wen de sake so vorfolget wert, darümme schweren. § 2. Litz unde vorschwicht öuerst dat Wyff dit, dat er geschehn js, unde wert darna apenbar, (Oßft jdt schon Nachbur unde Nachburinnen weten, dat se mit dem Manne, edder he mit er tho donde gehat hefft. Edder wurde se oß schwanger, unde hefft dit nicht vörhen geklaget) So js jdt thouormodende, dat (effte er süß wol leidt geschehn js.) Tohoch nicht genotoget, unde wedder eren willen er nictes wedderfaren js, unde hebben de Sandtmenne, darümme nicht tho schwerende. § 3. Wert oß jemandt vumme Nottogen beklaget, unde schweren en de Sandtmenne frhe, unde Schuldloß, So entfelt Kieger, aller Bote, unde beteringe, vorlöst oß syn Recht tho Lehervide. § 4. Wente dat gröter Recht heuet dat minste vp.

LXI. (2, 18.) Vm lön leghæ.

Latær mo æth nokær annæn konæ liggæ hos sik i lōnd. mæth sin eghæn wilæ oc warthær opænbart. tho at hun thiggær oc sæthær ængi man. tha mvghæ frændær tho kallæ a then (36. side) thæræ (the) witæ the gærning. oc havæ af ham frænd eth. of han dyl. ællær ni mare bot of han gær with. æn fallær han at loghum. betæ hans man-hælgh of han wil æi til rætæ standæ. æn silhæn frændær havæ ent sinnæ for hænnæ bot takæt. wil hvn æstær warthæ illæ with. oc latæ en oc takæ annen. tha mughæ frændær æi hwært sinnæ for hænnæ bot fangæ vtæn of hænnæ gørs wald. The thær næst wæriænd æræ skvlæ delæ hænnæ

Cap. XVIII. Om Lønlehe.

Lader nogen Mo eller Kone ligge hos sig i Løn, met sin egen villie, oc vorder det aabenbarit, dog at hun tijer, oc sieter ingen Mand, Da nuue Frender dog siete huem de ville, oc vide den Gierning, oc haffue aff hannem enten Frender Gød, om hand døl, eller ni Marcæ bod, om hand ganger ved. End falder hand aff Lowen, da søge hans Mandhellet, om hand vil ey stande til Nette. End siden at Frender haffue en gang Bod for hende tagit, oc vil hun siden giøre ilde, at lade en og tage en anden. da nuue Frender ey huer sinde Bod for hende tage, Wden om hende giøris Bold. De der næst Verie ere, skulle dese disse Dese, oc ey anden Mand, oc aff den Bod tager hun intet, Fordi at det vaar met hendis egen Villie, oc ingen Frende, vden den hendis rette verie er, oc hendis Gifftermaal skulde volde.

Cap. XIX. Om Kone dør aff Barn.

Vorder enten Mands Gustru, eller Slegfred død aff Barn,

delæ. oc æi annæn man, oc af thennæ bot takær hyn ækki. for thy at thæt war mæth heghæn willæ. oc ængi frendær vtæn hønnæ rælæ wærriæ. thær hønnæ gifterorth skvildæ waldæ.

LXII. (2, 19.)

Warther antigh manz husfro æth hans sløkæfrith

Cap. XVIII. Van heimlikē Byschlape.

§ 1. Peth siß ein Maget, edder eine Frouwe, heimlikē Byschlapan, mit erem guden willen, unde se vorschwichet jdt, Eßte klaget oß auer nemandt, wert doch gelickwol darna apenbar: So mögen ere Fründe darümme bespreken, weme se willen, unde der dādt then. So he Reen darvör secht: Könen se rij. siner Fründe Gedt, van em drengen, Edder ix. Marc Bote, so he de dādt bes kenneet. Würde he ouerst dem Rechte nicht vull dohn, so manen se dat vp sine Ehre unde Gelimpe (Manhelleit) so he nicht tho Rechte stahn wil. § 2. Gebben oß de Fründe ein mahl Bothe vor er genamen, unde würde siß darna ferner ouel holden, unde geuen den einen, vmme den anderen, so möten de Fründe nene Bote mehr vor se nemen. § 3. Jdt were den, dat er Ges walt angebahn wurde: § 4. Ere Negeßten Fründe, de ere Börmunde im Rechte wesen könen, de schölen dissen Bröke tho Rechte vthdeelen, sonst nemandt. Oß tricht se süluen van der Bote nictes (Darümme: Dat jdt mit erem willen geschach) Oß nemandt van eren Fründen, allene de ere rechte Börmunde syn, unde se Ehelick thoberadende macht hebben.

Cap. XIX. Eteruet eine Frouwe by der Gebordt.

§ 1. Eteruet eines Mannes Echte Frouwe, edder sine Byschleperinne by der Gebordt, So schölen de Sandtmenne vmme

dóth af barnæ. tha skvlæ sannænd *mæn* vm bænnæ dóth æi skilæ. for thy at barn allethæs æi withær hænnæ. vtæn hænnæ eghæn wiliæ.

LXIII. (2, 20.) Vm sløkæfrith dottær.

Warhær mansz sløkæfrith dottær forlæghæn oc ær æi thinglivsd. tha myghæ ængi *frændær* thær til hænnæ horær a fæthærn delæ thessæ delæ num the thær næst ær a mæthærn (37. Side) oc giftær orth skvldæ waldæ. Then sun thær konæ sær i lond. takær ækki af then bot thær hans fathær botær for læghærwitæ for hans mothær.

da skulle Sandemend om hendes Død eh stille, Fordi at Barn affledis eh ved hende, vden hendis egen villie.

Cap. XX. Om Elegfred Daatter.

Vorder nogen Mands Elegfreds Daatter beligget, oc er hun eh Tingliust, da maa ingen der hende tilhører paa Fæderne, dele disse Dele, Men de der næst ere paa Moderne, De Giffers maal skulle volde. Den Søn der Kone fanger i Løn, tager icke aff den Bod, der hans Fader boder, til Leheruide for hans Moder.

Cap. XXI. Om Marckesfel.

Vorder der trætte om Marckesfel, Da skulle Sandemend aff det samme Herrit, stable enten met Stod eller Steen, oc suere siden paa den sted, der som den skelnit er, at de haffue giort ret. End er det baade Marckesfel oc Herrisfel der Mand trætter om, Da skulle fire aff it Herrit, oc fire aff andit Herrit, de der næst er siddende, stille om, det sandiste de vide, oc suere paa, at

LXIV. (2, 21.) Vm marc skial.

Skil man vm marc skial tha aughæ sannend *mæn* af thet hæræt at staplæ antigh mæth sten æth mæth stok. oc swæræ sithen i then stath thær then skialnæth ær. at the have ræt gorth. æn ær thet bathæ marc skial. oc hæræth skial thær men skil vm. tha skvlæ fivgræ af et hæræth oc siugræ af ant hæræth the thær næst æræ sitænd skilæ vm thet sannæst ther the wilæ. oc swæræ a at the gorthæ ræt oc livsæ sithæn

eren Dodt nicht schweren. § 2. Den dat Kindt is wedder eren willen, van er nicht entfangen.

Cap. XX. Van der Bnechten Dochter.

§ 1. Wert eines Mannes Bnechte Dochter, de he vp deme Dinge nicht geachtiget hefft, beschlafen, so mach nemandes van eres Vaders negesten Fründen, darümme tho Rechte spreken, unde de sake vorfolgen: Men de negesten Fründe, van der Moder wegen, unde de se tho der Ehe tho beradende macht hebben, den geböret disse Klage.

§ 2. De Söne, de Bnechelen getüget wert, de kricht edder nimpt nicht, van deme Gelde, dat syn Vader der Moder, vor ere Lehervide, thor Bote giff.

Cap. XXI. Van Beldtscheide.

§ 1. Riff dar wol vmme Beldtschedinge, So schölen de Sandtmenne in demsüligen Garde, Etapelen, entwedder mit Stoc, effte Steinen, unde schweren denne vp der Stede, dar de strydt is, dat se Recht gedän hebben.

§ 2. Is öuerst de Riff, beide vmme de Beldtschede, unde vmme de Gardeschede: So schölen iij. vth dem einen Garde, unde iij. vth deme anderen Garde (de dar negeft geseten syn) darümme scheden, dat Rechtste dat se weten, unde schweren, dat se Recht gedän hebben,

a thingi. ær nokær minnæ til at færræ war vm sworæt. oc liuær nokær mæn af the thær sworæ. tha skal theræ æi meræ vm swæræs. æn ær æi (38. side) minnæ til at fyrræ war vm sworæt. oc wil kvnung rithæ marckæ skial tha stær thet oc for fult tho ma æi at vwaræ kvmæ til. swa at thet ær lœnt for antigh theræ thær i delæ ær. warlær ær tho at marcskial swæræs æn rithes. for thy at them æræ e kyndæst af thær næst sitæ. ær marc skial swa at the thær bo i en by havæ (kopt) i en annæn by. tha skvlæ the kallæ a theræ kœpæ a theræ withærmæls thing. thet ær et thing fyrræ æn vm warthær sworæt. æth fyrræ æn kvnung rithær marc skial. oc kallæ a strvæ kœp oc gangæ with marc

de gjorde ret, oc liuse siden paa Tinge. End er nogen minde til, at før vaar om sorit, oc leffuer nogen Mand aff de der fore, da skal der eh mere om sueris. End er der eh minde til, at før vaar om sorit, oc vil Kongen ride Marckestel, da staar det oc for fulde, Dog maa hand eh komme aff wuare til, Saa at det er dølt for enten aff dennem, der i den dele er: Bedre er det dog, at Marckestel sueris end ridis, Fordi det er dem mest bitterligt, der næst sidde. Er det oc om Marckestel saa, at de der bo i en By, haffue kiobt i anden By, Da skulle de kalde paa deris kioh paa vedermaals Ting, Det er, it Ting før end sorit vorder om, eller før end Kongen rider Marckestel, oc kalde paa Stuffkioh, oc gange ved Marckestel, Da verie de deris kioh met Kionsnæffn, om det er meræt met Steen eller Grefft, dog at Marckestel sueris aff sted. End kaldis der eh paa Stuffkioh, oc gange eh ved Marckestel, før end sorit er, Da dwe dem eh siden deris paakald.

skial. tha wærræ the theræ stvf oc hæfth mæth kyns næfnd.
of thæt ær mækt mæth sten. oc gryft. tho at marc skial
swæræs af stath. æn kallæ the æi a stvvækop oc gangæ
with marc skial fyrræ æn sworæt ær. tha dughær them ækki
sithæn theræ akallæn.

vnde soldes darna tho Dinge vorlündigen. § 3. So oß witz
lic were, dat by Minschen gedencen, thoudrne darümme geschwa-
ren were? vnde weren noch Lude van den in Leuende, de mit
geschwaren hedden? So schal men nicht mehr darümme schwes-
ren. § 4. Men kan men nicht gedencen, dat thoudrne dar-
ümme geschwaren is, vnde wil de Köninck de Marckscheide beriden,
effte behoffschlagen laten, so blyfft dat oß by macht. § 5.
Doch muste men so vnuorsehndes, nicht dar tho kamen, dat jdt
den, de Part vnde Deel daran hedden, vntwettlic gescheln scholde?
§ 6. Jdt is öuerst alle thdt beter, dat dorch de Sandtmenne de
Weldtscheiden beschwaren, also bereden, werden. § 7. Wente de
dar am negesten wahren, de hebben de beste wetenschop daruan.
§ 8. Is jdt oß so mit der Weldtscheide gelegen, dat de in dem
einen Dörpe wanen, in dem anderen Dörpe gelöfft hedden, So
schölen se vp eren Roep spreken, vp dem Wedermals Dinge (dat
is, vp dem negesten Dinge thoudrne, eer darümme geschwaren
wert, Edder eer de Köninck de Wldtmarcke beriden leth) vnde bes-
spreken eren Stuffliob, vnde rümen in de Marckffel. § 9.
Doch dat se eren Roep mit Rionsnäffen betwahren: So ferne dat
mit Grufft effte Etenen affgemercket is, vngachtet des, dat de
Marckscheide gelick wol dar beschwaren wert. § 10. Wurde
öuerst vp nenen Stuffliob gesproken, vnde de Marckscheide nicht
ingewilliget, eer de beschwaren wurde: So helpet darna nemande
sine Wpsprake effte Klage.

LXV. (2, 22.) Of man swæræs frithlæs.

Swæræs man frithlæs. oc wilæ hans withærsakæ æi bot takæ. tha fly han land innæn dagh oc mændæ. flyr han æi (39. side) tha a kvnung at skyfflæ yvær ham. oc æi a kvnung at takæ af ham frithkøp. fyr æn han ær sat with hins dethæ kyn. æn flyr han land æth dør. tha skvlæ hans frændær bota twa salæ. hærthes han oc with i land tha bota frændær tho twa sal. then thær næst ær a fæthærn. swa sum ær fathær æth ælstæ syn. æth andræ frændær (of the æræ æi til. takæ sluth af fæthærns frændær) oc bota en sal a fæthærn. æn the thær næst ær a mæthærn. swa svm

Cap. XXII. Om Mand vorder Fredløs.

Everis Mand Fredløs, oc ville hans Bedersager eh Bod tage, Da fly hand Land inden Dag oc maanit, flyer hand eh, Da bær Kongen at giffue stioling offuer hannem, oc eh bær Kongen aff hannem Fredløb at tage, for end hand haffuer forsligt sig met den Dødis lion. End flyer hand Land eller døer, Da skulle hans næste Frender bede tuende Sæle, Herdis hand oc vdi Landit, da bede Frender to Sæle, Den der næst er paa Fæderne, saa som er Fader, eller eldste Søn, eller andre Frender, om de ere eh til: Hand tage Stud eller Hielp aff Fæderne Frender, oc bede en Sael paa Fæderne. End den der næst er paa Moderne, saa som er Broder, eller andre næste Frender paa Moderne, om Broder er eh til, tage Stud af Modernis Frender, oc bede en Sael. End haffuer hand der Fredløs er, to Brødre, som selfue haffue Godz, oc lage opholdit Mand er for dennem, Da er den eldste Formand i den Sael, der bodis paa Fæderne, oc den yngre i den Sael paa Moderne bods. End er eh mere til end en Broder, da er hand Formand i den Sael paa Fæderne bods. End haffuer den Fredløse to Sønner, da ere de næst at

ær brothær æth andræ næstæ frændær a mothærn of brothær ær æi til. takæ stvth af mothærns frændær oc bætæ en sal. Oc havær hin twa brothær thær frithlæs flythæ thær sialfæ havæ goz. oc laghæ vphaldz mæn æræ for them. tha ær hin ældær forman i then sal thær a sæ-

Cap. XXII. Efftē jemandt Fredelofs wert.

§ 1. Wert ock ein Man Fredelofs geschworen, unde wil syn Zegendeel nene Bote van em nemen: So rüme he dat Landt, unde flege binnen einem Dage unde Mänte. Deit he dat nicht? so schal de Köninck Eskoling auer en geuen, (dat is Bagels frhe, effte tho pryse.) § 2. Unde geböret dem Köninge nicht, van em Fredelöp tho nemende, he sh denne mit des Doden Schlechte, vordragen. § 3. Rümet he ock dat Landt, edder steruet, So böten sine Negeste Fründe, twe Sael: Blyfft he ock binnen Landes mothwilligen, so böten de Fründe ock twe Saele. § 4. De nu de Negeste is, van des Vaders wegen, alse is de Vater, edder de Oldeste Söne, edder andere Fründe (So disse dar nicht syn) de nimpt vp Stuth, edder hülpe, van des Vaders Fründen, unde böth einen Sael, vp des Vaders side. § 5. De öuerst de Negeste is, van der Moder wegen, alse dar is, de Broder, edder andere negere Fründe, van der Moder (so dar neen Broder tho is) de nimpt Stuth van der Moder Fründe, unde betalet ock einen Sael. § 6. Hefft ock de Fredelose Man twe Bröder, de süluen eigen Guds hebben, unde ere eigen Man unde Börstendere syn: So is de Oldeste Broder Börman, vor den Sael, de van des Vaders wegen geböt wert. Unde de Jüngeste Broder is Börman, vor den Sael, de van der Moder wegen geböt wert. § 7. Is öuerst men ein Broder dar? de is Börman vor den Sael, de van des Vaders wegen geböt werden schal. § 8. Hefft ock de Fredelose twe Söne, so sint de beiden Söne schüldich, de

thern botæs. oc then yræ wæræ forman i then sal a mothærn botæs. Æn ær æi meræ til æn brothær. tha ær han forman i then sal thær botæs a fæthærn. æn havær hin frithlosæ twa synær tha æræ the næst vp at haldæ the twa salæ thær saght æræ. tha skal hin ældræ then sal a fæthærn botes vp haldæ. æn ær æi meræ til æn en syn. tha haldæ han vp then (40. Side) sal a fæthærn skal botæs. oc annæn giuæ thæn thær næst ær a mothærn. (2, 23.)

Klostær ma æi frithlos man takæ. æn e hwilk frithlos man thær klostær takær. tha botæ full for hans brætæ. of han ær munk æth brothær eth latæ ham vt of han ær i wærælsz klæthæ.

opholde de to Sæle, der sagt er, Dog skal den eldste den Sæl opholde, der paa Fæderne bødís. End er eh mere til end en Søn, Da holde hand op den Sæl, paa Fæderne bødís, oc den anden Sæl bode de næst ere paa Moderne.

Cap. XXIII. At Closter maa eh Fredløs Mand tage.

Closter maa eh nogen fredløs Mand tage. End huilken Lowfeld Mand Closter tager, bede Lowfult for hans brøde, om han er Munc eller legge hannem vd, om hand er i verdslig Klæder.

Cap. XXIII. Om Dregit Mand.

Dregit Mand maa Mand eh nede til Ettebod op at holde. Den er Dregit Mand, der eh selff haffuer Hus eller Jord, oc eh reder Pething eller Landeuern.

Cap. XXV. Om Mand skill om Ettebod op at holde.

End still to Mend at, huilken der er nærmere Ettebod op at holde, Da skal den der først sictis, enten tage ved den

LXVI. (2, 21.) Vm orægh man.

Oreght man ma æi nethæs til ættæ bot vp at haldæ. Thæn ær oreght man thær æi havær hus oc iorth. oc æi rethær lething oc land wæræn.

(2, 25.) **S**kil twa mæn a hwilk theræ nærmær ær ættæ bot at botæ oc vp at haldæ tha skal han thær fyrst sæcthæs antigh takæ with then sal oc botæ ællær wisæ an-

beiden Sael tho betalende, alse gesecht is. Doch schal de Oldeste Söne gelden den Sael, den de Vader geuen scholde. § 9. Is dar öuerst nicht mehr, alse ein Söne: so gelde he den Sael, den de Vader gelden scholde, unde den anderen Sael, betalen de Negesten Fründe, de van der Moder Side dar syn.

Cap. XXIII. Dat de Klöstere nenen Fredelosen Man innemen mögen.

§ 1. **D**at Kloster mach nenen Fredelosen Man vpmemen. Nimpt ock ein Kloster einen Loosfelden Man tho sich, dat Kloster legge vp den vullen Bröke vor en, so he in de Kappe gekamen, edder Broder geworden is: Edder geue den Man heruth, so ferne he noch in den Weltliken Klederen is.

Cap. XXIII. Van einem Dregit Manne.

§ 1. **E**inen Dregit Man, mach men nicht nödigen, Tholage tho Manbote (de Ettebod heth) tho dhonde. § 2. Dat is öuerst ein Dregit Man, de neen egen Fuß, Landt effte Sandt hefft: Dck neen Vthboth effte Landtwere deit.

Cap. XXV. Kiuen twe vmmen de Ettebote.

§ 1. **K**iuen twe Menne wol van en de Ettebote tho geuende, de negeste sy? So schal de jenne, de erst darümme beklaget wert, entweder annemen, den ersten Sael tho betalende, edder einen andern vthwyhsen, de van Rechtes wegen, de Ettebote tho

næn thær nærmær ær mæth kyns eth af hins næstæ frændær. thær frithlæs ær.

LXVII. (2, 26.) Hwa botæ skal mæth annæn.

Hwa sum vtærmer ær i byrth en at siarthe mannæ han tharf ækki botæ mæth annæn nym han wil. Takæs oc bot in. tha takæ the thær vtæn siarthæ man ær ækki (41. side) vtæn of frændær willæ them nokæt givæ. Lærthe mæn oc quinnæ the botæ æi: oc the takæ æi bot hvr nær svm the æræ i byrth. for thy at the hæfnæ a engi man oc engi man a them. ær lærthæ mæn æth quinnæ hins næstæ arving. thær dræpæn war tha takæ the en sal til arf. oc gorsvm of æi ær andræ syskæn til. oc andræ frændær twa sal.

Sael at bøde, eller vise en anden, der nærmere er end hand, met Kiensnæssin aff dens næste Frender der Fredløs er.

Cap. XXVI. Hwæt bøde skal met anden.

Hwo som hdermere er i Byrd, end fierde Mand, hand tør eh bøde vden hand vil: Tagis oc bod ind, Da tage de oc eh, Vden Frender ville dem nogit giffue. Lærde Mend, oc Quinder, de bøde eh, oc de tage eh Bod, ihuor nær de ere vdi byrd: Fordi at de mue paa ingen Mand hæffue, oc ingen Mand paa dennem. End ere Lærde Mend oc Quinder dens næste Arffuinge, der drægt vorder, Da tage de en Sael til Arff oc Giorsum, om eh ere andre Sødsken til, oc Frender de andre to Sale.

Cap. XXVII. Om Mand huser Fredløs Mand.

Hwo som huser Fredløs Mand vidende, efter Dag oc Maanit, bøde Kongen tre Mark. End døl hand, Verie sig met tolf Mendes Ged, at hand viste eh aff, at hand vaar Fredløs, eller at hand herbergede hannem eh met alle.

LXVIII. (2, 27.) Af man hær bærægh frithlæs man.

Hwa sum hvsær frithlæs man witænd ætær dagh oc manæth. botæ kynung thre marc. dul han. wæriæ sik mæth tolf mæn eth at han wistæ æi at han war frithlæs. æth han hær bærghæth ham æi mæth allæ.

geldende, neger js, also he: Vnde dat sülunge mit Rionsnäffn, van des Fredelosen negest angebornen Fründen.

Cap. XXVI. Welcker mit dem andern Manbote
tholeggen schal.

§ 1. De buten deme veerden Lede, der Blodtuorwantenisse js, de darff nene Manbote tho leggen, he wolde den vth guden willen. § 2. Wert dar ock Bote ingenamen, so nympt he wedderünne ock nene, Idt wolden denne de Fründe, ene vth guden willen wat geuen. § 3. Gelerde Lude, vnde Frouwes Volck (wo na de im Geschlechte, effte Blode syn) de leggen vnde nemen keine Manbote. § 4. Wente, gelick also se an Nemande sich wreken möten, so js ock andern, de Brake wedder en, vorbaden. § 5. Weren ouerst Gelerde Menne, edder Frowes Persone, des Erschlagenen negeste Erue: So nemen se einen Sael vor ere Erue vnde Giorsum (so ferne dar nene andere Cüstere edder Brödere syn) Vnde de anderen Fründe de nemen de anderen twe Sacle.

Cap. XXVII. Wol dar Guset vnde Geget einen
Fredelosen Man.

§ 1. Wol wetentliken einen Fredelosen Man Guset, edder Geget, lenger also einen Dagh, vnde einen Mänte: De betere dem Könige Dre Marck, Vorsaket he dat? so geue he xij. Man Gede, dat he nicht wüste, dat he Fredelös was, edder dat he en nicht mit alle Beherberget hebbe.

LXIX. (2, 28.) Of man swæræs til bōtær.

Swæræs man til bōtær. bōtæ en sal af sit eghæt. oc krævæ sithen styth af frendær til andræ twa. æn e thær man swæræs til bōtær. æth fæstær bōtær. sangær han ækki af frendær haldæ tho all bot vp thær han fæstæ æth han war sworæn til. for thy at hwat sum man fæstær. thet skal alt vt giuæ. æth stythæ frændær æi mæth ham. tha ma han them sökæ til styth. (42. side) for ængi brot thær man gor takær han stud af frændær vtæn for mandrap en.

LXX. (2, 29) Hvræ mæn skulæ delæ hærwærki.

Hwa sum hærwærki wil delæ. han skal allæ the

Cap. XXVIII. Om Mand sueris til Bod.

Sueris Mand til Bod, bøde en Sael aff sit egit, oc kræffue siden Stud aff sine Frender til de andre to Sael. End der Mand sueris til boder, eller Bod festis: De fanger hand icke aff Frender, holde dog Bod op, der hand fester, eller hand vaar soren til: Fordi at huad som Mand fester, det skal Mand vdgiuffue. End stuthe Frender icke met hannem, Da maa hand søge dennem til nams, Fordi at for ingen brøde der Mand gjør, tager Mand Stud aff Frender, vden for Mandrab alene.

Cap. XXIX. Huorledis Mand skal dele Suerercke.

Svo som vil dele Suerercke, hand skal alle de samme lunde fiære oc Tingskræffne, oc sit Lowmaal selge, som før er sagt om Mandrab.

Cap. XXX. Guldket Suerercke er.

Ganger Mand met Raadt Raadt i anden Mand's Gaard, eller Hus, oc bryder Hus, oc tager der vd enten Fæ eller Klæder,

samæ lundæ kæræ. oc thing stæfnæ. æth sint loghmal fylghæ
svm sǣght ær vm mandrap.

LXXI. (2, 30) Hwilk hærwærki ær.

Gangær man mæt rathæt rath i annæns manz hus oc bry-
tær hus oc takær vt antigh sæ. æth klæthæ. æth wapæn. æth

Cap. XXVIII. Van den Lüden de tho Böte vnde
Beteringe geschwaren syn.

§ 1. Wert ein Man, tho Böte geschwaren, de betere einen
Sael, vth sinem egen Gude, vnde mane ferner Stud, van sinen
Fründen, tho den anderen beiden Saelen. § 2. Men würde
he tho der Bote geschwaren, edder dat he suluen Bote geuhestet
hedde, Vnde nene hülpe edder Tholage, van den Fründen kregē:
So betalet he gelickwol de Bote, de he vthgelauet hefft, edder
wor he tho geschwaren is. § 3. Wente allent wat ein Man
vthslauet, dat schal he vthgeuen vnde betalen. § 4. So düerst
de Fründe nicht mit eme Stuten, id est, tho scheten effte tho leggen:
So mach he de tho (Nam) deelen. § 5. Wente vor nenen
Bröke, mach ein Man Stud van sinen Fründen samlen, alleine
tho hülpe eines Dodtschlages.

Cap. XXIX. Vmme Herwerd (dat is Gewalt) wo men
dat tho Rechte vorfolgen schal.

§ 1. De vmme Herwerd klagen, vnde vorfolgen wil, de
schal in aller mate vnde wyse Klagen, Dingesteuen, vnde syn
Recht vorfolgen, alse van Dodtschlage hhruör gesecht is.

Cap. XXX. Wat Herrewerd is.

§ 1. Geit ein Man mit Radem Rade, in eines andern
Mannes Fuß, effte Hoff, vnde bricht dat Fuß, vnde nimpt daruth

andræ thing thær bondæn a sialf fra ham. æth hans hion thær a haldær tha ær thet hærwærki. æn bæriær han bondæ æth særær æth hvsfrø. æth hans hion the thær i sælægh æræ i bondæns hus. tha ær thet oc hærwærki. æn hittæs the allæ sata i annæn bondæ garth. oc warthær sithæn a at skili. tha æn thet æi hærwærki. for thy at thet warth at wathæ. æn bindær man bondæ i sint eghæt hvs vtæn hans skyld. æth takær bondæ dottær. æth bondæ konæ. oc forær hvrt mæth wald. thet ær oc hærwærki. (2, 31.) nithær man oc annæn manz korn vp. æth hirthær sint sæ thær i mæth wald thæt ær oc (43. side) hærwærki. tho skal go-

Baaben eller anden Kaaſte, der Bonden hand eger, fra Bonden ſelff, eller fra hans Gion, der hand paa holder, Da er det Heruercke: Berier Mand oc Bonden, eller ſaarer hannem, eller Guſtruen, eller hans Gion, der i ſellig ere i Bondens egit Hus, Det er oc Heruercke. End hittis de alle ſaatte eller ſandrectige i anden Bondis Gaard, oc vorder dennem ſiden wsandrectige, det er ey Heruercke, Fordi at det vaar aff vaade. End binder Mand Bonden i ſit egit Hus, vden ſkyld, eller tager Bondens Daatter, eller Bondens Kone, oc fører bort met Vold, det er oc Heruercke.

Cap. XXXI. Om Mand rider anden Mands Korn op.

Rider Mand anden Mands Korn op met Vold, eller hiorz der ſit Fæ der i met Vold, da er det Heruercke: Dog ſkal der gode Dannemends Raſiun til, paa det næſte Ting, oc vide huad ſkade giort er.

Cap. XXXII. Guilcket Mands Hus er.

Svor ſom Mand bhgger enten met Tield, eller met Griff, eller met Rijsboed, oc haſſuer der i fordt ſig ſelff oc ſine Kaaſte,

thæ mæn a sivr til af thet næstæ thing. (2, 32.)

Hwaræ svm man bothæs for antigh mæth tiald æth mæth gryft æth mæth ris bothæ. oc havær thær i fërth sik sialf oc sinæ kostæ. thær mvghæ mæn swa brythæ hærwærki a ham

Behe, Kleider, Wapen, edder ander Guds (dat vp Denst Kaaste genömet wert vnde deme Bonden thohöret) van deme Bonden süluen, edder van sinem Fußgesinde, dat he tho vorbiddende hefft: Dat is Herwerck. § 2. Schleit he ock, edder handelet öuel, edder vorvundet den Fußwerdt, sine Fußfrouwe, edder syn Gesinde, edder jemandt de mit em in Gemenschop were, in des Werdes egen Guse: Dat is Herwerck. § 3. Men kamen dar Lude fredelick, vnde früntlick, in eines Mannes Guse thosamende, vnde wurde darna Kyff, vnde Gader vnder en, dat is neen Herwerck: sonder vorhoff sich (aff vaade) id est, van Wanschichte. § 4. Bindet öuerst einer den Werdt in sinem egen Guse, aneschuldt, edder nimpt eme sine Dochter, edder sine Frouwe, vnde entföret se eme, mit gewalt, dat is Herwerck.

Cap. XXXI. Van Korne Pedden.

§ 1. Mith dar wol eines anderen Mannes Korne vp, mit gewalt, edder jaget vnde höth dar syn Beh in, mit gewalt, vnd leth em dat vp eten, das is Herwerck. § 2. Doch schölen gnde Dandes man, id est, ehrlike Lude, solches besichtigen, vnde vp dem negesten Dinge inbringen, vnde betügen, wat dar vor schade geschehn is.

Cap. XXXII. Wat eines Mannes Fuß heth.

§ 1. Wor ein Man syn Telt vpsleit, edder eine Grufft vp werpet, edder van Strüken, vnde Kyfen, eine Gütte maket, dar he syn Güdesen inne gebracht, sine beschüttinge vnde Waninge darinne hefft, dar mach men an em begahn Herwerck, iq so wol,

svm i hans eghæt hus. Swa oc of man ær a skipæ stathæn thær bygd ær mæth farkost. æn hwilt hus man leghær thæt ær hans eghæt e til leghæ mal ær vtæ.

LXXII. (2, 33.)

Lanbo ær sialf husbondæ for sik. oc ham mughæ mæn thær hærwærki goræ. oc æi a bryti. for thy at hwat sum gors a then garth thær bryti sitær i thet ær bondens kæræ. æn hwat sum gors a brytins limmæ æth a hans konæ æth a hans bœrn. thet ma bryti sialf delæ vtæn hans husbondæ.

LXXIII. (2, 31.) Sæx skvlæ witnæ vm hærwærki.

Hwa svm hærwærki wil kæræ han skal havæ sæx

Der maa Mand bryde paa hannem Heruercke, saa som i hans egit Hus: Saa er det oc, om Mand er i Ekib; der ladt er met fare kaaste. Guldket Hus Mand leger, det er hans egit, til Lehemmaal er vde.

Cap. XXXIII. At Landbo er selff Husbonde for sig.

Landbo er selff Husbonde for sig, oc paa hannem mue Mand vel Heruercke giøre, oc paa bryde: Fordi at huad der gioris paa den Gaard der Bryde i boer, det er Bondens kiære. End gioris nogit paa Brydens Lemmer, eller hans Kone, eller hans Bœrn, Da maa Bryde selff dele det, vden hans Husbonde.

Cap. XXXIII. Sex skulle vidne om Heruercke.

Svo som Heruercke vil dele, hand skal haffue sex gode Mends vidne, aff det Herrit, der de Gierninger ere i giorde, oc paa det Ting der Lands Lawting er. Skulle de sex Vidne, at saa er ved hannem brut, at hand maa dele Heruercke lowlige. End om hannem brøster Vidne, da skal den der sictet er, verie sig met Næffn i Rion.

gothæ mænsz witnæ af thet hæræth thær the gærning ær i gorth vp a thet thing thær laghthing ær. oc the sæx skvlæ witnæ at swa ær with ham gorth oc brot. at han ma delæ hærwærki laghlik. æn of ham bristær witnæ tha then thær for sak æn. skal sik wærræ mæth næfod i kyn.

also wen he ein egen Fuß hedde: § 2. Also is jdt geliker gestalbt, mit einem Sæpe, dat ein Man hefft beladen mit siner Farekaaste (id est) mit sinem Gude. § 3. Ein Fuß dat ein Man gehüret hefft, dat wert alle dewyle, vnde so lange, he de Sure daruan ghiff, vor syn egen Fuß geachtet.

Cap. XXXIII. Dat de Lanste Fußbond edder süluen Werdt is.

§ 1. De Landbo (id est) de Lanste, is süluest Fußbonde edder Fußwerdt vor siß, vnde an em kan men oß Herwerd begahn, vnde an einem Bryde: § 2. Wente alles wat men vorwerdelt an dem Fuße, dar de Bryde inne wanet, darauer klaget de Bonde. § 3. Wat öuerst dem Bryden an sinem Bhue, vnde Leden, Item siner Frontwen, vnde Kindern geschüt, dat mach de Bryde süluest, mit Rechte vthdeelen, vnde nicht syn Fußbonde.

Cap. XXXIII. Söß Personen schölen Herwerd in tügen.

§ 1. Wol dar sine Klage vp Herwerd vorfolgen, vnde vthdeelen wil, de schal hebben Söß guder Menne getüchenisse, vth dem Harde, darinne de dädt begangen is. § 2. Brde vp dem Dinge dar des Landes Rechte Dinge is, schölen de söß Menne betügen, dat so vele an dem Kleger vorbraken is, dat he mit Rechte Herwerd darümme vthdeelen möge. § 3. Entbrickt jdt eme an dissem Getüchenisse? so schal Bellsageder siß wehren, mit sinem Kionsnäffn.

(44. Side) LXXIII. (2, 35.) Of nokær manz fæ dræpær man.

Slar mansz hæst man til døthæ æth nokæt ant fæ. thær man ær lovæth at havæ swa sum ær net. æth swin. æth hundæ. oc warthær sworæt til mansz banæ: bondæ thær atte. betæ for ni marc pænning. oc givæ thæs logh at han wissæ æi at thet fæ hafthæ thes wanæ. æn timær thet ti-thær e vm thet sammæ fæ betæ for fullæ betær.

(2, 36.) Æn fæthær man wild divn vp swa svm ær vlf hwælp. æth biørn hwælp. hwat sum the brytæ. thær foræ betær man fullæ betær thær them vp fæddæ oc them havær

Cap. XXXV. Om nogen Mands Fæ dræber Mand.

Slær nogen Mands Gæst nogit Menniste til Døde, eller nogit andit, der Mand lowlige maa hæffue, som er Nød eller Guin, eller Hund, oc vorder det sorit til Mands Bane, Da bøde Bonde der Fæ aatte tre Marc Penninge, oc giffue dog der til met Low, at hand viste eh aff, at det Fæ hæffde den vane. End steer det tre gange vdi Bondens Gæffd met samme Fæ, da bødís der for fulde boder.

Cap. XXXVI. Om Mand opfoder vilt Diur.

Foder Mand vilt Diur op, som er, Blffuehualpe, eller Biørnehualpe, Guad som de bryde, der for bøde de fulde boder, der dennem opfodde, eller dennem hæffde i hæffd. End vorder de løse, oc dræber anden Mand dem, Bøde der icke for, End i Bondens hæffd mue de icke dræbis.

Cap. XXXVII. Om Mand fanger Død aff det eh Liff hæffuer.

Om Mand druckner i anden Mands Kilde, særlige, Der for boder hand tre Marc. End a

i hæfthvm. æn warthe the lœsæ oc dræpær ænnæn man them betæ ækki for. Æn i bondæns hæfth mvg hæ the æi dræpæs.

LXXV. (2, 37.) Of nokær man fær dœth af thet æi livær.

Of nokær man drvknær i annæns mansz kældæ thær

Cap. XXXV. Effte jemandes Beest einen Dödet.

§ 1. Schleit jemandes Perdt einen Minschen dödt, edder sonst ein Beest, dat einer wol holden, vnde hebben mach, alse Rinder, Rödte, Schwine, effte Hunde, vnde wert dat geschwaren tho Mans Bane, so Bäte de Man, dem dat Beest tho höret, Dre Mark Penninge, vnde schwere darbauen sülff rij. Dat he an dem Beeste, solcke böse nücke nicht wüste. § 2. Geschüt jdt öuerst dre mahl in des Bonden Gaffd von dem süluigen Behe: Welcker Man denne dat Beest in siner gewere hefft, de gelde vnde betale, als den, daruör de vulle Bote.

Cap. XXXVI. Van wilden Deerten, vp tho födende.

§ 1. Fodet jemandt wilde Deerte vp, alse Wulffewölpe, edder junge Baren, wat schaden de don, daruör gelde he, vulle Bote, de se vpfödēt, edder in siner gewehre hefft. § 2. Werden se och loß, vnde jemandt schleit se tho Dode. dar bäte he nichts vör. § 3. Edder in eines Bunden gewehre, dar moth men se nicht Döden.

Cap. XXXVII. Effte jemandt van deme gedödet wert, dat süluen neen Lhff hefft.

drendet ein in eines anderen Mannes Gode,
de thohöret böth he dre Mark. § 2.
Gode in Buren tho, so folget nene

man attæ særlík thær bætær man foræ thræ marc. æn attæ allæ grannæ. tha bætæs ækki for. swa ær oc vm lergrasth æn druknær man i mylnæ dam. æth i fiskæ garth ællær i andræ gorthæ watnæ. ællær fallær sialf af hus. ællær hus fallær a ham thæræ bætæs ækki for.

LXXVI. (2, 38.) Of man røvæs i annæn manz garth.

Fangær nokær man hus a anæn manz iord swa (45. side) at han ær laghæ eghær at. oc brytær nokær man thet hus byrt vtæn hans williæ. tha ma hin thær hvsæt attæ delæ thet til hærwærki. oc kvmær ækki with hin thær iorthæn attæ. (2, 39.) Æn brytær man bondæns

den Kilde, da bødís intet der for: Saa er oc om Leergraff. End druckner Mand i Mølle-dam, eller i Fiskegaarde, eller i andre gjorde Vand, Eller falder selff aff Hus, eller Hus paa hannem, der bødís eh for.

Cap. XXXVIII. Om Mand hæffuer Hus paa anden Mands Jord.

Hæffuer nogen Mand Hus paa anden Mands Jord, saa hand er lage eher til, oc bryder nogen Mand det Hus op, vden hans villie, Da maa den der Husit aatte, dele det til Heruercke, oc kommer den icke ved at dele der Jorden aatte.

Cap. XXXIX. Om Mand røffuis i anden Mands Gaard.

Bryder nogen Mand Bondens Hus op, oc tager der vd hans gæstis Heste, eller andre laaste, der gæste eher, da maa Bonden dele Heruercke for Husbrud, oc gæsten Nan for hans laaste der hand myste. End røffuer Mand Bondens Wogn, der hans Husstru sidder paa, da er det oc it fuldt Heruercke.

hus oc takær theræ vt hans gæstæ hæstæ. æth andre kostæ thær gæstæn a. tha ma bondæn delæ hærwærki for husbrot oc gæstæn ran for sinæ kostæ. thær han tapæth. æn røvær ænnæn man bondens waghæn thær hans hvsfrø si-tær i. tha ær thet oc sult hærwærki.

Note. § 3. So is jdt ock vmme Leemgrauen. § 4. Vor-drencket duerst ein Man, in einem Nösendamme, edder in einem Fischedike, edder in einem anderen gegrauen vnde gestoweden Was-ter, Edder valt van einem Guse, edder. dat Fuß valt vp en, dar folget ock nene bothe vp.

Cap. XXXVIII. Steit eines Mannes Fuß vp eines anderen Mannes Erden.

§ 1. So eines Mannes Fuß, vp des andern Mans Grunde stünde, vnde he were de rechte Eggerman dar tho, vnde dar were wol, de dat Fuß vpbreke, ane dissés sinen willen, So mach de jenne, deme dat Fuß thohöret, de dädt deelen mit Gerwerck, vnde belanget den nicht, des de Grundt egen was, darümme thoklagende.

Cap. XXXIX. So jemandt in eines andern Mannes Guse berouet würde.

§ 1. Bricht jemandt eines andern Mannes Fuß vp, vnde nimpt daruth fines Gastes Perdt, edder andere Kaaste, id est, Dinge, dat deme Gaste thohöret. So mach de Werdt des Guses (wegen des, dat syn Fuß gebraken is) Gerwerck klagen, vnde vthdeelen: De Gast klaget, vnde vorfolget Roff, vp dat jenne, dat he misset. § 2. Bert duerst des Werdes Wage, dar sine Fuß-frouwe vp sith, berouet, dat is ein vull Gerwerck.

Cap. XL. Van Næffningen.

§ 1. Næffninge schölen schweren, vmme Gaandran, id est,

LXXVII. (2, 40.) Af næfning.

Næfning skvlæ swære vm handran. oc boran. oc iorthran. thet svmmæ kallæ mareran. oc vm wathæs gærning. oc vm thivfnæth thær vm skal gomæ thry thing. a thet fyrstæ thing livs man sit ran tha næfnæs thing for hans delæman a thet ant thing tha gørs thet fyrstæ thing nyt. thet ær a twa mæn witnæ. æth flæræ at thet ær theræ withærmals thing. oc at han thær sæctheth war laghlik til krafth at stande hin til rætæ. (48. side) thær ham sæcthæth. oc sithæn swære hin thær sak giuær. a thet thrithi thing skvlæ næfning swære hin thær sak war giuæn. antigh til rans æth fra. Of hin gangær with thær sæctæth ær for ran with hins annæns kostæ. thær ham sæcthær fyrræ æn sworæt war-

Cap. XL. Om Næffninge.

Næffninge skulle suere, om Gaandran, om Boran, om Hiortran, der somme kalde Marckran, om vaadis Gierning, om Thyffueri. Elig Lovmaal skulle forfølgis til try Ting: Paa det første Ting liuser Mand for sit Nan, Da næffnis Ting for hans Delemand eller Genpart: Paa andit Ting skal første Ting forsynes, Det er, at to Mend, eller flere Bidne, at det er deris verdermaals Ting, oc at den der sictet er, vaar lowlige tilkrafdd at stande hannem til rette, der hannem sictede, oc siden suare den der Sag giffuer: Paa det tredie Ting skulle Næffninge suere den der Sag vaar giffuen, enten til Nan eller fra. End ganger den der sictet er ved dens laaste der hannem sictet, før end forit vorder, Da skulle Næffninge der om ey atskille, oc icke bødis nogit til Kongen, Dog at Bonden tager sin ræt, Men alt maa den der for Sagen er, vdlegge met Lowen, at hand fick det hand vaar sictet for aff vaade, Saa at hand hugfede eller meente icke andit, end det vaar hans egit, eller hand fick det met hans villie,

thær vm. tha aughæ næfning thær æi vm at skilliæ. oc æi a kvnung sin ræt. tho takær bondæ sin ræt. æn alt ma hin thær sæcthæs vt læggæ meth loghum at han fæc thet mæth wathæ thær han war sæthæth for. swa at han hugthæ at thet war hans eghæt. æth han fæk thet mæth hans wiliæ thær akallær. æn bristæn ham logh latae vt thet a kallæs: oc botæ a thre marc bathæ bondæ oc swa kvnung. æn

Handtroff vmme Boran, id est, Hufstroff, vmme Giortran, id est, Erdtroff (den men Marcktroff nomet) Desgeliken vmme Baadis gierning, id est, vnwaringes dâdt, unde vmme Deuerie. § 2. Disse saken schal men vorfolgen tho dren Dingedagen. § 3. Wp dem ersten Dingedage, schal men sine Ede, unde den Hoff vorlündigen, unde so schal men sinem Zegenparte, edder dem Bellageden Dinge vörleggen. § 4. Wp dem anderen Dingedage, schal men dat erste Dinge vornhen, dat is, dat twe edder meht Menner, kwinden, unde war maken, dat jdt syn Bedermals Dinge is, unde dat de Bellagede Rechtliç geeschet, unde geladen was, dem Kleger tho Rechte thofstunde: Unde antwordet als den de Bellagede. § 5. Wp dem drüdden Dingedage, schölen de Ræffninge den Bellageden, mit erem Eede, entweder frhen, edder tho Nan (id est Noue) vellen. § 6. Wurde nu Bellagede, dat jenne, darümme he bellaget is, bekennen, cer de Ræffning schweren, so schölen de Ræffninge nicht schweren, Bellagede betert ock dem Könige nictes. De Bonde ouerst de nimpt syn Recht. § 7. Doch mach Bellageder mit sinem Eede alles vthleggen, darümme he angespraken is, dat he dat Unwaringes bekamen, unde hedde nicht anders gemenet, sonder dat jdt syn egen were, edder mit des Klegers willen gekregen hedde. § 8. Entbricket jdt ouerst em, an sinem Eede, so legge he vth, alles, darup geklaget is, unde böte dem Bonden dre Marck, vnd dre Marck dem Könige. § 9. Besteit he ouerst

gangær han with ækki fyrræ æn ham warthær sworæt a hand. tha skvlæ næfning swæræ vm. oc tha ma hin kvmæ with ængi annen logh.

LXXVIII. (2, 41.)

Thæn thær ran swær a withærmals thing oc wil æi sithæn svlkmæ næfning til. tha bethæ bondæ thre marc oc swa kvmung. oc gangær (47. Side) æi næfning til. (2, 42.) a hint thrithi thing thær æstær at man livsæs ran a hændær. æth han sæthæs for nokæt ant. thær næfning a vm at swæræ. skvlæ til demæs at swæræ ræt. thær

der paa kalder. End brøster hannem Low, legge ud det den paa kalder, oc bøde tre Mark Bonden oc tre Mark Kongen. End ganger hand icke ved, for end hannem vorder sorit paa Gaand, Da skulle Ræffninge suere om, oc maa hand siden eh komme ved anden Low.

Cap. XLI. Om Ran liufis oc følgis eh.

Den som Ran suer paa vedermaals Ting, oc vil eh siden følge Ræffninge til, Gaand bøde Bonden tre Mark, oc tre Mark Kongen, oc gange eh siden Ræffninge til.

Cap. XLII. Naar Ræffninge skulle suere.

Paa tredie Ting effter at Mand liufis Ran paa Gaand, eller fictis for nogit andit, der Ræffninge burde om at stille, da skulle de til dommis at suere ret, Der effter skulle Ræffninge deris Raad tage, aff de beste Mend der i det Herrit ere, om de skulle tilgange eller eh, oc huad de skulle suere, Fordi at endog de giøre alle it, oc suere imod de beste oc de fleste Herrikmend, da mue de dog deris Boeslaad forgiøre.

æstær aughæ næfning theræ rath at havæ. af the bæstæ
mæn i hæræth ær. hwat the skvlæ swæræ for thy aī tho
the swæræ allæ et. of the swæræ gen the bæstæ. oc the
flestæ hæræsz men tha mvghæ the tho theræ boslot for
goræ. (2, 43.) Swa skvlæ næfning swæræ. hialpæ

nicht, eer em de dādt in de Gandt geschwären wert: So schōlen
de Ræffninge schweren, Darna kan he tho keinem Ede mehr
kamen.

Cap. XLI. Wen Roff geklaget vnde nicht vorfolget
wert.

§ 1. Schweret dar jemandt Roff, jegen den anderen, vp
deme Bedermals Dinge, vnde vorfolget darna de Sake nicht mit
den Ræffningen, so geue he dem Bonden dre Marck, vnde dem
Kōninge oē dre Marck, vnde kamen de Ræffninge darna, nicht
mehr dartho.

Cap. XLII. Wen de Ræffninge schweren schōlen.

§ 1. Wert Roff tho Dinge geklaget edder sonst vmmē
Sake gespraken, darūmme den Ræffningen tho schwerende gebōret,
vnde thogeeschet syn: So schal men vp deme drūdden Dinge fins
den, vnde Dōhmen, dat de Ræffninge Recht darūmme schweren
schōlen.

§ 2. Alßden schōlen de Ræffninge eren Rath nemen,
van den besten Gardeßmennen, effte se schweren schōlen, edder
nicht, Vnde wath se schweren schōlen.

§ 3. Wente effte se
schon alle einmodich schweren, vnde jdt jegen der besten vnde meis
sten Gardeßmenne stemme geschūth, so mögen se doch ere Booslaad
darnede vorkrefen.

Cap. XLIII. Wo de Ræffninge schweren schōlen.

§ 1. So schōlen de Ræffninge schweren. So helpe my

them swa gvth oc then hælægðæ bok thær the i handæ havæ. at tænan man rænlæ annæn at thet sæ thær han warth sæcthæth for. oc ær for thy skyldugh vt at lætæ oc a bætæ bondæ thre marc. oc thre marc kvnung.

LXXIX. (2, 44.) Vm hvæ mykæt man ma ran swæræ.

Hanran ma wæræ hat. æth hanszkæ. æth hwat svm man havær i sin hand. thær swa mykæt gieldær sum twa hanszkæ for thy at thet ær meræ skam at warthæ swa rænt. æn andær lynd. æn ængi andær ran mughæ wæræ minnæ æn half marcs kostæ. thær (48. Side) næfning skvlæ vm

Cap. XLIII. Huorledis Næffninge stulle suere.

Saa stulle Næffninge suere: Saa hielpe mig Gud, oc den hellige Bog der ieg paaholder, at denne Mand Nante anden fra, det som hand vaar sictet for, oc er fordi skyldig at vðlegge oc bøde der offuer, tre Mark Bonden, oc tre Mark Kongen.

Cap. XLIII. Om huor megit Nan maa sueris.

Saand Nan maa være Gat eller Gandske, eller saa meget som to Gandske gielder, Guad som mand haffuer i Gende, fordi at det er mere Skam at worde saa rant end anderledis. Ingen anden Nan maa være mindre end halff Mark laaste, der Næffninge stulle suere om, det er halff Mark laaste, der halff Mark Penninge gielder.

Cap. XLV. Om Bo Nan.

Det er Bo Nan, om Mand ganger i anden Mands Gaard, oc tager der bort aff hans Fæ, eller Klæde, eller Vaaben, eller nogen anden laaste der halff Mark Penninge gielder.

swæræ. thæt ær half marcs kostæ thær gieldær half marc pænning.

(2, 45.) [Vm ho raan.

Thæt ær ho raan at man gær i annæns mansz garth. oc takær thæræ burt af hans sæ æth klæthæ. æth wapnæ. æth nokær andræ costæ thær gieldær half mark pænning.]

Gudt, unde dat Hellige Boek, dar vp id holde, dat disse Man, Houede van dem anderen Manne, dat N. Gudt, darümme he bes schuldiget wert: Is derwegen schuldich, eme soldes tho wedders leggen, unde Böten darbauen Dre Mark dem Bonden, unde Dre Mark dem Könige.

Cap. XLIII. Vmme wo lüttich, edder wo vele men Roff schweren mach.

§ 1. Sandran (id est) Sandtroff: De mach syn, ein Hoth, effte Hantsche, effte so vele werdt, alse twe Hantschen gelden mögen, unde wat sonst ein Man in den Henden drecht. § 2. Bente jdt is hönlifer, vmme sold ein geringes, als vmme ein gröters, kerouet tho werden. § 3. Doch kan dat neen Roff genömet werden, (dat ringer is als eine halue Mark Raaste) dar de Ræffning vmme schweren schölen. § 4. Unde heth dat ein halff Mark Raaste, dat einer haluen Mark Penninge werdt is, unde gelden mach.

Cap. XLV. Van Hufroue.

§ 1. Boran: Dat is Hufroff, So jemandt geit in eines anderen Mannes Gaarden, id est, Fuß edder Hoff unde nimpt daruth van sinem Behe, Kleder, Wapen, effte sonst andere Dinge, de eine halue Mark Penninge gelden mögen, unde werdt syn.

LXXX. (2, 46.) Vm hiorth ran.

Hiorth ran ær. thæt of man gangær i annæns manz fald vtæ a markæ oc takær thæræ hors æth nœt. æth ant fæ. æth korn. æth hœ. æth timbær æth nokær andræ kostæ. thær gieldær halfmarc pæning.

XXCI. (2, 47.)

Hwilk man sum fallær for rans delæ mæth næfning. han ær skyldugh at rætæ with bondæn thær ham fællær til thre marc oc swa kynung. (2, 48.) Æn slar man agnæns mansz æng vp mællæ æg oc ændæ. æth skær akær

Cap. XLVI. Om Hiort eller Marck Ran.

• **H**iort Ran er, om Mand ganger i anden Mands Føld vde paa Marcken, oc tager der vd Hors eller Nød, eller nogit andet Fæ, eller Hø, eller Korn, eller Tømmer, eller nogle andre kaafter, der halff Marck Penninge værd er.

Cap. XLVII. Om Mand falder for Rans dele.

Svilken Mand der falder for Ransdele met Næffninge, er skyldig at rette ved Bonden der hannem felder, det der hand er feldt til, oc der til met tre Marck, oc tre Marck Kongen.

Cap. XLVIII. Om Mand slaer anden Mands Uger eller Eng op met Bøld.

Slaer Mand anden Mands Eng op imellem Egg oc Ende, eller stær Mands Uger op imellem Egg oc Ende, Huor megit eller lidet som sæden er, eller Eng, oc tager det bort, Dog at det gielder mindre end halff Marck, Da maa det dog delis met Ran.

vp mællæ æg oc ændæ. hvær mykit sum sagh ær. æth æng.
oc takær thet hvrt. tho at thet gialdær minnæ æn half
marc. tha ma han delæ thet til ran.

XXCH. (2, 49.) Vm wathæs gærning.

Sæthæs man for hælghæ brot. æth blothwitæ oc swarær

Cap. XLVI. Van Erdt, effte Veldtroue.

§ 1. **Siort** Ran: Dat is Erdtroff, Wen ein Man geit in
eines anderen Vost, tho Velde, unde nimpt daruth ein Perdt,
Hors, edder Beest, Edder jennich ander Vesh. Item Hüh, Korn,
effte Timmer, edder sonst etwes anders, dat eine halue Mark
Penninge gelden mach, effte werdt is.

Cap. XLVII. Van den de tho Roue vorwunnen werden.

§ 1. **Welker** Man de van den Ræffningen tho Roue ge-
schwaren wert, de is schuldich dem Ankleger, de en mit Rechte
vorwunnen hefft, tho betalende, dat jenne darümme he geuellet is:
Unde dartho Dre Mark dem Bonden, unde dem Könige Dre
Mark.

**Cap. XLVIII. Mehet dar wol des andern Uder effte
Wische mit gewalt.**

§ 1. **Mehet** ein Man, des anderen Mannes Wische vp
van einem Ende thom anderen, effte schnit em syn Korn vp, van
ende tho ende: Wo vele effte lüttich dat ock wesen mach, dat dar
gesehet, edder in der Wische gewassen was, unde föret jdt wech
(unde wen dat schon ringer were, alse eine halue Mark Geldes
werdt) So mach men doch datsulue tho Roue vordeelen.

Cap. XLIX. Van vnwaringer däd, effte Hüllige Bröke.

§ 1. **Wert** ein Man bellaget vor Hüllige Bröke, effte

han at han gorthæ thet at wathæ oc swæræ the næfning
thær theræ skvlæ vm skiliæ. hans gærning thil wathæs
gærning. tha botæ han with hin thær han bræt with oc
hwærki with kvnung oc æi with biskop. (49. side)

(2, 50.) æn æn hin thær til blothwitæ gorthæ. æth hæl-
ghæ bræt minnæ æn sivrghærtan wintær gamæl. botæ with
hin thær han bræt with. oc æi with kvnung. oc æi with
biskop vtæn for mandrap enæ.

XXCIII. (2, 51.) Hwaræ næfning skvlæ tækæs.

Næfning skvlæ wæræ attæ i hwært hæræth. twai hwær
fiarthing the thær thriggi marc mæn æræ. adthelbondæ oc

Cap. XLIX. Om vaadis Gierning.

Ecctis Mand for Helligbrøde, eller Bloduide, oc suer hand
at hand gjorde det aff vaade, Oc suere de Næffninge der skulle
om skille, hans Gierninger til vaadis Gierninger, Da bøde hand
ved den hand brød ved, oc hueræden ved Konning eller ved Biscop.

Cap. L. Suor gammelt Barn Helligt maa bryde.

Er Barn mindre end femten Winter gammelt, bøde ved
den hand brød ved, oc eh ved Konning, oc eh ved Biscop, vden
for Mandrab allene.

Cap. LI. Suor Næffninge skulle vdi tagis.

Næffninge skulle i tagis, otte i huert Herrit, To i huer
Gierding, de der tre Marks Mend ere, Adelsbønder oc eh Bryde
eller Landbo, Men de der opholde for dennem fuld Landueern, oc
Bønder skulle komme til Tinget met dennem, oc paa det Ting
der næst er effter tolfte Dag Jule, oc næffne for Omboymand,
dennem der de haffue tilnæffnd, Omboymand skal dennem i Ede

æi bryti æth lanbo. nvm the thær haldæ vp for them
sult land wæran. oc bøndær skvlæ til thingi mæth
them a thet thing thær næst ær æstæn tolstæ dagh. oc
næfnæ for umbosz man then thær the havæ til næfnð.
Vmboszman skal them i ethæ thæssæ lynd. at the biþhæ
them swa gvth hialpæ. at swa længi sum the æræ næf-
ning vm allæ the mal the warthæ kraflhæ til vm at swæræ.

Blodvide, vnde he schweret, dat solches unwaringes gescheln is,
Vnde de Ræffninge, de darümme scheden scholden, de schweren oß
dat jdt ein Unwaringes dædt is: So betert he deme, de den schaden
kreh, vnde nicht gegen den Kōninck, oß nicht gegen den Bischof.

Cap. I. Wo Oldt de syn moth, de Hellige Broke
begahn kan.

§ 1. Ein Knabe de vnder XV. Jaren is, de Bōth (effte
betert) gegen den jennen, deme he schaden gedahn hefft, vnde
nicht gegen den Kōninck, edder gegen den Bischof, vthgenamen vor
Dobtschlah alleine.

Cap. II. Wo Ræffninge schōlen vthgenōmet vnde gees
schet werden.

§ 1. In einem jdtliken Garde schōlen wesen Achte Ræff-
ninge, in jdtlikem Berendeele jo twe, de dar Lude sūn, des ere
Landt dre Wardt werdt is, vnde de dar Uelbonden, vnde nene
Brhde, edder Landtbo, id est, Kōtener effte Lanste syn, Men dat
se vulle Landtwere vpholden. § 2. Mit dissen schōlen de Bons
den tho Dinge kamen, vp dat negeste Dinge, dat na deme rij.
Dage, der Helligen Winachten, geholden wert, darfūluest schōlen
se de, vor dem Umbogmand, id est, Bagede, Namkündich maken,
dat se de tho Ræffningen vthgenōmet hebben: Vnde de Baget
schal se in den Gedt nemen, vnde schweren laten, in solcher

oc hørær vm at swæræ. at the skvlæ swæræ thet sannæst oc thet rætæst vtæn ennen wild. Æn forglømae bøndær them oc willæ æi takæ them til thær næfning skvlæ wæræ. oc rethæ for vmboszman. (so. Side) tha ma vmboszman sialf takæ sik næfning. Æn skil fiarthing a innænborz. at svmmæ willæ havæ en oc svmmæ annæn. tha skvlæ the wæræ næfning thær flestæ willæ havæ til takæn. Tho skal thet gomas at e mæthæn annæn ær til thær æi hafthæ fyrræ wæræt. thær tho ær swa fœr at han ma wæræ sin eghæn wærriæ. tha ma hin æi nothæs til thær fyrræ havær næfning wæræt. oc wil han sialf wæræ. tha ma vmbosz man ham

tage, i saa maade, At de bede dem saa Gud til hielp, at saa lenge som de ere Næffninge, skulde de suere det sandiste oc retteste der de vide, vden vild, om alle de maal, der de vorde lofflige tilkrafte om at suere, oc dem hør at suere. End forglemmer Bønder dennem, oc ville ey tage dem til, som Næffning skulde vere, oc ey næffe dem for Dmboqmand, da maa Dmboqmand selff tage sig Næffninge. End still fierding at indenbyrdis, at somme ville haffue en, oc somme en anden, Da skulde de vere Næffninge, der fleste haffue tiltagit, Dog skal det vidis, at imen nogen er til, der ey haffuer Næffning tilforn verit, der dog er saa fœr, at hand maa være sin egen Verie, Da maa den ey nødis til, der fœr haffuer Næffning verit. End om nogen Mand næffnis der til, der fœr haffuer Næffning verit, oc vil hand selff vere, Da maa Dmboqmand hannem ey vræge. End kand hand ey stel giøre paa, at nogen Mand er til i hans Fierding, der ey vaar Næffning, siden hand vaar, oc vil hand ey i gange, Da ligge hans tre Mark der ved.

Cap. LII. Om nogen vil ey Næffning være.

Æger Dmboqmand Bøndens tre Mark lowlige, fordi at

æi at wrækæ. Æn kan han sialf æi skiæl a goræ at nokær man ær til i hans fiarthing thær æi war næfning sithen han war oc wil han æi til gangæ: tha liggær hans thre mark with. (2, 52.) Æn sökær vmbosz man hans thre marc

mate. § 3. Dat se bidden, dat en Godt helpen schal, alle dewyle dat se Ræffninge syn, dat warhafftigste vnde dat Rechtste, dat se weten, vnde befragen können tho allen Saken, dartho se Rechtlick geladen werden, schweren willen, ane alle gefehre, 'als siß dat tho Rechte geböret tho schwerende. § 4. Wurden nu de Bonden dit vorsūmen, vnde keine andere in ere Stede vthnemen, de de Ræffninge syn schölen, vnde vor dem Hardeßvagede nicht nōmen: So mach de Baget süluest siß Ræffninge nemen, id est, wehlen effte nōmen. § 5. Kinet ock de Bonde in dem Berendeel darūmme, Dat etlike willen dissen, de anderen willen den andern tho Ræffninge hebben: So schal de Ræffninge blhuen, de de meisten stemme hefft. § 6. Doch schal men darby dith weten, dat so lange einer vorhanden is, de thoudorne nicht Ræffninge gewesen is, vnde so düchtich is, dat he syn egen Börmünde syn mach, Kan men den nicht dwingen Ræffninge tho sinde, de vör hen Ræffning gewesen is: § 7. Jedoch so einer de vörhen Ræffninge gewesen is, tho einem Ræffninge wedder erwehlet wert, vnde wil dat Unpt gudtwillich annemen: Mach en de Baget nicht vortwerpen. § 8. Men kan he nicht genochsam bewhsen, dat in dem Berendeele noch ein Man vorhanden is, de nicht Ræffninge is gewesen, sodder der thdt, dat he Ræffninge was, vnde wolde nicht Ræffninge wesen, so legge he sine Dre Marc daruör.

Cap. LII. So jemandt were de nicht Ræffninge syn wolde.

§ 1. Delet de Baget mit Rechte dre Marc Bröle van

laghlik for thy at han wil æi næfning wære oc takær them af ham tho ær han ækki lēs thær mæth nvm e swa oftæ sum han kravæs til laghlik næfning at wære oc han gangær æi i. gieldæ e thre marc til thes at han warthær swa fatek. at han havær æi thre marc with at hætæ.

XXCIII. (2, 53.) Vm umboszman wil æi hauæ oc krauær æi allæ næfning i.

Næfning skylæ æi swæræ æth skili vm nokæt mal a then samæ dagh. thær the ethæs (31. side) i. for thy at the myghæ æi havæ minnæ æn syntær rum at letæ sannend vm thet thær the skylæ vm skiliæ. (2, 54.) Wil vm-

hand vil eh Næffning vere, oc tager dennem aff hannem, Da er hand icke aarsaget der met, Men jo saa ofte som hand kræffuis lofflige til Næffning at vere, oc hand eh vil i gange, gielde tre Mark, til saa lenge, hand vorder saa fattig, at hand haffuer eh tre Mark.

Cap. LIII. At Næffninge skulle eh om skillie, den samme Dag de i tagis.

Næffninge skulle eh suere eller skillie om nogen Maal, den samme Dag der de i tagis, Fordi at de eh mue haffue mindre end siu nætter rom, at vdele Sandhed, om det de skulle skillie om.

Cap. LIII. Om Ombozman vil eh kræffue Næffning.

Vil Ombozman eh Næffninge fange inden tredie Ting effter det Ting, som næst er effter tolfte Dag Zule, oc ingen Mand lagsøge, Fordi at hand vil eh i gange, Da haffuer Kongen god Ræt til at tage hans Løn fra hannem, fordi hand gior

bosz man hwærki æi næfning fangæ innæn thry thing. ætær thet næstæ thing ætær tolstæ dagh ær. oc ængi man laghsøkæ for thy at han wil æi i gangæ. tha havær kunung goth ræt til at takæ hans læn af ham. for thy at han wetær bondæn rætløs. for thy at hwilk man for ran sæthæs. han ær skyldugh mæth full logh antigh at hægnæs et at sællæs.

dem Bonden, darümme dat he nicht Ræffninge wesen wil, unde nimpt de van ene, darümme is de Bonde nicht fry daruör: Men wo offte, unde valen he Rechtlied dartho geeschet werdt, Ræffninge tho syn, unde dath Ampt nicht annemen wil, Also valen brickt he Dre Marck, beth so lange he so Arm wert, dat he nicht Dre Marck mehr na hefft.

Cap. LIII. Dat de Ræffninge, den Dagh nicht scheden schölen, wen se ingesettet werden.

§ 1. Dessüluigen Dages, wen de Ræffninge werden ingesettet, unde bestediget, so schölen se fort vumme einige Sale nicht scheiden, effte schweren. § 2. Wente se mögen weiniger nicht alse vij. Nacht frye hebben, in den se sich hebben tho befragen, unde erforschen de Warheit, darümme se schweren schölen.

Cap. LIIII. So de Baget de Ræffninge nicht vþ nös men wolde.

§ 1. Wolde de Baget in den ersten Dren folgenden Dinsgedagen (na dem Dinge dat na deme xij. Dage der Winachten gehalten wert) de Ræffninge nicht instedigen, edder oß de jennen de dar Ræffninge syn schölen, nicht annemen, unde den Lüden nicht laten ordentlich Recht wedderfaren. So hefft de Könink gudt Recht dartho, ene sines Amptes darümme tho entsetten, § 2. Den he leth den Bonden Rechtloß. § 3. Wente welder

XXCV. (2, 55.)

Swæra fyrræ næfning mæn et. oc fyra andræ annæt: tha skvlæ thre til af thet næstæ hæræth. oc thre thær næst ær sitænd. oc hwilkæ fyra thær twa af them fylghæ thet standæ.

(2, 56.) Ængi man thær læn havær skal thet sælæ sin swæn at sökæ num skal thet sælæ annæn bondæ i hændær thær thet sökæ ma. oc i thet læn bor oc pænning havær with at hættæ. oc goræ them ræt thær the brytæ with.

-(2, 57.) Of næfning dør æth fær pilgrims

Bonden Rættlos, Thi at huilken Mand som for Man sietis, hand er skyldig met fuld Lov, enten at veries, eller feldis.

Cap. LV. Om Ræffning skillies at.

Evere Fire it, oc fire andre andit, Da skulle tre til aff det næste Gerrit, oc de der næst ere siddende, oc huilcke fire de to aff demnem følge, det skal stande.

Cap. LVI. At Mand skal eh sin Euend Læn vdi Gaand sellie.

Ingen Mand der Læn haffuer, skal det sin Euend sellie at søge, Men skal det befale anden Bonde i Gænder, der i det Læn boer, oc Penninge haffuer ved at hette, oc gjør demnem ræt, der brydis ved.

Cap. LVII. Om Ræffning dør eller far bort.

Om Ræffning dør eller far bort i Pilegrims Færd, eller far aff Syffel, eller aff Gerrit, eller vorder Bryde, Da skulle hans Fierdings Mænd tage en anden, oc Omboymand tage hans nem i Gæd, som før er sagt.

færth. æth sær af syslæ. æth af hæræth. æth warthær bryti.
tha skvlæ hans siarthings mæn takæ i annen oc (32. Side) vm-
bosz man i at ethæ swa sum saght ær.

Man de vmme Hoff angeklaget wert, dem geböret vull Recht, dat
he mit Rechte Gefriet, edder oß geuullet werde.

Cap. LV. Burden de Ræffninge strydhich an erer
Findinge.

§ 1. Schweren de veer Ræffninge eins, vnde de andere
veere Ræffninge ein anders: So schal men darto eschen, Dre
Ræffninge vth dem negesten Harde, vnde de am negesten geseten
syn, Welckeren Veeren de Twe van dissen Dren by fallen, vnde
mit stimmen, dat blyfft by macht.

Cap. LVI. Nemandt mach sinem Knechte syn Ampt
effte Lehn beuehlen.

§ 1. Ein Man de ein Lehn edder Ampt hefft, de mach
sinem Knechte syn Ampt nicht beuehlen. § 2. Einem Bonden
ouerst (de in dem Harde geseten is) deme mach he idt wol be-
uehlen, De des vormögens is, dat he jderem Recht plegen, vnde
so he wat vorbricht, datfüluige böten, vnde beteren könne.

Cap. LVII. Steruet ein Ræffninge, edder vahret vth
dem Harde.

§ 1. Steruet einer vth den Ræffningen, geit Bedefart, edder
vorfaret jdt gahr vth dem Ehsel edder vth dem Harde, Edder
wert ein Bryde, id est, wert eines anderen Meher, So schölen de
Bonden de in dem Verdinge, mit eme wanen, einen anderen in
sine Etede vthnömen, vnde de Baget schal en laten schweren, vnde
bestedigen en als vorgesecht is.

XXCVI. (2, 58.) Nær ran skal dælæs.

Hwa sum wil ran delæ a nokær man tha skal han delæ thet innæn iamling thær ranæt ær gorth. delær han thet sithen. tha fær han ækki meræ æn tolf mæn eth.

(2, 59.) Hwilk man annæn sökær fulkumelik til ran. oc wil hin ther for sak ær æi sætæ. tha læggæs ham fæmt for til garz at takæ vt hans oc thriggi marc bot a. æn ær han yværhor oc wil æi botæ. tha domæs ham naam at næmæ æstær sit. tho lönlic oc æi opænbarlic vtæn garthz lith. tho skal hin thær næmær sikhæ til hans grannæ en æthæ

Cap. LVIII. Naar Ran skulde delis.

Svo som vil Ran dele paa nogen Mand, hand skal dele det inden den Jemlinge der Ran er giort, Deler hand det siden, da fanger hand icke mere, end tolf Mends Ced.

Cap. LIX. Om Mand vorder deelt med Ran, oc vil eh siden stande til Rætte.

Svilden Mand anden søger fuldkommelige til Ran, oc vil den eh rette for sig, der for Eagen er, Da leggis hannem fem Dage for paa Tinge til hans Hus, at tage hans vd, oc tre Mark bod. End er hand offuerhörig, oc vil eh bøde, Da døms mis hannem Nam at tage vden hans Gaardsled, lönlige oc eh aabenbare, Dog skal den der Nam tager, sige det til hins Grande, en eller to, eller flere, det hand Nemte. End skal Nam eh tagis vden Tingsdom, Fordi at tager hand for end han fanger Dom til, Da maa hand vorde Ransmand eller Thff der for.

Cap. LX. Guilke Ræffninge skulde skillie om Ran.

Saffuer baade den der Raner, oc den der Ranit vorder, Jord i det Herrit, der den sidder vdi, der Rans Sag vorder

fleræ thær han næmdæ. æn æi skal nam takæs vtæn (things domæ. for thy takær han fyrræ æn han fengær domæ til: tha ma han warthe antigh rans man æth thivf. (2, 60.) Havær bathæ hin ther rænæn. oc hin thær rænt warthær

Cap. LVIII. Wo men Man (dat is Roff) Klagen schal.

§ 1. De Roff auer einen Man klagen, vnde deelen, id est, vorfolgen wil, de schal dat dohn vnde vorfolgen binnen Jamsinge, id est, binnen Jares, als de dādt geschēhn is, deit he dat nicht? hefft he nicht mehr als xij. Mans Ede tho gewardende.

Cap. LIX. Wen de tho Roue vorvunnen Man, nicht Recht dohn wil.

§ 1. Wol den andern vullenkamen vorwindt, tho Man effte Roue, vnde wil de vorvunnen Man nicht beteren, so schal men eme vp deme Dinge vorleggen, vnde kündigen, binnen Wyff Dagen, vth sinem Huse, dat gerouede Gude wedder vth thonesmende (dat is van sich tho leggende) vnde Dre Marc Bote.

§ 2. Vorsith he dat, vnde wert auerhörich, vnde wil nicht böten, so schal men tho Rechte finden vnde Döhmen, Dat de jenne, de en vorvunnen hefft, em Nam buten sinem Hecke, nemen möge, heimliken, vnde nicht apenbar.

§ 3. Iodoch schal de, de dat Nam nimpt, einem edder twen, edder mehrē, van den Naberē anseggen, Wat Remte he genamen hefft.

§ 4. Idt schal ouerst Remandt Nam nemen, ane Dingedohn, Den de dar bauen, edder jegen deit, vnde nimpt Nam ane Dohn, de kan darümme ein Maanßmand edder Dreeß werden.

Cap. LX. Welckere Ræffninge vmme Man schweren schölen.

§ 1. Gebben beide Partie, de vmme Man (dat is Roff kuen) Landt in deme Garde, darinne de, de vmme den Roff beklaget is,

iordht i thæt hæræth thær hin sitær thær ran sac warthær givæn. tha skylæ the næfning thær vm skiliæ. thær i thet hæræth ær. tho at han sitær i ant hæræth thær rans sak gaf. of iorthen ær bygd mæth lanbo. (53. side) æth mæth bryti. æth han arthæ sialf then iord at thet næstæ agrothæ.

XXCVII. (2, 61.) Hwilk næfning skylæ æi
til gangæ.

Um sælægs fæ. oc um wæth. oc vm giald. af ænnen man kallær swa a. a thingi at han havær læth ham sine pænning. æth hæst. æth nokær andræ kostæ. hwat sum thet ær hælst: æth sat at wæth. tha ær hin thær sæcthæs skyldugh ut at latæ swa mykit sum han gangær with. oc givæ

giffuen, Da stulle de Næffninge der om stillie, der i det Herrit ere, Endog at den sidder i andet Herrit, der Man Sag gaff, om Jorden er bygd met Landbo eller Bryde, eller hand arede hende selff, at den næste Nærsgrode.

Cap. LXI. Om Fellig, oc Ved, oc Giæld.

Om nogen Mand kalder paa anden paa Tinge, at hand haffuer laant anden sine Penninge, eller Gæst, eller nogen anden Ting, ihuad som helst det er, eller sett til pant eller fornæd, Da er den som fectis skyldig, vd at legge saa megit som hand ganger ved, oc giffuer der paa Tolff Mends Eed. End falder hand at Lowen, legge vd det der paa er kiært. End taal hand Dom, oc vorder offuerhørig, oc retter eh inden Landdag, Da er hand skyldig at rette ved Bonden, offuer det der paa er kiært, Tre Marc, oc Tre Marc til Kongen, saa som hand vaar falsden for Næffninge, oc saa maa der effter Nam brugis, om det er Lowdeest paa Tinge. End vorder Low fest, oc eh paa Tinge,

thær a tolf mænz ethæ. æn fallær han at loghvm. latae ut thet thær a ær kærth. æn thol han domæ oc warthær yvær-hor. oc rætær æi innæn laghdagh. tha ær han skyldugh at rætæ with bondæn yvær thet thær a ær kallæth thre marc. oc swa kvnung. slict samæ of han waræ fallæn for næfning. oc swa ma theræ æstær næmæ of thet ær laghdelt a thingi. æn war loghæn fæst: oc æi a thingi. tha ær thæt æi

wanet. So schölen de Næffninge dessüluigen Hades, darümme schweren, effte schon Kleger in dem anderen Harde geseten is. § 2. Iodoch so dat Landt mit einem Lansten, edder mit einem Brhde besetzt gewesen, Edder dat he Landt, dat Jahr suluest bebuiwet, vnde geborgen hefft.

Cap. LXI. Vmme Fellig, id est, gemene Guds, vnde Ved, id est, Pandt, vnde vmme Gield, id est, Schult.

§ 1. Sprickt einer den anderen an, vp dem Dinge, dat he eme gelenet hebbe, Geldt, edder Perdt, edder ander Guds, wat idt sonst syn mach, vorpandet, edder vor Bröke ingesettet hebbe: So geue de Bellsagede heruth, wo vele he besteit, vnde dartho xij. Man Gede. § 2. Wurde he öuerst nicht schweren, so betalet he alles, darümme he bellsaget geworden is.

§ 3. Wert he ock mit Rechte tho der Betalinge vorvunnen, vnde vngheorsam, dat he binnen dem rechten Lagedage, nicht betalede: So is he schüldich, dat he bauen dat jennige, darümme he bellsaget geworden is, dem Bonden betere Dre Marck, vnde deme Könige ock Dre Marck, In mate also wen he mit Næffningen vorvunnen were. § 4. So ock Kleger diih süluige tho Dinge klaget vnde vordeelet, mach he Nam brufen.

§ 5. Wert dar ock ein Gedt geuestet, vnde dat süluige nicht vp deme Dinge, so is idt nicht Recht geschehn. § 6. Sonder alles wat vorpandet wert

laghdelt. æn alt thet man wæth sættæ a thingi. thet skvlæ mæn losæ a thingi.

XXCVIII. (2,62.) Vm borghæ.

Of ænnæn man borghær for annæn oc wil hin æi gialdæ thær borghæ warth. tha skal thylikæst a ham kalles sum for annæt (s4. side) giald. for thy hwat sum man warthær borghe for thet skal han gialdæ. oc ængi man ma sik sikhæ af borghæ. tho skal thær æi næfning til gangæ. oc æi vm skili. for thy at thet ær swa sum giald.

da er det ey Lowdeelt: Men alt det Mand setter til Foruæd eller Pant paa Tinge, det skal Mand løse til Tinge.

Cap. LXII. Om Borgen.

Om nogen Mand borger for anden, oc vil den ey gielde der Borgen vorder, da skal saa paa hannem kaldis, som for anden Gield: Fordi at huad som Mand vorder Borgen for, det skal hand gielde, oc ingen Mand maa sig sige aff Borgen, Dog skal der ey Næffninge til gange, oc ey omstille, Fordi at det er som anden gield.

Cap. LXIII. Om Mand borger for den Lemmer oc Liff haffuer forbrut.

End ganger Mand i Borgen for Thff eller anden Mand, der Liff oc Lemmer haffuer forbrut, Da skal hand den Mand antuorde for Nætten, oc ey den Mand hand tog hannem aff. End vorder ocsaa at hand slipper bort, enten met Whæde, eller met hans Raad, som Borgen vaar, Da bøde alle de bøder der hand gjorde, der hand vaar Borgen for, oc der paa Thyrretue Ward Bonden, oc saa Kongen, Fordi at hand antuordede ey Manden ind igien.

XXCVIII. (2, 63.) Of man gangær i borghe for thivf æth annen man thær sit lifh havær forgerth. æth sinæ limmæ. tha skal han then man andwarthæ for ræter. oc æi thæn man han tok ham af. æn warthær oc swa at han slippær burt antigh meth vlikind. æth mæth hins rath thær borghæ warth. tha skal hin thær borghæ warth botæ allæ brætæ

vp deme Dinge, effte vor Bed, id est, Bröke vth gesettet, dat schal darfuluest vp dem Dinge gelöset werden.

Cap. LXII. Vam Borgen.

§ 1. Lauet jemandt, edder wert Borge vor einen anderen, unde wil de Borge nicht betalen: So mach de Gelöniger den Borgen anspreken, also vor andere Schuld. § 2. Wente wor ein Man vor Lauet, dat schal he betalen. Oc mach siß nes mandt van sinem Löfste affseggen, Intellige. He hebbe den vörz henne betalet, dar he vör gelauet hedde: § 3. Idt schölen öuerst hie auer nene Ræffninge schweren, Denne dit is anders nicht also andere Schuld.

Cap. LXIII. Effte ein Man Borget vor den, de ein Lidtmate, edder syn Lhff, vorbraken hefft.

§ 1. Lauet edder Borget jemandt vor einen Deeff, edder vor einen anderen Man, de syn Lhff, unde Ledemate, van sinem Lhue, vorbraken hefft: So schal he den Man vor Gerichte instellen, unde nicht dem Manne, dar he en van annam, auer antz werden. § 2. Geschege idt oc, dat disse Man entqueme dorch vngelücke, edder oc mit Rade sinæ Borgen: So schal de jenne, de vor eme Borge was, alle de Schuld, unde Bröke, de he schülz dich was, erleggen unde betalen. Unde dar bauen Vertich Marck dem Bonden, unde Vertich Marck dem Könige. Darümme dat he den Man nicht thor Etde wedder inbrachte.

thær hin gerthæ thær han warth borghæ for. oc thæræ a fivrtivgh marc kvnung. oc swa bondæ. for thy at han and-warth æi manæn. (2, 64.) Hwilk man borghæ sæt-tær. han ær skyldugh for the gærning ængi man at swaræ vten then enæ thær hans borghæ warth. æn wil hin fly thær borghæ sattæ oc warther hin war with thær borghæ warth. tha skal han sighæ rætær til. oc skal hanum vphaldæ for thy at han ma ham æi sialf takæ. vtæn thet enæ at han tok ham antigh i stokkæ æth i siætær tha thær han warth hans borghæ.

XC. (2, 65.) Hwa borghæ skal oc ma wæræ. (ss. Side)
Lærthæ mæn. oc quinnæ. oc klostærmæn. oc the thær

Cap. LXIII. Om den vil fly som Borgen setter.

Swilken Mand Borgen setter, hand er skyldig for de Gier-ninger ingen Mand at suare, vden den ene som hans Borgen vaar. End vil hand fly der Borgen sette, oc fanger hand det at vide der Borgen vaar, Da skal hand sige Rætteren til, oc hand skal hannem opholde, Fordi at hand maa hannem ey selff tage, vden det ene, at hand tog hannem enten i Steck eller i Fængselit, den tid hand bleff hans Borgen.

Cap. LXV. Huo Borgen skal oc maa være.

Lærde Mend oc Closter Mend, oc Quinder, oc de der ey ere komne til Lawalder, det er, atten Vintre, de mue ey Borgen være for de Mend der enten skulle myste Liff eller Lemmer. End Klerke oc Endæ (om den vil, der Borgen skal tage) de mue være Borgen for Penninge, Fordi de haffue selff deris egit at gielde aff: End Meer oc Born, eller nogen Mandes Hustru, eller Clostermend (vden Abbit) mue ey Borgen være for Penninge, oc

æi ær kymæn til laghæ aldær. thet ær attan wintær. the mughæ æi borghæ wæræ for the mæn antigh skylæ mistæ lifh æth limmæ. æn klærkæ oc enki. of hin wil thær borghæ skal takæ. the mughæ warthæ borghæ for pæning. for thy at the havæ eghæt til at gieldæ af. æn mör oc born oc nokær mansz husfro oc klostær man vtæn abbat mughæ æi

Cap. LXIII. So de jenne de Börgen stellet, wolde entlophen.

§ 1. Welcker Man vor siß Börgen vthsettet, de is Resmandt vor sine Dädt (daruör he Börgen gestellet hefft) tho antz werdende schuldich, alleine dem Manne, de syn Börge geworden is. § 2. Wolde nu disse, de Börgen gestellet hefft, daruan lofen, Vnde erföre dat, de syn Börge is, de schal solches dem Richter des Ordes vormelden, vnde de Richter schal en anholden. § 3. Wente de Börge mach ene süuest nicht anholden edder sanz gen. Idt were den, dat he en vth Banden, Stöcken, vnde vth Gefenkenissen, gefrhet vnde vthgeborget hedde, do he syn Börge wurt.

Cap. LXV. Wat Lude Börgen syn mögen.

§ 1. Gelerde Menne, vnde Klosterlüde, Frouwen, vnde Junckfrouwen, Item, Vnmündige, de vnder xvij. Jaren syn: De können nicht lauen effte Börge werden, vor de jennen, de dat Lyff, edder ein Lidt van erem Lyue, vorbraken hebben. § 2. Alereke vnde Wedewen, de mögen Börge syn, vnde vor Geldt wol lauen (so ferne de, se tho Börgen annemen wil, de dat Löffe entfangen schal.) § 3. Wente se hebben ere egen Gudit, daruan se betalen können. § 4. Junckfrouwen, Kinder ock eines Ehtemans Frouwe, vnde alle Kloster Lude (vthgenamen de Abbet) mögen nicht vor Geldt, edder vor kein dinc lauen. § 5. Wente de jenne de nicht egens hefft, de kan ock nictes entwenz

borghæ wæra for pænning. oc æi for annæt for thy at ængi thær æi hayær eghæt ma nokæt afhændæ. oc bondæ sun i sælægh mæth sin sathær ma æi borchæ wæra. tho at han ær full woxæn.

XCI. (2, 66.) Hwa ran ma oc skal swæra.

Um enæ talæ ma wæl en livsæ oc annæn swæriæ oc hwa sum rænt warthær han skal sialf swæriæ. tho at annæn livsdæ of han (ær) sin eghæn wæriæ. for thy at han wæt gorst hwa ham ræntæ. Æn warthæ the ræntæ thær æi æræ theræ eghæn wæriæ. tha skvlæ theræ wæriæ bathæ livsæ oc swæra oc fylghæ the talæ til fullæ swa sum andræ. Æn delæs oc ran with (se. side) them thær æi æræ theræ eghæn wæriæ. tha skvlæ theræ wæriæ for them swæra.

eh for andit: Fordi at ingen Mand der eh haffuer Egit, maa nogit affhende, oc eh Bondeson der i fellig er met sin Fader, maa Borgen være, endog hand er fulduoren.

Cap. LXVI. Huo Nan maa eller skal suere.

Om en Sag maa vel en liuse, oc en anden suere, oc huo som Nant vorder, Hand skal self suere, dog at en anden lius, om hand er sin egen verie, Fordi at hand veed best huo hannent Nante. End vorder de Nante, der eh ere deris egne Verie, da skulle deris verie baade liuse oc suere, oc følge de tale til fulde, saa som andre. End delis oc Nan ved dennem, som ere eh deris egne Vrie, Da skulle deris verie oc for dennem suere.

Cap. LXVII. Huorledis Bryde maa Nan suere.

Bryde maa vel Nan suere, om alt det til den Gaard hør, der hand er Bryde for: Dog skal Bonden hannem befale at dele

XCH. (2, 67.)

Bryti ma wæl ran swæræ vm alt thet thær til then garth her thær han ær bryti for. æn tho skal husbondæ ham vm biwthæ the delæ at delæ. oc a thingi livsæ at ær.

den. § 6. So mach ock de Hup Söne (so lange he mit dem Vader in der Gemenschop is, unde wen he schon tho sinen Zaren gekamen is) nicht Lauen, edder Borge werden.

Cap. LXVI. Wol Ran, id est, Hoff Klagen, edder schweren schal.

§ 1. Vmme eine Sake mach de eine wol Klagen, unde de ander schweren. De jenne duerst, de berouet is, de schal süluest schweren, Effte schon de ander kuset, id est, klaget, so ferne he süluest mündich is. Wente de jenne de berouet is, de weth am besten wol jdt eme genamen hefft. § 2. Were duerst disse berouede nicht Mündich, so schölen sine Vormünder beide klagen, schweren, unde vorfolgen de Sake beth tho ende, alse andere. § 3. So ock Vnmündige (de tho eren Zaren nicht gekamen weren) vmme Ran vorfolget wurden, so schölen ere Vormundere, ock vor se antwerden, unde schweren.

Cap. LXVII. Wo ein Bryde (Meyer) Ran schweren mach.

§ 1. Ein Bryde (dat is, de eines anderen Mannes Meyer geworden is) de mach wol Ran schweren, vmme alle dat jennige, wat tho deme Huse, unde Haue gehöret, darin he Bryde is: Doch dat syn Hofsbonde eme befehle, de Sake mit Rechte vth thodeelende, unde vp dem Dinge vortwiltke, dat he syn Felligs Bryde, unde nicht syn Nedesuend is. § 2. Hefft de Bryde ock süluen einen anderen Hoff, darup he einen Bryde hefft, so is he des Haues Hofsbond, unde Vormünde, effte he schon eines an-

fælæx bryti oc æi ræthe swen. æn havær han sialf annæn garth. oc thær i bryti. tha ær han theræ husbondæ oc wærræ. tho at han ær anstæth bryti oc ma for then garth delæ rans delæ. of han warthær theræ rænt.

XCIII. (2, 68.) Vm fæld man at loghum.

Thæn man thær fæld ær mæth rans næfning. æth no-
kær andærlund antigh til kynungs ræt. æth til bondæns
ræt. swa at han ær skyldugh at gieldæ sinæ thre marc.
tha ma hans goz ham æi afhendæs hwærki bosæ. æth ant

de dele, oc paa Tinge liuse, at hand er felligs Bryde, oc eh
Nedesuend. End haffuer hand selff anden Gaard, oc er der i
Bryde, Da er hand der Gossbonde oc Berie for, Dog at hand
er anden sted Bryde, De maa hand for den Gaard dele Rans
dele, om hand vorder der i rant.

Cap. LXVIII. Om feldt Mand at Lowen.

Den Mand der feldt vorder met Rans Næfning, eller no-
gen anden lunde, enten til Kongens Ræt eller Bondens, saa at
hand er skyldig at gielde sine tre Marc, Da maa hans Gods
eh afhendis, huercken Bo, Fæ eller andit, før end hand haffuer
ræt giort, baade Bonden oc saa Kongen, oc hand maa ingen
Mand søge, om hand fanger nogen Dele, oc ingen Mand maa
tage hannem til Bryde, vden hand vil suare oc rætte for hanz
nem: Fordi at siden Mand er enten feldt eller sictet, da maa
hand eh flytte sine fare laaste, oc eh vide sig anden sted bort.

Cap. LXIX. Om Mand tager feldt Mand til sig.

Tager Mand i sin Gaard eller i sin fellig nogen Mand
der Lowfeldt er, eller sictet, Da skal den der sicter hannem, kalde

syrræ æn han havær ræt gorth bath bondæ oc swa kv-
nung. oc han ma ængi man sökæ of han fængær delæ. oc
ængi man ma takæ ham til bryti. vlæn wil rætæ for ham.
for thy at sithen han ær antigh fæld æth sægthæt. tha ma
han æi flyttæ (sz. Side) farcostæ. oc witæ sik anstath byrt.

XCHII. (2, 69.) Of ænnæn man takær fæld man
til sik.

Takær ænnæn man i sin garth æth i sælægh nokær
man thær laghfæld ær. æth sæctheth tha skal hin thær

deren Bryde js, vnde mach vor sinen Hoff, so he daranne bes-
rouet wurde, vor sich suluest Ransdeel vthdeelen.

Cap. LXVIII. Van den de mit Rechte vorwunnen syn.

§ 1. De Man de mit Ransnæffningen, edder vp andere
wyse vorwunnen, vnde geuellet js, dem Kōninge, edder dem Bon-
den syn Recht tho beterende, vnde Dre Marck tho geuende: De
mach syn Fuß, Behe, vnde ander Guds nicht affhenden, eer he
beide dem Bonden, vnde dem Kōninge Recht gedā hefft. § 2.
Desūluige mach ock Nemandt (Gffte he schon sake tho weme kregē)
mit Rechte worūmme bespreken, ock nicht tho Dinge deelen:
§ 3. Desūgeliken mach en nemandt tho sinem Bryde annemen,
he wolde den vor eme tho Rechte stahn vnde antwerden. § 4.
Wente wen ein Man geuellet, edder im Rechte beklachtiget js, So
mach he sine Fare Raaste, id est, syn beuechlike Guds, nergendes
vorfōren, Ock sich sūluest an andere Orde nicht beguen.

Cap. LXIX. Wol einen vorwunnen Man tho sich nimpt.

§ 1. Nimpt jemant tho sich in syn Fuß, edder Hoff, edder ock in
de Gemenschoep einen Man de Lowfeldt, edder beklaget js: So schal
de Keger den Fußheren, tho dem he ingetagen js. § 2. Thont

ham sætær kallæ a bondæn thær han ær til faræn a et thing. oc a ant. oc a thrithi. wil hin thær ham tok hwærki ræltæ for han æth lata ham byrt mæth sinæ kostæ. tha skal mæth ham dømæs af thingi at takæ af then bondæ garth thær ham hældær. æn ær han sæctæth oc æi fæld then timæ han kom i bondæns hæfth. tha skal han aflær vt faræ mæth sinæ kostæ. for thy at han ma ham æi haldæ. oc æi takæ fyrræ æn han hævæer sik orsakæth for thæn sak ham gafs.

XCV. (2, 70.) Of laghfæld man havær ænnæn mansz fæ i sin hæfth.

Ængi man skal laghfæld man sin ök læ æth (at) leg hæ

paa Bonde, der hand er tilfaren, it oc andit oc tredie Ting: Vil den der hannem tog, huercken for hannem rette, eller lade hannem bort met sine kaaſte, Da ſkal hand dømis paa Tinge, at tage aff den Bondegaard, der hannem holder, fuld Nam. End er hand ſictet, oc eh ſeldt, den tid hand kom i Bondens hæffd, da ſkal hand vdfare met sine kaaſte, Fordi at hand maa hanz nem eh holde, oc eh tage, før end hand hæffuer ſig aarfagit, for den Sag hand vaar ſictet for.

Cap. LXX. Om Lowſfeldt Mand hæffuer anden Mands Fæ.

Mand ſkal eh Lowſfeldt Mand ſine Dg eller Fæ eller nogen anden kaaſte laane eller leye, At hand fanger der ſaa Latvhæffd paa, at Mand venter det er hans egit, Thi endog at det er anden Mands Fæ, Dog der ſom det vorder tagit i hans Hæffd, da ſkal den der aatte, kalde paa den der hand ſid det vdi laan eller leye, oc eh dele ved den det tog.

sælæ. ællær andræ kostæ i han sælæ swa at han fær thæræ swa lagt hæsth a. at man wæntæ at thet ær hans eghæt for thy at. tho at thæt ær annæn mansz sæ. oc warthær thet takæt i hans hæsth tha skal hin thær attæ kallæ a hin thær han læthæ æth saldæ. (ss. side) at leghæ. oc dælæ with hin thær tok.

Ersten, Anderen, unde Drüdden Dingedage, mit Rechte besprechen: Wil defülüge (de en tho siß genamen hefft) denne nicht vor eme tho Rechte antwerden, Dæ en mit sinem Gude, dat he tho em gebracht hefft, nicht wedder van siß laten. So schal deme Klesger vp dem Dinge thogedömet werden, dat Klesger van dem Bonden Gaue, dar he entholden wert, vulle Nam, nemen möge, § 3. Jodoch were Beklagede, de thdt do he vp den Hoff quam, alleine beklaget, unde nicht vorwunnen, so schal en de jemne de en by siß hefft, mit siner Kaaste, id est, Gude, faren laten. § 4. Wente he mach en nicht holden, unde nicht tho siß nemen, Jdt sy den, dat he siß gefriet unde Thæ unde Recht gedahn hebbe, vor de sake darümme he beschüldiget is.

Cap. LXX. Eßte ein Lowfeldt Man, id est, ein mit Rechte vorwunnen Man, eines anderen Behe hedde.

§ 1. Neen Man schal dem anderen Manne, de mit Recht vorwunnen is, Perde, Beh, edder einige andere Kaaste, id est, Dinge, in de Gende steden, lehen effte vorhüren, dar he sodan Batwhæßd, id est, Besitt vp trhygen konde, dat men mochte dar vör holden, dat jdt syn egen were (do jdt doch eines anderen Mannes Beh is) Wurde nu solck Guds, van dissem genamen, so schal de, deme dat Guds egendömlid tho höret, den Man ansprechen, deme he dat lenede effte vorhürede, unde nicht vp den deelen, id est, Klagen unde vorfolgen tho Rechte, de dat an siß nam.

XCVI. (2, 71.) Of man ma oræghæ sik.

Æn warthær man laghsot i annæn mansz garth. i bryti fælægh oc ær witnæ til at han war lagth i fælægh. tha ma han æi livsæ bondæ alt fæ til. oc geræ sik oræght vtæn thet war gorth fyrræ æn han warth sæctæth. tho skal bondæn waldæ hans bryti i hand at sælæ thæn timæ the skilæs at. swa mykæt svm han wil. for vtæn of theræ fælægh war livsd a thingi: tha ma han æi sælæ ham minnæ i hand æn things witnæ ær til. En warthær bondæns rethæ swæn for ran fæld. æth for andræ sak. tha skal bondæn antigh bætæ

Cap. LXXI. Ut Lagsøgt Mand maa sig eh orige.

Vorder Mand Lagsøgt i anden Mands Gaard i Bryde felig, oc er Vidne til, at hand vaar lagt i felig, Da maa hand eh liuse Bonden alt Fæ til, oc giøre sig Drigit: Vden om det vaar giort for end hand vaar sictet. Dog haffuer Bonden mact til at antuorde sin Bryde i Gaand saa meget som hand vil, naar de stilles at, Vndtagit at deris felig vaar liust oc forskyndit paa Tinge, Da maa hand eh antuorde hannem mindre end Tingsvidne er til. End vorder Bondens Nedesuend feldt for Nan, eller for andre Sager, Da skal Bonden enten bøde for hannem, eller legge hannem vd met hans Penninge, om hand haffuer Penninge, End haffuer hand eh Penninge, da legge hannem dog vd.

Cap. LXXII. Guilcket Uger ran er.

Det er Uger ran, om Mand tager anden Mands Korn, der hand arede oc saade, wildsket eller wliært, oc vaar eh afdeelt aff hannem for Midsommer met Tings Dom, Endog at hand aatte den Uger selff, der hand tog Korn aff, Fordi at huo som erier

for ham æth læggæ ham vt mæth hans pænning. of han havær. æn hauæn han æi pænning tha læggæ han tho vt.

XCVII. (2, 72.) Hwilt akær ran ær.

Thet ær akærran of man takær annæns mansz korn thær hin arthæ oc sathæ vilskæth. oc warthær æi delt af ham for mithsvmær mæth things domæ. (39. side) tho at hin attæ then akær sialf. thær tok korn af. for thy at swa sum

Cap. LXXI. Dat ein Lagsodt Mand, siß nicht Drige, dat is, Arm, maken mach.

§ 1. Worde eines anderen Mannes Bryde, de mit dem Bonden in Gemenschoþ sitt, Lagsodt (id est, mit Rechte erworben) vnde solde ere Gemenschoþ were wetentliß vnde apenbar, so mach de Bryde deme Bonden alle dat Behe nicht thoegenen, vnde siß Arm maken, Idt were den, dat disse Kündinge geschehn were, eer he tho Dinge geklaget were.

§ 2. Doch hefft de Bonde de macht, dat he sinem Bryde, so vele in de Gende geue, also he wil, wen se siß van ander scheiden. Idt were den dat ere Gemenschoþ, offentliß vp deme Dinge verkündiget were. So mach he eme nicht weiniger geuen, als dat Dingeswinde vth wyz set.

§ 3. Wert ouerst des Bonden Medesuend vmmen Ran, edder andere Sake geuellet: So schal de Fußbonde (syn Gere) vor em böten, edder geuen en heruth mit sinem Gelde (wo he Geldt hefft) Hefft he oß neen Geeldd, so schal he en doch van siß laten.

Cap. LXXII. Wat Ußer Hoff is.

§ 1. Nimpt jemandt des anderen Korn, dat he sonder Klage, vnde Rechtes Werunge, geplöget vnde gesehet hefft, Vnde is eme oß vor Mitsommer nicht wedder aff gewonnen, mit Dinge vnde Rechte. Dath heth Ußerhoff, effte schon de Ußer, daruan

æriær oc saar vtæn kæræ. oc thighær hin thær iorthæn a. tha ma han witæ sin sæth af mæth tolf mæn eth. at han fæc then akær mæth lof. oc wiliæ. bristær ham logh havæ then sæth for gørth. oc sit ærvæth. æn sighær han at han sathæ mæth wathæ oc æi mæth wiliæ. tha ær han skyldugh at hauæ sit frøsgiald aftær gen. oc havæ tapæth sit ærvæth. Thessæ delæ skvlæ allæ delæs for mith sumær. æn delæs the æi for mith sumær. tha skal hin skæræ thær sathæ. oc giuæ bondæ full skyld for sin akær. æn allæ the sæthæ thær swa ær delt aftær for mith sumær. swa sum saght ær. takær then man sithæn thær sathæ: tha ma warth rans man. Sighær hin thær sathæ annæn manz iorth.

oc saaer vden fiære, oc tijer den der Jorden eher, Da maa hand vide sin Ead aff met tolf Mends Eed, at hand fæd den Nger met loff oc villie. End bryster hannem Low, haffue den Ead forgiort, oc sit Arbehd. End siger hand, at hand saade den Nger aff vaade, oc ey met villie, Da bør hannem at haffue sin Fructgielid igien, oc haffue tabt sit Arbehd: Disse dele skulle alle delis for Midsommer. End delis de ey for Midsommer, Da skal den fiære der saade, oc giffue Bonden fuld skuld aff sin Nger. Men steer det saa, at all den Ead der saat er, bliffuer affdeelt for Midsommer, som før er sagt, oc tager den Mand alligeuel Eaden der saade, Da maa hand vorde Mansmand: Siger den Mand oc, der anden Mands Jord saade, at Jorden er hans egen, oc delis det for Midsommer, Da er Eaden skuld dig at gange til Tæffniß hende, oc Dammemends sigelse, paa huilcke det voldgiffuis, oc huort hæn som Jorden vindis, did ganger oc Eaden. End tager enten aff demnem Eaden, før end Jorden vorder lagdeelt, oc vinder den anden Jorden, da er den Mansmand der Eaden tog.

at iorthen ær hans eghæn. oc deles thet for mith sumær. tha ær sæthen skyldugh at gangæ til iafnæth hændæ. oc hwart sum iorthæn winnæs thit gangær sæthen. æn takær antigh theræ thæn sæth fyrræ æn iorthæn ær laghdelt. oc winnær hin annæn iorthen sithæn. (60. side) tha ær han rans man thær sæthæn tok.

he dat Korne wechnam, syn egen were. § 2. Bente wol einen Acker, ane Klage plöget, vnde sehet, vnde des de Acker is, de schwidht dartho, So mach he sine Eädt daruan sich thoegenen mit rij. Man Ede, dat he den Acker mit vorlöue, vnde mit willen geseiet hebbe. § 3. Brikt jdt em öuerst an dem Ede, so hefft he beide syn Eädt, vnde Arbeit vorlaren. § 4. Eecht he ock dat he den Acker van Wanschichte sehed, vnde nicht mit willen: So geböret em syn Fructgield igien, id est, de Bestalinge vor syn Korn: Dat Arbeit vorlust he. § 5. Disse deele, de schölen alle vor Mitsommer vth gedeelet werden: Würden se öuerst vor Mitsommer nicht vth gedeelet werden, so schal de jenne Mehen, de gesehet hefft, vnde geuen dem Bonden, sine vulle Ackerhure. § 6. Begeue jdt sich ock so, dat alle de Eädt, de gesehet is, dem Bonden afferlant wurde, vor Mitsommer, als vorgeseht is, vnde neme gelikewol de Man dat Korn, dat he gesehet hadde, so wert he darümme ein Naansman, id est, Röuer. § 7. Eecht ock de jenne, de des anderen Mannes Landt beschede, dat dat Landt syn egen were, vnde deele dat vth vor Mitsommer, So schal dat Korne beiden Parten thom besten, na framer Lude seggen, vnd vp de, de Parte bewilligen, vpgesettet werden, vp ein Recht: Vp dat alsdenneme deme jennen, de den Grundt vnde Landt windt, tho gelike de Erdtwaß, vnde des Jares Fand mede folge. § 8. Wurde öuerst einer, wol jdt van en were? van der Eädt, edder Korne, etwes an sich nemen, eer jdt Lagdeelt, id est, mit Rechte vorfolget were, vnde windt de ander dat Landt. So is de ein Naansman de de Eädt wech nam.

HC. (2, 73.) Vm af æriæ.

Æn for af æriæ warthær man æi rans man vtæn of han hæster sithæn at laghæ rep tok thet af ham. æn hwa sum æriær annæns mans sæthvm. tha havær han e thæræ mæth brot thre marc with bondæ oc swa with kynung. tho at iorthen ær hans æghæn. for thy at mæn skvlæ delæ sic tilræt: oc æigoræ sik sialf ræt. Swa ær thet oc (of) man skar af manz æng. æn slar man all æng vp mællæ æg oc ændæ. oc sighær at thet ær hans eghæt. oc gangær sithæn ham iorth i hændæ. tha ær han thær for rans man. tho skal bethæ for af ærth. oc af man witæs at han skær yvær ren. oc for afslæt giuæs tolf mæn eth. hin ther akallær at

Cap. LXXIII. Om Ufferie.

For Ufferie vorder Mand eh Ransmand, vden at hand hæffder det til sig, siden lage Reeb tog det fra hannem. End huo som erier anden Mands Sæd om, Da hæffuer hand der met forbrut tre Marc ved Bonden, oc tre Marc ved Kongen, Ends og at Jorden er hans egen, Fordi Mand skal dele sig til rette, oc eh tage sig selff Ræt: Saa er det oc om Mand slaer anden Mands Eng op. End slaer Mand anden Mands Eng op, imelslem Egg oc Ende, oc siger at det er hans egit, oc ganger hans nem Jorden siden aff hende, Da er hand der for Ransmand: Dog skal bøde for Ufferie, oc for Uffsthyrd, oc om Mand vidis at hand slaer offuer Rem, oc for Uffslæt giffuis tolf Mends Sed, den der paa kalder, at hand meente, at det vaar hans egit, oc legge dog vd Korn eller Hø, som stod paa hans Jord, oc bøde intet. End brøster hannem Low, legge vd, oc bøde tre Marc Bonden, oc saa Kongen. End siden Low er giffuen, vil hand eh da vdlegge aff Groden, men forholder den offuer trende Lagdage, bøde der for som sagt er.

han hvgh at thet waræ hans eghæt. oc latæ tho vt korn ællær hō thet ther a hins iorth stoth. oc bōtæ ækki a. æn bristær ham logh. latæ vt oc bōtæ a thre marc bondæ. oc swa kvnung. æn sithæn logh ær givæn. oc wil han æi latæ vt agrothæn. (61. side) num haldær yvær thrinnæ lagh-dagh: bōtæ swa sum mælt ær with bondæ. oc with kvnung.

Cap. LXXIII. Van Affplögen.

§ 1. De des andern Korne vpplöget, de wert darümme neen Raufman: Idt were den, dat he dat Landt, dat eme mit Nepe unde Mate affgegahn is, wedderümme an sich genamen hedde.

§ 2. Den wol eines anderen Mannes Sädt vpplöget, de vors bricht darmede, Dre Marck an den Bonden, unde Dre Marck an den Köninck, effte schon dat Landt effte Grundt syn egen is.

§ 3. Wente jderman schal sich tho Rechte spreken, unde sich nicht tho Rechte nemen.

§ 4. So is jdt ock effte ein Man eines anderen Bisch vpschlöge. Denne Mehet jemandt des anderen Bische vp, van Enden tho Enden, unde secht, de Bische sy syn egen, unde wert eme darna de Grundt, doch mit Rechte affers landt: So is he ein Raufman, unde schal beteren, vor Afferie, oc for Affkred, id est, Affplögen, unde vor Affmehen.

§ 5. Unde so einem getiet, vnd beschuldiget wurde, dat he auer de Keen geschlagen hadde, effte Affslat gedahn, Daruör schal he geuen rij. Man Ede, dem jennen de darup klaget. Unde schweren dat he menede, dat jdt syn egen was.

§ 6. Doch betalet Betlaggede dat Höy edder Korne, dat vp des anderen Grunde stundt, unde bricket nictes darmede.

§ 7. Bricht jdt em ouerst an dem Ede, he betalet alles, unde bricht an den Bonden, Dre Marck, unde De Marck an den Köninck.

§ 8. Unde wen de Eedt gegeuen is, Wil he denne van dem Erdtwasse nicht vthleggen, unde leth dre Lagedage auer sich gahn, so bricht unde Böth he daruör, alse vör gesecht is.

IC. (2, 74.) Of bondæ finnær sinæ kostæ a annæn manz wang.

Fær man i annæns skogh oc hoggær thær han a sialf æi lot i. oc lathær a sin waghæn. oc kvmær nokær man with thær ræt eghær ær oc finnær ham at stofnæ. æth fyrræ æn han kvmær til adthelwægh. oc takær han fra hin the farkostæ thær han fær mæth. tha warthær han thær for æi rans man. æn kvmær han til adthelwægh. oc wis af hwæm han sæk thet mæth ræt skial. tha mughæ mæn ham æi vp haldæ num skvlæ far mæth ham til hus. oc lata sivræ mæth witnæs byrth the kostæ. oc kan han æi fa

Cap. LXXIII. Om Mand hugger i anden Mands Skow.

Fær Mand i anden Mands Skow, oc hugger der som hand haffuer eh selff laad vdi, oc legger det paa sin Vogn, oc koms nogen Eher ved, der ret Eher er, oc finder hannem hos Stubben, eller før end han kommer til Alueh, oc tager hand fra hannem de fare laaste, der hand far met, Da vorder hand eh derfor Ransmand. End kommer hand til Aluehen, oc siger aff huem hand fick det met rette stel, da maa Mand hannem eh opholde, Men skal fare til Hus met hannem, oc lade de laaste til siune met Vidnisbyrd: Oc kand han eh da fange ret Hiemmel der til, Da dese ved hannem, saa som Low er, enten Nan eller Thyffueri, Saa er det oc om Korn eller Hø.

Cap. LXXV. Om Mand ager offuer anden Mands Ager eller Eng.

End vil Mand enten age offuer Mands Ager eller Eng, der eh er sthldig Vey at ligge, oc formener eller forhindrer hannem den der Ager eller Eng aatte, oc lader hand der Vogn eller

rætæ hemlæ til. tha delæ with ham swa sum logh ær. antigh ran æth thivfnæth. Swa ær oc vm korn oc hæ. (2, 75.) Æn wil man antigh akæ yvær mansz æng. æth akær thær æi ær skyldugh wagh at liggæ. oc wrækær hin ham bvrt thær akær a. oc latær han tha waghæn æth andræ

Cap. LXXIII. *Howet ein Man in eines anderen Mans
nes Holte.*

§ 1. *Faret jemandt in eines anderen Mans Holt (daran he neen deel hefft) Howet dar Holt vth, unde secht jdt vp sinen Wagen: Bedript en jemandt van den Lotsegeren (des de Höltinge egen is, unde thogehören) by dem Stubben, effte eer he an de gemeine Herrstrate kumpt unde nimpt em de Fare Kaaste, id est, dat Guds wat he vp dem Wagen hefft: dar wert he neen Ransman vör.* § 2. *Kumpt he öuerst an de Herrstrate, unde secht, van weme he solck guts, mit gudem Rechte gekregen hefft: So mach men en nicht vpholden, sonder schal mit em tho Fuß faren, unde laten dat Guds mit guder Lude Getüchenisse besichtigen. Kan he den sinen Rechten, Hiemmel, id est, Geverfman nicht hebben: So vordeele man en also ein Lantrecht is, Entwedder tho Raan, id est, Roue, edder Deuerhe.* § 3. *So is jdt ock vimme Korne, unde vimme Höh.*

Cap. LXXV. *So jemandt auer eines anderen Mans
nes Aker, effte Wische, faret.*

§ 1. *Drift effte faret jemant auer eines anderen Mannes Aker effte Wische, dar de Rechte Wech nicht henne geit, unde de, dem de Aker, effte Wische thohöret, De hinderde unde wehrede eme dat, unde wurde in deme van dem Wagen, van deme Gude (dat vp dem Wagen were) wat wech kamen, edder de Wage bleue dar bestande: Daruör is he vort neen Ransman, de en*

kostæ. tha ær hin *thær* for æi rans man *thær* ham mentæ at faræ *yvær* hans æng. æth korn.

C. (2, 76.) Of man *vsfyrmer* annæn å farnæ wæghæ. (62. Side)

Finnær man annæn a farnæ wæghæ. oc *wetær* ham *vsfyrmd*. antigh at han *takær* hans øk af ham: æth *wæltær* hans waghæn. æth *tothær* ham swa at han ma æi byrt mæth hans kostæ. num for *sakær* them *thæræ*: then *thær* ham ræntæ hwat *hældær* han *førthæ* the kostæ byrt. æth han *latær* them *æstær* liggæ tha ær han e hans rans man at the kostæ. æn kænnes hin sialf with sinæ ægnæ kostæ.

andre kaaſte eſterſtande, da er den eh der for Ransmand, der hannem formeente at fare offuer hans Eng eller Korn.

Cap. LXXVI. Om Mand wſormis paa farne Behe.

Finder Mand anden paa farende Behe, oc giør hannem wſorm, enten at hand tager hans Dg fra hannem, eller velter hans Vogn om, eller thaader oc hindrer hannem, ſaa hand maa eh borts komme met ſine kaaſte, men forlader dennem der, Den der hannem rante, huad heller hand førde de kaaſter bort, eller hand lod dennem eſter ligge, da er hand Ransmand der for. End klendis hin ſelff ved de kaaſte, oc tager dem eſter igen i hans Gæſſd ſom før, Da maa hand eh ſøge hannem met Rans deſe, for det hand haſſuer ſelff i Gæſſd. End om den der rønte, fører hiem til Gus, enten Geſt eller andre kaaſte, der hand rønte, oc den der rant vorder, far eſter, oc kien der ſit i hans Gaard, met gode Rends vidne: Endog at den der rønte fører enten hiem, eller lader løbe, oc finder den der aatte, eſter de gode Rends vidne, det viſte, at hand vaar rent, Da maa hand met Rans deſe det.

oc takær aftær i sin hæsth swa sum fyrræ. tha ma æi han sekæ ham mæth rans delæ. for thet han havær sialf i hæsth. æn of hin thær ræntæ fœr til hus antigh hæst æth andræ kostæ. thær han ræntæ oc fær hin thær rænt warth oc kænner sit i hans garth mæth gothe mæns witnæ. tho at hin thær ræntæ fœr antigh hem æth latær lœpæ. oc sinnær hin thær atæ æstær the gothæ mænsz witnæ. thær wissæ at han war rænt. tha ma han mæth ran delæ thet.

wehrede unde affhelt, dat he auer sine Wische, effte Korne, nicht Baren moſte.

Cap. LXXVI. Hindert einer den anderen mit gewalt, vp dem farende Wege.

§ 1. Deit jemiåndt dem andern Gewalt an, vp gemeinem Wege (Wformis, vp Densch) entwedder dat he syn Dg effte Perdt van eme neme, edder wûrpe em den Wagen vnne: Effte tœgerde, unde vorhinderde en, dat he mit sinem Gude nicht konde wech kâmen, sonder moſte jdt dar laten: De nu einen also Raante, he neme jdt mit ſick, edder late jdt liggen. So js he ein Raufman daruôr.

§ 2. Kennet ſick ôuerſt de, dem diſſe vordreth geſchach, tho sinem Gude, unde nimpt dat wedder, in ſine vorwaringe, alſe vôrhen: So mach he den anderen tho Roue, effte Raan, nicht anklagen, vor dat jennige, dat he ſuluen in ſiner egen Gewehre hefft.

§ 3. Wurde ôuerſt de jenne de Ronte, id eſt, de dem andern diſſe Gewaldt dede, van dem Gude etwies mit ſick tho Fuß nemen. Jdt were Perdt effte ander Guds, wat jdt were? Unde folgede de berouede Ran eme na, in ſyn Fuß unde Hoff, unde fûnde dar van sinem Gude, dat em wech geworden were. He hedde jdt loß geſchlagen, unde lopen laten, effte ock mit ſick tho Fuß genamen, Unde geſchege diſh in bywes fende guder Menner Getûcheniſ, de dar wûſten dat Kleger also

CI. (2, 77.) Allæ kvnungs mæn bryti. of the brytæ til thre marc: tha skvlæ the rættæ with theræ eghæn husbønder. oc æi with umbosz man. Swa skvlæ oc biskops mænsz bryti.

CII. (2, 78.) Vm biskops næfning. (63. side)

Biskops næfning skvlæ twa wære i hwært kirki sokæn. æth twa i hwært siarthing: oc them skvlæ kirki men til takæ. oc vmboz man skal them i ethæ. the skvlæ ækki samæn wære i meræ æn en iamling. æstær ixl skvlæ oc skiftæs swa sum andre næfning. oc the skvlæ æi swæræ vtæn vm hælghæ brot. thet ær of man bæriæs vm hælægh

Cap. LXXVII. Om Kongens Wends bryde oc Biscops.

Alle Kongens Wends bryde, om de bryde til tre Marc, da skulle de rette ved deris egne Husbønder, oc ey ved Dmbøz mand, Saa skulle oc Bescops Wends brydie.

Her begyndis Kirke Ræffn.

Cap. LXXVIII. Om Biscops Ræffninge.

Biscops Ræffninge skulle være to i huer Fierding, oc to i huer Kirkesogn, oc dem skulle Sognemend tilstage, oc Dmbøz mand skal dennem i Edhe: De skulle icke sammen være, mere end i it Jemling. Effter Jul skulle de omstiftis, lige som andre Ræffninge, oc de skulle icke suere, vden om Helligbrode, Det er, om Mand beries om Helligdage.

Cap. LXXIX. Om Ræffninge skil at.

Skil Ræffninge at i Kirkesogn, da skulle Ræffninge til aff anden Fierding om at stille, Dog den der næst er siddendis.

dagh. (2, 79.) En skil næfning a i kirki sokæn.
tha skal en næfning til af annæn kirki sokæn vm at skil-

berouet were. So mach he dat vorfolgen mit Ransfdeele, alse ein
Landtrecht js.

Cap. LXXVII. Van der Eddellüde vnde Bischops Bryde,
id est, Dener Bröke.

§ 1. Aller Eddellüde vnd Bischops Bryde, (id est (Meher
effte Dener) wen de tho Dre Marck Bröken, erkandt werden.
Schölen se den Bröke erer Herschop, vnde nicht des Königes
Bagede beteren. § 2. Also schölen ock alle Bischopmends Bryde
(Dat js des Bischops Eddellüde, ere Meher effte Bhestelüde) dohn.

Folget van Kercken Ræffningen.

Cap. LXXVIII. Van Bischops Ræffninge.

§ 1. Bischops Ræffninge schölen wesen, jo twe in jderem
Berendeele: vnde twe in jderem Carspell, Vnde de Carspellüde
schölen se vthnömen. De Hardeßvaget öuerst schal se bestedigen
vnde schweren laten. § 2. Vnde schölen nicht lenger, alse eine
Jamling, id est, ein Jahr Ræffninge wesen. § 3. Na deme
Winachten schal men vmnewesselinge holden, vnde andere in ere
Stede nömen, gelick alse thoudorne van andern Ræffningen gesecht
js. § 4. Disse Ræffninge schölen niergendes vmme schweren,
allein vmme Hillich Bröke (dat js wat an Byrdagen mit schles-
gen, vorbraken wert.)

Cap. LXXIX. Effe de Ræffninge nicht auerein
stemmeden.

§ 1. Stemmeden de Ræffninge nicht auerein in dem Cars-
spel. So schölen de Ræffninge vth dem anderen Fierding, dat

liæ. tho e then *thær* næst ær sitænd. Biskops næfning
mvghæ æi for swæræ meræ æn thre marc. æn swæræ
the wragnt. oc fallæ the tha skvlæ the with kynung sæta
swa sum andræ næfning.

CIII. (2, 80.) Hvræ sæghæs skal for hælǵ.

Wil biskops vmbosz man giuæ ænnæn man hælghæ-
brot sak tha skal han kæræ a thingi yvær then ther han
wil sak giuæ. oc lata ham stæfnæ thing oc næfnæ a
thingi then *thær* han barthæ. oc then hælghæ dagh
thær han barthes a. oc sæmtæ dagh æstær thing. tha skvlæ

Biscops Næffninge mæe eh mere forsuere, end tre Mark, End
suere de wret, oc falde de, Da skulle de sette oc rette ved Konz
gen, som andre Næffninge.

Cap. LXXX. Huorledis sictis skal for Helligbrøde.

Wil Biscops Ombozmand giffue anden Mand Sag for
Helligbrøde, da skal hand kiære paa Tinge offuer den hand vil
Sag giffue, oc lade hannem steffue til Tinge, oc næffne paa
Tinge den Mand der hand borde, oc den Helligdag hand borz
dis paa: De femte Dag effter Ting skulle Næffninge stille met
deris Ged hiemme hos Kircken, oc eh paa Tinge. Guildeket Mundz
held som hand der sictet er, tager paa Tinge, det samme skal
hand følge at Kircke. Huo som sictis for Helligbrøde, hand maa
nyde alle de forfald der før er omtalit.

Cap. LXXXI. At Næffninge skulle eh tijende fra
Kircke gange.

Næffninge skulle paa den Dag dennem vorder forlagt paa
Tinge, stille oc suere om det der de vaare lowlige til mæste paa

næfning vm skilia hemmæ at kirki oc æi a thingi. hwilt munhæsth sum han takær a thingi thær (64. side) sæthæth ær. thet samæ skal han hauæ at kirki. Hwa sum sæthæs for hælghæ brot. han ma nytæ allæ the forfal thær vp ær saght.

(2, 81.) æn næfning a then dagh them warthær laght af thingi tho at æi kvmær umboz man oc æi

am negesten licht, darümme scheden. § 2. Desß Bischops Næffninge, vordrecken nicht mehr mit erem Eede, alse Dre Marck. § 3. Schweren se oß Meen, edder vntrecht, vnde werden darümme geuellet, so breken vnde böten se dem Könige, alse de andern Næffninge.

Cap. LXXX. Wo Gyllich Bröke geklaget wert.

§ 1. Wil des Bischops Baget Jemande anklagen vmme Gyllich bröke, dat schal he klagen vp dem Dinge, vnde klagen den an, den he wil, vnde laten en tho Dinge steuenen, vnde nömen vp dem Dinge den Man, den he schloch, vnde den Gylligen Dach, vp den he schloch. § 2. Vp den v. Dach, na dem Dinge, so schölen de Næffninge darümme schweren, by der Kercken, vnde nicht vp dem Dinge. § 3. Wat nu Beklagede vp dem Dinge vörsgifft, dem Mundheld, schal he by der Kercken folgen. § 4. De vmme Gyllich Bröke beklaget wert, de mach geneten alle der Excepcion vnde vöruelle, dat vör van gesecht is, Supra Lib. 1. Cap. 50.

Cap. LXXXI. De Næffninge schölen nicht vngeschworen van der Kercken gahn.

§ 1. De Næffninge schölen schweren, vnde scheden vmme de sake, darümme se thoschwerende thogeeschet syn, vp dem Tagesdage, de en Rechtliß vp deme Dinge tho gemælet is, effte schen

hin ther for sak ær. tha skulæ the skiliæ vm thet thær the warthæ til mælt af thingi. for thy at gangæ the thighend fra kirki tha hauæ the forgerth theræ thre marc. Æn ær næfning vtæn forfal. oc kvmæ æi a laghdagh til kirki. tha tapæ the oc theræ thre marc. æn ær the i laghæ for fal: tha skvlæ the vm skiliæ sæmt æstær thet næstæ thing thær the kvmæ til.

CIV. (2, 82.) A hwæm hælghæ brot ma gæræs.

Man ma a sin husfrø oc sinæ born thær i fælægh ær mæth ham æi hælægh a brytæ vten of han særær them mæth od oc mæth æg. æth sla them limæ sundær. for thy

Tinge, endog eh kommer Dmbohmmand, oc eh den for Sagen er, Fordi at ganger de tijende fra Kircke, Da haffue de forgiort deris Tre Marc. End ere Næffninge vden forfald, oc eh komme paa Lagdag til Kircke, Da tabe de oc deris tre Marc: End ere de i forfald, Da stulle de om stille femte Dag effter det næste Ting der de komme til.

Cap. LXXXII. Paa huem Helligbrøde maa gioris.

Mand maa paa sin Hustru oc Børn, der i fellig ere met hannem, eh Hellig bryde vden om hand gior dem saar, enten met aadt eller Egg, eller hand slaer dem Lemmer sønder, Fordi at hand stal reffe demnem om de bryde, met Staff, eller met Bond, oc eh met Vaaben, Saa er oc om leye Hion. End paa Høsbonde maa Hustru vel Helligt bryde, oc Børn paa deris Forældre, maa altid om Marit Helligt bryde, Saa oc Sødsten paa andit, om de ere stilde aff fellig. End tije de baade der Helligbrøde giorde, oc ere saatte eller forligte, Da maa Dmbohmmand dog giffue dem Sag, der hand vil.

at han skal them ræfsæ of the brytæ mæth staf. oc mæth wand. oc æi mæth wapæn. Swa ær thet oc vm leghæ hion. Æn a husbondæ ma husfrø wæl hælægh brytæ. oc bœrn a theræ-forældær. mvghæ hælgh brytæ allæ timæ a aræt swa oc syskæn a annæt. of thæ ærræ skild at sælægdh. Thighæ bathæ the thær hælghbrot gørthæ (es. side) oc æræ saltæ. tha ma vmboz man tho giuæ then sak thær han wil.

des Königes Baget, edder de Sakewolder, süßen nicht tho der stede weren. § 2. Wente wo se vngeswaren van der Kercken gån, so hebben se ere Dre Marck vorbraken. § 3. Weren se ock ane vörfall, vnde quemen vp den Lagdach nicht thor Kercken, so hebben se ere Dre Marck vorbraken. § 4. Sedden se ock eren genochsamen vörfall tho bewysen, so schölen se schweren den Wöffen Dach, na dem erstfolgenden Dinge.

Cap. LXXXII. An weme men Hillich Bröke begahn mach.

§ 1. De Man mach an siner Hufsfrouwen, vnde Kinderen, vnde an alle sinem Gesinde, dat mit eme in der Gemenschop is, nicht Hillich Bröke vorwercken: Idt were den, dat he se wundede, mit Ort, vnde Egge, edder ock Läm schlöge. § 2. Den ein Man mach de wol (wen se sich vorbreken) tüchtigen, mit Stöcken vnde mit Roden, edder nicht mit Behren, effte mit Wapen: Also is idt ock vmme dat Denstvolck. § 3. De Hufsfrouwe ouerst mach jegen eren Man, vnde de Kinder jegen ere Olderen, alle thyt im Jahre, wol Hillichbröke begahn. § 4. Gelick so ock Eüster vnde Broder jegen ein ander, so se vth der Gemenschop gescheiden syn. § 5. Wolden ouerst de, de Hillichbröke gedahn hebben, dat beide vorschwigen, vnde weren vnder sich vorgelicket geworden, So mach doch des Königes Baget, darümme bespresken, weme he wil.

CV. (2, 83.) H wilkæ timæ hælægh brytæs.

Fra then lærdagh at aftæn thær aduent gængær in. oc til atend dagh æftær tolstæ dagh til sol ær sat. hwa sum thær bæriæs i mællæ han brytær hælgh. Swa ær fra ni vkæ fastæ. oc til aten dagh. æftær paschæ dagh. oc all pingæz vkæ. oc allæ the dagh thær prest biwthær full hælægh at haldæ. [fra um aftæn sool sættæs oc til annæn dagh at aftæn thær sool ær sat. Æn for hælægh dags yrknæth mughæ mæn æi sækthæs vtæn the daghæ thær præst biwthær full hælæct.] thet ær oc mellæ twiggi sol mæрки thær for skvlæ mæn wæriæs mæth tolf mæn eth oc æi mæth næfning.

Cap. LXXXIII. Guiltæn tid Helligbrøde brydis.

Fra den Løffuerdag at Ufften, der Aduent ganger ind, oc til Ottende Dag effter tolfte Dag Zule, der Soel er sett, Huo som der imellem berier, hand bryder Helligt, Saa er oc fra ni Dge faste, oc til ottende Dag effter Paaste Dag, oc all Ping Dge, oc alle de Dage der Presterne biude Helligt at holde, fra om Ufftenen Soel settis, oc til anden Ufften der Soel er sett. End for Helligdags Arbejd maa Mand ey sictis, vden de Dage der Presterne fult Helligt biude, Det er oc imellem tuende Solemærcke, Der for skal Mand veries met Tolff Mends Ged, oc gange ey Næffninge til.

Cap. LXXXIII. Dag skal Næffnis der Helligt brydis paa.

Der Mand sictis for Helligbrøde, da skal næffnis den Dag der hand bred paa, oc huad hand bred, oc det Mundhæffd hand tager paa Ting, det skal hand følge.

Cap. LXXXV. Om Omboymand næffner Dag der Helligbrøde giøris paa.

Næffner Omboymand Dag, der hand sicter Mand, huad

**CVI. (2, 84.) Dagb skal næfnæs thær hælægð
brytæs.**

Thær man sæchthes for hælghæ brot tha skal næfnæs dagb thær han brot a. oc hyræ han brot. oc then munhæfh han takær a thingi: thet skal han fylghæ.

Cap. LXXXIII. Tho wat thyden Gyllige Bröke geschehu kan.

§ 1. **Ban** dem Sönauent Nuent, wen de Nuent angeit, beth den achten Dach na dem rij. Dage, der Winachten, dat de Sünne vndergeit: De sið twischen dissen Dagen schleit, de brickt dat Gyllige. § 2. Gelick is jdt oc van dem Söndage Septuagesima, beth Achte Dage na Paschen. § 3. Item de ganze Pingstweken, vnde alle de Dage, de de Prestere Gyllich vnde syrlich vorkündigen, van dem Nuende an tho rekende, wen sið de Sünne neget, beth vp den anderen Nuendt, dat de Sünne vndergegân is. § 4. Vmme Gyllige Dages Arbeit, mach men Remande beklagen, alleine vmme der Dage willen, de de Prestere einen vullen Jhrdach tho Jhyrende gebeden. Vnde waren van dem einen Sünnen schynen vndergange, tho deme anderen. § 5. Jdt kan sið öuerst de Beklagede, hyruör wehren, mit rij. Man Erde, vnde schweren de Ræffninge nicht darümme.

Cap. LXXXIII. Den Dach schal men nömen, vp den Gyllich Bröke geschüth.

§ 1. **Wen** jemandt vmme Gyllige Bröke beklaget wert, so schal men eme den Dach nömen, darup he sið vorbraken, vnde wat he vorbraken hefft. § 2. Wat he denne dertwegen vp deme Dinge vorgifft, deme Mundhæfð schal he folgen.

Cap. LXXXV. Nömet de Baget den Dach, an deme Gyllich Bröke geschehn is.

§ 1. **Schuldiget** de Baget weme, vnde nömet den Dach,

(2, 85.) Næfnær vmboz man dagh thær han sæcthær man. hwat sum han havær brot for then dagh thær næfnd ær. thær gangær æi sithen sak æftær. Ængi hælægh brot sak ma standæ yvær iamling.

CVII. (2, 86.) For en sak gieldæs flere thre marc.

Hoggær man annæn i kirki. æth i kirkigarth vm hælægh dagh. tha botæs særlik for kirki oc (66. side) for kirki garth. oc særlik for hælægh brot. oc særlik for bloth witæ. æn hoggær man wight man æth munk. tha botær han swa mykæt meræ.

CVII. (2, 87.) Vm thiufneth.

Of nokær man givær annæn thiufæ sak oc takær han

som hand hæffuer brut for den Dag der næfnd er, Der ganger ey siden Sag effter. Ingen Helligbrodis Sag maa stande offuer Jamlinge.

Cap. LXXXVI. At for en Sag giældis flere tre Mark.

Hugger Mand anden i Kirken, eller paa Kirkegaard ont Helligdag, da bødis særlige for Kirke oc Kirkegaard, oc for Helligbrode, oc særlige for Bloduide. . End hugger Mand vijet Mand eller Munk, da bøde hand saa meget mere.

Cap. LXXXVII. Om Thyffueri.

Om Mand gifffuer anden Thyfs Sag, oc tager hannem nogit i hende, Binde det paa hans Bag, oc føre hannem til Tinge, oc antuorde hannem Kongens Ombozmand i Hende, Oc Ombozmand hæffue Tings Dom til huad hand hæffuer forgiort met saadan styld.

Cap. LXXXVIII. Suor for Thyff maa henge.

Hæffuer Thyff staalit halff Marks kaaft eller mere, Da maa

nokæt i hændæ. bindæ thet a hans bak. oc foræ ham til things. oc andwarthæ ham i han kynungs vmbozman. oc vmbozman havæ things dom til. wat han havær for gorth mæth thylikæst styld. (2, 88.) Havær han stolæt half marcs kostæ. æth meræ. tha ma vmboz man ham hækæ

daran he Hüllich gebraken hefft, unde Bellagede etwes vor dem Dage vorbraken hedde, de genömet is, darümme mach he en darna nicht beschuldigen. § 2. Hüllige Brökes Sake, stahn nicht bauen Jahr unde Dach.

Cap. LXXXVI. Wen vor eine Sake mehr Dre Mark gegeben werden.

§ 1. Wundet ein Man den andern in der Kercken, effte vp dem Kerckhaue, vp einem Hülligen Dage, So betere he sunders liß vor de Kercke, Item vor den Kerckhoff, Unde vor den Hüllich Bröke, Unde dennoch böthe he sonderliß vor de Blodviide. § 2. Wundet he oß einen Wiedenman effte Mönnick, so betert he so vele mehr.

Cap. LXXXVII. Van Deuerie.

§ 1. Sprickt jemandt einen Deeff an, unde beschleit eme wat in sinen Genden, so binde he eme dat Guds vp den Nygge, unde före en tho Dinge, unde antwerde en dem Ombozman, id est, des Königes Bagede, in de Gende: So fördert de Baget einen Dingesdohm darup, wat de Deeff, an solckem Deuestalle vorbraken hefft.

Cap. LXXXVIII. Vor wat Deuestall men den Deeff hengen mach.

§ 1. Hefft de Deeff so vele gestalten alse einer haluen Mark werdt is, edder mehr, So mach en de Baget, ane Ordel, unde

vtæn domæ. oc havær thær ækki syndæ for. for thy at hans gærning havæ ham for dæmd. oc latær ham hængæ for rætæn sak oc kvnungs wald. oc æi avend. Æn bondæ ma æi hængæ sin eghæn thivf. for thy at han gør thet for hæfnd. for thy at tho at illæ ær with ham gorth. tha ma han æi tho wæra sin eghæn rætær. (2, 89.) Æn af vmbosman wil æi takæ with thivvæn. æth hans vndærsoknær. tha havæ for gorth sit læn. for thy at han gør bondæn ræt løs. oc skal betæ kvnung siirtivgh marc. oc swa tiufsæns fræn-

Omboþmand vden Dom henge hannem, oc haffue der aff ingen Eynd, Fordi at hans egne Gierninger haffue demt hannem, Oc lader hannem henge for Rættens Sag, oc Kongens vold, oc eh for Hæffn. End Bonde maa eh henge sin Thff, at det icke skal sinis at være giort for Hæffn, Fordi at endog ilde er giort imod hannem, Da maa hand eh være sin egen Rættære.

Cap. LXXXIX. Om Omboþmand vil eh tage Thff aff Bonden.

Om Omboþmand vil eh tage ved Thff, eller hans vndersegere, da haffuer hand forgiort sit Læn, Fordi at hand gjorde Bonden Rættelos, oc skal bøde fyrretiu Mark Kongen, oc fyrretiu Mark Thffuens Frender: End vorder Thff siden løs, Da være Bonden angerløs der hannem bant.

Cap. XC. Om Thff stiel mindre end halff Marks laaste.

Svor megit som Thff stiel mindre end halff Marks laaster, oc vorder hand tagen ved, oc ført til Tinge, Da er hand skyldig at haffue Thffs mercke, oc giffue Bonden Igild oc

dær. oc warthær tiuæn sithen lœs tha wæræ bondæn tho angærlos thær ham bant.

CVIII. (2, 90.) Of thiuf stel minnæ æn alf marc.

(67. side) Hwær mykæt sum thiuf stæl minnæ æn half mares kostæ. oc warther han takæn oc fœrth til things. tha ær han skyldugh at havæ tivfsmærki. oc givæ kvnung thre marc.

Recht hengen, unde vorsündiget sich nicht daran. Wente sine egen Dædt Dömet en, unde leth en dat Recht, unde des Königes Gewaldt hengen, unde nicht umme Brackghricheit willen. § 2. De Bonde mach sinen Deeff nicht hengen, dat sich nicht ansehen late, also were dat vth Brake geschehen. Wente effte wol sonst öuel by eme gehandelt is. So mach he doch syn egen Richter nicht syn.

Cap. LXXXIX. Wil des Königes Baget den Deeff nicht annemen.

§ 1. Wil de Baget edder syn Under Ampte, den Deeff nicht annemen, so hefft he syn Lehn vorbraken. Wente he hefft dem Bonden Recht gewehert, unde he schal beteren Beertich Marck dem Könige, unde Beertich Marck des Deenes Frunden. § 2. Unde wurde de Deeff na der thdt loß, so is de Bonde schadeloß, de en bandt.

Cap. XC. Stilt de Deeff ringer also einer haluen Marck Kaaste.

§ 1. Stilt de Deeff weiniger, also eine halue Marck Kaaste, und wert darmit begrepen, unde tho Dinge geföret: So is he werdt dat men em ein Deenes Marck brenne, unde geue dem Bonden Igeld unde Tuigild, unde dem Könige Dre Marck.

vlæn domæ. oc havær thær ækki syndæ for. for thy at hans gærning havæ ham for demd. oc latær ham hængæ for rætlæn sak oc kvnungs wald. oc æi avend. Æn bondæ ma æi hængæ sin eghæn thivf. for thy at han ger thet for hæfnd. for thy at tho at illæ ær with ham gerth. tha ma han æi tho wæræ sin eghæn rætær. (2, 89.) Æn af vmboz-man wil æi takæ with thivvæn. æth hans vndærsoknær. tha havæ for gerth sit læn. for thy at han ger bondæn ræt løs. oc skal betæ kvnung firtivgh marc. oc swa tiufsæns fræn-

Umbozmand vden Dom henge hannem, oc haffue der aff
 Eynd, Fordi at hans egne Gierninger haffue demt hannem
 lader hannem henge for Rættens Sag, oc Kongens vold
 for Gæffen. End Bonde maa ey henge sin Thff, at
 sumis at være giort for Gæffen, Fordi at endog
 imod hannem, Da maa hand ey være sin egen D

Cap. LXXXIX. Om Umboz

2

Om Umbozmand

søgere, da haffuer han

Bonden Rættelos.

tiue Mark D

være Bo

dær. oc warthær livuzen sithen los the wære losen. ær
angærlos thær ham baot.

CVIII. (2, 90.) Of thiof stel minne an liden. bondæ.

(67. Side) Hvræ mykæt sum thiof stel minne an liden. ær æi
kostæ. oc warther han takæn oc forðe til thiof. han fæk
skyldugh at havæ tivsmærki. oc gæd liden.

mit Landrechte
Necht hengen, vnde vorsündiget sið nicht dem. Sale (worümme
Dädt Dömet en, vnde leth en dat Recht, vnde vnderen hefft, schal
Gewaldt hengen, vnde nicht vmmē Bruchman. De van dem Dinge,
De Bonde mach sinen Deeff nicht legen, at vnde sülucn Deuestal bes
late, alse were dat vth Bräle geschäde. Dömet
düel by eme gehandelt is. So mach vnde
nicht syn. Deeff lopen lere.

Cap. LXXXIX. Wil des Ritters vnde
nicht dem. vnde vnderen hefft, de en bandt.
§ 1. Wil de Bager oder vnrchte gebunden, vnde mit

nemen, so hefft he sin Lere
vonden Recht gewehert, vnde vnderen hefft, de en bandt.
Köninge, vnde Beertich vnde vnderen hefft, de en bandt.
wurde de Deeff na vnde vnderen hefft, de en bandt.

vol einem Deue Gudt in den Genden,
standt hefft, van weme he dat gekregen
wol binden. § 2. Beropt he sið
t, thostandt, vnde bricht eme Skiode eller
at datsüluige. § 3. He mach sið düerst
alse vp den Drüdden Man, de schal em dat
st, vthleggen, dat he eme thosteit. Doch schal
Getücheniß guder Lüde, datsüluige Gudt, dat

oc bondæn i gild oc twi gild. Æn kymær thivf til things byndæn mæth thivfnæth hvr lit svm thivfnæth ær. oc hæ-
vær fyrre thivfs mærk. tha ma han hængæs. oc bondæ takæ
i gild oc twi gild swa sum saght ær. oc kvnung all hans
hovæth lot.

CIX. (2, 91.) Bondæ ma æi latæ thiuf løpæ vtæn
things dom.

Takær man thiuf ællær annen man oc binder. oc
sør ham æi til things num latær ham fyrre løs tha bølær
han ham sivrliugh marc. oc sivrthiugh marc kvnung. oc tho
ma æi vmboz man ham sæthæ. vtæn of bondæ kæræn fyrre

Tuigild, oc Kongen tre Mærk. End kommer Thff bunden til
Ting met Thffnit, Huor lidet som Thffnit er, oc haffuer hand
før Thffue mercke, da maa hand henge, oc Bonden tager Tgild
oc Tuigild som sagt er, oc Kongen tager all hans Goffuitlaad.

Cap. XCI. Bonde maa eh lade Thff løbe.

Tager Mand Thff eller anden Mand oc binder, oc fører
hannem eh til Ting, men lader hannem før løs, da bøder hand
hannem fyrrethue Mærk, oc fyrrethue Mærk Kongen, Dog maa
Dombogmand hannem eh sieste, vden at Bonden kærde for hans
nem til forn, at hans Gods vaar hannem fra staalit. End
siden Thffuen er fangen oc bunden met Thffnit, met gode Mends
vidne, Slipper hand vd oc vorder løs, enten aff Bondens Hus,
eller paa Tingueh, eller paa Ting, vden Tingsdom, da maa
Mand tage hannem huor som Mand finder hannem, oc giøre
hannem sin Ræt, Dog om hand vorder saa løs, at hand far i
sin egen frelse, Oc kommer hand til Tings vbunden, Da maa

at han ær sialf for thivfnæth wrthen. Sithen thivf ær fan-
gæn. oc byvdæn mæth thiufnæth mæth gothæ menz witnæ.
slippær han vt oc warther løs. antigh af bondæns hus. æth
a thing wægh. æth a thingi vtæn things domæ. tha mughæ
mæn takæ ham hwaræ sum man sinnæ ham. oc geræ ham
sin ræt. tho of han warthær swa løs at han fær i sit fræl-
sæ. oc kymær (68. side) til things ubundæn. tha mughæ mæn
ham æi takæ a thingi for the sak ham witæs. num skvlæ

§ 2. Kumpt öuerst de Deeß tho Dinge, mit dem gestalenen
Gude, vnde js gebunden (two geringe dat Gude od js) vnde hefft
vörhen ein Deuemark, so moeth he hangen, vnde de Bonde nimpt
Tgild vnde Tuigild, alse gesecht js, vnde de Köninck, de nimpt
alle syn Goffuitlaad.

Cap. XCI. De Bonde mach sinen Deeß nicht lopen
laten.

§ 1. Gript ein Man einen Deeß, edder jemandt anders,
vnde bindet den, vnde föret en nicht tho Dinge, men leth en wed-
der loß: Dar bricht he vör jegen den Man den he bandt, Beers-
tich Mark, vnde Beertich Mark dem Köninge. § 2. Doch
mach des Königes Baget, en darümme nicht anklagen. Idt were
den dat de Bonde eme vörhenne geklaget hedde, dat em syn Gude
gestalen gewest were. § 3. Men, wen ein Deeß mit gestales
nem Gude begrepen, vnde gebunden js, mit guder Lude Getüches
niß, vnde he kümpt loß, entwedder vth des Bondens Huse, effte
vp deme Dingewege, edder van dem Dinge, eer em de Dohn vnde
Recht gesproken js. So mach men ene grhpen vnde fangen, wor
men en bedrepen kan, vnde dohn em syn Recht. § 4. Würde
he öuerst also loß, dat he queme in syn egen Behalt, vnde fryen
Gewarsam, Vnde kümpt tho Dinge vngebunden, so mach men en
nicht grhpen, vp dem Dinge, vor de Sale de eme getiet wert,

mæn ham sæghthæ a thingi, oc sökæ ham mæth lanz logh: for thy at hwat sak sum man giuær annæn. tha ær man skuldugh at havæ frith til things oc fra. for vtæn han gær sialf with styld a thingi.

CX. (2, 92.) Of umboszman latær thiuf løs.

Takær umboszman bundæn thiuf a thingi af bondæ. oc latær sithen løs vtæn thiufs mærki. tha ma han æi tho kæræ yvær bondæn thær ham bant.

CXI. (2, 93.) For hwat mæn skulæ thiuf takæ.

Takær man thiuf nokæt i hændæ. oc havær han ei skotæ til hwaræ han fæc thet: tha ma han bindæs. æn næf-

Mand eh tage hannem paa Tinge for de Sager der hannem vidis, Men skal sicte hannem paa Tinge, oc søge hannem met Lands Lov, fordi at huad Sag Mand giffuer anden, Da er hand skyldig at haffue Fred til Tinge oc fra, vden hand ganger ved styld paa Tinge.

Cap. XCII. Om Ombozmand lader Thyff løs.

Tager Ombozmand Thyff bunden paa Tinge aff Bonden, oc lader hannem siden løs, vden Thyffs mercke, Da maa hand eh kiære offuer Bonde der hannem bant.

Cap. XCIII. Om Mand tager Thyff nogit i Gende.

Tager Mand Thyff nogit i Gende, oc haffuer hand eh skode til huor hand fick det, Da maa hand bindis. End næffner hand Skode, oc brøster hannem Skode eller hiemle, Da er det det samme, dog maa hand eh stude lenger end til tredie Mand, den tredie hand skal vdrette de laaste der hand ved gaar, Dog skal

nær han skotæ oc bristær ham skotæ. æth hemlæ, tha ær thet samæ. æn man ma æi skivte længær æn til thrithi man. then thrithi man han skal e vt rætæ the kostæ thær han withær gær: rætæ bathæ with kvnung oc bondæ. oc wil han æi thivf hetæ. giuæ thes logh at han ær æi thivf. oc æi thiufs witæ. oc han kallæ a hin thær han sæk

Sonder men schal en bellagen tho Dinge, vnde mit Landtrechte vorfolgen, alse Recht is. § 5. Wente wat Sake (worümme men jemandt betichtiget) effte einer jegen den anderen hefft, schal de Beschüldigede Frede hebben tho Dinge, vnde van dem Dinge, § 6. Idt were den, dat he vp deme Dinge süluen Deuestal bes kenne.

Cap. XCII. Effte de Baget den Deeff lopen let.

§ 1. Nimpt de Baget einen Gebunden Deeff an, van dem Bonden, vp dem Dinge, vnde leth en wedder loß, ane ein Deues mark: So mach he auer den Bonden nicht klagen, de en bandt. § 2. Idt were den, dat he mit vnrechte gebunden, vnde mit Rechte loß erkandt were.

Cap. XCIII. Beschleit jemandt einem Deue wat in den Genden.

§ 1. Beschleit dar wol einem Deue Guds in den Genden, dartho de Deeff nenen thostandt hefft, van weme he dat gekregen hefft, So mach men en wol binden. § 2. Beropt he siß öuerst vp Eliode, id est, thostandt, vnde bricht eme Eliode eller Siemle, so is dat gelick datfüluige. § 3. He mach siß öuerst nicht ferner beropen, alse vp den Drüdden Man, de schal em dat Guds Vdrette, id est, vthleggen, dat he eme thosteit. Doch schal de Bellagede, mit Getücheniß guder Lude, datfüluige Guds, dat

af. oc takæ thær vt hans gield. oc fullæ bōtær. for thy at han saldæ ham vhemælt. Then thrithi man han skal tho se at han havæ win til vt at lalæ the (^{69. side}) kostæ thær til ham ær fuld mæth skotæ oc bōtæ æi a: num hauæ tapæth sit wærth. æn havær han witnæ til at han togh kostæ. tha giuæ tho logh at han ær æi thiuf. oc æi thivfs witæ. oc wet sin kōpæ hwærki liuænd æth dōth. oc havæ tapæth sit wærth. win thet ær witnæ thær with war. oc witnæ rindær bast oc band. oc kununzs ræt.

CXII. (2, 94.) Hwaræ til man skulæ win hauæ.

Til skapæth klæthæ. oc gorthæ anboth. oc til wapæn.

hand hæffue vidne at vðlegge de kaaſte der hannem ere tilfuld met ſtode, oc bode eh, Men hæffue tabt ſit værd. End hæffuer hand vidne til, at hand torff klobte det, da giſſue dog Low, at hand er eh Thff, oc eh Thffs metvidere, oc veed ſin Klobmand huercken leſſuendis eller død, oc hæffue dog tabit ſit værd, om der er vidne, fordi at vidne rinder Baſt oc Baand, oc Konzgens Ræt.

Cap. XCIII. Guor til Mand ſkal vidne hæffue.

Til beredde Klæder oc giort Andbod eller Boſtab, til Baaben, til Geſt oc Nød, oc til andit Fæ, oc til alt det der ſærlige mercke hæffuer paa ſig, der ſkal Mand vidne til hæffue. Men vidne er det der hos vaar, at det klob klobtis, Det er eh mins dre end to Mend.

Cap. XCV. Om Baand.

Mand maa ingen Mand binde, vden om Mand tager hans nem nogit i Hende, Eller hand tager hannem i ſit Hus om Natte tide, met ſande Tegen, at hand vilde ſtiæle Bondens kaaſte.

oc til hæst. oc nœt. oc til ant fæ. oc til alt thet thær sær-
likt mærki havær a sik. tha skvlæ mæn til havæ. win thet
ær rætæ witnæ thær with war. at thet kœp kœptæs. thet
ær æi minnæ æn twa mæn.

CXIII. (2, 95.) Vm band.

Man ma engi annen man bindæ vtæn han takær ham
nokæt i hændæ. ællær han takær ham i sit hus vm natæ
tith mæth sant mærki at han wildæ stælæ boudæns kostæ.

eme also thogestanden vnde bekendt js, van sið geuen, ane alle
Brôle. § 4. Vorlûst öuerst dat Geldt, dat he daruör ge-
geuen hefft. § 5. Hefft he oð Tüge dartho, dat he jdt Torff
købte, id est (syn vp dem Markede geköfftæ Koep js) So schwere
he, dat he neen Deeff sy, oð nene wetenschop mit dem Deue
hebbe: Wethe, vnde lenne sinen Koepman oð nicht, Leuendich edder
Dodt, vnde vorlûst darmede syn vthgelechte Geldt, so ferne he
thostandt dar tho hefft. § 6. Wente Tügen effte thostandt,
de lösen Bast vnde Bandt, vnde des Königes Recht.

Cap. XCIII. Wor tho men Tüge hebben schal.

§ 1. Tho allen gemakeden Klederen (oc giort Andbod, id
est, tho allen Ampts Wercktüge, eller Boshaff, id est, Fußgerade)
tho Wapen, tho aller Sandt Fußgerade, tho Perden, Quecke vnde
Beh, vnde tho alle deme wat sunderlike Wercke an sið hefft, dar
schal men Tüge to hebben. § 2. Getüchenisse öuerst js ein tho-
standt der jennen, de dar an vnde auer gewest syn, do de Koep
geköfft js, Vnde dat lat nicht ringer syn also twe Menne.

Cap. XCV. Vmme Bande.

§ 1. Idt mach niemandt einen anderen binden, ane he finde
eme wat in den Genden, edder he beschla ene by Nachtyden, in

XCIV. (2, 96.) Hvræ mæn skvlæ letæ æftær sinæ
stolnæ kostæ.

Tapær man sinæ kostæ tha skal han fylghæ til then
by thær han wæntær at hans kostæ ær til kymæn. oc livsæ
for allæ grannæ. at thylikt tivn. gangær nokær man with
the kostæ. oc sighær han af hwæm han sæk: tha rindær
han thiufs nafn. (70. Side) of hin gangær with thær han sæk
af. En of wægh farænd man thær han kændæ æi laght hæ
æth lottæ the kostæ i hans hus. æth saldæ ham at gómæ.
tha ær han skyldugh at witæ thet mæth tolf mæn z eth. at
han ær æi thiuf oc æi thiufs witæ. oc laghæ aldrigh lön a
the kostæ. Tho ær han skyldugh thær kostæn havær i
hendæ. at warthæ tak for the kostæ. til thet næstæ thing.
oc thæthæn næfnæs gothæ thinghoring yvær at wæræ at

Cap. XCVI. Guorledis Mand skal lede om sine Kaaſte.

Taber Mand sine Kaaſte, da skal hand følge til den By,
der hand venter at hans Kaaſter ere tilkomne, oc liuse for alle
Grande effter ſig Thffuet. End ganger nogen Mand ved de
Kaaſte, oc ſiger aff huem hand ſiæ det, Da bliſſuer hand icke
der for Thff, om den ganger ved der hand ſiæ aff. End om
veyſarende Mand, der hand ey kiende, lagde eller lod de Kaaſte i
hans Hus, eller ſiæ hannem det at giemme, Da er hand ſkyldig
at verie ſig met tolf Mends Eed, at hand er ey Thff, oc ey
Thffs Retuidere, oc at hand lagde aldrig dølsmaal paa de Kaaſte:
Dog er hand ſkyldig, der de Kaaſte haſſde i Gende, at være i
Loſſte oc Borgen, for ſamme Kaaſte til det næſte Ting, oc da
næſſnis gode Tinghoringe effuer at være, at ſee, at hand ant-
uorder de Kaaſte fra ſig, der hand i Gende haſſde, Oc hand
tager ved der aatte, Fordi da maa den Mand ey ſiden ſiæ han-
nem, der kaaſtene lagde ind at giemme. End kommer hand ſiden

han sæl ut. thær i hændæ havær. oc hin takær with thær a del. for thy at tha ma hin man æi sæcthæ ham thær the kostæ laghæ in at gomæ. æn kvmær hin sithen thær the

finem Guse, mit einem gewissen Telen, dat he dem Bonden, (sine Kaaſte) id est, syn Guds, stelen wolde.

Cap. XCVI. Wo men vnmme gestalten Guds söken, vnde nafragen schal.

§ 1. Vorküst dar wol syn Guds, de schal folgen tho dem Dörpe darhenne he menet, dat syn Guds hen gekamen is, vnde kündigen dat vor allen Naburen, vnde förſchen na soldem sinem gestalten Gude. § 2. Bekendt dar Jemandt van den Naburen,

dat he van soldem Gude hebbe, vnde secht, van weme he dat gekregen hefft, So wert he derhaluen neen Deeff, so fern jdt em de thoſteit, van deme he jdt krech. § 3. So ock ein Wanderende,

effte Reisende Man, den he nicht kende, solch Guds in syn Fuß gelecht, beschluten effte eme thouorwarende gedahn hadde: So is he schüldich, sich mit rij. Man Ede tho werende, dat he de Deeff nicht is, ock mit dem Deue nene medewetent hebbe, vnde nüwerle solch Guds gehüllet, edder gedöldet hedde. § 4. Doch

schal de, de soldæ Kaaſte, id est, dat Guds under sinen Genden hefft, vor datſüluike Guds Börge bliuen, beth tho dem nez gesten Dinge, Alſdenne schal men gude Dinghöringe vthnömen, de daran vnde auer syn, vnde beſehn dat he dat Guds, dat he vnder sinen Genden hedde van sich antwerdet: Vnde dat de ander, de sich dartho kenne, dat wedder entfangen hefft. § 5. Wente

alſe den kan effte mach de Man, de dat Guds thouorwarende van sich gelecht hedde, nicht höger darup klagen. § 6. Denne wen

de, de de Kaaſte, id est, dat Guds thouorwarende ingesettet hedde, nadages kumpt, vnde darup spricht: So schölen desüluike Dinge

kostæ in lagthæ. oc kallær a the kostæ. tha skvlæ the sammæ thinghoring til thær them tokæ vt. at andwarthe them æftær in. oc the delæ sithæn theræ delæ swa svm ræt ær.

CXV. (2, 97.) Of ængi man gangær with.

Dvl allæ mæn i by bo the kostæ. thær mæn livsæ at tha ma han bethes at ranszsak yvær all by. oc thet mvghæ the ham æi menæ. æn en mansz garth æth twa særlik ma man æi ransakæ. vtæn af han hætær sinæ thre mark with. of han sinnær thær æi thiufnæth innæ (71. Side) æn thær man lovæ at ranszsakæ yvær all by; tha skal vmboz man yvær wæræ of han ær til. æn ær vmboz man æi

der Kaaftene lagde ind at giemme, oc kalder paa de Kaaftæ, Da skulle de samme Tinghøringe, der dennem toge vd, antuorde dem ind igien, oc de forfølge deris Dele siden, som ret er.

Cap. XCVII. Om ingen Mand ganger ved de Kaaftæ.

Dollie alle Mand de Kaaftæ, der i By bo, de Mand liuser effter, da maa hand bedis at randsage offuer all Byen, oc det mue de hannem eh formene. End en Mands Gaard eller to særlige, maa Mand eh randsage, vden om hand hetter sine tre Mark ved, om hand finder der eh Thffnit inde. End der Mand forloffuis at randsage offuer all Byen, Da skal Ombozmand offueruere, om hand er saa næruerendis, Er eh Ombozmand saa nær, da mue Bønder selff randsage, oc beglude i Byen huor de ville: De huor som de finde nogen de kaaftæ, der hand haffuer effter liust, oc er det vnder Bondens Laas, eller Gustruis, Da maa hand eh stude det anden Mand paa Gaand, Fordi at hand dulte før, De da er hand selff Thff for de kaaftæ, oc haffuer der met forgiort sin Hals, oc sin Hoffuitlaad vdi Bosæ, om Thffz

til. tha mughæ bøndær sialf ranszsakæ: oc takæ til at ransakæ i byn e hwaræ han wil. oc hwaræ sum the finna nokær af the kostæ. thær hin havær at liusd. oc ær thet vndær husbondæ las æth husfrø. tha ma han æi sithæn skivtæ thet annæn man a hand. for thy at han dvlde thet fyræ. oc tha ær han sialf thivf at the kostæ. oc havær thær

höringe, de dat Guds ontvangen hebben, wedderümme vthantworden, vnde vorfolgen de Parte darna ere deele, jegen ein ander, also Recht is.

Cap. XCVII. Effte Nemandt sich bekennen wolde, dat he van soldem Gude hedde.

§ 1. Vorsaken alle Manne in dem Dörpe, dat se van dem Gude nicht hebben, dar na geförschet wert, So mach de Klegger Randsage, id est, Fußfölinge bidden, auer dat ganze Dörp, vnde dat mögen se em nicht weigern. § 2. Condern in eines, effte twier Manne Huse alleine tho Fuß fölen, moth nicht geschen, by dre Mark Bröke, So neen gestalen Guds dar gefunden wurde? § 3. Wen nu einem Manne is vorlöuet, auer dat ganze Dörp Fußfölinge tho donde? So schal des Königes Baget darby syn, so he vorhanden is. § 4. Is he öuerst so nah nicht, So mögen de Bonden suluen Fußfölinge dohn, vnde heuen an in dem Dörpe wor se willen. § 5. Wor se denne finden van dem gestalenen Gude, darna gesocht is, vnder des Fußwerdes effte der Fußfrouwen Schlöten, So kan he dat nemem anderen Manne vps leggen. § 6. Wente he hefft jdt vörhen vorsaket, Vnde is de Fußwerdt suluen de Deeff vor dat Guds, vnde hefft darmit sinen Hals vnde syn Hoffnitlaad, vdi Bosæ, id est, syn andeel aller bewechslifen Güder, vorbraken (so ferne dat gestalen Guds einer haluen Mark Raaste werdt is.) § 7. Wyff vnd Kinder öuerst

mæth forgerth sin hals. of thivfnæth ær swa mykæt oc hans gosz thet ær hovæth lot i bofæ. æn bœrn oc husfræ tapæ ækki theræ hovæth lot. vten of thiufnæt sinnæs vnder hænnæ las æth lykki. æth bœrn æræ swa stinnæ at the kvnnæ sialæ oc lœnæ.

CXVI. (2, 98.) Af nokæt hittæs vnder bondæns las.

Man thær ranszakær of han hittær sinæ kostæ antigh i bondæns lathæ æth salhus. æth i andre hus thær æi ær las for: tha ær bondæn e skyldugh at wære with logh at han ær thæræ at æi thiuf. oc æi thivs witæ. num war

nit er saa megit som halff Marcis kaaste. End Bœrn oc Husstru tabe ey deris Goffuitlaad, vden det som staalit ey, findis vnder deris laas ock luffe, eller Bœrn ere saa store, at de kunde fiæle oc dollie.

Cap. XCVIII. Om nogit hittes vnder Bondens Laas.

Om Mand der randsager, hitter sine Kaaster, enten i Bondens Lade, eller Gasse, eller andre Hus, der ey ere Laas for, Da er Bonden skyldig at være ved Lov, at hand for de Kaaster er ey Thff, oc ey Thffs Metuidere, men det vaar baarit hannem paa Gaand for Affuind, oc er skyldig at være aarsagit, vden at Lowen falder hannem: Dog volde hand der sieter hannem, huad heller hand vil nøyes met en toloff Mands Gæd, eller søge effter met Ræffninge: End falder hand aff Lowen, da er hand Thff for de dele.

Cap. XCIX. Mange Mend mæe bindis for en Sag.

Saa mange som ved vorder tagit, grebit eller fundit, der Thffnet gioris i Hus eller i fellig, dennem maa Mand alle for

boræt ham a hand for auænd. oc ær skyldvgh at wære orsak. vtæn of loghæn sællær ham. tho waldæ hin thær sæc-thær ham hwat han wil se en tolf mæn eth. ællær sökæ æstær mæth næfning. æn fallær han for then logh. tha ær thiuf for the delæ.

(72. Side) CXVII. (2, 99.) Manghæ bindæs skvlæ for en thiufnæth.

Swa manghæ sum with warthæ funnæn thær thivfnæth gorthes i hus æth i thet sælægh. them mughæ mæn

vorbrefen er Hoffsuitlaad, id est, andeel Gudes nicht, mit Deeßstall? Idt würde denne dat gestalten Guds, vnder eren Schlöten gefunden, edder dat de Kinder so groth weren, dat se ein dinc heimlick vorschwigen, Hüllen, vnde düllden konden.

Cap. XCVIII. Wert dat Guds vnder des Bonden Schlöte gefunden.

§ 1. Deit dar wol Huffsölunge, vnde findt gestalten Guds, in des Hufwerdes Schüne, Salse, edder anderen Hülen, de nicht Schlotfaste syn, So schal de Hufwerdt mit rij. Man Eeden sich wehren, dat he de Deeß nicht is, Gebbe ock nene wetenschop mit dem Deue. Sonder solck Guds, sy eme vth Gate vnd Nht, an de Handt gebracht, vnde wesen darmede entschuldiget, Idt were den, dat he mit Rechte geuellet wurde: § 2. Doch steit idt by dem Kleger, effte he sich wil genögen laten, mit den rij. Man Eeden, edder en mit den Näffningen vorfolgen. § 3. Vnde wert he den mit Rechte vorwunnen, so is he ein Deeß vor de sake.

Cap. XCIX. Wo vele men binden mach vor eine Sake.

§ 1. So mennige, vnde so vele de begrepen vnde beschlagen werden, vp Deuestall, binnen effte buten Huses, de mach men

allæ for thiuaæ hauæ. oc hauæ allæ theræ bofæ for gorth.
 æn for the kostæ i hus warthæ sunnæn ma ængi man bin-
 dæs. vtæn husbondæ enæ. for thy at han ær wæriæ at hus-
 sæt. vtæn of swa timær. at man sinnæ nokæt undær hans
 innæs mansz las æth lykki. æth innæs kynæ antigh. swa sum
 i theræ kistæ. æth theræ bothæ. (2, 100.) Hittæ
 man oc nokæt i bondæns suns kistæ thær han bær sialf
 lykæl til. æth i hans hærberikh thær han havær særlie
 lykki at. tha ær han thivf for sin gærning. oc gangær a
 hans hals. of han warthær fæld. ællær i hændæ takæn.

Thffue haffue, Oc de haffue alle deris Bofæ forgiort, Men for
 de kaaster der i Hus worde fundne, maa ingen bindis vden Hos-
 bonden allene, Fordi hand er verie for Husit, Vden saa stær, at
 mand finder nogit vnder hans indeste Mands eller indeste Konis
 Laas eller luffelse, saa som i deris Kiste eller Bo.

Cap. C. Om nogit hittis i Bonde Søns Hæffd.

Hitter Mand nogit i Bonde Søns Kiste, der hand bær
 selff Nøgle til, eller i hans Herberge, der hand haffuer særlige
 luffelse for, Da er hand Thff for hans Gierninger, oc ganger
 paa hans Hals, om hand vorder fældt, eller i Hende tagen, Da
 giøris Søns Hoffuitlod, oc gielde Bonden sin Ræt, oc Kon-
 gen sin Ræt.

Cap. CI. Huor megit Mand maa forgiøre med sthld.

Hosbonde eller Hustru, eller nogen anden der i fellig er,
 maa ey forstiale mere end sin egen Hoffuitlaad, oc sin egen Hals,
 Vden saa er, at en stæl, oc en anden fiæl vidende, eller om
 flere worde tagne ved Gierningen. Ingen Mand maa oc fors

tha gors oc suns houæth lot at gieldæ bondæn sin ræt oc
kvnung sin ræt.

CXVIII. (2, 101.)

Hvusbondæ æth husfrø ællær annæn man i sælægh ma
æi for stælæ meræ æn sin eghæn hals. oc sin eghæn hovæth
lot. vtæn of en stæl oc annen sial witænd. ællær of flere
warthæ takæn with gærning. ængi man ma for goræ meræ

alle vor Deue antasten: Vnde hebben alle ere Bosæ vorbraken.
§ 2. Vor dat gestalene Gudit öuerst, dat in dem Huse befunden
wert, mach men nemande mehr binden, alse den Hufwerdt alleine:
Darümme dat he de Here des Huses is. § 3. Izt were den,
dat vnder sines Indeste mands eller Indeste Konis, id est, Hür-
linges, edder des Hürlinges Frouwen Schlöten, vnde Bewarsame
(alse in eren Kisten, effte Kameran) gestalten Gudit befunden wurde.

Cap. C. Findet men Gestalen Gudit vnder des Fuß-
sönes Schlöten.

§ 1. Wert dar gestalten Gudit befunden, in des Fußsönes
Kiste, dar he süluen den Schlötel tho drecht, edder in siner Ka-
meren, de he sunderliç vp vnde thoschlüth, So is he ein Deeff
vor sine Dädt, vnde geit em an sinen Hals (so he darümme
geuellet wert, edder vnder sinen Henden befunden.) § 2. So
schal men deme Söne syn Hoffuitlaad maken, vnde gelden, effte
betalen, dem Bonden syn Recht, vnde deme Köninge syn Recht.

Cap. CI. Wo vele ein Man vorbreken kan mit
Deuerie.

§ 1. De Hufwerdt, effte sine Fuß frouwe, edder alle de,
de mit eme in der Gemenfchop syn, derer Remandt kan mit deuerie
mehr vorbreken, alse syn egen Hoffuitlaad, vnde sinen egen Hals.
Izt were den, dat de eine de Stele, vnde de ander de helede mi

æn sin eghæn hovæth lot. æn warthær husbondæ sot anligh til siurthivgh marc. (73. side) æth thre marc. oc ær hans houæth lot æi swa mykæt. tha gialdæ allæ the thær i sælægh æræ mæth ham. æn hwilk ællær af sælægh thær fæld warthær gialdæ sin hovæth lot. oc æi meræ.

(2, 102.) æn hwilk man thær sökær annæn til naam. oc takær et sin af ham. for then sak ma han aldrigh meræ næmmæ. tho at han havær takæt minnæ æn til hør. oc for ængi sak thær han war fyrræ fæld for forthy at thet utærst for takær allæ the thær for waræ of næmd warth.

stiale mere end sin egen Høffuitlod. End vorder Høsbonden søgt eller forvunden, enten til tre Mark eller fyrretue Mark, oc er hans Høffuitlaad eh s: a megit, Da gielde alle de der i fellig ere met hannem, Men huiltæn ellers aff fellig der vorder fældt eller forvundit, gielde sin egen Høffuitlaad, oc eh mere.

Cap. CII. Om Nam.

Sviltæn Mand der søger anden til Nam, oc tager en finde aff hannem for den Sag, da maa hand aldrig mere tage, Endog hand haffuer tagit mindre end hannem bør, De for ingen Sag der hand før vaar fældt for, Fordi at den hyerste oc sidste Ganzdel oc Contract, fortager alle de Sager tilforn haffuer verit handlit met Nam, eller i andre maade.

Cap. CIII. Om Landbo vorder Tyff.

Om Bondens Landbo vorder fældt for Tyffueri, eller i Sende tagen, Da skal Bonde der hannem gaff Sag, først haffue sin Ræt, det er Igild oc Tuigild, De Dmbohmænd alt hans Duegsæ der offuer Dørtstæl maa gange, oc Udelbonde tager Stels biijth (Det er Stelbiijth, der eh self land gange vd aff Dørren)

CXX. (2, 103.) Vm lanbo.

Of bondæns lanbo warthær fæld for thiufnæth æth i hændæ takæn. tha skal bondæn thær ham gaf sak fyrst havæ sin ræt. thet (ær) (74. side) igild oc twigild. oc vmbosz man alt hans quicfæ. thær yvær dyrt hærschild ma gangæ. oc adthelbondæ a othelbit. Thet ær othelbit thær æi ma sialf

wittschop, edder dat dar mehr tho gelike, in der dādt begrepen wurden. § 2. Doch kan Nemandt mehr mit Deeffstalle vors breken, alse syn egen Hoffsuitlaad, id est, Andeel sines Gudes. § 3. Wurde ock de Hoffsbonde vorwunnen tho dre Marken, edder tho xl. Marken, vnde were syn Hoffsuitlaad (id est, deel Gudes) nicht so vele: So leggen dartho, alle de jennen, de mit eme in der Gemenschop syn. § 4. So öuerst jemandt anders, in der Gemenschop, tho Bröke vorwunnen wurde, effte geuellet, de vorbrickt syn egen Hoffsuitlaad (Andeel Gudes) vnde mehr nicht.

Cap. CII. Van Nam.

§ 1. Welcker Man, de den anderen vorvint tho Nam, vnd nimpt Nam van em vor de Sake ein mahl, So mach he na der thdt eme nicht mehr nemen, effte he schon dat erste mahl weiniger genamen hefft, alse em wol geböret hadde. § 2. Dā mach he vor nene Sake, darümme he vörhenne geuellet was, mehr nemen. § 3. Wente de lateste Handel vnde Contract heuet alle thdt vp, alle de Saken de thoudorne vorhandelt gewesen syn, Mit Nam, so wol alse ock in anderer wyse, vnde mate.

Cap. CIII. Wert de Lanste vor Deuerie geuellet.

§ 1. Wert deß Hoffsbonden Landbo id est Lanste, vor Deuestall geuellet, edder fint men eme gestalten guds in den Henden, So schal de Bonde de en bellaget, erst hebben syn Recht,

gangæ vt at dyr. Æn ær ækki annæt til æn othelbit. tha skiftæs i tu iafot mællæ vmbusman. oc husbondæn. sithen hin thær sak gaf sæc sin ræt. æn ær nokæt quicfæ til tho at thet ær æi meræ æn et far. æth et swin. tha fær vmboszman ækki meræ for sin ræt.

(73. Side) CXIX. (2, 104.) Hwa i tak ma gangæ.

Of nokær man giuær annæn thiufs sak. thær sialf hævær iorth. tha ma han sialf gangæ i tak for sik. æn of lanbo giuæs sak. tha skal hin thær iorthæn a. gangæ i tak for ham. oc swa bondæ for sin bryti. æn giuæs leghedræng thiufæ sak. tha skal hans husbondæ gangæ i tak for ham. of

Men er eh andet til end Drelbijth, da stiftis det i to dele imels lem Dmboymand oc Adelbonde, siden den der Sag gaff, siæ Ræt. End er nogit Dnegfæ til, dog at det er eh mere end it Faar eller it Suin, da fand Dmboymand icke mere for sin Ræt fange.

Cap. CIII. Huo i Thog maa gange.

Om nogen Mand giffuer anden Thff Sag, der selff haffuer Jord, Da maa hand selff gange i Thog eller Borgen for sig. End om Landbo giffuis Thffs Sag, da skal hand gange i Thog der Jorden eher, for hannem, oc saa Bonde for sin Bryde. End giffuis Lehedræng Thffs Sag, Da skal hans Fosbonde gaa i Thog for hannem, om hand vil: End vil hand eh, Da tage sig anden Mand, huor hand maa: End lan hand ingen Mand fange, der i Thog eller i Borgen ganger for hannem, da maa Dmboymand tage hannem til stels, Den samme Ræt er om indest Mand oc indest Rone.

han wil. æn wil han æi. tha fangæ sik annæn man hwaræ
han ma. æn kan han ængi man fangæ. thær i tak gangær
for ham. tha ma vmbozman takæ ham til skialæ. Thet
samæ ær vm innæs man. æth innæs konæ.

dat is, Igeld oc Tuigild, vnde des Königes Baget schal hebben
alle syn Dueckfæ, dat auer den Dörsuell gahn kan, vnde syn Metel-
bonde (dat is des Landt he buwet) de schal hebben Metelbijth.
Dat is Metelbijth, dat suluen vth der Döre nicht gahn kan.
§ 2. Were öuerst nicht mehr vorhanden also Metelbijth, So deelen
de Könincklike Baget, vnde de Metelbonde datsulueige vnder malck-
ander. § 3. Doch schal de Kleger syn Recht vörhenne gekregen
hebben. § 4. Is dar ock nicht mehr van Dueckfæ, also ein
Schwin, effte ein Schäp: So kan de Baget nicht mehr vor syn
Recht krygen.

Cap. CIII. Wol vor sich suluen Börgen mach.

§ 1. Sprickt eine den anderen an vmme Deuestalle, de
suluen egen Landt hefft, So mach he selff gange i Togh eller
Borgen for sig, id est, suluen vor sich Borgen. § 2. Wert
ein Landbo (id est, Lanste) vmme Deuestall angespraken: So
schal de vor eme Börgen, vp des Lande he wanet: Vnde also ock
de Bonde vor sinen Bryden. § 3. Wert ein Lehe Dreng, id
est, Dienstknecht, vmme Deuerie beschuldiget: So schal syn Hoß-
bonde vor eme Börgen, wo he wil. Wil he öuerst nicht? so seh
de Knecht dat he einen anderen Man tho Börgen krige wor he
mach. § 4. Kan he Nemande krigen de vor eme Börgen wil,
So mach en de Könincklike Baget tho sich nemen, vnde bewaren
en vp ein Recht. § 5. Vnde also is jdt ock ein enen Recht,
van den Hürlingen, Man vnde Whuen.

(74. Side) CXXI. (2, 105.) Of nokær man taksættær sinæ kostæ i annæn mansz hæfth.

Of nokær man kennær sit hors ælh nœt i annæn mansz hæfth. oc kallær sit wæræ. oc sighær at thet ær hans hæmmæ fød. tha skal han wæriæ thet mæth tolf mænz eth. ællær twiggi grannæ witnæ at thet ær hans hemmæ fød. æn sighær han at han kostæ thet: tha a han at kymæ sin kœpæ with: thet ær then man thær han kostæ af. oc han ær skyldugh at hemlæ hām thet. æn hauær han ængi hemlæ til: oc wil hin sighæ thær akallær at thet ær hans hemmæ fød. tha a han at bæræ fult witnæ til. at thet ær hans

Cap. CV. Om Mand Thogsetter sine kaaster i anden Mands Gæffd.

Om Mand kiender sit Hors eller Rod i anden Mands Gæffd, oc kalder det sit vere, Oc dœl den det i Gæffd haffuer, oc kalder det sit vere, oc siger, at det er hans hiemfødde, Da skal hand verie det met tolf Mends Gœd, oc tuende Grande vidne, at det er hans hiemfødde. End siger hand at hand kiœbte det, Da bœr hand at fœre sin Kiœbmand tilstœde, oc hand er plictig at hiemle hannem det, End haffuer hand ingen Hiemmel, oc vil hin sige der paakalder, at det er hans hiemfødde, Da bœr hand at bære Fœls mercke til, at det er hans Hiemfødde. Hiemfœddis Vidne er tolf Mends Gœd, oc tuende Ræffningers vidne.

Cap. CVI. Om Thff stiæler Gœst.

Tager Thff anden Mands Gœst, enten inde ved Stolden, eller yde paa Mardœn, oc sagner Bonden sin Gœst gensten, oc følger sin Thff strax, Thwor som hand naaer hannem, maa hand tage hannem. Men vorder der nogen duelle imellem, enten to Dage eller mere, oc finder hand da sin Thff paa sin Gœst, oc .

hemmæ fœd. Hemmæ fœd witnæ thet ær tolf mænsz eth oc twiggi næfning witnæ.

CXXII. (2, 106.)

Takær thiuf annæn manz hæst antigh innæ with (73. side) stoll. æth a marc. oc saknær bondæn sit at gænstæ. hwaræ sum han naar ham tha ma han takæ ham. æn warthær thæræ nokær dwalæ i mællæ. antigh twa daghæ æth meræ.

Cap. CV. Wol syn Gudt besettet in eines anderen Mannes Gæff, id est, Gewere.

§ 1. Kennet ein Man syn Perdt, edder Beh, in eines anderen Mannes Gæff, id est, Behre, unde secht dat jdt syn sy, Unde de ander de dat in siner Behre hefft, secht Neen, jdt sy syn nicht: Sonder jdt sy syn egen vpgesödet Behe, So schal he dat bewerren mit rij. Man Gede, unde Twier Nabur witscheit: dat jdt syn vpgesödede Beh sy. § 2. Secht he oc dat he jdt gelöfft hefft, so moth he sinen Koepman thor stede bringen, de em dat Gienlet effte befeit. § 3. Hefft he solken thostrandt nicht? Unde de Kleger sede jdt were syn vpgesödede Behe. So moth he dat mit dem Ohre Marck, id est, Föls Mercke bewysen, dat jdt syn Gienfödde Behe is. § 4. Gienföddis vidne is Twölff Man Gede, effre Twier Ræffninge Getüchenisse.

Cap. CVI. Stilt de Deeff ein Perdt.

§ 1. Stilt de Deeff ein Perdt, Entweder vth dem Stalle, edder vth dem Welde, unde misset de Bonde dat Perdt, unde volget dem Deue strax vp dem Bote, Nach he den annemen wor he en auerkamen kan. § 2. Folget he eme öuerst strax nicht, vnd kumpt eines Dages edder twe, edder mehr thögeringe, dar twischen, Unde findet darna sinen Deeff, vp sinem Perde, unde böde siß de Deeff tho stiede, id est, thostrandt, entweder tho einem

oc sinnær tha hans thivf a hans hæst. oc biwthær hin skotæ antigh til en by fram æth twa æstær. tha skal bondæn ham fylghæ til then by thær han beddæs til tak. æth skotæ. Æn bristær ham tak æth skotæ. tha gomæ bondæ sialf sin thiuif.

CXXIII. (2, 107.) Hvræ mæn skvlæ sökæ for
wanæsak.

Wet man sin thiuif oc ma æi kvmæ i sivr with sin thiuifnæth. tha skal han sæthæ then man a thingi thær

biuder hin skode enten til en By frem eller to tilbage, Da skal Bonden følge hannem til den By, der hand paa stiuider til Tog eller Skode. End brøster hannem skode eller hieme, Da giemme Bonden sin Thyff.

Cap. CVII. Huorledis Mand skal søge for Vaande Sag.

Vaande Sag er, em nogen haffuer nyht sit Gods, oc veed huor det er henkommit, oc vaandis, oc tuiler dog, huor hand kommer til sine Kaaste.

Veed mand sin Thyff, oc kand dog ey komme i siune met sine Kaaster, Da skal hand siete den Mand paa Tinge, som hand æter at giffue Sag, oc lade hannem steffne til Tinge, som før er målt om Manddele, Oc paa det andit Ting suere hannem paa Gaand til, saa megit som hand tør fordriste sig at hette hans Ged ved. Oc paa det tredie Ting skulle Ræffninge til, oc suere hannem enten aarsage for de Kaaste, eller til Thyff.

Cap. CVIII. Om Mand vorder soren til Thyff.

End vorder Mand soren til Thyff, da legge vd, Først saa meget som hans Genpart sælde hannem til, oc der til Tuigild, oc Kongen tre Mark, vden om hand ganger ved Thyffnet paa

han wæntær the sak a hand. oc latae ham stæfnæ til things swa sum fyr ær mælt um ransdælæ. oc a thet ant thing swæræ ham a hand til swa mykæt sum han thor sin eth with hætæ. a thet thrithi thing tha skvlæ næfning til oc swæræ ham antigh orsak for the kostæ. æth thiuf.

(2, 108.) Æn warthær han sworæn til thiuf: tha latae ut fyrst swa mykæt sum han sældæ ham til. oc thæræ a

Dörpe vörwärts, edder twen Dörpen, tho rügge, Dar schal em de Bonde henne folgen tho dem Dörpe, darhen he sich, vp stiede, edder vp Toch (id est, vp thostant, effte vp Börgen) beropen deit. § 3. Entbricht eme öuerst Eliode eller Gienle, dat is, Thostant edder syn Affnemer: So beware de Bonde sinen Dreeff.

Cap. CVII. Wo men na vorlarnem Gude vnde in vors dechtigen Saken, tho Rechte Klagen vnde vorts faren schal.

§ 1. Waande sag is also: Wen jemandt Guds vorlaren hefft, vnde weth wor datsüluige is hen gekamen, Weth öuerst nicht, vnde twyuelte, wo he wedder tho sinem gude kamen möge. § 2. Weth ein Man sinen Dreeff, vnde kan doch syn gestalen Guds nicht wedder tho sichte krygen, So schal he den Man, den he darmede betiet, tho Dinge steuenen laten, vnde Anklagen vnde vorfolgen, alse van Ransdeele hvrbenörne gesecht is. § 3. Vp dem anderen Dinge, schal he eme de Sake so hoch in de Handt schweren, alse he mit sinem Ede erhalten wil. § 4. Vp dem drüdden Dingedage, schölen en de Ræffninge, vor de Sake frien, edder oß tho Deue schweren.

Cap. CVIII. Wert ein Man tho Deue geschwaren.

§ 1. Wert ein Man tho Deue geschwaren, de lecht erst vth, so vele dat Guds werdt was, darümme syn Zegendeel en

twigild. oc kǫnung thre marc. vtæn han gangær with thiufnæth a thingi. æth hittæs i hans hæfth. tha faræ han sum andræ thiufæ. oc kǫnung takæ hans hovæthlot. Æn hærtæs han with æftær at ſworæt ær. oc wil æi vt latae (76. side) tha skal hin thær a kærthæ mæth witnæ af hans hæræthz thing far til lanz thing. oc witnæ thæræ at then man ær swa laght-sot. oc wil æi standæ til rætæ. tho swa at gemd war i hans garth allæ thrinnæ laghdagh. tha skal næfnæs for ham landsz thing. oc kǫmæ han æi til genmæl. oc stær æi hin til rætæ. tha for mælæs hans hals. swa sum han war takæn mæth thiufnæth. (2, 109.) Æn kallær man

Tinge, eller at det hittis i hans Gæffd, da fare hand som andre Thffue, oc Kongen tager hans Goffuitlaad. End hærdis hand effter at sorit er, oc vil ey vdlegge, Da skal den der paaklærer, tage Bidne paa det Herrigting, oc føre det til Landsting, saa der met samme Bidne land beuifis, at den Mand er saa Lowset, oc vil ey stande til rette, Dog saa at tilforn gangit oc giømt vaare i hans Gaard, Alle trende Lagdage, Da næffnis for hans nem Landsting, Kommer hand ey til Genmaal eller gensuar, oc staar ey hans Genpart til rætte, da formælis hans Hals, som hand vaare tagen ved Thffnit.

Cap. CIX. Om Mand kalder anden Thff offuer Tuerting.

Kalder Mand anden Thff offuer Tuerling, oc følger hans nem ey siden det paa Gaard met Lowen, Bøde mod hannem som hand kaldede en Thff, tre Mark, oc tre Mark Kongen.

Cap. CX. Om Thff ligger siug, eller er ey Siemme.
Om den der sictis for Thffueri, ligger siug, at hand maa ey

oc annæn thiuf yvær thwært thing. oc fylghær thet æi si-
thæn ham a hand mæth loghum. bætæ bin thær han kal-
læth thivf thre marc. oc thre marc kvnung.

CXXIII. (2, 110.) Of thiuf liggær sivk.

Of bin thær sæcthæs for thivfnæth. ær sivk swa at

vellen leth: Vnde dar na Twigild, id est, twe māl so vele, vnde dem Kōninge Dre Marc. § 2. Wurde he öuerst den Deues stall binnen Dinges bekennen, edder wurde eme vnder sinen Genz den beschlagen: So fare he alse andere Deue, vnde de Kōninc nimpt syn Hoffuitlaad. § 3. Wen he ock, de also tho Deue geschwazren is, wolde auerhörich vorharren, vnde alse gesecht is, nicht vths leggen: So schal de Kleger de en vorfolget hefft, ein Dingefwinde nemen, vp dem Gardesdinge, vnde bringen dat tho Landesdinge, vnde bewysen darmede, dat he den Man also mit dren vorganden Lagedagen Recht vnde Redeliken mit Rechte Lowsset, id est, vorfolget vnde vördelet hefft, vnde wil gelykewol dem Rechte nene folge dohn: So wert em angekündiget, dat he tho Landesdinge kame. Kümpt he dar nicht, vnde steit sinem Wedderparte nicht tho antworde, vnd tho Rede vnde Rechte? So wert he van sinem Galse gedecelet (gelick alse wen he vp einem Deuestalle in der dādt begrepen were.)

Cap. CIX. Wol den andern Deeff heth vor deme offuer Tuertinge.

§ 1. Seth ein Man den anderen Deeff, vor gehegedem Rechte, Offuer Tuerting, vnde auerwysset eme dar na dat nicht mit Rechte: So bricht he an den, den he Deeff geheten hefft dre Marc, vnde dre Marc an den Kōninc.

Cap. CX. Licht de Deeff Kranck, edder is nicht tho Fuß.

§ 1. So de jenne, de vmmē Deuestall bellaget is, Kranck

han ma æi kvmæ til things. tha skylæ mæn bithæ til han warthær for. æn ær han faræn pilgrims færth. tha skal oc bithæ til han hem kvmær. æn ær han innæn rikis. oc tho vtæn landz tha læggæs ham æn manæth for. allæ the forfal thær fyrræ ær saght. mughæ oc hæræ wæræ. of han war æi hemmæ thæn timæ han warth sæcthæth. æn hørthæ han sin sak. oc flyr sithæn. tha hialpær ham æi forfal. vtæn of kvnung læt ham kallæ.

CLIV. (2, 111.) Of ransakæs oc bondæ ær æi hemmæ.

Of man ransakæ i bondæns hus. oc ær han æi innæ. æth sialf hemmæ. oc hittæs thæræ stolnæ kostæ (77. side)

komme til Tinge, Da skal mand bise til hand vorder for. End er hand faren i Pilgrims Færd, Da skal Mand bise til hand Siem kommer. End er han inden Rigit, oc dog vden Lands, Da skal hannem leggis Maanits Dag for. Alle de fors fald der for ere sagde, de mue oc her gielde, om hand vaar ey Siemme, den tid hand vaar sictet. End herde hand sin Sag, oc flyde hand siden, Da hielper hannem ingen forfald, vden at Kongen lod hannem kalde.

Cap. CXI. Om Mand randsager Bondens Hus.

Om Mand randsager i Bondens Hus, oc Bonden er ey selff hiemme, De hittis der staalne Kaaste inde, da maa mand ey Husfruen blinde eller bunden bortføre, Men Grande skulle i Thog oc Borgen gange for de Kaaste, til Bonden kommer hjem, at de ey bortførís oc ey sellies, Men naar Bonden kommer hjem, da dele hin der de Kaaste thogsette eller paaklagede, saa som for er sagt. Det staar alt paa Bondens suar huorledis Mand maa effterdele.

innæ. tho mughæ men æi husfrø bindæ. ællær hvrt foræ
vbundæn. num skulæ grannæ i tak gangæ forth the kostæ.
oc i warthnæth til bondæn kvmær hem. at the foræs æi
hvrt. oc æi sialæs. æn thar bondæn kvmær hem. tha delæ
hin thær kostæn taksallæ swa sum fyrræ ær saght. thet
stær alt a bondæns swar hwræ han ma æstær delæ.

lege, dat he tho Dinge nicht kamen konde: So schal men töuen,
beth dat he tho passe wert. § 2. Is he in Pelegrimes Fart,
so schal men beiden, beth dat he tho Fuß kumpt. § 3. Is
he binnen Rykes, doch buten Landes, so schal men eme Monats
dach thdt vorleggen. § 4. Alle de vörfalle, dar bauen van
gesecht is, de mögen ock hhr gelden: So ferne he nicht tho Fuß
gewesen is, alse he bespraken wert. § 5. Men hefft he de
Klage angehört, vnde darna siß vth dem Wege gemaket, So
helfen eme nene vörfelle. Idt were den, dat en de Köninck hedde
tho siß förderen laten.

Cap. CXI. Wert eines Bonden Fuß besocht, in sinem
affwesende.

§ 1. Geschüt dar Fußfölinge in eines Mannes Fufe, vnde
de Fußwerdt süluen nicht tho Fuß were? Vnde wurde gestalen
Gudt in dem Fufe gefunden: Dar mach men de Fußfrouwe nicht
vmme binden, edder gebunden wechfören: Conder de Naber de
schölen i Thog oc Borgen gange for de Raaste (id est, vor solck
Gudt börgen werden, vnde lauen) dat jdt nicht vorkamen edder
vorköfft werden schal, beth dat de Bonde tho Fuß kumpt. § 2.
Men wen de Bonde tho Fuß gekamen is, So spreke de, de solck
Gudt beschlagen, vnde bellaget hefft, darümme alse vorgesecht is.
§ 3. Doch steit jdt an des Bonden antwort, wo de Sale vor-
folget werden möge.

CXXVI. (2, 112.) Vm fynd.

Of nokær man hittær nokær kostæ. oc sikhær æi til; oc lius æi i kirki. oc æi a thingi at han havær swa wrthen kostæ hit. tha ma han thær for warthæ thivf. swa sum han hafthæ thet stolæt. Then thær hittær han skal sikhæ hwat han hittæ. æn thæn thær tapæth oc at livs han skal sikhæ lytkynnæ. oc iartægn. oc mærki.

CXXVII. (2, 113.)

Hittær nokær man silf æth gull antigh i hoghæ æth æstær hans plogh æth nokær andærlund. tha skal kvnung

Cap. CXII. Om Mand finder noget.

Om mand hither nogen Raaste, oc siger eh til, oc oplius det eh til Kirke, oc eh paa Tinge, at hand hassuer hitt eller fundit saadanne Raaste, Da maa hand der for vorde Dyff, saa soum hand hassde det staalit. Den der hither, hand skal sige huad hand hitte, oc den der tabte oc efterliuser, hand skal sige Ters tegan oc Mercke.

Cap. CXIII. Om Mand hither Sølf eller Guld.

Hither nogen Mand Sølf eller Guld, enten i Høye eller efter Plow, eller nogen andenlunde, Da skal Kongen det hassue. End døl hand at hand hitte icke, da verie sig met Frender Ged.

Cap. CXIII. Om Mand faar anden noget at giemme.

Faar Mand anden noget at giemme, eller oc setter til Pant, eller Foruæd, oc kommer Id vdi det Hus, oc brender det op met andre Bondens Raaste, oc Bidne ere til, at Bonden tabte sine Raaste met hans, Da er hand skyldig at være angerløs. End vil hand eh lade sig nøye eller orffuis met Bidne, da verie hans

thet havæ. æn dyl han at han hittæ ækki: wæriæ sik
mæth frændæ eth.

CXXVIII. (2, 114.) Of man sæl annæn oc nokæt at
gomæ.

Sæl man annæn nokæt at gomæ æth sættær at wæth.
oc kwmær eld i hus. oc brennær thet mæth andræ bon-
dæns kostæ. of witnæ ær til at bondæn tapæth sinæ kostæ

Cap. CXII. Van gefundenem Gude.

§ 1. Findet dar wol (nogen Kaaste) id est, enig Gudt,
apenbaret dat nicht, unde leth jdt nicht vor kündigen thor Kercken,
od nicht tho Dinge, dat he solch Gudt gefunden hebbe: So kan
he dar vör ein Dreeff werden, euen also wen he dat gestalen hedde.

§ 2. Wente de wat findt, de schal seggen, unde, apenbaren, wat
he gefunden hefft, Unde de dar vorlaren hefft, unde darna fraget
de schal seggen, Merck, unde Wartelen.

Cap. CXIII. Effte ein Man Goldt, edder Süluer
fünde.

§ 1. Findet jemandt Goldt, edder Süluer vp dem velde,
edder in Bergen, edder achter dem Ploge, edder in anderer mate.
Dat schal de Köninck hebben.

§ 2. Vorsaket he jdt, unde
secht, dat he nictes gefunden hefft. So wehre he sich, mit sinem
Frender Gele.

Cap. CXIII. Deit de eine dem anderen wat thours
warende.

§ 1. Deit einer dem andern etwas thourwarende, edder
fettet jdt eme tho Pande, edder vor Bed, Unde entsteht ein Brandt
vp, dat em Fuß vnd Goff vpbrende, mit des andern Bondens
Kaaste, id est, mit sinem egen Gude, Und is bewißlich dat des

mæth hans. tha ær han skyldvgh at wære angærlos. Æn wil han æi at orvæs æfter witne. (78. side) tha warther hin with næfnd i kyn. at han galt ham æi alt. æn ær han keþings man. wære with næfnd af hans hegæst lagh. bristær ham logh lafæ vt kostæn oc betæ a thre marc bondæn. oc thre marc kvnung. æn waræ æi hans egnæ kostæ byrt takæn mæth. tha gieldæ han aftær thet ham war i han sald. oc wæriæ sik mæth ængi logh. æn lan oc wirdæ pænning mvghæ æi for tapæs.

CXXIX. (2, 115.)

Warther man sæthæth for tivfnæth. i lething af styræs man. ællær andær nokær skipær. oc takæs ham ækki i hændæ. tha skal han wæriæ sik mæth the twa mæn thær

Genpart ved næffir i Rion, at hand gielde hannem eh at, eller det bleff eh borte for hans sthld. End er hand Riobingsmand, være ved næffir aff hans høheste Low. End brøster hannem Low, legge vd Kaastene, oc bøde tre Marc Bonden, oc tre Marc Konngen. End worde hans egne Kaaste eh bort tagne, Da gielde hand igien, det hannem vaar i Gaand saait, oc verie sig met ingen Low. End laan oc worde Penninge mue eh fortabis.

Cap. CXV. Om Mand stiel i Lething.

Om Mand vorder sictet i Lething for Thffueri, aff Ethres mand, eller aff nogen Skipper, oc tages hannem icke nogit i Hende, Da skal hand verie sig met de to Mend der hannem ere næst om Toffte, paa den Bord som hand er paa, oc sex andre Skibmend, huilke hand kand fange der til, oc ere paa Skib met hannem. End ere eh saa mange til, da verie sig met de der tilstæde ere, vndtagit de som hannem sictet: Felde de hannem til halff Marcs

ham ær næst vm thoſtæ. a thæt borth thær han ær a. oc sæx andræ skipær hwilk han ma til fa. æn ær æi swa manghæ mæn til. tha wæriæ sik mæth the thær til æræ. vtæn the mæn ham sæctæ. fællæ the ham til half marcs koſtæ. æth meræ. tha faræ mæth ham sum mæth andræ

Bonden Gudt, so wol alſe dat gudt dat eme vortrûwet, unde geſettet was, vmmegekamen iſ: So iſ he darmede Klagełoſ. § 2. Wil öuerſt he (de Kleger) ſiċ an ſoldem Getücheniſ nicht genögen laten? So wehre ſiċ ſyn Zegenpart mit Kiensnäſſin, dat ſold Gudt dorch ſine Wortwarloſinge nicht vmmegekamen iſ, unde betalet niċhtes daruan. § 3. Iſ nu Beklageder ein Roepman: So wehre he ſiċ mit ſinem högeſten Lage. § 4. Entbricht jdt em öuerſt an dem Rechte, So leċht he vth de Kaafte (id eſt, he betalet dat Gudt) unde geldet Dre Marċ dem Bonden, unde dem Könige oċ Dre Marċ. § 5. Hedde he oċ van ſinem egen Gude niċhtes verlarren, mit des anderen Gude, So betalet he dem anderen ſyn Gudt, dat he eme vnder Handen gedän hedde, unde darff nicht ſchweren. § 6. Gelenet unde gewarderet Geldt unde Gudt öuerſt, Kan nicht vorlarren werden.

Cap. CXV. Stiċt dar wol in der Herrefart.

§ 1. Wert ein Man, in dem Bthbade, betichtiget unde beklaget, vmme Denerie, van dem Eſtrefman, edder van Jemande im Schepe, unde finden em doch neen geſtalen gudt, in den Hens den: So ſchal he ſiċ wehren, mit den negeſten tioen Mennern, de eme in dem deele des Schepes, dar he inne iſ, an der Bort, dar he ſteit, de Negeſten ſint: Unde Söſ anderen Schipmennes ren, de he vth den, de mit eme in dem Schepe ſyn, krigen kan. § 2. Weren oċ derſülven nicht ſo vele: So wehre he ſiċ mit den, de thor Eſtede ſyn (vthgenamen de en beklagen.) § 3.

thiufnæ. oc havæ bathæ forgerth the kostæ thær thæræ ærræ. oc siþæn hovæthlot hemmæ. æn kymær han vsækthæth hem. ællær sæstær logh i lething. oc gaf han æi fyrræ æn han kom hem. tha skal han wæriæ sik meth tolf mænþ eth.

CXXX. (3, 1.) Vm lething.

Thar lething biuthæs. e swa manghæ sum i en hafnæ æræ. tha faræ hwær theræ sit ar. vtæn (79. side) næfnd. utæn of man ær swa gamæl æth swa ung. at the æræ æi foræ at faræ. æth quinnæ æth lærthæ mæn. allæ thessæ skvlæ fa mæn for them. tho the thær foræ æræ.

laaste eller mere, Da fare met hannem som met andre Thffue, oc hand haffuer baade forgiort de laaste hand haffuer der, oc sin Goffuitlaad hiemme. End kommer hand wsfictet hiem, eller fester Low i Lething, oc gaff hende ey, for end hand hiemkom, Da skal hand verie sig met Tolff Mends Ged.

Tredie Bog.

Cap. 1. Om Lething.

Maar Lething biudis vd, Saa mange som i en Gaffn ere, Da fare huer sit Nar vden Næffn, Endog de bliffue icke næffnde der til: Wden om Mand er saa gammel, eller saa yng, at de ere ey føre at fare, eller Quinder eller Lærde Mend, Disse alle skulle fange Mend for dem, Dog de der føre ere. Ethrismand maa ingen nøde til at fare i Lething, imen andre Mend ere til i Gaffnelag met hannem, der ey haffuer farit siden hand foer. End vil nogen foer Mand fare for anden, der Gaffnebroder er, Da maa Ethrismand ey formene det.

Styræs man ma ængi man nothæ til at faræ i lething. e methæn annen man ær i hafnæ lagh mæth ham thær æi havær faræt sithen hin for. æn wil nokær for man faræ for annæn thær hans hafnæ brothær ær. thet ma styræ man æi for menæ. (3, 2.) Æn bondæ ma æi sin leghæ-

Wollen de en, tho einer haluen Mark Kaaste, edder mehr, So Nichte men en, gelick als andere Deue: Vnde hefft dartho vorbraken, allent wat he dar hefft, vnde syn Hoffuitlaad, id est, syn deel Gudes, dath he tho Fuß hefft. § 4. Kumpt he ock vnbellaget tho Fuß, edder hefft sinen Eedt dariuor, in der Herrefart, genestet (doch nicht gegeben, eer he tho Fuß quam) So schal he sich wehren mit Zwölff Man Eede.

Dat drüdde Boek.

Cap. I. Van des Königes Bthbade, Lething.

§ 1. **W**en de Köninc leth ein Bthboth gān, in de Herrefart tho tehende: So vele den in einer Gaffne syn, schal ein jeder van en, ock vnuthgenömet, syn Jahr, vth thotehnde, bereit syn, Effte he schon nicht vthgenömet wurde? § 2. Idt were den, dat de jenne (deme dat Jahr vth thotehnde thouelt) tho Oldt, edder tho Junck, vnde nicht Mans genoech dartho weren, edder dat jdt Frouwen, effte Gelerde Menne weren. Disse alle mögen andere Menne, de tho der Herrefart düchtich syn, in ere stede meeden. § 3. De Ethresman mach Nemande nödigen in de Herrefart tho tehnde (de dar vör in gewesen is) so lange dat dar noch Jemandt in deme Gaffne Lage vorhanden is, de vörhenne nicht vth gewesen were, sodder he vth was. § 4. Wil ock ein ander Starck, Wehrhaffrich Man, vor einen anderen, van sinen Gaffnebröderen, in de Herrefart tehen, dat kan de Ethresman ene nicht wehren.

dreng sændæ i lething for sik. vten of styres man wil. for thy at kvmær leghedræng i lething a hafnæ for bondæ tha skal han mistæ sin hvth. æn kvmær thræl i lething a hans hvsbondæ hafnæ. tha ma kvnung takæ ham til sik of han wil. æth mælæ ham frels for hwær man.

CXXXI. (3, 3.) Vm hæstæ leghæ oc bryni.

Styræ man skal sialf fangæ hæstæ oc bryni. oc takæ af hwær hafnæ ni skippæ rvgh for bathæ at sancte mikial missæ. oc tho æi andre ar. æn thær lething gær vt. hwilk styræs man thær æi (ær) vmboz man oc takær meræ meth

Cap. II. Om Træl oc Lehedreng.

Bonde maa ey sende sin Lehedreng for sig i Lething, vden om Ethrismand vil: Fordi at kommer Lehedreng aff Haffnen for Bonden, Da skal hand myste sin Gud. End kommer Træl i Lething paa hans Gosbondis vegne, Da maa Kongen tage hannem til sig om hand vil, eller mæle hannem frels for huer Mand.

Cap. III. Om Ethremand.

Ethremand skal selff fange sig Gest oc Brynie, oc tage aff huer Haffne ni Skepper Nw for baade om Middelmyste, oc dog ey andre Nar, end der Lething ganger vd. Huilken Ethrismand der ey er Omboymand, oc tager mere, met nogen tuang, holde Kongen op tre Mark: End er hand Omboymand, myste sit Løn.

Cap. IIII. Om Baaben.

Hver Ethremand skal haffue fuld Mands Baaben, oc der til it Armbørst, oc tre thylter Pile, oc en Mand der stude land der met, om hand ey selff land stude, oc huer Haffnebonde der

nokær thwang. haldæ vp kvnung thre marc. æn ær han vmb-
bozmañ mistæ sit læn.

CXXXII. (3, 4.) Vm wapæn.

Hwær styræ man skal havæ full manz wapn (so. side) oc
thæræ til et arnbyrst. oc thry tylst pilæ. oc en man thær
skiutæ kan thær mæth. of han kan æi sialf skivtæ. oc hwær

Cap. II. Van Træl vnde Lhyffegen Knechten.

§ 1. **D**e Hufwerdt mach sinen Lhedreng (id est, Denst-
knecht) vor sið i Lething (dat is Herrefart) nicht senden: Idt
were denn, dat de Ethrefman, dar mede tho freden syn wolde:
§ 2. Denne so de Denstknecht vor sinen Hufheren aff Haffne,
id est, tho Schepe kumpt: Schal men eme mit Roden de Huth
afftehn. § 3. Kumpt ock de Træl, wegen sinen Hufheren, in
dat Wthboth: So mach en de Köninck tho sið nehmen, so he wil,
edder geuen en frie, vor Idermanne.

Cap. III. Van deme Ethrefman.

§ 1. **D**e Ethrefman schal sið suluen beschaffen Gest oc
Brynie (id est, Perdt vnde Platen) vnde nemen vor behderley,
van einer jder Haffne, negen Schip Roggen, vmme Sanct Mi-
chaelis Wisse, Doch nicht sonder in den Jaren, wen dar Wthboth
is. § 2. Welcker Ethrefman, de nicht Hardeßvaget is, vnde
mehr van den Lüden bringet, alse vör gesecht is, de brickt an dem
Köninge Dre Marck. § 3. Vnde is he Hardeßvaget, vorbrickt
he syn Lehn.

Cap. IIII. Van den Wapen.

§ 1. **E**in jeder Ethrefman schal hebben vulle Mannes
Wapen, vnde dar tho ein Armborst, vnde Dre Zwölffte Pile:
dar tho einen Man, de wol Scheten kan (so ferne he sul-

hafnæ bondæ thær a skip ær. skal skiold havæ oc thry folk wapæn. swærth oc ketelhod. oc spiut.

CXXXIII. (3, 5.) Hwa skip skal til ræthæ.

Skip oc skips rethæ. oc skioldæ. skvlæ allæ men thær i skipæn æræ cōpæ. æn styræs mæn æræ skyldugh skip at geræ. for swa manghæ pænning sum skipær warthæ vm sataæ. æn wil han æi orvæs at thet thær the havæ ham bothæt. tha mughæ skipær sialf geræ them skip. tho mughæ the ham æi forkōp geræ mæth en marc æth twa. Thar skip ær gerth tha skvlæ allæ skipær a then dagh thær them

paa Skibet er, skal haffue skiold, oc tre Følge Vaaben, Suerd, Jernhat oc Spiud.

Cap. V. Huo Skib skal til rede.

Skib oc Skibs Redskab, oc Skiolde, skulle alle de Mend paa Skibet ere, kiobe: Men Ethrismand er skyldig Skib at bygge, for saa mange Penninge, som de paa Skibet ere, bliffue met hannem foreente. End vil hand eh orffuis eller nøyes met hues de haffue hannem bōdit, Da mue de Skippere giøre dem selff Skib, Dog mue de hannem eh forkiøb giøre, met en Marc eller to. Naar Skibet er giort, da skulle alle Skippere paa den Dag dennem vorder forlagt, Skib vddrage, De opdrage naar det hjemkommer. End huo som eh tilkommer, gielde saa vide, som ved vorder lagt, oc alle Skippere giffue Ja til. End saa lenge maa hand de vide holde, at Ethrismand maa dennem dele vd met tre Marc. Det skulle vide Ethremend oc Skibs Ræffninge, der somme kalde foruide Ræffninge, De vide skulle Ethrismend eh ene haffue, men de skulle leggis til alle Skippers Tarff. End

warther for lagh. skip vt at draghæ. oc vp at draghæ. thær hem kvmær. æn hwa sum æi kvmær til gialdæ swa witæ sum withær ær lagh. oc skipær gauæ ia til. æn swa længi ma han wit ær haldæ the witæ at styræs mæn ma delæ them ut mæth thre marc. thæt skvlæ witæ skvrthes mæn. æth skips næfning. thær summæ kallæ far wit næfning. Thet

uen neen Schütte is.) § 2. Vnde ein jeder Haffnebonde, de in deme Schepe is, schal hebben sinen Schilt vnde drierley Wapen, ein Schwert: ein Iseren Godt: vnde ein Spet.

Cap. V. Wo men dat Schip bereden schal.

§ 1. Dat Schip vnde alle sine Retschop, ock de Schilde: schölen alle Menne de vp deme Schepe syn, löpen: Doch schal de Eshreman dat Schip buwen, vor so vele Geldes, alse de im Schepe syn, mit eme eins werden. § 2. Wolde he sich öuerst an deme, dat se em beden, nicht genögen laten, So mögen de Schippere sich suluest ein Schip buwen: Doch mögen se mit einer Marck effte twe, eme nicht tho kort dohn. § 3. Wen nu dat Schip ferdich is, so schölen alle de tho dem Schepe gehören, vp einen Dach, de en angekündiget wert, thosamende kamen, vnde dat Schip tho Water bringen, vnde gelikertwys (wen jdt wedder tho Fuß gekamen) vp dat Landt tehn. § 4. Vnde wol dar van en nicht thor stede kümpt, de betere den Bröke, den se alle sampt: liß darup gesettet, vnde bewilliget hebben: Doch mach he den Bröke so lange an sich holden, dat de Eshreman densuluen vthdeelet van em, mit Dren Marken. § 5. Dith schölen de Eshreman vnde Schipsnäffninge (de men nömet Föruide Näffninge) weten: Dat de Eshreman dissen Bröke nicht alleine hebben schal, sonder schal gelecht werden allen Schippem tho dem besten. § 6. Wen öuerst de Eshreman den Bröke vthdeelet mit Dren Marken, So

witæ a styræs man æi. num skvlæ læggæs til allæ skipær tharf. æn del han thet vt mæth thre (81. side) marc. tha aughæ skipær witæ. oc styræs mæn thre marc.

CXXXIV. (3, 6.) Of ennæn man fællær vt gærth.

Hæstær nokær man skips wærth. æth skips rethæ. æth skioldæ kop. æth wil æi sin wist foræ ut til skips a rætæ laghdagh. oc andræ far costæ thær han ær skyldugh vt at foræ. antigh sialf mæth at faræ i lething. ællær sin hafnæ brothær i hand at sælæ. oc witnæ thet skipær. tha ma styræ man takæ hans sæ til stafns. tho ma han æi takæ ænnæn mansz sæ til stafns fyrræ æn skip ær vt skot. oc kostæ aserth. oc then laghdagh gangæn thær skipær war forlagh.

delet hand dennem vd met tre Mark, Da bør Skipperne vide, oc Ethrismand tre Mark.

Cap. VI. Om Mand forholder vdgierd.

Haffuer nogen Mand Ekibs værd, eller Ekibs ræt, eller Ekioldeliob, eller vil ey sin visse kaast vdføre til Ekibet, paa rette Lagdag, oc andre fare Kaaste, der hand er skyldig at føre vd, oc enten selff met at fare i Lething, eller sin Haffne Broder i sin sted at sende, oc vidne det Skippere, Da maa Ethrismand tage hans Fæ til staffns, Dog ey før end Ekib er vdfut, oc Kaaste paafoerd, oc den Lagdag er gangen der Skipper vaar forlagd. End tager Ethrismand ey Fæ til staffn, før end hand far aff Haffne, Da maa hans vndersegere ey siden tage der effter men hand er borte, oc ey hand selff siden hand hjemkommer, før end hand søger det vd met Lowen: Men der som Bondens Fæ vorder tagit til staffns, oc vil hand ey løse det før end Ekib bort far, Da løse hand det met halffue mere end hand skulde før.

æn takær styræ man æi til stafns fyrræ æn han far af hafnæ. tha ma hans warthnæth æi takæ sithæn thær æstær mæthæn han ær byrtæ. oc æi han sialf sithen han hem kymær. fyrræ æn han sökær thet vt mæth loghum. en thar bondens sæ warthær takæt til stafns. oc wil han (æi) løsæ fyrræ æn skip fær byrt. tha løsæ mæth halvæ meræ. æn han skvldæ fyrræ rethæ.

geböret den Schipperen Wide (id est, de Bröke) vnde deme Etyresmanne de Dre Mark.

Cap. VI. Effte jemandt sine geböre vnde Tholage vorheelde.

§ 1. De an sich holt Schips Tholage, Schipgeldt, Netschop, edder Schiltgeldt, edder wol sine Vitallie edder andere Tholage (de he mit Rechte tho Schepe bringen schal) vp den Dach alse eme angesettet is, nicht vthbringen: Vnde ock suluen effte einen andern van sinen Haffnebröderen, in sine stede nicht vthsenden, vnde de Schippere betügen dat: So mach de Etyresmann syn Behe nemen, vnde tho Staffns, id est, Schepe driuen laten (doch nicht eer, he dat Schip tho Water gebracht, vnde de Prouiand darin geföret, vnde de Dach vorby, de den Schipperen angekündiget was.) § 2. Leth öuerst de Etyresman dat Behe, eer he vth der Haffne affaret, nicht tho Staffn, (tho Schepe) jagen, so mögen sine (Vndersögere) id est, Beueelhebbere darna, dewyle he wege is, edder he ock suluen, wen he wedder tho Fuß gekamen is, eme datsuluige nicht nemen, he deele jdt eme den aff mit Rechte. § 3. Wurde ock des Bonden Beh tho Schepe gedreuen (til Staffns) vnde wolde jdt nicht lösen, eer dat Schip affaret: So löse he dat darna, mit halff so vele Geldes mehr, alse he vörhenne scholde vthgegeuen hebben.

CXXXV. (3, 7.) Vm kvnungs mæn oc biskops.

Hwær thær kvnungs man ær æth biskops hwat hæl-dær the havæ et bo æth flæræ. tha ær thæ skyldugh at havæ ful wapn oc faræ i (82. Side) lething a theræ eghæn kost. oc takæ theræ malæ. æn sitær han hemmæ utæn laghæ forfal oc orlof. gieldæ kvnung af hwær garth han hauær thrithings hafnæ. æth wæræ innæbondæ. of han (wil) æi swa gieldæ sum saght ær.

CXXXVI. (3, 8.) Hwa mæn mughæ takæ.

Kvnung ma sik mæn takæ yvær alt hans rikie. i hwilt skipæn sum han wil. oc hærtogh i sit hærtogh dom.

Cap. VII. Om Kongens Mend oc Biscops.

Svor Kongens Mend ere, eller Biscops, Guad heller de haffue it bo eller flere, Da ere de skyldige at haffue fulde Baaben, oc fare i lething paa deris egen bekaastning, oc tage deris maale. End sidder hand hiemme vden lowligt forfald eller orloff, gielde Kongen aff huer Gaard hand haffuer, en tredings Gaffne, eller være indebonde om hand vil eh gielde som sagt er.

Cap. VIII. Huo Mand maa tage.

Kongen maa sig Mand tage offuer alt sit Rige, i huilke Ekib hand vil, De Hertug i hans Hertugdom, De andre Kongens Born eller Frender, eller Greffuer, tage eh Mand vden deris egit Læn, De Biscoper stulle eh Mand tage vden deris Biscopsdom.

Cap. IX. At Mand maa eh Ekiben mindste.

Clostermend mue eh Jord tiebe, der Landeuern gid aff, Siden det general Concilium vaar, der Innocentius Parve haffde

oc andræ kunungs børn. æth frændær æth greuær takæ æi mer vten theræ eghæn ræt. oc theræ læn. æn biskop skal æi mer takæ vtæn hans biskops dom.

CXXXVII. (3, 9.) At mæn mvghæ skipæn æi
minskæ.

Clostær mæn mata æi iorth copæ thær land wæren gek af. sithen thet general consili war thær innocencius

Cap. VII. Van des Königes vnde des Bischops Lüden.

§ 1. Wer des Königes Menne, edder des Bischops syn, de dar hebben einen Eitt, edder mehr, So sint se schuldich, dat se hebben vulle Wapen, vnde tehen mit in de Herrefart, vp ere egen Kost, vnde Teringe, vnde waren ere Tydt, de en vth tho tehnde thokümpf.

§ 2. Blifft he ouerst tho Fuß, ane genochsamen vörfall, effte ane vorlöff, So gelde he dem Könige van jederem sinem Garden, id est, Eitte, so vele he hefft) dat drüdde Deel einer Haffne.

§ 3. Wolde he nicht betalen also gesecht is? Wert he Indebonde.

Cap. VIII. Wol Manne nemen mach.

§ 1. De Köninck mach sich auer syn ganze Ryke vthnömen Manne, vnde nemen se tho Schepe in welder he wil.

§ 2. De Hertoch ouerst in sinem Hertochdome, vnde andere des Königes Kinder, edder Fründe, edder Grauen, de mögen gne vth erem egen Lehne, effte Herrschop, nene Manne nemen: Desgeliken schal ock nicht ein Bischof Menne nemen, sonder vth sinem Bischofdohm allene.

Cap. IX. Schiplandt moth nicht vorringert werden.

§ 1. De Kloster Tyde mögen neen Landt köpen, dar vulle Landtwere van ginc, sodder der tydt dat Pawest Innocentius,

pauæ hafthæ. hwat sum the havæ sithen kœpst. thær skvlæ af antigh lething vt goræ. æth fangæ af kvnung swa sum hans wili ær. thet haldær bathæ gramunk. oc allæ munkæ.

CXXXVIII. (3, 10.) Vm lærthæ mæn iorth.

Præstæ thær renlik wilæ liuæ. skvlæ hauæ æ et bo frælst. vten allæ land reszlæ. hwat the bo hældær a kirki iorth. æth a theræ eghæt iorth of the hauæ.

CXXXIX. (3, 11.) Vm lanbo vtgærth.

Lanbo e hwæs sum the æræ. biskop. **præstæ.** (83. side)

holdet, Anno Domini tusinde tu hundrit oc femten. Huad som de haffue siden kœbt, der aff stulle de enten Lething giøre, eller haffue det i Kongens minde, Saa skal det oc holdis baade om Graa Munde, Sorte Munde, oc alle Munde.

Cap. X. Om Lærde Mends Jord.

Prester der reentlige ville leffue, de stulle aff it Bo ingen Nedzel opholde, huad heller de bo paa Kirckens Jord, eller paa deris egit, om de det haffue.

Cap. XI. Om Landbois vdgiærd.

Landbo ihues som de ere, Biscops, Presters, Closters, Kirckers, Bonders eller Herremends der eh for vaare frelse eller vnders tagne met særlige Privilegier, stulle opholde Lethinge oc Landes uern om de erie reebdragen Jord, Wden at Kongen lader dens nem frelse.

Cap. XII. Aff huor megen Jord Lething vdgiæris.

Bonde der haffuer en Marks Guld i Jord, eller mere, giøre vd tredinge Haffue, Fordi at tredings Haffn reyser eh aff

klostærs. kirkins. bondæns. æth hirmansz. thær æi waræ fyrræ frælsæ. oc vnnæn takæn. mæth priuilegi haldæ vp lething oc landwæræn. of the æriæ rep draghæn iorth vtæn of kunung latær them frælsæ.

CXL. (3, 12.) Af hvr mykæt iorth fæstæ ut gørs.

Bondæ thær havær marc gulsz i iorth æth meræ. goræ vt thrithings hafnæ. for thy at thrithings hafnæ ris æi a minnæ æn

syn Consilium helt, Anno 1215. Van deme Lande, dat se sodder der tydt geköfft hebben, daruan schölen se lething, id est, Bthboth dohn, edder hebbent oek mit des Königes willen. § 2. Gesliker wyse is jdt oek mit Grawen, Schwarten, vnde allen Könicken.

Cap. X. Van der Geistliken Lande.

§ 1. **P**rester de Kusch vnde reine leuen willen, de schölen dem Könige van einem Gude, darup se wanen, nenen Regel dohn, se wanen vp der Kercken Grunde, edder vp erem egen Grunde, so se wat egens hebben.

Cap. XI. Van der Lansten Bthbade, edder Landtwehre.

§ 1. **A**lle Landbo, id est, Lansten, se syn wems se syn, Des Bischops, Prester, Kloster, Kercken, Bondens, Eddellüde, de vörhen nicht frie gewesen syn, edder nene sonderlike Priuilegia hebben: De schölen Bthboth vnde Landtwehre holden (So se Neepdeelt Landt buwen:) Jdt were den, dat se de Könink sonderlick frye geue.

Cap. XII. Van wo vele Landes men Bthboth geldet.

§ 1. **E**in Bonde: de dar Landt hefft, dat eine halue Mark Goldes, edder mehr werdt is, De schal daruan vthreden, dat drüdde Part einer Haffne. § 2. Wente ein drüdde Part einer

a æn marc gulsz. æn a firghæ marc silfs. ris sætings hafnæ. a twa marc silfs tolstings hafnæ. af minnæ æn twa marc gors æi i lething. æn warthær skialnæt a. mæl styræ man oc vlgærthæs mæn. tha skvlæ skyrthæs mæn æth skips næfning witæ mæth theræ eth. hwat hin skal vt goræ thær sæcthæth ær.

(3, 13.) Lanbo thær rethær attæ ertugh silfs at skyld. gor vt thrithings hafnæ. Then thær fyr ertugh rethær goræ sætings hafnæ. æn rethær han minnæ æn fir

mindre end en Marcks Guld, aff fire Marck Solff rehser setting Haffne, oc aff to Marck Solff rehser tolstting Haffne, Men aff mindre end to Marck Solff gioris eh lething. End vorder skilnit eller trætte inellem Ethrismand oc Vdgiærdsmand, Da skulle Skursmend eller Skibs Ræffninge vide met deris Eed, huad den skal vdgjøre der sictet er.

Cap. XIII. Huor meget Landbo skal vdgjøre.

Landbo der reder otte Ortug Solff til skuld, hand giøre vd tredings Haffne, Den der fire Ortug reder, giøre vd settings Haffne. End reder hand mindre end fire Ortug Solff, huad heller det er Reebdragit Jord eller kiende Land, rede en Ortug Solff til Kongens Bord.

Cap. XIII. Om mand boer paa sin Egen, oc tager anden Mands i fellig til sig.

Swilken Mand som boer paa sin egen Jord, oc tager anden Mands i fellig til sig, huad heller den er Herremand eller eh, giøre saa vd, som hand gjorde før.

Cap. XV. Huorledis Herremend mue feste Jord.

Swilken Herremand der haffuer mindre end fuld Plogs

ortugh silfs. hwat hældær thet ær rep draghæt. æth kænne land: rethæ ertugh silfs til kvnungs garth. (3, 14.)

Hwilk man sum bor a sin eghæn iorth. oc takær annæns sælægh. hwat hældær hin ær hærræ man æth æi gora swa fult ut sum han gorthæ syrre. (3, 15.) Hwilk

Haffne, kan van ringerem Lande, alse van einer Marc Goldes, nicht vthgeredet werden. § 3. Van veer Marc Solffs, dat

söste Deel einer Haffne. Van twen Marc Solffs dat twölffte Deel einer Haffne. Vnde van ringerem Lande, alse van twen Marc Solffs, geschüth nene Lething, id est, Wthboth. § 4.

Wurde ock jerving effte Kyff, twischen dem Etyresmanne vnd Vdgærdsmand, dat schölen de Etyresmanne, edder de Schipsnaffninge, mit erem Ede kennen, wo vele Wthboth Beklagede dohn schal.

Cap. XIII. Wo vele de Lanste tho Landtwehre geuen schal.

§ 1. Ein Lanste de Achte Ortug Solffs tho Schülde, Jarlick ghift, De Redet vth dat drüdde Part einer Haffne. § 2.

De veer Ortug Solffs schüldet, de Redet vth, dat Söste deel einer Haffne. § 3. Schüldet he weiniger, alse veer Ortug

Solffs (he hebbe Neepdragen, effte Kenne-Landt) de ghift einen Ortug Solffs, tho des Königes Dische.

Cap. XIII. Wanet ein Man, vp sinem egen, vnde nimpt ander Lude tho sich, in Gemenschop.

§ 1. Welcker Man de wanet vp sinem egen Lande, vnde nimpt ander Renne in sine Gemenschop tho sich Idt sy Eddels man, edder nicht, de deith so vele Wthboth, alse he vörhen ges dahn hefft.

Cap. XV. Wo de Herremenne Landt vhesten mögen.

§ 1. Welcker Herremand, de ringer Landes hefft, alse he

hærræ man sum hauær minnæ æn full ploxx æriæ. tha ma han fæstæ til sæk e til han havær full (84. Side) ploxx æriæ. oc goræ tho æi læthing af thæn iorth han fæstæ.

CXLI. (3, 16.) Of man hauær iorth i fleræ skipæn.

Hauær man iorth i fleræ skipæn oc æriær thæt alt til en garth. oc læggær thæt alt i en lathæ. tha rethæs thæræ æi af meræ æn en reszlæ æn læggær han fleræ lath: tha rethær han fleræ reszlæ. Sitær man i quærsæt. oc æriær iorth i skipæn. oc læggær thær lath thær han sitær oc æi anstath. tha rethær han quærsæt oc æi le-

erie, Da maa hand feste sig saa megit Jord, til hand fanger fuld Plogs erie, oc giøre dog eh Lething aff den Jord der hand feste.

Cap. XVI. Om Mand haffuer Jord i flere Skiben.

Haffuer Mand Jord i flere Skiben, oc erier det alt til en Gaard, oc legger det alt i en Lade, Da redis der eh aff mere end en Redzel. End legger hand det i flere Lader, Da reder hand oc der aff flere Redzele. End sidder Mand i Quersæde, oc erier Jorden i Skiben, oc ligger Ladt der som hand sidder, oc eh anden sted, Da reder hand Quersæde oc eh Lething. End sidder hand i Skiben, oc erier Jord der som Quersæde ligger, oc legger Fructen i Laden som i Skiben er, Da reder hand Lething, oc eh Quersæde: Lething skal oc redis aff den affgrode tagen er, oc eh aff det der ligger i Jorden, eller saais skal.

Cap. XVII. Om Hus stander i anden Mands Skiben.

Stander Mands Huse, somme i en Mands Skiben, oc somme i en anden Mands, Da huor som Laden stander, oc La-

thing. Sitær man oc i skipæn. oc æriær iorth thær i quær-sæt liggær. oc læggær lath i skipæn. thær han sitær. tha gør han lething. oc rethær æi quær-sæt. lething skal e re-thæs af the agrothæ thær taknæ æræ. oc æi af the thær tha liggæ i iorthæ æth sa sku!æ. (3, 17.) Standær

mit einer vullen Ploech bedrhen kan, De mach so vele Landes an siß vehsten, edder bringen, keth dat he tho einer vullen Ploech genoch hefft, unde gelden doch gelikewol, neen Bithboth van dem Lande, dat he mehr an siß gebracht, edder gevehstet hefft.

Cap. XVI. Gëfft ein Man Landt in velen Schepen.

§ 1. Gëfft ein Man Landt in velen Schepen, unde Plöget dat alle tho einem Haue, Lecht jdt ock alle thosamende in eine Schüne, so deit he dar nicht mehr van, alse eine Redzel, id est, Hauendenst. § 2. Lecht he dat ock in mehr Schümen, so doch he ock mehr Redzel daruan: Unde sitt de Man ock vp deme Lande, dar Quersæde van gheit, unde Plöget dat Landt in Schipz deeldem Lande, unde lecht dat Korn in de Schüne, dar he sitt, unde in nene andere stede: So geue he daruan dar he wanet de Quersæde, unde neen Bithboth, id est, Lething. § 3. Wanet he ock vp Schipdeeldem Lande, unde buwet dat Landt in Quersæde, unde lecht dat Korne in de Schüne, de vp Schipdeeldem Lande steit, so geue he daruan Bithboth, unde nene Quersæde. § 4. Worth mehr, schal men Lething, id est, Bithboth dohn, van der Frucht, de van dem Lande affgeborgen, effte ingelamen is, unde nicht van der Cädt, de in der Erden licht, edder de noch Geschet werden schal.

Cap. XVII. Effte dat Fuß steit vp eines anderen Schipdeeldem Lande.

§ 1. Streit eines Mannes Fuß gebuwet, ein deel vp des

manz hus sumæ i ens manz skipæn. oc sumæ i annæns manz: tha hwaræ sum lathæ standær oc lath læggæs thær skal lething vt geræs. oc quærsæt rethæs. oc andre reszlæ rethæs thær eldhus standær. Man ma æi kopæ annæn manz skipæn up utæn han gør thær fult-ut af. Æn far man i annæn manz skipæn oc æriær thet til then samæ garth thær han sat fyrre i tha haldær han æi thær for meræ (ss. side) æn en reszlæ.

(3, 18.) Hwilk hafnæ bondæ thær hauær en full ploxx æriæ. oc kôpær sithæn meræ. gøræ af then kôpæ iorth swa mykæt ut sum fyrre gek vt af hænnæ. æn hauær han minnæ: tha ma han kôpæ til alt han hauær en ploxx æriæ.

den ehes, der skal lething vdgjøris, eller Quersæde redis, oc andre Redzels, Der som Eldhus stander: Fanger Mand Jord i anden Mands Ekiben, oc erier det til den samme Gaard, der hand saade før vdi, Da gielder hand der for eh mere end en Redzel.

Cap. XVIII. At Mand maa eh Ekiben mindste.

Hvilden Gaffnebonde der haffuer en fuld Plogs erie, oc kiober siden mere, Da gjøre aff den Kiobeiord, som før aff hende gick: End haffuer hand mindre, da maa hand kiobe saa lenge, til hand fanger en fuld Plogs erie. End Herremend mue kiobe saa meget som de orcke, Fordi at de gjøre der fyldest aff, i det de voffue deris Hals, for Kongen oc for Landsens Fred. Det steer oc offte saa, at den Jord som Herremend kiobe, oc den de før haffue, ganger til Ekiben efter deris Død.

Cap. XIX. Mand maa eh to tredings Gaffne sammen legge.

Etidde Eodsten sammen vdi fellig, ihuor mange de ere, oc

æn hærræ mæn mughæ kœpæ swa mykit sum the orkæ. for thy at the gora thær fult vt af. theghær the hættæ theræ hals for kunung. oc for landz frith. Oftæ warthær oc swa at then iorth thær hærræ mæn kœptæ oc then the hafthæ fyrre æfter then dothæ gangær til skipæn swa sum fyrre.

CXLII. (3, 19.) Mæn mughæ æi twa thrithings hafnæ samæn læggæ.

Sitæ syskæn samæn i sælægh. hvræ manghæ sum the

einen, ein deel vp des anderen Schipdeeldem Lande, so schal he van der Stede, dar de Schüne vpsteit, vnde henne gehöret (Les-thing vdgioris) dat is, Bithboth dohn. § 2. Quersæde, vnde andere Redzel, de schal men geuen, van deme Huse, darinne men Fûr vnde Roed helt. § 3. Rricht ock ein Man eines anderen Mannes Schipdeelet Landt, vnde kutvet dat Korne tho deme Hæue dar he vörhen gewahnet hefft, So gelde he daruan nicht mehr, alse einen Redzel.

Cap. XVIII. Schipdeelet Landt schal men nicht vor-
ringeren.

§ 1. Welcker Haffnebonde, de einer vullen Ploech bedrhyff hefft, vnde köfft mehr Landes darto, so do he van dem köfften Lande, alle dat jenne, dat vörhen daruan gind. § 2. Hefft he öuerst ringer? So mach he so vele dar tho köpen, dat he vulle bedrhyff hebbe, tho einer Ploech. § 3. Herremenne öuerst de mögen so vele köpen, alse er vormögen is. Wente se dohn dar vull vör: In deme se eren Hals, Byff, vnde Leuendt vor den Kö-
nink, vnde vor des Rykes, vnde Landes Frede, wagen. § 4. So geschüth jdt ock vaken, dat dat Landt, dat de Eddellude köpen, vnde dat se vörhenne hadden, na erem Dode, wedder tho Schips-
lande wert.

æræ. oc hvræ goth iorth sum the havæ. oc æriæ hænnæ all til en garth. tha rethæ the en reszlæ. Æn skilæs the at. tha goræ e hwær for sik. æstær thet the æræ oc skild at. tha myghæ thæ oc æi æstær sammæn læggæ. oc wæræ under enæ reszlæ. vtæn of ænnæn flætsfærar sik til hin annæn.

CXLIII. (3, 20.) Hwa styræs hafn skal æruæ.

Svn ærvær styræ hafnæ æstær fathær oc fathær æstær sun. oc brothær æstær annæn. æn systær ærvær æi styræs hafnæ. (ss. Side) æth mothær. oc dottær. oc æi sløkæfrith sun. Tho at man skotær sin sløkæfrith sun alt thet han a.

ihuor god Jord de haffue, oc erie hende all til en Gaard, Da rede de en Redzel. End skilles de at, Da gjør huer for sig: De effter at de ere atstilde, Da mæ de ey siden sammen legge, oc være vnder en Redzel, Vden om den ene sledfører sig til den anden.

Cap. XX. Huo Ethres Haffne maa arffue.

Søn arffuer Ethres Haffne effter Fader, oc Fader effter Søn, oc Broder effter anden. Men Søster arffuer ey Ethres Haffne, oc ey Moder, oc ey Eleggfred Søn, oc ey Daatter, Dog at Mand stöder sin Eleggfred Søn alt det hand eger, da maa hand dog ey stöde hannem Ethres Haffne. Fordi at huor som ey er Udelkone Søn effter Fader, eller Fader effter Søn, eller Broder effter anden, Da arffuer Kongen Ethres Haffne. De Ethres Haffne der til Biscops Dom ligge, de følge Biscops dommen.

Cap. XXI. Om Bødemaal.

Fester Mand fuld Bød for Mandrab vden Giorsum, Da

tho ma han æi skotæ ham styræs hafnæ. for thy at hwaræ sum æi ær adhelkonæ sun æfter fathær. æth fathær æfter sun. thæræ ærvær kvnung styræ hafnæ. the styræ hafnæ tho til biskops dom liggæ. sylghæ e biskops dom.

CXLIV. (3, 21.) Vm botæ mal.

Fæstær man rætæ bōtær for mandrap. vtæn gorsum.

Cap. XIX. Dat men twe Drüddendeele Gaffne nicht thosamende leggen mach.

§ 1. Ein dar Bröder, vnde Eüstere, in Gemenschof, wo vele erer weren, vnde wo gudt Landt se hebben, vnde buwen dat alles tho einem Hae: So gelden se nicht mehr alse einen Redzel.

§ 2. Scheden se sich öuerst van ein ander, so deit ein jeder vor sich süluen Redzel.

§ 3. Wen se ock ein mäl van ein ander gescheden syn, so mögen se sich nicht wedder thosamende leggen, dat se vnder einem Redzel weren: It sy den, dat sich de eine tho dem anderen Flädförede.

Cap. XX. Wol Ethreß Gaffne eruen mach.

§ 1. De Söne Eruet de Ethreßhaffne (id est, dat Heerschild) na dem Vater, Ock de Vater na dem Söne: Vnde also ock de eine Broder na deme anderen. De Eüster öuerst Eruet de Ethreßhaffne nicht, ock nicht de Moder, noch de Vnechte Söne, noch de Dochter.

§ 2. Vnde wen de Vater, sinem Vnechten Söne, schon alles vplete, vnde schötede eme, wat he hedde, so kan he eme doch de Ethreßhaffne nicht schoten.

§ 3. Wente worneen Echte Söne, na dem Vater is, vnde de Vater nicht, na dem Söne, edder de eine Broder, nicht na dem anderen vorhanden is. Dar Eruet de Köninck de Ethreßhaffne.

§ 4. De Ethreßhaffne de ock tho dem Bischopsdohme liggen, de blhuen vnde folgen, deme Bischoppe.

tha bōtæ han thrinnæ attan marc pænning: æth full wir-thing. æn alt skal bōtæs innæn iamling. æn gorsum ær e swa sum for ær mælt ther bōt fæstæs. for thy at aughæ waldær e mest gorsum. Swæræs mæn oc til bōtær. tha ær thet oc thrinnæ attan marc sum sagth æn.

CXLV. (3, 22.) Hwaræ fiurtiugh marc fylghær annæn bōt.

Dræpær man annæn i lething. æth samnæth. æth a thingi. æth a thing wægh. æth (i) sit eghæt hus. æth i thet hæræth thær kunung ær i. æth i kirki. æth i kirki garth. æth i koping. (mæth) knif. æth bondæ thær haldær a sin plogh. tha bōtær then thær drap vtæn rætæ man bōtær. e firliugh

bøde hand trende atten Mark Penninge, eller fuld værd for saa mange Penninge, oc skal alt bødiz inden jemlinge. Giorsum er som før vorder mælt, naar Bod festis, Fordi at affue volder mest Giorsum: Sueris Mand oc til Bod, Da er det oc trende atten Mark, som sagt er.

Cap. XXII. Huor Fyrretine Mark følge anden Bod.

Dræber Mand anden i Lething eller Samling, eller paa Ting, eller paa Tinguch, eller i sit eget Hus, eller i det Hers rit Kongen er vdi, eller i Kirke, eller paa Kirkegaard, eller i Riobstæd, eller met Kniff, eller Bonden der hand holder paa sin Plow, da boder den Mand der dræbte, vden rette Mandeboder, fyrretine Mark til hans Arffuinge som dræbt vorder, oc saa Konningen, om hand holder sin Fred, oc kommer til Bod: End slyer hand Fredløs, Da bode Frender som før er sagt. I alle disse steder der nu er sagt, huilken Mand som gjør anden saar, eller berier, Da boder hand oc offuer anden rette boder XL. Mark

marc hins arving thær dræpæn warth. oc swa kvnung of han haldær sin frith. oc kvmær han with botær. æn flyr han frith los. tha botæ frændær swa sum fyrræ ær saght. I allæ thessæ stathæ thær nu ær saght, hwilk man sum (87. side) særær annæn æth bæriæn. tha botæ han e yvær

Cap. XXI. Van Manbote.

§ 1. **B**esthet ein Man vulle Bote, vor Mandrab, id est, vor einen Todtschlach, ane Giorsum, id est, de Thobote. So is vulle Manbote, ane dat Giorsum, vor einen Todtschlach, dre māl xvij. Mark Penninge, edder de vülle werde vor so vele Geldes. Vnde disse Bote schal binnen Jamsing, id est, Jahr vnde Dage betalet werden. § 2. Giorsum is euen so vele, alse vorgemelt, wen Bote gevehstet wert. § 3. Wente wo gröter de Fruchte, jo gröter dat Giorsum is. § 4. Wert ouerst de Todtschleger tho Bote geschwaren, so is dat Giorsum ock nicht mehr, alse dre māl xvij. Mark, alse gescht is.

Cap. XXII. Wor der Bote XL. Mark mehr folgen.

§ 1. **S**chleit jemandt den anderen Dode, in dem Bthbade, In vorsamlingen, vp dem Dinge, vp dem Dingwege, in sinem egen Huse, In dem Harde dar de Köninck is, In der Kercken vp dem Kerckhaue, In einer Stadt, edder mit einem Kniff (danice) mit einem Schedemeste. Edder ock den Man de sine Ploech helt: So Böte de Man (de also schleit) bauen de rechte Manbote xl. Mark, jegen des Todtgeschlagenen Fründe, ock so jegen den Köninck, so ferne he tho sinem Frede, vnde tho der Bote, wert geschwaren: § 2. Wen flucht he ock Fredelof, so böten sine Fründe, alse vorgesecht is. § 3. Worth mehr, wundet edder schleit eine den anderen, vp den Steden, alse hvr vorgesecht is, de betert bauen den rechten Bröle xl. Mark dem Bunden, vnde also

annæn rætæ bot fivrlugh marc bondæ oc swa kvnung. vtæn of annæn warthær laghæ laght. oc awarth wet. i thessæ stathæ thær saght ær. tha gieldæ hin thær aræth wætæ swa sum saght ær. oc han wæræ saklæs. thær sik warthæ. for thy at hwær man ær louæth mæth allæ loghum. at wæriæ sik sialf.

CXLVI. (3, 23.) Dræpæs man a bot bætæ.

Dræpær man annæn a bætæ bætær. æth særær. æth hæfnær a ham. nokæt thæt thær fyrræ war afgangæt mæth sætæ. haldær han sin frith oc land. oc kvmær with bætær lat vt fyrst alt thet thær takæt war at bot. for the gær-

Bonden oc saa Kongen: Wden saa er at hans Genpart hæffuer lagt sig i Wehe oc Latwe for hannem, oc tractet hannem effter met Narad. I disse steder som sagt er, da gielde den som Narad gjorde som sagt er, oc den anden vere Sageløs, der sig vorde, Fordi huer er forloffuit met all Low, at verie sig selff.

Cap. XXIII. Dræber Mand anden paa Botte Bod.

Dræber Mand anden paa botte Bod, eller saarer, eller hæffner paa hannem nogen lunde for den maal eller Sag, der før vaar affhandlit, oc Bod for tagit, Da er det Drbotemaal: Bes holder hand sin Fred oc Land, oc kommer til Bod, Legge vd først alt det der tagit vaar til Bod, for de Gierninger hans Genpart vaar før ved, oc bøde siden rette bøder for Mandrab om dræbt vorder, oc for Saar om saarit vorder. Men verder nogen Mand tagen for saadane Gierninger, som sagt er i disse tu Capitel, Oc lader Kongen offuer hannem rætte, Da bøde hans Frender de to Saale, der Ekebod heder, Fordi det stander hannem for sult Fredløsmaal, at Kongen lader offuer hans Hals rætte.

ning thær hin war fyrræ wit. oc botæ sithæn rættæ botær for mandrap. of dræpæt war. for sar of sar war. æn war-thær nokæn takæn for thylikæst gærning. sum saght ær i thessæ tu kapitæl. oc rætær kvnung yvær ham. tha botæ hans frændær aldær thyt sithær twa sal thær æltæ bot betær. for thy at thet stær hin for fult frithløst mal. thar kvnung latær yvær hans hals rætæ.

oß dem Könige, § 4. Ißt were den, dat em syn Wedders part, vp dem wege gelegen, vnde na sinem Leuende getrachtet hedde, mit Marat. § 5. De nu in dissen Steden, als vorgeschreuen is, Begelagert, de betalet den Bröke a's vorgesecht is, vnde de ander de blyfft frhe ane allen Schaden, de sich werede. § 6. Wente ein jeder mach syn Ryß vordedigen, vnd sich wehren, mit allem Rechte.

Cap. XXIII. Wert jemandt Dodtgeschlagen, der vör her Bote gegeuen hefft.

§ 1. Schleit einer den jennen doct de ein mahl Manbote erlecht hefft, Vorvundet en, edder wreket sich, einiger mate an en, der Sale wegen, de ein mäl affgehandelt, vnde daruör böte, vpgenamen is. So is dat Orbotemäl. § 2. Beholdt he sinen Frede, vnde blifft im Lande, vnde kumpt thor Bote: So schal he erst vthleggen vnde betalen, alle dat jenne, dat vör her vpgenamen was vor de däd, de syn Zegenpart begangen, vnde daruör thor Bote vthgegeuen hedde, vnde darna Rechte vulle Manbote, so dar wol Dodtgeschlagen, edder vor Wunden, so dar wol gewundet were. § 3. Wurde öuerst ein Man begrepen, vor sodane dāde, als in dissen twen Capittelen gesecht is, vnde lete de Köninc en henrichten, so schölen nichtes desto weiniger sine Regeste Fründe, de twe Saale (de Ettebod heten) betalen. § 4. Wente dat he gerichtet is, dat hefft de Köninc vor syn Fredelofmäl, dohn laten.

CXLVII. (3, 24.) Hvræ bætæs for walrof.

Hwat sum man revær af annæn thær dræpæn warthær. antigh klæthæ. æth wapæn. æth silf. æth pænning. of han hæst hæ thet a sik. thet ær wal rof. oc bætæs for sivr-tivgh marc. Thæræ for skylæ mæn wæriæs mæth næfnd i kyn.

CXLVIII. (3, 25.) (88. side) Hvræ bætæs for afhog. oc liuænd man.

Mistær man sin tungæ. æth næsæ. æth øghæn. æth

Cap. XXIII. Om Val Raaff.

Svad som Mand reffuer aff den Mand der dræbt er, ensten Klæder eller Vaaben, eller Solff, eller Guld, eller Penninge, om hand hæfde det paa sig, Det er Val Raaff, oc bødís for, Fyrretine Mark, eller veries der for met Ræffin i Rion.

Cap. XXV. Huorledis bødís skal for Affhugg aff leffuendis Mand.

Myster Mand sin Tunge, eller Næse, eller baade Øyen, eller baade Hender, eller baade Føder, eller Andbod der i Brogen henger, Da bødís for huer disse, fuld Mands boder. End myster Mand it Øye, eller en Gaand, eller en Fod, for huert disse bødís halff Mands boder. End myster Mand it Dre, Da fordi at det maa hollis met Hve oc met Haar, bødís der for fierding Mands bod, For Tummelfinger bødís fierding Mands bod, oc for de andre fire Fingre oc fierding Mands bod, Dog saa at for de næste to bødís for huer dennem ottende Laad aff en Mands bod, oc for de to hderste, sextende Laad aff en Mands Bod, Oc huor som Negl vorder affhuggen, oc det øffuerste Led, bødís saa for, som Fingeren vaar alt affhuggit.

bathæ fotær. æth hans brok anboth. tha botæs for thessæ full manbotær. æn mistær man et oghæ. æth en hand. æth en fot. for all thessæ botæs half manbotær. æn mistær man sit oræ. førthy at thet ma hyllæs mæth hvuæ oc mæth har. tha bothæs thær for fiarthing manbotær. for thymæl singær. bothæs fiarthing manbotær. oc for the andræ sigghræ. oc fiarthing manbotær. tho swa at for the twa næstæ. botæs for hwær. attand lot af manbotær. for hwær the twa vlærneræ sæxtand lot af manbotær. oc hwaræ

Cap. XXIII. Van Balroffe.

§ 1. **W**at einer Konet, edder wech nimpt, van einem Doden Manne, Idt sy Kleider, Wapen, Eüluer, Goldt, Geldt (effte he dat by sich hedde) dat is Balroff, unde de Bröke is xl. Mark, edder moth sich frien, mit Riensnäffen.

Cap. XXV. Wo men beteren schal, vor affgehowene Ledemate, van einem Leuendigen Menschen.

§ 1. **M**isset ein Man sine Tunge, edder Nase, beide Dgen, edder beide Hende, edder beide Böte, edder syn Gemedhte. So wert vor der jder eines, eine vulle Mannesbote betalet. § 2. Misset he öuerst, men ein Dge, eine Handt, einen Borth, so Borth men vor jder eins, eines haluen Mannes Bote. § 3. Misset he ein Ohr (dewyle men dat mit Hüllen unde mit Haren bedecken kan) Borth men ein veerde Part Manbote. § 4. Ock so vor den Dumen, Borth he dat veerde Part Manbote, unde vor de andern veer Fingger, ock ein veerde Part Manbote, Doch so, dat he vor de vördesten twe Finger, dath Achte Part einer Manbote gelde, Unde vor de twe vtersten dat Eöfsteinde deel, der Manbote. § 5. Wurde ock de Nagel, edder dat vterste Lidt, van deme Finger, affgehoutwen werden, dar schal men so vele vor beteren, alse wen de ganze Finger, affgehowen were.

sum naghæl ær af hoggæn. oc thet øværst lith. bætæ swa sum fingær waræ all avæ. (3, 26) Warthær manz limmæ livt. oc warthær thæt tho nokæt nyt. swa at han ma thæt bathæ krympæ. oc rækkæ. tha skal thær for bætæs swa sum thet warthær wird af gothæ mæn. Æn warthær thæt doth oc alsz vnæt. tha bætæs swa for sum thet auæ waræ mæth allæ.

CXLIX. (3, 27.) Vm læst.

Warthær man sar oc del thæt mæth lagh mal. hin a hand thær ham særthæ. tha skal sar bætæs innæn thrithi (39. side) fimt. æftæn at sar ær ham laghdelt a hand. oc læ-

Cap. XXVI. Om Lemmelæst.

Vorder Mands Lemmer lydt, oc vorder dog nogit nyttige, Saa at hand kand det baade krompe oc rætte, Da skal der for bødís, saa som det vorder vurderit aff gode Mænd. End vorder det det, oc alt wnyttigt, Da bødís der for, som det vaare aff met alle.

Cap. XXVII. For Saar bod.

Vorder Mand saar, oc deser det met Lowen hannem paa Gaande der det giorde, Da skal Saar bødís inden tredie Femt, effter at Saar er hannem lowdeelt paa Gaand, oc lest stande til jemlinge er vde, saa som lest da vurderis, saa bødís: Endog at for vaar bet for Saar. Men vil hin eh bøde som sagt er, da maa hans Mandhelligt segis.

Cap. XXVIII. Om Mand lader sit Mandhelligt segis.

Lader Mand sit Mandhelligt sege, Da boder hand først fulde beder for de Gierninger hand vaar lagsøgt for, oc siden

stæ standæ til iamling ær vtæ. oc swa svm tha wirthæs læstæ. swa betæs. tho at ferra ær for sar bet. Æn wil han æi betæ swa sum mælt ær. tha ma hans manhælgth sökæs.

CL. (3, 28.)

Later ænnæn man sit manhælgth sökæ. tha botær han fyrst fullæ botær for gærning. thær han war lagsot for. oc sithen thre marc yvær rætæ botær. oc thre marc

Cap. XXVI. Van Lemenisse.

§ 1. Lemet ein Man dem andern ein Lidt an sinem Lhuc, doch dat jdt eme noch nütte werden kan, dat he dat bögen, van siß strecken, unde tho siß tehn kan: So schal he darnör Böten, alse dat van guden ehrliken Lüden warderet werden kan. § 2. Blyfft jdt öuerst dodt unde gang vnnütte, So böte men daruör, alse wen jdt gahr affgehown were.

Cap. XXVII. Wo men Saar, id est, Wunden böten schal.

§ 1. Wert ein Man gewundet, unde he vordet den mit Rechte, de em den Schaden dede, So schal he den Schaden beteren, binnen xv. Dagen darna, alse de Schade eme vpgedeet is. § 2. Lemed schal stahn Jamling (id est, Jahr unde Dach) Alse den desuluige warderet wert, so betert men de, § 3. Doch schal de beteringe vor de Wunden strax geschehn. § 4. Wolde he öuerst nicht beteren, alse vörgescht is, so söcke (id est, vorfolge) men en, tho sinem Manhelligt.

Cap. XXVIII. Efft siß ein Man leth söcken, id est vorfolgen, tho sinem Manhelligt.

§ 1. Leth siß ein Man vorfolgen, vp syn Manhelligt, So böte he erst dat jennige, darümme he vorfolget is, vulle Bote: Unde darna Dre Mark auer de rechte Bote, unde oß dem Kö-

kvnung. Dræpær ænnæn man then man thær han sotæ til manhælgth. tha haldær han sin frith. æn bæriær han ham. bætæ ækki for.

CII. (3, 29.) Vm sar i anlæt.

For allæ the sar thær man ma æi hylæ mæth klæthæ. æth har. swa sum ær sar i anlæt. oc a hand. bætæs e halvæ meræ. æn andræ sar. æn warthær livtæ a. swa sum ær of mun stæn wrang. æth næsæ. tha skal wirthæs af gothe mæn. oc thær æstær bætæs.

tre Marcß offuer rette bøder, oc Kongen tre Marcß. Dræber nogen Mand den Mand, der hand søgte til hans Mandhelligt, da holde hand sin Fred: Berier hand hannem, Da bøde der icke for.

Cap. XXIX. Om Saar i Andled.

For alle de Saar, der Mand maa ey stikle met Klæder eller Haar, som er Saar i Andled, oc paa Haand, da bødis der halff mere for, end for andit Saar. Men vorder lyde paa, som er, om Munden stander vrang, eller Dye, eller Næse, Da vurderis det aff gode Mend, oc bødis der effter.

Cap. XXX. Huorledis bødis skal for Saar.

Mette Saar bod, der ey er Beenhuggit, oc ey igennem stungit, der bødis for tre Marcß Penninge. End er det Gull: saar, eller Beenhuggit, saa at Been tagis aff, eller arrit er i samme Been, oc flyder op oc ned, eller tuennit, som haffuer tu hull Saar, Saa som Mand vorder stungen, enten igennem Saar eller Lægg, eller Arm, eller Haand, eller huor som Mand vorder igennem stungen paa Mands Liff, Da bødis der sex Marcß Pens

CLII. (3, 30.) Vm saræ bætær.

Ræt saræ bætær thær æi ær benhoggæt. oc æi gomæn stungæt. tha hætæ thre marc pænning. æn ær thet holsar. æth benhoggæt. swa at ben takæs af æth arr ær i thet sialvæ ben. oc flytær vp æth niðær. æth twimynt sar swa svm man warthær stvngæn gomæn lar. æth læg. æth armæ. æth hændær. ællær hwaræ sum gomæn warthær

ninge Dre Marck. § 2. Schlöge nu de Man, de dissen tho sinen Manhelligt vorfolget hefft, Dødt, de beholdt sinen Frede. § 3. Schleit he en ock (Berier) dicke unde deger, Blödiich unde Blaw, dar betert he nicht vör.

Cap. XXIX. Vmme Wunden in dem Antlate.

§ 1. Vor alle Wunden, de mit Kleideren, edder Hare nicht können bedeket werden, Also in dem Antlate, unde vp der Handt, ja de Bothe halff mehr, also vor andere Wunden. § 2. Blyfft dar ock Affsüne, Also eine Scheue Mundt, Dge, effte Nese: De Affsüne werden na framer Lude erckentenisse warderet, unde also betert men ock dar vör.

Cap. XXX. Wo men Wunden beteren schal.

§ 1. Rechte unde schlechte Wunden, de nicht Beenschrötich syn, unde ock nicht Dorchgestelen syn, dar betert men vör Dre Marck. Penninge. § 2. Ist öuerst de Wunde Vinderkötich, edder Benschrötich, so dat dar Beene vthgenamen werden, unde in deme Beene Naren blyuen, unde de Wunde flöte, nedden unde bauen, unde also dorchgeschlagen wurde, dat se Twilöcherich were, also wen sonst einer dorch einen Schindtel, Lende, edder dorch einen Arm effte eine Handt, edder wor sonst ein Man an sinem Lhue dorchgestelen wurde, daruör schal men Böten, Cöß Marck Pen-

stvgæt a mansz lith. tha botæs e sæx marc pænning. Æn til sām sar myghæ sannænd mæn en man swæræ for en (90. Side) gærning oc æi meræ.

CLIII. (3, 31.) Of sar liusæs oc fylghæs æi.

Livs man sit sar oc fylghær æi æstær mæth sannænd mæn. tha swa manghæ sum han gær with thær sæclæth ær. botæ han swa sum saght ær. æn witæs ham fleræ. dulæ mæth kyns eth. æn ær ben af takæt. oc gangær han with thær gorthæ. æth skal with gangæ. bot for hwært thre marc pænning. æn gangær han æi with: dylæ mæth kyns eth.

ninge for. Til femt Saar mue Sandemend suere en Mand til en Gierning oc ey til flere.

Cap. XXXI. Om Saar liusis oc følgis ey.

Liūs Mand sit Saar, oc siden forfølger det ey met Sandes mend, Saa mange Saar som hand der sictet er, kiendis, saa mange skal hand bøde for, effter som sagt er. End vidis hans nem flere, Dollie met Næffn i Kien. End er Been afftagit, oc ganger hand ved det gjorde, eller skal vedgange, Da bøde hand for huer dennem tre Mark Penninge, End ganger hand ey ved, Dollies met Kiens næffn.

Cap. XXXII. Om Boerdag.

For Staffshugg oc Steenshugg oc Beenshugg, oc Næffues hugg, oc Gaargreb, oc Jordstuf skal den giffue der sictet er, enten sex Mark bod, eller Næffn i Kien. End vorder Mand træl bord, saa at Mand land ey bære sig selff aff den sted, Men agis eller bæris der fra, saa at hand ligger der aff Beenbrut oc

CLV. (3, 32.) Vm bardagh.

For stafs hog. oc stens hog. oc bens hog. oc nævæ hog. oc hargrip. oc iorth skvf. tha skal hin givæ thær sæghtheth ær. antigh sæx marc bot. ællær næfnd i kyn. æn warthær man thrælbarth. swa at han ma æi bær sik sialf. af thet stat. num akæs thæthæn. æth baræs. oc ær ben brot swa at han liggær af. oc ær vsor. han thær the gærning gær-

ninge. § 3. Tho Wyff Wunden, können de Sandtmenne einen Man, vp eine thdt tho Bröke schweren, vnde nicht tho mehr Wunden.

Cap. XXXI. De Wunden klaget, vnde nicht vorfolget.

§ 1. Rvndiget ein Man sine Wunden vp deme Dinge, vnde vorfolget de nicht mit den Sandtmennen, So vele Wunden de Beklagede bekent, vor so vele schal he beteren, alse vör gesecht is.

§ 2. Wurden eme öuerst mehr getiet, vnde he seße Neen, dat schal he betveren mit Rionsnäffn.

§ 3. Beren ock Beene vth den Wunden genamen, vnde de de Wunden geschlagen hefft, bekendt dat, edder moth jdt bekennen, So betere he vor jder Been, Dre Marc Penninge.

§ 4. Secht he ock Neen: Doh he dat mit Rionsnäffn.

Cap. XXXII. Van Bördag, id est, Fustklue.

§ 1. Vor schlege mit Knüppelen, Stenwörpe, Beenwörpe, Fustklue, Hartoch, Erdschlach, schal de Beklagede geuen, entweder Söß Marc Bote, edder Rionsseedt.

§ 2. Wurde öuerst de Man Trælbort (dat is, so dichte vnde deger schlagen, dat he siß fuluest vth der Stede nicht dragen kan, sondern andere, en tho Fuß fören, edder dragen mosten: Vnde eme sine Lede entwei, edder so geschlagen were, dat he tho Bedde liggen moste. So is de jenne de em diffen Schaden dede, schüldich, dat he sine Raaste, id

thæ ær skyldugh at hald hans kost vp. oc giuæ læki gïaf.
oc botæ sin tolf marc pænning.

CLIV. (3, 33.) Fær man sar af annæn mansz fæ.

Fangær man sar af annæns mansz fæ. antigh hors
æth nôt. hund. æth nokæt ant fæ. tha skal bondæn thær sææt
attæ. givæ lækigïaf. Æn fangær han livtæ af. tha botæ han
liviæ thær fæ attæ. tho warthær theskyns livtæ æi høvghræ
æn thre marc. æn dyl han wæriæs mæth tolf menz eth.

vsær, Da er hand skyldig der Gierningen gjorde, at holde hans
Kaaft op, oc giffue Bartsleren, oc bøde siden tolf Mark Penninge.

Cap. XXXIII. Om Mand fanger Saar aff anden
Mands Fæ.

Fanger Mand saar aff anden Mands Fæ, enten Hors eller
Nød, eller Hund, eller noget andit Fæ, Da skal Bonde der Fæit
aatte, giffue Bartsleren. End fanger hand der lyde aff, Da
bøde hand lyde der Fæit aatte, Dog vorder det lyde ey mere
end tre Mark. End døl hand, verie sig met tolf Mark Sed.

Cap. XXXIII. Om nogen hugger anden Mands Hest
vnder hannem, eller hans Klæde.

Vil Mand hugge nogen Mand paa sin Hest, oc hugger
fehl at Manden, oc rammer Hesten, Da bødís for det Saar
Hesten síd tre Mark, saa som hand hæfde huggit Manden, oc
den Hest tager hand til sig i sin Hæffd, oc gjør hannem saa
god som hand vaar, for end hand vaar huggen. End vorder
Hesten død eller lydt, Da betale Hesten igien, som hand vaar
værd for end hand bleff huggen, oc bøde dog tre Mark. End

(91. Side) CLVI. (3, 34.) Hoc man annæn mansz hæst
vndær ham æth hans klæthæ.

Wil man hoggæ annæn a hæstæ. oc mistær man oc
hyggær hæst. tha bætæ for sar thær hæst sæk. thre marc.
swa sum han biiggæ man. oc then hæst thær han bio ta-
kæ han i sin hæfth. oc gæræ ham swa goth ænszæ han war.
fyrre æn han warth hoggæn. æn warthær hæstæn doth.
æth livt. gieldæ hæstæn astær. swa sum han war wird fyrre

est, Teringe, unde Inkoſte vpholde, unde betale dat Arſtelohn,
unde bôte dartho rij. Marck Penninge.

Cap. XXXIII. Rricht ein Man Schaden, van eines
anderen Mannes Beh.

§ 1. **W**ert ein Man beschediget, van eines anderen Man-
nes Beste, Idt sy van Perden, Rod, Sunden, edder van andes-
rem Beh: So schal de Fußwerdt, deme dat Beh thohöret, dat
Arſtelohn betalen.

§ 2. Rricht ock jemandt ein Afffüne, van
dem Schaden, den böth de ock, dem dat Beh thohöret, Doch
nicht höger, alse mit Dren Marken.

§ 3. Secht he dar Neen
vör, he were siß mit rij. Mans Gede.

Cap. XXXIII. Wundet jemandes, eines anderen Man-
nes Perdt, darup he sitt, edder howet eme sine Kle-
der entweh.

§ 1. **W**il ein Man, einen anderen Man howen, de vp
sinem Perde sit, Mißet des Mannes, unde drept dat Perdt, So
bôte he vor den Schaden, den dat Perdt kreh, Dre Marck, alse
wen he den Man suluen gewundet hedde: Unde nimpt dat Perdt
tho siß in sinen gewarsam, unde malet jdt so gudt, alse jdt was,
eer jdt gehowen wurt.

§ 2. Störue ock dat Perdt, edder be-
helde einen Schaden daruan, so betalet he dat Perdt, so dūr, alse
jdt werdt was, eer jdt den Schaden kreh, unde dartho Dre Marck.

æn han warth hoggæn oc betæ a thræ marc. Æn hoggær man annen mansz klæthæ. gangær han with. betæ thre marc. dul han giuæ næfnd i kyn.

CLVII. (3, 35.) Vm lanæ wapæn.

Lær man annæn sin wapn. oc wæt æi hwat hin wil mæth thær at lanæ takær. oc gôr hin sithæn nokær fol-skæ mæth. antigh dræpær man æth særær. warthær thet ham wit thær wapn lær. tha wæræ han with en tolf mænzh eth. at han lethæ them æi til hans skathæ. thær skathæ

hugger Mand anden Mands Klæder, oc fiendis hand det, bøde tre Mark, Doll hand, giffue Ræffn i Rion.

Cap. XXXV. Om Mand laaner anden Mand sine
Baaben.

Laaner Mand anden sine Baaben, oc veed eh huad hand vil met dennem, Gior hand nogen stæde der met, enten dræber Mand, eller saarer, oc vorder det hannem bitterligt der Baabene vdlæante, Da verie hand ved tolf Mends Gæd, at hand eh læante dennem til hans stæde, der Eladen sið. End falder hand aff Lowen, bøde tre Mark. End laaner hand dennem nogen aabensbarlige vd, naar tō trætis met fryctende ord, oc gior hand siden stæde der met, som Baaben læante, Da verie sig enten met Ræffn i Rion, eller bøde tre Mark.

Cap. XXXVI. Om Mand faar Saar aff anden Mands
Baaben.

Hvilcke lunde Mand fanger Saar aff anden Mands Baaben, bøde der for enten tre Mark, eller giffue Ræffn i Rion: End haffuer Mand self Baaben i Gende, oc fanger anden Mand der

fek. fallær han at loghum betæ for thre marc. æn lær han them opænbarlik thær twa mæn delæs with mæth fryghthær orth. oc gær hin skathæ mæth. tha wæriæ han sik antigh mæth næfnd i kyn. æth betæ thre marc. (3, 36.)

Æn hwilkæ lundæ sum mæn fær sar af annæn mansz wapn. betæ antigh thre marc. æth giuæ næfnd i kyn. æn havær han sialf wapn i hændæ. oc fær annæn mæn sar. at wathæ

§ 3. Sowet off ein Man, einem anderen Manne sine Kleider entwei, unde bekendt dat, de betere Dre Marck, Secht he Neen, dat moth he dohn mit Kionsnäffn.

Cap. XXXV. Efftte ein Man einem anderen Manne Wapen lenede.

§ 1. Lehnet ein Man, dem anderen Manne, sine Wapen, vnd weth nicht wat he darmede dohn wil, dem he se lenede: Deit he schaden darmede, dat he einen Man Wundede, edder Dodtschloge. Vnde wurde he darümme beschuldiget, de de Wapen vthlenede, So schwere he mit xij. Man Eeden, dath he sine Wapen Schaden tho donde nicht gelenet hedde, dem de den Schaden dar van krech. Brickt jdt em an deme Eede, he betere Dre Marck.

§ 2. Lehnet öuerst einer, einem anderen (de Riffhafft is mit einem, unde sich thosamende löpen willen) Wapen, unde Behre, unde deit also schaden mit den Wapen: So wehre he sich mit Näffn i Ken, edder betere dre Marck, de de Wapen vthlenede.

Cap. XXXVI. Wert jemandt gewundet, mit eines anderen Mannes Wapen.

§ 1. Wat wyse ein Man, mit eines andern Mannes Wapen gewundet wert, dar betert he vör Dre Marck, edder giff Kionsseedt.

§ 2. Gefft öuerst jemandt sine egene Behre in der Handt, unde ein ander kricht Vnuorwandes schaden daruan,

(92. side) betæ wathæ gærning. tho betæs æi for wathæ kvnung. oc æi biskop.

CLVIII. (3, 37.) Of man fær sar i horsæng.

Fangær man sar i horsængi mæth annen mansz konæ oc kvmær han hvrt livænd. oc warthær deth af the sar tha liggæ a sinæ eghnæ wærki. oc bondæn wæræ angerles. æn warthær han skriftæth. oc fangær formæl. tha havæ han kirki garth. of han dør. æn warthær man dræpæn i horsæng. tha skal hin thær drap. færa til things blothæk dynæ oc ble. the han war dræpæn a. mæth thriggi mannæ

aff Saar aff vaade, Bede Vaadis Gierning, Dog for Vaadis Gierning bedis ey Konning eller Biscop.

Cap. XXXVII. Om Mand fanger Saar i Hore Seng.

Fanger Mand Saar i Horeseng, met anden Mandz Kone, oc kommer hand leffuendis bort, oc vorder dog ded aff de Saar, Da ligge hand paa sine egne Gierninger, oc Bonden være angerles, oc vorder hand striftet oc fanger sit formaal, Da haffue hand Kirkegaarden om hand dør. End vorder hand dræbt i Horeseng, Da skal den hannem dræbte føre til Tinge Dyne oc ble blodige, der hand vaar dræbt paa, met tuende Mends vidne, at hand vaar dræbt i Horeseng, oc ey anden sted, Da ligge hand vden Kirkegaard, oc paa sine egne Gierninger. Men huor som Mand vorder dræbt vden Horeseng, endog at hannem vidis Hoersag, eller huad som hannem vidis, Da skulle Sandemend til der om at stillie.

Cap. XXXVIII. Om Bijer.

Hvo som Bijer haffuer, hand land selff voete dem met

witnæ at han war dræpæn i horsæng. oc æi anstath. tha liggæ han vten kirki garth oc a sinæ egnæ wærki. En e hwaræ sum man warthær dræpæn vtæn horseng. tho at ham witæs horsak. æth hwat sum ham witæs tha skvlæ sannænd mæn til vm at skilæ.

CLIX. (3, 38.) Vm bi.

Hwa sum bi havær han skal sialf warthæ them mæth

so betert he Vmoaringes dädt. § 3. Doch vor Vntwaringes dädt, betert men dem Könige, vnde dem Bischoppe nicht.

Cap. XXXVII. Van deme de dar wert gewundet, im Horen Bedde.

§ 1. Wert einer gewundet, im Horenbedde, by eines anderen Mannes Wyue, vnde kumpt Leuendich daruan (Doch dat he dar na van den Wunden steruet: So ligge he vp sinem egen Wercke, Vnde de Bonde blhue Schuldloß. Vnde hefft he Gesichtet, vnde dat Sacrament entsfangen, so mach men en vp den Kerckhoff Grauen, so he steruet.

§ 2. Blyfft he ouerst Dodt geschlagen in dem Horenbedde: So schal de Handadige, de ene erschloch, tho Dinge bringen, dat Blödige Bedde vnde Laken, dar he vp erschlagen wert, vnde dat mit twyer Lude Getüchenisse, dat he in dem Horenbedde Dodtgeschlagen is, vnde sonst vp nener anderen Stede: So schal he buten Kerckhaues, vp sinem egen wercke, liggen.

§ 3. Wurde ock ein solck Man Dodtgeschlagen buten dem Horenbedde, de vmmē Ehebrock, (edder wat andere saken eme gegeben wurden) betichtiget were, dar schölen de Sandtmenne vmmē scheden.

Cap. XXXVIII. Van Immen.

§ 1. De dar Immen hefft, de schal se suluen hegen vnde

garth. swa at annen mansz fæ ma them æi nithær kastæ oc spillæ. æn ær garth swa lagh at annæn mansz fæ ma gangæ i garth. oc spillæ them witæ sik sialf. oc fangæ ænægh annæn bot. Æn warthær nokær annæn manz fæ stangæt til dethæ vtæn manz bigarth. botæ hin ækki for. thær bi attæ. æn warthær thæt stangæth i hæl i bigarth. (93. side) gialdæ aftær skathæn han thær bi attæ. for thy at han hafthæ æi laghæ garth.

CLX. (3, 39.) Flyghæ æns mans bi annæns vp.

Flyghæ en mansz bi vp a en annæns. tha skal hin

Giærde, saa at anden Mands Fæ kunde dem eh nedkaste oc spille. End er Giærdet saa lawt at anden Mands Fæ maa gange i Gaard oc spille dem, vide sig det selff, oc fange eh anden bod. End vorder nogen Mands Fæ stungit til Døde vden Mands Bijgaard, Da bode hand icke derfor, der Bijerne aatte. End vorder det stungit ihjel i Bijgaarden, Da gielde hand Skaden der Bijerne aatte, Fordi hand haffde eh lowligt lude om hans Bijer.

Cap. XXXIX. Om en Mands Bijer fløiger anden Mands op.

Fløiger en Mands Bijer anden Mands op, da skal den de Bijer aatte der opflve, met andre Grande, siqe den til, der de andre Bijer aatte, Vil hand da haffue met hannem fellig, baade om de Bijer der opflve, oc saa om de andre, da maa det vel være: End vil hand eh, oc forkommer de Bijer, siden de andre, Da vide sig det selff, Fordi hand vilde eh stiffe met hin anden baade Gaffn oc Elade.

thær the bi a. thær vp flyghæs. *mæth* andræ grannæ sighæ then til thær the andræ bi a. wil han tha thær the katær havær. havæ *mæth* hin annæn sælægh. bathæ the bi thær vpfylghæs. oc swa um the andræ. tha ma thet wæl wæræ. æn wil han æi thet. oc forkumær han hins bi si-thæn. the bi thær hans bi up flyghæ. witæ sik thæt sialf. for-thy at han wildæ æi skiftæ with hin bathæ gaghæn. oc skathæ.

bewaren, mit Tünen, dat eines andern Mannes Beh, se nicht vumme werpe, edder vor störe. § 2. Sint de Tüne ock so sîdt, dat eines anderen Mannes Beh dar in geit, unde dheit den Immen schaden, Den beholde he, sonder alle beteringe. § 3. Wurde öuerst jemandes Behe, buten dem Immen Hauē, unde buten Tunes, dodt gesteken, den schaden hebbe he, unde betert de nicht daruör, dem de Immen tho höreden. § 4. Geschüth jdt öuerst, binnen Tunes, so betalet de den schaden, dem de Immen thohören, § 5. Wente sine Tüne de weren so starck nicht, dat se dat Beh affholden konden.

Cap. XXXIX. Flegen edder tehen eines Mannes, des anderen Mannes Immen vp.

§ 1. Flegen, edder tehen, eines Mannes Immen, des anderen Mannes Immen vp: So schal de, des sine Immen vpgetagen worden syn, mit sinen anderen Naderen, demsüluigen anseggen. Wil he desüluigen, beide de vpgetagen syn, unde de, de anderen vptögen, mit em gemene hebben, dat mach wol syn. § 2. Wolde he öuerst nicht, unde jdt geschege, dat desüluen wedder vpgetagen wurden, So hebbe he den schaden. § 3. Wente he wolde vörhen in schaden unde baten, nicht mit en stän.

CLXI. (3, 40.) *Hittær nokær man bi.*

Hittær man bi a withæ wællæ tho at han hauær hwærki skogh æth iorth a thæn marc. oc fylghær ænægh man the bi tha ær thæn skyldugh at hauæ thær hittær. æn hittær man bi a annæns manz skogh tha ma han them of the æræ floghnæ i træ. æi bvt foræ. oc ænægh lot i thæm fangæ vtæn of han fylghær them til stofns. æn of han fylghær them af sin garth. tha a han them antigh thrithing of the skvlæ vp takæs. æth oræ pæning. of hin wil løsæ thær thræt a. for thy at hwænnær sum the flyghæ af mansz øxsiun. tha a then them thær them sinnær.

Cap. XL. Om Mand hither Bij.

Hitter Mand Bijer paa vilde Bolde, Dog at hand haffuer huercken Jord eller Skow paa den Mark, oc følger dennem ingen Mand, Da bør den at haffue dem der først finder. End hither Mand Bijer i anden Mands Skow, Da maa hand, om de ere flehne i Træ, dennem eh bort tage, oc ingen laad i dennem haffue, vden hand følger dennem til sæde, aff sin egen Gaard, da bør hand enten tredie part aff dennem, om de skulle optagis, eller en Dre Penning, om hand vil dennem løse, Fordi at saa snart som de flue aff Mands Øhesum, Da bør hand dennem der dennem først finder. End hither Mand Bissuerm paa Kirckes gaard, Da bør den dennem der dennem først hither, oc ingen anden.

Cap. XLI. Om Mand tager Bijer bort met vold eller stial dennem.

Om nogen Mand far i anden Mands Bijgaard oc tager Bijer oc fører bort, oc dræber dennem, oc tager bort Gønning, Da maa den der Bijerne eher, dele effter, Suad heller hand vil met Ræffninge eller Sandemend, Fordi det er ligere Heruerck end Man.

[Resten af 3, 40 Andes S. 250.]

(3, 41.) *Æa of nokær man fær i annæns mansz (94. side) bigarþ. oc takær antigh vp. æth forær bi thæthæn æth dræpær thæm oc takær hunægh tha ma thæn thær bi attæ. delæ æstær hwat hælder han wil mæth næfning. æth sanænd mæn for thy at thæt ær likær til hærwærki æn ran.*

Cap. XL. Findet ein Man Immen.

§ 1. Findet ein Man Immen in dem Wilden Bolde (dar he doch vp der Wldtmarck, wedder Landt, noch Hölzung hefft) unde js densulügen Remandt gefolget, so hören se dem jennen, de se erst findt. § 2. Findet oc ein Man Immen, in eines anderen Mannes Holte, dar se weren in einen Bom geslagen, de mach se nicht wechnemen, hefft oc neen Deel daran: Idt were den, dat se vth sinem Haue entflagen, unde he en gefolget hedde, beth vp de Stede, dar se sich setteden. So geböret eme daruan (wen se vpgenamen werden) de drüdde Deel, Edder ein Dre Penninck, so he desulügen lösen wil. § 3. Wente so balde einem Manne Immen, vth den Dgen entflagen, so gehören se dem Manne, de de Immen erst findet. § 4. Findet oc ein Man, einen Immenschwarm, vp dem Kerckhaue, so gehöret he oc nesmande anders, alse deme, de en findet.

Cap. XLI. Effe ein Man Immen wech nimpt, mit Gewaldt, edder oc Stilt.

§ 1. Geit ein Man in des anderen Mannes Immenhoff, unde nimpt daruth Immen, föret se wech, ersticket de, unde nimpt dat Honnich van en. So mach de, dem de Immen hören, densulügen Man vorfolgen, mit Ræffningen, edder mit Sandtmensnen, wo he wil: § 2. Denne dar an schinet geliker Herres werck begangen tho sinde, alse Raan.

CLXII. (til 3, 40.) Of man hittær bi.

Hittær man bi swarm a kirki garth. tha a hin thær hittær oc æi annæn man.

CLXIII. (3, 42.) Vm kostæ bosz eth.

Ænægh man ma nethæ hin annæn til kostæbosz eth num han sialf wil with takæ. æn takær han with kostæboz eth a thingi for hwat sak ham gafs winnæ antigh logh thær han sæstæ. æth wæræ lagh fæld bathæ for bondæ oc for kunungs umboz man. for thy at hwa thær vlogh sæstær. han skal vlogh winnæ. tho allæ kostæboz eth thær sæstæs a thingi the skvlæ winnæs a thingi.

Cap. XLII. Om Raastebods Eed.

Ingen Mand maa nøde anden til Raastebods Eed, vden om hand vil selff vedtage. End tager hand selff ved Raastebods Eed paa Tinge, for huad Sag som hannem giffuis, vinde enten Low der hand fester, eller være Lowfæld, Bøde for Bonden, oc for Kongens Ombozmand, Fordi at huo Blow fester, hand skal Blow vidne: Dog alle Raastebods Eeder der festis paa Tinge, skulle oc vidnis paa Tinge.

Cap. XLIII. Hvor meget Bonde oc Hustru maa skedis imellem.

Hvor meget oc huad Hustruen stoder Husbonden, eller Husbonden Hustruen, Huad heller de haffue Børn sammen eller eh, Da stander det icke, vden deris Arffuinge ville det holde efter deris Død. End stoder enten aff dennem nogit anden Mand, der vden deris fellig er, for nogen suig, oc den stoder Husbonden Hustruis Jord, eller Hustruen Husbondis Jord, eller Eghensdom, Da holdis det oc icke, vden rette Arffuinge ville, Fordi at

CLXIV. (3, 43.)

Hvræ mykæt husfrø skotær husbondæ [æth husbondæ] skotær husfrø e hwat hældær the hauæ bœrn samæn æth æi. tha standær thet ækki. utæn of theræ aruing willæ halldæ thet æftæn them dothæ. æn skotæn anligh theræ nokær andræ mæn thær vtæn there sælægh ær for nokæt swik. oc sithæn skotæn husbondæ husfrø eghæn. æth husfrø husbondæns eghæn. tha haldæs thet tho æi. vtæn rætæ aruing willæ.

Cap. XLII. Wan wilkörden Eeden, Kaastebots Eedt
geheten.

§ 1. Nemandt kan den andern nödigen tho Kaastebots Eede, he wil jdt densuluen annemen. Nimpt he den Eedt an, vp deme Dinge, vor wat sake jdt is, darünne he bespraken wert: So geue he den Eedt, den he vehstede, edder bliue Lowfæld (id est, vorwunnen) unde betere dem Bonden, unde des Königes Omboßman, id est, Hardeßvaget. § 2. Wente wo, unde vor wat sake, siß jemandt wedder Recht vorpflichtet, de schal datsulue wedder Recht oß leisten. § 3. Doch alle Kaastebots Eede, de vp dem Dinge gevehstet werden, de schölen oß (Widnis paa Tinge) id est, vp dem Dinge geschwaren werden.

Cap. XLIII. Wo vele Man, unde Frouwe, eine dem
anderen Etsdis, id est, vplaten, mögen.

§ 1. Wo vele, unde wat eine Husfrouwe, erem Manne, unde de Huswerdt siner Frouwen (se hebben Kinder edder nene Kinder thosamende) Eketet, unde vpleth, dat hefft nene Macht na erem Dode. Jdt sy den der Regesten Eruen Ja unde wille dar tho gekamen, dat se dat na erem Dode holden willen. § 2. Unde stotede oß eine, van dissen beiden, einem anderen Manne etwes, de kuten erer Menschop were, bedrechliker wyse, Dat de des Huswerdes Landt der Frouwen, unde dem Huswerde der

for thy at thæt ær wanlikt. at husbondæ ma antigh mæth aughæ æt mæht wæght kumæ husfrø til hwat sum han wil at skotæ. Oc ær summæ (93. side) quinnæ swa listugh at the kymæ wæl theræ bondær til oc at skotæ thæm hwat sum the bethæs.

CLXV. (3, 44.)

Hwilk husfrø thær sialf hauær bondæ. hun ma ækki skotæ burt oc ækki andær lund afhændæ utæn hænnæ bondæ rath. æth rættæ aruing willæ. æn thol bondæ at husfrø skotær nokæt burt. oc fær hin laghæ hæsth a the skotæ. vlæn bondæns kæræ. tha mughæ hænnæ aruing delæ thæt æstær

det er venteligt, at Husbonde maa enten met affue eller met list komme Hustruen til at stode sig huad som hand vil: Oc ere somme Quinder vel saa listige, at de komme oc vel deris Høsbonder til at stode demm, huad som de bedis.

Cap. XLIII. Huor megit Hustru maa stode bort, der selff haffuer Høsbonde.

Svilken Hustru der selff haffuer Bønde, hun maa icke stode bort, oc icke anderlunde affhende nogit Gøds, vden hendis Bøndis Raad, oc rette Arffuingers villie. End taal Høsbonden at Hustruen stoder nogit bortt, oc fanger den Laghæffd paa det som kiobtis, vden Bøndens kiære, Da mæe hendis Arffuinge dese det effter igien, oc Bønden gielde baade Bønden, oc saa Kongen tre Mark, Fordi at hans Kone stode whiemmelt, oc hand viste oc taalde det. End deel hand det selff effter igien, da gielder hand icke der for: Den haffuer dog sit værd tabit, der met Bøndens Hustru kiopte. End Bøndens Søn eller Bøndens Daatter i fellig met sin Fader, maa icke affhende noget aff Bøndens Gøds, vden hans villie, oc ey hans Lehe Gion.

gen. thær hun skotæ. bondæ gialdæ bathæ thre marc bondæ. oc thre marc kunung. for thy at hans konæ skotæ uhemælt. oc han wissæ. oc tholdæ. æn del han thæt sialf igæn. tha gialdær han ækki for. hin hauæ tho sit wærth tapæth thær with bondæns konæ koptæ. æn bondæns sun æth bondæns dottær. i sælægh mæth sin fathær mughæ ækki afhændæ af bondæns hæski. vtæn hans wiliæ. oc æi hans legbæ hion.

Frouwen Landt, vnde Eyendohun, wedder vplete: Dat gelt ock nicht, ane der rechten Eruen Ja, vnde wille. § 3. Wente jdt is vormodtlick, dat de Man, mit dröuwe, edder mit Lüste, de Husfrouwe dartho bewegen, edder ock listige Frouwen mit guden Worden ere Menner locken, vnde bereeden können, dat de eine dem anderen vplete, wat he wolde, vnde van ein ander begerende, weren.

Cap. XLIII. Wo vele eine Frouwe, de einen Man hefft, wech geuen mach.

§ 1. Eine Husfrouwe de eren Echten Man hefft, de mach nictes vorschöten, ock nicht einigerley wyse jennich Guds affhengen, ane eres Mannes Rädt, vnde der Regesten Eruen, beswilliginge.

§ 2. Sege ock, effte lete de Huswerdt tho, dat sine Husfrouwe jemande wat vorschötede, vnde de dat van er löffte, Laghæffd darup frege, ane des Huswerdes bysprake, So mögen ere Eruenemen dat tho Rügge deelen, mit Rechte: Vnde bricht de Huswert, beide dem Bonden, vnde ock dem Könige, Dre Mark. Darüme dath sine Husfrouwe Elote whiemuelt (id est, dat se dat vplete, edder vorlöffte, dat se nicht gewehren kende.) Vnd he dat wüßte, vnde er dat thostedede.

§ 3. Spricht he dat ouerst by: vnde deestet datsuluest wedder thorügge, so bricht he daruor nictes, Men de mit der Frouwen gekoepschlaget hefft, de vorlöst syn Koepgeldt.

§ 4. So mach ock des Huswerdes Söne, effte Dochter, so lange de mit dem Bader in

CLXVI. (3, 45.)

Æn husfrø *thær* barn *havær* with sin bondæ ma ækki giuæ at sialæ gift half sin hovæth lot æth nokær storæ mun utæn bondæns ia oc wiliæ. æn wil nokær man tho kallæ a swa wurthæn sialæ gift. tha skal bondæn wæræ for mæth næfnd i kyn. oc æi gangæ sannænd mæn til. æn fallær han at kyns eth. latae vt thet *thær* giuæth war for sial. æn hauær hvsfrø æi barn with bondæn. tha ma hun givæ sin half houæthlot (96. side) byrt at sial gift. kallær tha klostær a oc ær thet meræ æn half marc silfs. tha gangær sannænd mæn til. æn hwat sum æi ær skriuæt i manz tæstament. mæth gothæ mæns wittnæsbyrth. oc klostær kallær a. æth

Cap. XLV. Huor megit Rone der Barn haffuer ved Bonde maa giffue til Siælegift.

Hvstru der Barn haffuer ved Bonde, maa eh giffue til Siælegift, halff sin Hoffsuitlaad, oc eh nogen store Monnit eller Gaffue, vden Bondens Ja oc villie. Men vil nogen Mand kalde paa sliq Siælegift, Da skal Bonden være ved Næffn i Rion, oc der ganger eh Sandemend til: End falder hand aff Rions Fed, legge vd det der giffuit vaar til Siælegift. End haffuer Hossbonde eh Barn ved Hvstruen, Da maa hun giffue halff sin Hoffsuitlaad bort til Siælegift. Kalder dog Closter paa, oc er det mere end Marc Solff: Da gange Sandemend til: Men huad som eh er streffuit i Testamente met gode Mends Vidnisbyrd, oc Closter kalder paa eller Kircke, eller Hospital, Der vors der Bonden ved Næffn i Rion.

Cap. XLVI. Huilcke Sandemend skillie skulle om Siælegift.

Hvilcken Mand eller Quinde der flere Bo haffuer, eller i flere Land, eller i flere Byer, eller i flere Herrit, Thuor som de

kirki. æth spital thær warthær bondæ e et hennæ aruing
with næfud i kyn.

CLXVII. (3, 46.) Hwilkæ sannænd mæn skilæ skvlæ
vm sialæ gift.

Hwilk man æth konæ thær fleræ bo havær oc i

der Gemenschop syn, nichts van sinem Gude (âne sinen willen)
van affhenden bringen, Dā Nemandt van den, de in sinem denste syn.

Cap. XLV. Wo vele eine Frouwe de mit erem Manne
Eruen hefft, tho Sælegauē geuen mach.

§ 1. Eine Fußfrowe, de mit erem Ehmanne Kinder hefft,
de mach ere halue Hoffsuitlaad thor Sælgauē nicht wech geuen,
edder ock sonst nene sonderlike grote Mon (id est) Gauē, ane erēs
Mannes Ja, vnde willen. § 2. Wurde ock Jemandt vp solcke

Sælegauē Klagen, schal sich de Bonde weren, mit sinem Riens-
næffen, vnde kamen de Sandtmenne dar nicht tho. § 3. Ents-

bricht eme ock an deme Gede, so legge he vth, wat tho der Sæles-
gauē gegeben was. § 4. Hefft se ouerst nene Kinder mit

erem Manne, So mach se tho Sælegauē geuen, ere halue Hoffsuits-
laad. § 5. Spricht ock dat Kloster darup, vnde is de Gauē

mehr, alse eine Mark Eölffs, so schölen de Sandtmenne darinne
schweren. § 6. Men allent wat in eines Mannes Testamente,

mit guder Lide Getücheniß nicht beschreuen is, Vnde dat Kloster,
Kercke, edder Hospitall, spreke darup, dat holdt de Fußwerdt aff,
mit sinem Riensnæffen.

Cap. XLVI. Welckere Sandtmenne vmme Sælgauē
schweren schölen.

§ 1. Welcker Man, edder Frouwe, de mehr Güder, vnde
mehr Hüser, in mehr Landen, edder in mehr Steden, edder in

ſeræ land. æth i ſeræ bygd. æth i ſeræ hæræth. e hwaræ
sum the æræ. then timæ the givæ. oc dæ af thæn sot. the
sannænd mæn skvlæ e til thær theræ ær i bygd.

CLXVIII. (3, 47.) Vm akærfrith.

Fær man i annæns manz akær vm nat timæ. oc slær
manz korn ældær takær hans skornæ korn. tha ær han
thiuf thær at. æn ær han wægh farænd man oc givær antigh
æn kiærf sin hæst. æth betær a akær a stubbæ. tha ær han
hwærki ranz man æth thiuf thær for. æn fœrær han byrt

ere naar de dø, oc giffue de nogit for dennem til Siælegassue,
Da skulle jo de Sandemend der til, som der ere vdi Bygd.

Cap. XLVII. Om Ugerfred.

Far Mand i anden Mands Uger om Natte tide, oc stæ
Mands Korn op, eller tager hans skaarne Korn bort, da er hand
Thff der for. End er hand vesharendis Mand, oc giffuer enten
sin Gæst en Kiærff eller Neeg, eller Beeder paa Stubben, Da
er hand huercken Mansmand eller Thff der for. End fører hand
bort aff Ugeren, Da maa den der Ugeren eher, sicte hannem
der tog, huad heller hand vil til Nan eller Thffueri.

Cap. XLVIII. Om Mand far met Giord i anden
Mands Uger.

Far Mand met Giord i anden Mands Uger, eller met
Stod, eller Braad, oc hiorder hans Korn op met vold, Da er
hand sthldig at bede der for, hannem XL. Mark, Fordi det er
fult Heruercke. End kommer Fæit i anden Mands Uger aff
vaade, for Ghydens vangiemme eller forsemmele sthld, Da bede
hand Eladen der Fæit aatte, oc giffue des Low paa, at det vaar

af akær tha ma han thær akær a sæthæ hin thær tok.
hwat han wil hældær til ran æth til thiufnæth.

CLXIX. (3, 48.) Of man hirthær annænsz manz
akær æth æng vp.

Fær man mæth hiorth æth mæth stoth. æth mæth
wrath i annæns manz akær. oc hiarthær hans korn vp.
mæth wald. tha ær han skyldugh at betæ thær for fullæ

mehr Gaden hebben? Wor se den syn, wen se steruen (vnde
geuen wat wech vor ere Sælegaue) So schölen jümmer de Sandt-
menne, de in der Stadt, edder an dem Orde, Sandtmenne syn:
darümme scheden.

Cap. XLVII. Van Uckerfrede.

§ 1. Faret ein Man, in eines anderen Mannes Ucker, by
Nacht thyden, vnde schnit, edder schleit des Mannes Korne vp,
edder föret syn Affgemehede Korn wech: Daruör is he ein Deeßf.

§ 2. Is jdt öuerst ein Wanderende, vnde Wechfarende Man, vnde
ghfft sinem Perde, eine Gerue effte eine Nege, edder leth syn
Perdt byten vp deme Stoppel, dar wert he neen Kaufman, edder
Deeßf vör.

§ 3. Föret he öuerst wat wech van dem Ucker,
so mach de, dem de Ucker thohöret, densüligen Man, de dat
wech nam, vorfolgen tho Kan, effte tho Deuerhe, wo he sülen wil.

Cap. XLVIII. Wol mit sinem Quecke, in eines andern Mannes Ucker drifft.

§ 1. De sine Stod edder sine Giord edder Braad, dreyff
in des anderen Mannes Ucker, vnde Ettet dat Korne vp mit
gewaldd, de is schüldich eme daruör tho bötende, xl. Mark.
Wente dat is ein vullenkamen Gerrewerck.

§ 2. Men kumpt
dat Behe, in eines anderen Mannes Ucker, Vntwaringes, wegen

firtivgh marc. for thy at thet ær fult *hærwærki*. æn *kv-mær* thet i manz *akær* at wathæ for *hirthæns* wangemæ. tha bætæ hin skathæ *astær*. *thær* fæ attæ. oc givæ thes logh at thet (97. side) war æi hans both. at hans fæ kom *thær* i.

CLXX. *Æn* *hiarthær* man *annæns* æng up *mæth* wald. tha *gialdær* han skathæ *giald thær* fææt attæ. oc bætæ a thre marc. æn *kumær* thet i at wathæ. bætæ oc skathæ *giald* sum saght ær. *warthær* korn swa ød sum saght ær. tha ma hin *thær* korn attæ delæ thæt *mæth* sannænd *mæn*. oc gothæ *mænz* witnæ til *hærwærki*. æn thæn *thær* sæcthæs for æng of han dyl. wæriæ sik *mæth frændæ* eth.

(3, 49.) *Æn* minnæ æn tolf nœt ær æi hiorth. tolf

eh hans Bud, at hans Fæ kom der vdi. End hiorder Mand anden Mands Eng op met vold, Da gielde hand *stadegield*, der Fæit aatte, oc bøde tre *Marck*. End kommer det aff vaade, bøde oc Eladen som før er sagt. Boder Korn saa ødt, som sagt er, Da maa den der Kornit aatte, dele det met *Sandemend*, oc gode Mends vidne, til *Heruercke*: End den der *fictis* for Eng, om hand del, verie sig met *Næffen* i *Kion*.

Cap. XLIX. *Guilcket Etod*, *Giord*, oc *Braad* er.

Mindre end tolf *Nœd* er eh *Giord*, tolf *Sors Etod*, tolf *Suin* vraad. End øder Mand anden Mands Korn met mindre end met tolf *Fæis* *Soffuit*, som sagt er, Da maa det eh delis til *Heruercke*: Men dog for huert vold skal Mand veries met *Næffen* i *Kion*, Eller gielde Eladen met tre *Marcks* bod.

Cap. L. Om *Indtegte Fæ*.

Om Mand tager anden Mands Fæ i sit Korn, eller i sin

hors. stoth. oc tolf swinæ. wrath. æn ǣthær ænnæn
man annæns korn mæth minnæ æn mæth tolf fæs hovæt
swa sum sagh ær. tha ma thet æi delæs mæth hærwærki.
tho e for hwært wald antigh wæriæs mæth næfnd i kyn.
ællær gialdæ skathæ mæth thre marc.

CLXXI. (3, 50.) Vm intæktæ fæ.

Of ænnæn man takær annæns manz fæ i sit korn.

des Herden vnachtsamheit, vnde siner vorsümenisse schuldt, So
böte he den Schaden, deme dat Behe egen was, vnde schwere
dartho, dat jdt nicht syn beuehl was, dat syn Behe in dat Korne
quam. § 3. Leth öuerst ein Man dem anderen sine Wische
ypeten mit Gewalt, de gelde den schaden, den dat Behe in der
Wische gedän hefft, vnde betere Dre Mark. § 4. Geschüt jdt
öuerst Vnwaringes, so betert he den Schaden, alse vorgesecht is.
§ 5. Wert den dat Korne in maten, alse hhr gesecht is, vor-
heeret, So mach de jenne deme dat Korne höret, desüluige Dädt,
mit Sandmennen, vnde mit guder Menne Getücheniß tho Herre-
wercke vorfolgen. § 6. Wurde öuerst Jemandt vorklaget, dat
he weme in siner Wische Schaden gedän hedde, vnde sede Neen
dartho, dat schal he affholden, mit Riensnäffn.

Cap. XLIX. Wat Stod, Fiord, vnde Braad is.

§ 1. Weiniger alse Zwölff Rinder, is neen Fiord, rij.
Wylten edder Horß is eine Stod: rij. Schwine heten Braad:
§ 2. So nu ein Man, eines Mannes Korne mit ringerem Talle
(als rij. van jderem schlage Behes, als vorgemelt is) nichtigede,
vnde vordelgede: So kan men disse dädt nicht tho Herrewercke
deelen. § 3. Men doch vor jder Gewalt, schal de Beklagede
sich wehren mit sinem Riensseede: Edder ock gelden, den Schaden,
mit Dre Mark Bröken.

æth i sin æng. oc kymær hin with thær sææt a. antigh i hægnæth æth a farnnæ wæghæ. tha ma han æi takæ thet af ham vlæn hans wiliæ. æn takær han thet fra ham. tha ma han warthæ ransman thær at. æn kymær thet hem til hins hus thær thæt tok oc takær han thet vt thær thæt attæ. tha ma thet warthæ hærwærki. tho skvlæ mæn æi dælæ with annæn. æn with thæn thet vt tok.

CLXXII. (3, 51.) Af man tiuthær annæns mans akær æth æng.

(98. side) **H**wilk man thær ær æghær a marc. oc tivthær sit fæ a annæns manz akær æth æng. tha ær thet wald. oc ær han skyldugh at gieldæ skathæ oc bæt at thre marc. ællær givæ thes logh at han beth thet æi. oc gieldæ skathæ

Eng, oc kommer den ved, der Fæit tilhører, enten i Segnit, eller paa farende Behe, Da maa hand eh tage det fra hannem, vden hans villie. End tager hand det fra hannem, Da maa hand worde Ransmand der for. End kommer det hjem til hans Hus der tog det, oc tager hand det vd, som det tilhører, Da maa det worde Geruercke: Dog skal Mand eh ved anden dele, end ved den det vdtog.

Cap. LI. Om Mand tøhrer i anden Mands Nger eller Eng.

Svilken Mand der Ehre er paa Marken, oc tøhrer sit Fæ i anden Mands Nger eller Eng, Da er det vold, oc hand er skyldig at gielde Skaden, oc der til bøde tre Mark, oc siden giffue Low, at hand bød det eh, oc gielde skade gield, om hand ganger ved. End veshfarende Mand oc Gæst maa mand eh Græs sønne.

giald of han gangær with, æn wægh farænd man oc gest.
mughæ mæn æi græs synæ.

CLXXIII. (3, 52.) Of man dræpær annæn manz fæ i
sin akær.

Gangær mænz fæ i annæns manz akær. oc kymær

Cap. L. Van ingeschüttedem Behe.

§ 1. Schüttet dar jemandt eines anderen Mannes Behe, in sinem Korne, edder in siner Wische, unde kumpt de ander Man dartho, dem dat Beh thohöret, entweder iu de Segen, edder vp dem varende Wege: So mach he dat geschüttete Behe, ane sinen willen, nicht van deme, de jdt geschüttet hefft, wedder nemen.

§ 2. Nimpt he jdt öuerst van em, so kan he ein Ranßman daruör werden. Unde kumpt he (de dat Behe schüttete) dar mit in syn Fuß, unde de ander, deme dat Beh tho höret, de nimpt jdt wedder vth, so begeit he dar ein Herrwerck an.

§ 3. Doch schal Nemandt darümme vordeelet werden, sondern de dat Quet vth nam.

Cap. LI. Effte ein Man Tüdert in des andern Mannes Aker, effte Wische.

§ 1. Welcker Man, de Naber in dem Dörpe, edder Eger tho Welde, mede is, Unde Tüdert syn Behe, vp eines anderen Mannes Aker, effte Wische, so is dat Herrewerck: Unde is schül dich den schaden tho gelden, Da dartho Dre Mark tho Bötende: Unde dar bauen sinen Eedt tho geuende, dat he solches nicht beuahlen hebbe, Unde betalet den Schaden, so he de Dädt bes kendt.

§ 2. Einem Wechfarenden Manne öuerst, unde einem Gaste, Mach men de Weide, effte Graß, tho sinen Perden nicht weigeren.

hin with thær korn a. æth akær hirthæ. oc wil thet fæ in takæ oc getær æi. oc hafthæ thet fæ hirthæ. ær fææt kat. oc lœpær a stuth. æth a stauær. oc warthær liut af. ællær dœth. gangær hin with thær gendæ. takæ thet dœthæ til sik. oc gieldæ æm got igen. utæn bot. for thy at thet hafthæ hirthæ. oc man thær fæt attæ. gieldæ æstær kornæt hin thær attæ. Æn dræpær han thet antigh mæth od æth æg. tha gieldæ æstær oc bot a thre marc. æn gangær han with at han drap. oc kallær thet wathæ. gieldæ æstær

Cap. LII. Om Mand dræber anden Mands Fæ i sin Åger.

Ganger nogen Mands Fæ i anden Mands Åger, oc koms mer den der ved, der Kornit tilhører, eller Ågeren hyrde, oc vil det indtage, oc land icke, oc hæfde det Fæ Hyrde, eller Fæt er saa kaadt, oc løber enten paa Steen eller paa Stauer, oc vors der der aff lydt eller dot, oc ganger den ved der giende, Da tage hand det døde Fæ til sig, oc gielde andit saa gaat igen, vden bod, Fordi det hæfde Hyrde, oc hand der Fæt aatte gielde Kornit igien, hannem der Kornit aatte. End dræber hand det enten met ægg eller aadt, Da gielde hand det igien, oc bode tre Mark. End ganger hand ved drab oc kalder det vaade, Da gielde Skaden, oc giffue der paa tolf Mends Gød, at det skede aff vaade, oc eh met villie. End vaar det Hyrdeløst Fæ, Da bode der icke for.

Cap. LIII. Om Gaard niding.

Gaardniding boder baade Skaden der hand gjør, oc tre Mark Bonden, oc tre Mark Kongen, Fordi det er vold oc eh vaade, at dræbe det Fæ som hæftet eller bundit er, eller staar i Bondens Ornum, som hand eher ene: Suor som Mand dræber

skathæ. oc givæ a tolf mænz eth. at thet war wathæ. oc æi wiliæ. æn warthær thet hirthæ løst sæ. bōtæ ækki for.

CLXXIV. (3, 53.) Vm gornithing.

Gornithing bōtær bathæ skathæ. æftær thær han gorthæ. oc thre marc kynung. oc thre marc bondæ. for thy at thet ær wiliæ oc æi wathæ. at dræpæ thet sæ. thær laghæ (haft)

Cap. LII. Schleit ein Man eines anderen Mannes Beh, in sinem Aker, Dødt.

§ 1. **G**eit eines Mannes Behe, in eines anderen Mannes Aker, unde kumpt de Man dartho, deme dat Korne tho höret, edder de Korne Garde, unde wil dat Behe Inschütten, unde kan nicht, unde hefft dat Behe einen Herden, edder dat Behe is so wehlich, dat jdt lepe vp einen Steen, edder Staken, unde frege schaden daruan, edder störuē: Unde de dat Jagebe, bekende jdt. So neme he dat Dode Behe tho siß, unde geue ein ander in de Etede, dat jo so gudt is, ane Bröke. § 2. Wente dat Beh hedde einen Herden. § 3. Darjegen schal wedderümme de, deme dat Beh gehörede, dat Korne betalen, deme dat Korne gehörede. § 4. Men dödet he dat Behe, mit Egge edder Orde, so betalet he dat Behe, unde betert dar tho Dre Mark. § 5. Bekendt he oß de Dädt, unde secht, jdt sy Unwaringes geschehn, so gelde he den Schaden, unde geue rij. Man Eedt dartho, dat jdt Unuorwandes, unde nicht mit willen, geschehn is. § 6. Is jdt oß Gardeloß Behe gewest, so briett he dar nictes vör.

Cap. LIII. Van Gaardniding.

§ 1. **G**aardniding betert beide den Schaden, den he gedahn hefft, unde Dre Mark dem Bonden, unde deme Könige Dre Mark. § 2. Wente (de dar dödet ein Beest dat geheftet effte gebunden is, edder in einem Tüder steit, in eines Mannes

hafthæ a sik. æth stær i bondæns ornum. (99. Side) *thær* han a enæ. hwaræ sum man dræpær annæn manz sæ *thær* hirthæ havær. hwat hældær i hægnæth æth vtæn. han ær gornithing. oc skal æstær gialdæ swa sum saght ær. oc bōtæ a thre marc kunug. oc thre marc bondæ.

CLXXV. (3, 54.) Of man rithær a annæn manz hæst.

Hwilk man *thær* rithær annæn manz hæst vtæn hans wilie. *thær* a han at gialdæ for thre marc bondæ. æn fangær han mæth wiliæ. ællær mæth leghæ ællær at lanæ. oc rithær lêngæræ æn for war mælt. tha bōtæ han for hwær by marc. *thær* han yvær rithær sithæn. twa oræ e til sæx oræ warthær. æn hwat hældær han rithær vtæn

Bondens Fæ der Hyrde haffuer', huad heller det er i heynet eller vden, Hand er Gaardning, oc bode Skaden oc tre Mark Bonden oc saa Kongen.

Cap. LIII. Om Mand rider anden Mands Gæst.

Svildæn Mand der rider anden Mands Gæst, vden hans villie der Gæsten tilhører, gielde der for tre Mark Bonden. End fanger hand met villie, enten at lehe eller at laane, oc rider der met lenger, end talit vaar før, Da bode hand for huer Bymærk, der hand offuer red, to øre Penninge, indtil det vorder sex øre: Men huad heller hand rider vden orloff, eller lenger end talit eller affskedit vaar før, Da giøre Gæsten saa god som hand vaar, der hand tog hannem. End dser Gæsten, eller vorder mager, oc kommer hiem top oc tagel, oc suer hand, at det vaar eh for hans skyld, da gielde hand icke der for, Men vaar det Laan, da skal det lydeløst hiem komme. Huo som sietis for disse Sager, der i disse tu Capitel er om talit, Verie sig om hand dellier,

orlof. ællær længær æn mælt war. gæræ hæstæn æmgoth sum han tok ham. æn dør hæstæn ældær warthær maghær. oc kvmær hem top oc taughel. oc swær at thet war æi for hans skyld. tha gialdæ ækki for. æn ær thet lan. tha skal thet livtæ løst hem kvmmæ. Hwa thær sætlæs for

Ornum, dat syn alleine js) dat js gewalt unde nene Unwaringes dædt. § 3. De jenne de eines Mannes Behe Dödet, dat einen Gården hefft (Jdt sy in der Gegeninge edder dar buten) De js ein Gaardniding, unde moth den Schaden betafen, unde vorbricht Dre Marck an den Bonden, unde Dre Marck an den Kōnind.

Cap. LIII. Effte ein Man des anderen Perdt wech Ritt.

§ 1. Ritt Jemandt eines anderen Mannes Perdt, ane des fines willen, deme dat Perdt tho höret, de bricht daruör Dre Marck an den Bonden. § 2. Kricht he jdt öuerst mit willen, edder hūret, edder lenet dat Perdt van weme, unde Rit ferner darmede, als er bescheit was, So betere he vor jder Weldtmarck (de he dar lenger mit auer Reth) twe Dre Pennind, beth tho Eöß Dre Penninge.

§ 3. So öuerst jemandt ane vorlöff, unde bauen Rörwörde unde Affscheit, ein Perdt lenger Rith, so moth he dat Perdt so gudt wedder tho rügge auerantworten, also jdt was, do he jdt annam. § 4. Wurde öuerst dat Perdt Mager, Ethff, edder gar tho Dode gereden, dat Top unde Tagel, wedder tho Huß quemen: Unde schweret de dat Perdt Reth, dat jdt dorch sine Schuld unde vorwarlosinge, nicht geschehn, effte vmmekamen js, he geldet nichts daruör.

§ 5. Men js jdt eme gelenet gewest, so geböret siß, dat jdt ane allen Schaden, so gudt wedder tho Huß lame. § 6. Wol de nu vor disse Sale, de in disen beiden Capittelen vörbeschreuen syn, beßlaget wert, unde wil jdt löchenen, de moth siß frien mit xij. Man Eeden.

then sak i thæt sammæ capitæl ær sagh. wæriæ sik of han dyl. mæth tolf menz eth. Æn wil han hwærki betæ. æth wæriæ sik swa sum saght ær. num latær sik sökæ a thingi mæth nams domæ. tha betæs for ængi thessæ sak minnæ æn thre marc kvnung. oc thre bondæ.

CLXXVI. (3, 55.) Vm stoth hors.

Hwa sum havær stoth hors. havæ them i fald a sin eghæn (100. Side) marc. oc hauæ til them hirthæ. æn wil han æi thet gora. num othær mæth them bøndær wang. tha mughæ the them for læggæ a thingi. oc far hin nokær

met tolf Mends Gød: End vil hand huercken bøde, eller verie sig, som sagt er, Men lader sig søge met Nams Dom, Da bøde for ingen disse Sager mindre end tre Mark Bonden, oc tre Mark Kongen.

Cap. LV. Dm Stodhors.

Svo som haffuer Stodhors, hand haffue dem i Fold i sin egen Mark, oc haffue til dennem Gyrde, Vil hand eh det giøre, Men øder met dennem anden Mands Bonge, Da mue de dem forlegge paa Tinge, oc fanger hand nogen Skade siden, der Hors sene aatte, haffue hiemgiæld, om det stær eller giøris vdi Bong. End huo som haffuer Stodhors paa den Mark, som hand icke er selff ehre vdi, Da mue Eghermend lagdele hannem til at tage hans Hors hiem. End om hand eh vil, oc fange de siden nogen Skade, vide sig det selff, Fordi at vden deris villie maa hand hnercken øde deris Græs paa deris Fellit, eller deris Korn i Bong met Stodhors. End lieber Mand Jord paa anden Mands Mark met suig, enten for en Mark eller to, eller mere, fordi hand vil øde deris Græs oc Mark met sine Stodhors, da mue

skathæ sithen thær horsæn a. havæ hæmmæ giald of thet warthær i wang. æn hwa sum havær stoth hors a then marc thær [han] havær ækki i. æghær mæn mughæ laghkrauw ham til at takæ sin hors. æn of han æi wil. fangær han sithen nokær skathæ. witæ sik sialf vm. for thy at vtæn theræ willæ. ma han æi ǣthæ hældær theræ gres a fælæth. æn theræ korn mæth stot hors. æn kopær man a annæns manz

§ 7. Wil he oð nicht schweren, edder oð nicht beteren, alse vor gefecht is, Sonder leth he sið vorwinnen tho Namsdohme: So beteret he vor jder differ Sake, nicht ringer, als Dre Marck dem Bonden, unde Dre Marck dem Kōninge.

Cap. LV. Van Møder Perden.

§ 1. De eine Stöd Perde, holden wil, de schal se holden in sinem egen Föld: unde vp sinem egen Welde, unde hebben sinen egen Garden darby. § 2. Wil he dat nicht dohn, sonder vorz deruet darmede des anderen Bong. So mach men de vp deme Dinge vorleggen: § 3. Unde kreghe he, deme de Horsen tho: hören, darna schaden, den beholde he vor Siemgiel. So dat i Bong (id est, in der Gegene) geschehu is. § 4. Hefft oð Semandt sine Horsen, vp der Wldtmarcke, dar he neen Sulff Eger is, So mögen en de Egernanne tho Dinge Lagdelen, dat he sine Horsen tho Fuß nemen moth: So he dat nicht dohn wolde, unde se kregen darauer Schaden, den rekene he sið suluen tho: § 5. Wente buten der Egernanne guden willen, mach Remant jemandes gemeine Wehde edder Grefinge, unde er Korn in erer Bong, vpgresen edder Etten, mit sinen Stod Horsen. § 6. Köfft oð ein Man, etwa bedrechliker wyse, vor eine Marck, edder mehr, Landes, vp einer anderen Wldtmarcke, darümme, dat he ere Grefinge, unde Wldt, mit sinen Wyliden, vorheren unde

marc for swik antugh en marc æth twa æth meræ. for thy at han wil ðthæ theræ marc mæth sinæ stoth hors. tha æghær æftær gulz wirning nethæ ham til at takæ. sum marc ma tholæ. oc læggæ til theræ sælægh swa sum swin læggæs til aldæn. oc thær i by bo waldæ lagh. for thy at the witæ gorst hwat thæræ marc ma tholæ. oc fethæ. war-thær stoth hors skabæth. oc wil han æi gemæ them thær a særlik a sit eghæt tha mvghæ æghær them forleggæ a thingi. oc æltæ them i dy. oc dræpæ them utæn witæ. thæt sammæ ær vm tammæ hors. of the warthæ skabbæth. for thy at thet fær hors af annæt.

Gjerne met Gulds vurderinge node hannem til at tage saa til, som Marc maa taale, oc legge saa til deris Fællit, som Euin leggis til Olden, oc effter deris thæde oc volde, som i Bhen bo, Fordi at de vide best, huad deris Marc maa føde. Men vorz der Stodhors flabbede, oc vil den der dennem eher, eh giemme eller foruare dem særlige paa sit Eggit, Da mue Gjerne forlegge dem paa Tinge, oc jage dem i dhynd oc bløde, oc dræbe dem vden vide: Det samme er om tanne Hors, om de vorde flabbede, Fordi at Hors fanger det aff andit.

Cap. LVI. Huorledis Mand skal ved oc pant løse.

For Fæ der vorder indtagit, enten i Korn eller Eng, skal lage Pant forleggis, som Gjerne vorde om saatte oc foreente, naar de legge deris Marc i heynit, oc saa skal løsis, som de vorde til eens før: Dog maa den der Eladen giorde, legge vd saa megit som hand vil, oc suere met tolff Mends Eed, at hans Fæ giorde eh mere Elade. Men vorder pant, som for indtegt Fæ er sett, icke løst for Alle Helgens Dag, da vere det forbrut.

CLXXVII. (3, 56.) Hwaræ wæth skal losæs.

For fæ thær in warthær takæt antigh i korn. æth æng. (101. side) skal laghæ wæth for læggæ swa sum æghær warthæ saltæ vm. then timæ the læggæ theræ hegnæth. oc swa losæs sum the waræ fyrræ samsatæ vm. en tho ær hin with thær skathen gorthæ at læggæ vt swa mykit sum han wil. oc swæræ a mæth tolf mænz eth [Warthær wæth thær] for intæcthæ fæ. ær lagh. æi lœsd for hælghæn mæssæ. tha wæræ thet forgorth.

vortehren wolde. So können de Naber, na jders Goldes Bar-
deringe, ene darhenne nöden, dat he nicht mehr vp de Wehde, in
de gemene Grefinge schlan moth, alse de Veldtmarcke dragen kan:
Vnde dat euen geliç, alse men de Schwine in de Mast schleit,
na erem guthdünnen, vnde wolgefallen, der de im Dörpe wanen.
Wente se weten am besten, wat ere Veldtmarcke tho Wehden,
vormach. § 7. So ock disse Stod, Schoruig worden? vnde
wolde de, deme se syn, desuluigen nicht sonderliç, vnde allene vp
sinem egen, höden, vnde waren laten, So mögen de Egere vp dem
Dinge de vorleggen, vnde jagen se darna in, Mör, vnde Nase,
vnde Döden se, ane allen Bröke. § 8. Datsuluige Recht is
ock auer de Tamen Perde, wen se Schoruich werden. § 9.
Wente ein Perdt Fridt jdt, van dem anderen.

Cap. LVI. Wo men schal affgepandet Guds lösen.

§ 1. Vor dat Behe, dat in eines andern Mannes Korne,
edder Wische, eingeschüttet wert, Dar schal men sodane Pandt vor-
leggen, alse de Egere (do se er Quic in de Grefinge, vnde ere
Veldtmarcke in de Hege leden) siç darümme voreinigeden, Vnde
domals beleuet wurt, so schal men de ock lösen. § 2. Doch
mach de jenne, des Behe dem anderen schaden gedahn hefft, vth-
leggen, so vele he wil: Vnde schweren mit xij. Man Gede, dat

CLXXVIII. (3, 57.) Vm gærszlæ.

Hwær man skal sinæ garthæ gærthæ swa sum allæ æghær giuæ ia til. oc swa sum han hauær i by oc bol. æftær ræt rep. æn for stuf gærthæ mæn æi utæn thet ær fortæ fallæt i by. tha gærthæs thær for houæth garth. allæ mæn skvlæ gærthæ for theræ toftæ thær bygd æræ. æn foræ [u]bygdæ toft i by. gærthæ allæ æghær æræ houæth garth. oc allæ [grannæ] sithæ garth. of afællær. æn hwa sum æi wil gærthæ sin garth a then laghdagh thær æghær læggæ. gialdæ witæ swa sum withær læggæs. æn wil han æi gærthæ æth witæ gialdæ. tha skvlæ grannæ biythæ en vm theræ delæ. oc sokæ hin mæth dom til thre marc bathæ bondæ oc swa kunung. (3, 58.) Wangs garth gærthær

Cap. LVII. Om Giærdzel.

Sver Mand skal sine Giærder giærde, som alle Ehere giffue ja til, oc saa som hand eher oc bruger i By oc i Bol, effter ret Næeb. End for Stuff giærde mand ey, vden det er Forthe fellit i By, Da giærdis der for Hoffuit giærdet. Alle Mend skulle giærde for deris Toffte der bygde ere, End for Whygde Toffte i Byen, giærder den der eher Hoffuit giærdet, oc alle Grande siðe giærde, som dennem tilfalder, om behoff giøris. End huo som ey vil giærde sine giærde paa den Lagdag der ehere legge, gialde saa vide som vide leggis. End vil hand ey giærde oc ey vide gialde, Da skulle Grande befale en Mand alle deris dele, at søge hannem met Dom, til tre Mark Bouden, oc saa til Kongen.

Cap. LVIII. Om Ugergaard.

Bongs giærde, giærder huer Mand, som hand haffuer Gulds vurdning i By: Men for Stuff giærdis icke. End om saa vors

hwær man swa sum han hauær gulz wirthning i by. num for stuf gærthæs ækki. æn of swa warthær at en bys sælæt fallær gen annæns bys hæghnæth. tha skvlæ hine thær [sælæth aghæ resæ half garth with hinæ thær] wang aughæ.

syn Behe, mehr schaden nicht gedahn hefft. § 3. De Pande, de vor ingeschüttet Beh, vthgesettet, unde vor Aller Gylligen Dage nicht wedder ingelöset werden, de syn vorbraken.

Cap. LVII. Van Tünen tho makende.

§ 1. Ein jderman schal sine Tüne maken, so, alse dat ganze Naberlach siß darümme vorgeliket, vnd bewilliget hebben, unde alse ein jeder im Dörpe, unde in dem Bole, na der rechten Reepmatē besit, unde gebrulet. § 2. Vor Stufflandt Tūnet men nicht, allene an der gemeinen Forthe, in dem Dörpe, dar Tūnet men vör, den Höuit Tun. § 3. Iderman schal Tünen, vor sine Bebuvede Toffte. § 4. Unde vor de Unbes buvede Toffte, im Dörpe, Tūnet de, dem de Höuit Tun, tho Tūnende tho höret. § 5. Darnegeß so Tünen an der Eide, alle Eger; de Tüne, alß en dat thosalt, unde behoeß deit. § 6. Wurde nu Jemandt sinen Tun, nicht ferdich hebben, vp den angesetteden Dach, alse de Eger alle bewilliget hebben: De gelde unde betale de Bide, id est, Bröle, effte Straffe, alse de darup gesettet is. § 7. Unde wil desulueige nicht Tünen, ock sinen Bröle nicht gelden? So schölen alle Nabor, einem Manne volls mechtich beuehlen, alle ere Klage, mit Ordell unde Rechte vth thos förderende, unde den Man tho Dre Marck deme Bonden, unde Dre Marck dem Könige, thouorfolgende.

Cap. LVIII. Van Uder Tünen.

§ 1. Ein jdtlick Man schal Tünen, Bong: dat is in der Segede, sinen Tun, gelick alse he Goldes Warderinge in dem

oc haldæ swa iafnæth (102. side) for thy at [the] thær nu hauæ sælæth. the fangæ at aræ hæghnæth. oc thuruæ slik iafnæth. Of swa warthær at antigh the hægnæth aughæ. et the thær sælæth aughæ. wilæ æi gærthæ half garth. oc æi haldæ iafnæth. the thær wang aughæ. fangæ the skathæ gomæn theræ eghæn garth havæ hemmæ giald. æn fangæ the skathæ af vtæn marc menz garth. e hwat hældær af theræ eghæt sæ. æth af andræ mænz tha gialdæ hin skathæn æftær thær garth skuldæ gærthæ. Æn of ængi man kæn næs with then garth thær skathæ willæ. tha skvlæ marckæ mæn repæ garthæ oc witæ hwæm han hørær til. oc then thær ræt ræp sællær a. han havæ æi wald at biuthæ logh. num gialdæ swa witæ sum fyrræ war withær laght. oc

der, at en Byes Fællit falder imod anden Byes Gehnit, Da skulle de der Fællit eher, rehse halff giærde met dennem der Bong eher, oc holde saa jeffnit, Fordi at de der nu haffue Fællit, de fange at Mare Gehnit, oc haffue sliq jeffnit behoff. End om saa vorder, at enten de der Gehnit tilhørde, eller de der Fællit aatte, ville ey giærde halff giærde, oc holde jeffnit, oc de der Bong ehe fange nogen Elade formedelft deris egne Giærder, Haffue hiemgiæld. End fange de Elade aff vden Marcke Mands Giærder, Ihuad heller aff deris egit Fæ, eller aff anden Mands, Da gielde den Eladen, der giærdit skulde giærde. End om ingen Mand kiendis ved det Giærde der Eladen volte, Da skulle Marckemend rebe Giærdene, oc vide huem det tilkommer, Oc den der ret Neeb falder paa, hand haffue ey mact til at biude Low, Men gielde saa vide som før vaar ved lagt, Oc gielde til met all Eladen. End ville de ey giærde, oc ey legge vd, der giærde skulle, Da skulle de der Bonge eher, befale en Mand aff dennem self, at sly oc forstaffe dennem ræt. End taale de

gialdæ æftær skathæ gield. æn wilæ thæ æi gærthæ. oc æi vt læggæ then thær gærthæ skuldæ. tha skvlæ the thær wang aughæ biwthæ en man um af them sialvæ. at fa them ræt. æn thole the dom. tha fallær hwær theræ thær gær-

Dörpe, vnde Belde hefft. § 2. Men vor Stuff, Tünet men nicht.

§ 3. Doch were jdt also, dat des einen Dörpes gemene Weide, queme jegen des andern Dörpes Gehegede vnde besehede Veldt: So schölen, de nu er Veldt thor Weide hebben, den haluen Tun maken, mit den de Gesehet hebben, vnde holden also eine gelthæit.

§ 4. Wente de nu Fällit hebben (id est, de dar hebben dat Landt, dat nu tho der Weide licht) dat kan dat ander Jär Hegnit werden, dat is, In de Hege gesamenen vnde besehet werden, vnde der gelthæit, wedder behoeff hebben.

§ 5. Geschege jdt ock so, dat entwedder, de nu Geshegenet hebben, edder de jennen den de Weide gehöret) den haluen Tun nicht Tünen, vnde gelthæit holden wolden? Vnde de dar Gesehet hebben, schaden nemen, van wegen erer egen Tüne, den schaden dragen se süluest billick.

§ 6. Nemen se öuerst schaden, van wegen anderer Lude Tüne, de nichtes in dem Belde hebben, dorch ere egen, edder anderer Lude Behe, so betalet de jenne den schaden, de den Tun maken scholde.

§ 7. Wurde siß nu Remandt tho deme Tune, (dar dorch de Schade geschehn is) bekennen: So schölen de Naber vnde Markemanne, de Tüne meten, vnde wethen weme de Tun tho Tünende geböre.

§ 8. Vnde deme denne dorch de Neepmate de Tun tho holdende thoualt, de mach siß mith nemem Ede weren, Sonder betalet also de Vide (id est, den Bröke) also de thouören, dar vpgesecht sint, vnde dar tho alle den Schaden.

§ 9. Wolde hyr bauen de, dem de Tun (wo vorgeschreuen) tho Tünende thogewallen is, nicht Tünen, ock nicht den Bröke leggen: So schölen alle de Naber, vnde Bong Ehere, vth erem hupen

thæ skuldæ thæn garth til thre marc kvnung oc thre marc bondæ. (3, 59.) Thæn garth thær for rugh sæth ær. then garth wæræ gærd vm paskæ. æth fyrræ. (103. side) oc for warsæth vm pingæzdagh. oc skal standæ til sancte michæls missæ. vtæn of alt korn kvmær fyrræ in. hwa svm ham fyrræ vp takær. gieldæ aftær all thæn skathæ thær gøman hans garth gørs.

CLXXIX. (3, 60.) Vm apældgarth.

Apæld garth oc toftæ garth. oc kalf garth skal hwær man sik sialf warthæ mæth sin eghæn garth of han wil hauæ

Dom, Da falder huer af dennem der giærde skulde giærde, til tre Mark Bonden, oc tre Mark Kongen.

Cap. LIX. Huor lenge Giærde skulde stande.

Det Giærde der for Nvuong settis, skal vere giærdit om Paaftæ, eller før, Oc for Baarsæd om Pingdag, oc skal stande til S. Michels Dag, Vden om alt Korn kommer før ind: Huo som Giærde før optager, gielde effter all den Elade, der bliffuer giort der offuer, at hans Giærde er optagit.

Cap. LX. Om Abildgaard.

Abildgaard oc Kaalgaard oc Tofftegaard, skal huer Mand sig selff heyne, met sit egit Giærde, om hand vil hassue dem i Fred, oc verie dem for allehaande slags Fæ, vden for Geder allene, oc for Gaardbrydere, som er Dren oc Suin, Fordi at Mand skal dele Bonden til at gienne sine Gaardbrydere: Aff disse Gaarde maa icke Fæ indtagis, vden Geder allene, vden det er forlagt paa Tinge. Bryder Mand anden Mand Abilds gaard eller Kaalgaard, oc stiel Eble eller Kaal, Da maa hand der for Tyff vorde, saa som hand skal i hans Hus andre Kaaste.

them i hæghnæth for alzkyns sæ. vtæn for gætær. oc garth brytær. af thæssæ garthæ ma ækki sæ in takæs. vtæn getæn. vten thet ær forlagh a thingi. En brytær ænnæn man annæn manz apæld garth. oc stæl æpæl. æth kall. tha ma han thær for tiuf warthæ. swa sum stalæ i hans hus an-

einen Man vollmæchtig maken, vnde eme beuehen, dat he en Recht vorschaffe. § 10. Laten se den dat Recht auer sich gahn, so kriecht jeder van den, de dar Tünen scholden, Dre Marck dem Bonden, vnde Dre Marck dem Künige.

Cap. LIX. Wo lange de Tüne stân schölen.

§ 1. De Tun, de vor den Roggen getünet wert, de schal getünet syn, vmmē (effte vor) Paschen: Vor de Commerſädt vmmē Pingesten, vnde schal stahn beth S. Michaelis Dach, § 2. Izt were denne alle Korn eer tho Fuß gekamen. § 3. De sinen Tun eer vp bricht, de betale alle den Schaden, de deß haluen gedân is, darümmē dat he den Tun vpraect.

Cap. LX. Van Bohmgarden.

§ 1. Ein jder schal sinen Bomgarden, Appelgarden, Kolhoff, vnde Tofftegarden, de he hefft, mit Tünen so bewaren, vnde hegen, alse he de in frede hebben wil, Vnde vor aller handt Behe bewaren, vthgenamen vor Zegen allene, vnde vor Gardebrelers, alse vor Ossen vnde vor Schwine. § 2. Wente men schal Deeſe setten tho Dinge, vp solcke Gardebrelers, dat de jenne de se hefft, wachte vnde ware. § 3. Denne men mach vth vorgeschreuen Höffen kein Behe inschütten, ane Zegen allene. Izt were den, dat se tho Dinge vorlecht weren. § 4. Bricht oc jemandt in eines anderen Mannes Appelgarden, edder Kolhoff, vnde stilt daruth Appel edder Koel, dar wert he jo so wol ein Deeff vör, alse wen he eme ander Gudit, vth sinem Fuße, gestas

dræ kostæ. En mistær man sinæ klæthæ i annen mans apæld garth tha ma han æi sökæ thær æstær mæth ran.

CLXXX. (3, 61.) Vm wræk.

Wræk thær til landæ kvmær oc engi man fylghær. æth kvmær æstær. thet a kynung. for thy at kynung a all for strand. oc thet thær ængi man a. thet a kynung.

CLXXXI. (3, 62.) Hwilkt wræk ær.

Minnæ fisk æn styriæ ær æi wræk. En hwat sum i annæns mansz hæfth havær wæræt. swa sum ær kistæ. æth

End myster mand sine Klæder i anden Mands Ubildgaard, Da maa hand eh søge der effter met Ran.

Cap. LXI. Om Brag.

Brag der til Land kommer, oc ingen Mand følger, eller kommer effter, det bør Kongen, Fordi at alle Forstrande ere Kongens, oc det der ingen Mand eher, det bør Kongen til.

Cap. LXII. Huad Brag er.

Mindre Fisk end Ethrie er eh Brag: End huad som i anden Mands Hæfð haffuer verit, som er Kiste, eller Tømmer, eller Klæde, eller nogen Ting der Mand kiender at i Hender haffuer verit, Kommer ingen Mand der effter, Da er det Brag, oc det bør Konningen. End Fisk der en Mand land bære, som er Marsuin, Siell, oc deris lige, eller mindre, de ere eh Brag, foruden Ethrie ene, Fordi Huall oc Lhyft oc Ethrie, oc alle store Fiske der Mand eh land bære, de ere Brag, oc dem bør Konningen: Dog huo som Hual hither først, Da skal hand, før end hand tager nogit der aff, sige Omboymand til, oc haffue for sin

timbær æth klæthæ. æth nokær thing thær man kæn at i hændær havær wæræt. kumær ængi man æftær. tha ær thet wræk oc a kvnung. (104. side) En fisk thær en man ma bæræ. swa sum ær marswin. oc siall. oc theræ likæ. æth minnæ. thæt ær æi wræk. for vten styriæ enæ. for thy at hwal oc lyft. oc all storæ fiskæ thær man ma æi bæræ. thet ær alt wræk. oc them a kunung. tho hwa sum hwal hittær fyrst. han skal fyrræ æn han takær nokæt af. seghæ

len hedde. § 5. Vorlöst od wol sine Kleider, in des anderen Mannes Appelgarde, de kan nenen Man, darümme klagen, noch vthdeelen.

Cap. LXI. Wan Brag.

§ 1. Brag dat tho Lande schleith, unde deme Nemandt volget, edder dar Nemandt nakümpft, dat gehöret dem Köninge. § 2. Wente alle Vorstrande syn des Köninges. § 3. Unde wat sonste Nemandt tho gehöret, dat gehöret dem Köninge.

Cap. LXII. Wat Brag is.

§ 1. Ein kleiner Fisch, alse ein Stör, is neen Brag, unde alles wat in eines anderen Mannes Gæfft, unde in sinem Besitte gewesen is, alse Kisten, Zimmer, Kleider, edder wat Dinge, unde Gudt men kennen kan, dat eines egen gewesen is. Unde volget deme neen Man na, so is dat Brag, unde gehöret dem Köninge. § 2. Ein Fisch öuerst, den ein Man dragen kan, alse ein Meerschwin, Seelhundt, unde dergeliken andere kleiner Fische, dath is nicht Brag, vthgenamen alleine ein Stör. § 3. Walfisch, Liff, unde Stör, unde andere grote Fische, de ein Man nicht dragen kan, dat syn Brag, unde gehören dem Köninge. § 4. Doch dat de jenne de tho dem ersten einen Walfisch findet, dar nictes van neme, he hebbe jdt denne dem Bagede angekündiget, So

vmboz man til, oc havæ for sit æruæth of han ær gangænd sin byrthæn. rithænd man hæstæ byrthæn. akænd man wang lass. Æn kvmær man til meth skip. havæ skips farm. tho æi meræ skip æn sæxæring. thet ær thre aræ a hwært borth. Sithæn thæn fyrst havær sin lot. af takæt. tha skal ængi man af takæ vtæn vmboz manz orlof. En takær ænnæn man vtæn hans orlof. oc giuær umboz man ham sak. lata antigh ut swa mykæt sum han tok. oc betæ a thre marc. æth giuæ for tolf mænz eth. hwilk han ma fangæ i thæt kirki sokæn. thær han bor i. oc tho lagh fæstæ mæn. En

vmag, om hand er gangendis Mand, sin Byrde, Ridende Mand Hestehyrde, Agende Mand Bognæs, End kommer Mand til met Ekib, hæfue Ekibs lad, Dog eh større Ekib end paa sex Marer, tre paa hvert Bort: Eiden den første hæfuer sin laad afftagit, Da skal ingen Mand tage aff, vden Ombozmands loff. End tager nogen Mand vden hans Orloff, oc giffuer Ombozmand hannem Sag, Da legge vd, enten saa megit som hand tog, oc bøde saa tre Mark, eller giffue der paa tolf Mends Sed, huilcke hand fanger i den Kirckesogn, der hand boer vdi, som ere dog Lovfaste Mend. End huilcken Ombozmand som fanger Quall, oc fører eh Kongen sin Laad der aff, mhte sit Løn.

Cap. LXIII. Om Ekibbrud.

Vorder nogen Ekibbruden, oc ere der Fold paa, oc komme leffuendis til Land, Hæfue ingen Mand vold til at komme nær deris laaste, huercken Ombozmand eller anden mand, innen de selff nogen lunde lunde biære, enten met dennem selff, eller met lehe mend: Oc huercken Ombozmand, oc eh anden Mand maa hæfue maect at formene dennem det Fold der de kunde at lehe fange, eller at laane. Men vorder der sande Vidnisshyd til at

hwilk vmboz man thær hwal fangær oc fær kunung æi sin lot af. mistæ sit læn.

CLXXXII. (3, 63.) Vm skipbrot.

Brytær man skip oc ær folk a, oc kummæ livænd til land. havæ ængi man wald til. at kvmæ nær nokær theræ kostæ. hwærki vmboz man æth annæn. fyrræ æn the forti-thæ thet sialvæ. oc mughæ ængilund biarghæ (103. side) antigh mæth them sialuæ æth mæth leghæ mæn. oc hwærki

nimpt he vor syn vngemack (so he tho Bothe js) so vele alse he dragen kan. § 5. Rith he: So vele alse he vp dem Perde fören kan.

§ 6. Waret he: So vele alse he vp dem Wagen laden kan.

§ 7. Rümpt he tho Schep: So hefft he Schips-ladinge (doch kein gröter Schip, alse mit vj. Nemen, Dre vp jder Borth.)

§ 8. Wen den de erste sinen Deel daruan ges namen hefft: So moth Remandt daruan nemen, ane des Wagedes Orloff.

§ 9. Neme oß Jemandt wat daruan, ane des Wagedes Orloff, vnde Klagede de Waget darauer Jemande an, de lecht erst tho rügge, entwedder datsulue, edder so vele he dar van nam, vnde Böte dartho Dre Marck Bote, Edder rij. Man Gede, vth deme Carspel, darinne he wanet, doch dat jdt ehrlike Loffast (dat js Loffwerdige Menner) syn.

§ 10. Vnd welder Waget de einen Walfisch kricht, vnde bringet dem Köninge sinen deel nicht daruan, De vorlüst darmede syn Lehn.

Cap. LXIII. Van Schip Bröke.

§ 1. **W**ert dar Jemandt Schipbrölich, vnde de Lüde, de in dem Schep syn, kamen Leuendich tho Lande, So mach Remandt, oß de Waget suluen nicht, siß tho den Schipbrölichen Güderen thonalen, so lange vnde alle dewyle, se suluen dorch siß, edder dorch de Lüde, de se dartho gewonnen hebben, ere Gudt

umboz man æth annæn man hauæ wald til at menæ them thet folk the mughæ at leghæ fangæ. Æn warthær sant witnæs byrth til. at vmboz man. æth hans swænæ. rovær them at nokær the kostæ. fyrræ æn the af gistæ them sialvæ. oc forbiuthær folk at hiælpæ them thær the mughæ fa at leghæ. mistæ sit læn. oc latæ tho ut thet han tok af them. oc bætæ a fullæ bætær. En rovær nokre andræ mæn them. latæ ut fyrst thet han tok. oc bætæ thre marc kunung. oc thre marc them.

CLXXXIII. (3, 64.) Vm fals.

For fals oc for morth brand. oc of man witæs thet

Dmbozmand eller hans Suenne roffuer dennem nogen deris kaaſte fra, før end de offuergiffue dennem ſelff, eller oc forbiuder Folskit at hielpe dennem, ſom de kunde fange at leye, Miſte ſit Læn, oc legge dog vd alt det hand tog fra dennem, oc der til bøde fuld bøder. End roffuer nogen anden Mand dennem, Legge vd førſt alt det hand tog fra dennem, oc bøde tre Marck dennem, oc tre Marck Kongen.

Cap. LXIII. Om Falſt.

For Falſt, oc for Nordbrand, oc om Mand vidis at hand er Stigmand, Skulle Mand veries met Herris Næſſen, Det er, tre Mend aff huer Fierding der i det Herrit ere, dennem ſkal Dmbozmand næſſne, eller en wuildig Mand, Der ſom ſamme Sager eller dele icke ere ſelff anrørendis, oc icke er vdi Byrd eller Elect, enten met den ſom beſtyldis eller den ſom ſag giſſuer. Den ſom beſtyldis eller for Sagen er, hand maa vdi den Low vrecke ſin aabenbare Wuen, ſaa ſom før er ſagt, Fordi at ingen Mand ſkal nedis til at verie ſig met ſine wuenner, Oc de der næſſnde

han ær stighæ man skvlæ *mæn* wæriæs *mæth* næfnd i hæ-
ræth. hæræsƿ næfnd thæt ær thre *mæn* af hwær siarthing
thær i hæræth ær. them skal næfnæ *ymbosz*man. ællær en
vwildigh man thær ækki a siælf af the delæ. oc a byrth
hwærki with ham thær sak giuær. oc [æi] with then thær for

bergen können. § 2. Desßgeliken mach ock des Königes Baget,
edder Nemandt anders, ene hinderen effte weren, Bold tho hüs-
rende, edder lenen, de en helpe ere Gudt tho bergende. § 3.
Den konde men redeliken betügen, dat de Baget, edder sine
Knechte, van dem Gestrandeden Gude, Icteswes berouet hedden,
eer se dat Schip suluen auergegeuen hedden, edder ock vorbaden
edder vorhindert hedde, dat he nene Verchlüde, vor syn Geldt
krigen konde? Wert he darmede sines Lehnens vorlustich, vnde
moth wedder tho rügge geuen, allent wat he genamen hefft van
den Güderen, vnde dar tho vulle Bote geuen. § 4. Burden
ock andere Lude, disse Schipbrakene an eren Güderen, woranne
berouen, de geuen tho rügge, allent wat de van en genamen
hebben, vnde beteren en dar tho Dre Marck dem Köninge.

Cap. LXIII. Vam Falsch.

§ 1. Wert dar wol angesproken, vmme Falsch, Mordt,
Brandt, ock vmme Stratenroff, dar vör schal sich de Bellagede
entfrien, vnde wehren, mith Hardeßnäffn, dat is, Dre Man vth
jderem Fierding, de in dem Harde syn. § 2. Disse xij. Menne,
schal de Hardeßbaget, edder sonst ein ander Unpartielich Hardeß-
man, de an der Sale gahr nenen Deel hefft, en ock nicht anrös-
rende is, ock beiden Parten, dem Kleger, vnde Bellageden, in der
Bort, Schwagerschop, Fründtschop, edder jenigen dingen, nicht
vorwandt is, vthnömen: § 3. Doch mach de Bellagede van
dissen xij. Mennen vorscheten, sine apenbaren Unfründe, also vör-
geschreuen is. § 4. Wente Nemande schal men nödigen, sich

sak ær. Thæn oc thær for sak ær han ma i then logh wrækæ sinæ opænbar vwinæ. The oc thær næfnd warthæ the skylæ antigh swæræ hin thær for sak ær til æth fra. for thy at the mughæ ængi man thighæ af sin bals æth af sinæ fiurtiugh marc.

CLXXXIV. (3, 65.) Hwilt fals ær.

(106. side) Fals ær thæt of man sættær stæt. oc staplæ. oc slar pænning utæn kunungs orlof. æth hans both. oc brænnær fals silf. æth kōpær. oc sæl mæth the pænning thær han wæt fals wæræ. æth mæth fals silf. Hwilk man sum gor

vorder, de skulle enten suere den som for Sagen er til eller fra, Thi at Mand maa ingen Mand domme eller vndskyldte tiendis paa sin Hals, eller sine syvretive Marcks Sag, Mand land oc eh fange Herrithnæffen aff anden, vden at hand suer hannem gierzningen paa haande.

Cap. LXV. Huilket Falskt er.

Falskt er det, om Mand setter sted eller Stabel, oc slaer Penninge vden Kongens Orloff, eller hans befallning, oc brender falskt Solff, eller kieber eller sellier met de Penninge, der hand veed falske at være, Eller met falskt Solff. Huilken Mand som gior falskt, Da bær Kongen hans Gaand, Oc den der falskt siel, bær at haffue aff hannem sladegiæld. End vorder anden Mand suegen eller bedragit, oc fanger aff nogen wiidendis enten falskt Solff eller Penninge, oc bær dennem til Myntere eller Guldsmied, eller anden Mand der paa land stenne, oc vil eh met dens nem kiebe, för end det bliffuer proffuit om det er falskt eller eh, da er hand eh skyldig at hede Falskere, Men om hand veed sin Kiebmand, Da giffue hannem Sag, oc haffue aff hannem enten

oc warthær takæn mæth. æth warthær sæld mæth loghum
for fals tha a kunung hans hals. oc hin thær fals sæk af
ham sin scathæ giald. En warthær æn man swikæn. oc
fær antigh fals silf. æth fals pæning. oc bær them til mun-
tær. æth gulz smith. æth annen man thær skyn kan a. oc
skothæ oc wil æi mæth them kōpæ fyrræ. æn han hauær
prouæth of thet ær fals æth æi. tha ær han æi skyldugh
at hetæ falsær. num of han wet sin kōpæ. giuæ ham sak.

vor Eake tho Rechte tho wehrende, mit sinen Vnfründen. § 5.
Vnde disse vthgenömede Menne, de schölen den Beklageden frien
edder vellen. § 6. Wente men mach nenen Man tho Falsche
vnde Ehue, ock nicht tho sinen xl. Mark Bröken, stille schwigende
döhlen, noch leddich kennen. § 7. Des schweren de Hardeß
näffninge, ock nenen Eedt auer jemande, Idt sy en den, vamt
Kleger, de Eake in de Handt geschwaren.

Cap. LXV. Wat Falsch is.

§ 1. Falsch is dat, de dar settet Unboldt, vnde Etapel,
vnde Müntet Geldt, ane des Königes Orloff, effte Befehlinge,
Vnde brent falsch Eüluer, Köfft vnde vorköfft mit dem Gelde,
dat he weth dat Falsch is, vnde gheit mit falschem Eüluer vnmme,
dat heth alles Falsch. § 2. Welcker Man de Falsch deit,
edder mit Falschem wert befunden, edder ock mit Rechte tho Fals-
chem vortwunnen, des Handt is des Königes, vnde de dat Fals-
sche van dissem Manne gefregen hefft, dem geböret vprichtige sines
Schadens, van eme wedderümme tho hebbende. § 3. Wurde
nu ein Man, also vnwetende bedragen, mit Falschem Gelde, edder
mit Falschem Eüluer, vnde ginge dar mit vp de Münte, edder
tho dem Goldschmede, edder lethe jdt anderen Lüden sehn, de
des einen vorstandt hedden, nicht dat he darmede kōpen wolde, eer
he jdt hedde befehn vnde Proberen laten, dat jdt Falsch edder

oc hauæ af ham antugh skathæ gield æth logh. oc falsæt bithæ tho mæth witnæsbyrth. thær thet ær hit. Thet fals thær swa warthær funnæt. thet skal æi meræ ut giuæs. num skal antigh thær brænnæ æth sunddær hoggæ. æth i haf kastæ. swa at thet engi man hittæ ma.

CLXXXV. (3, 66.) Vm morth brand.

Thæt ær morthbrand of man antigh um nata timæ. æth ældær i lænd fær til mansz hus. oc sættær eld i. warthær han takæn with. hauæ for gerth sin hals (107. Side) oc skathen gieldæs æstær af hans goz. oc siurtiugh marc bondæ.

Stadegield eller Low, De falst bliffue dog met gode Mends Widsnisshyd der som det er fundit, De skal eh mere vdgiffuis, Men enten brendis eller huggis i sonder, eller i Saff kastis, Saa at ingen Mand maa det mere finde.

Cap. LXVI. Om Mordbrand.

Det er Mordbrand, om Mand enten om Natte tide eller i lön far til oc setter Ild vdi anden Mands Hus, vorder hand tagen der ved, hassue forgiort sin Hals, oc Skaden gieldis igien aff hans Gods, oc fyrretiue Marc Bonden. End vorder hand forbunden oc sældt met Lowen, gielde Skaden, oc rømme self Landit, til saa lenge Kongen vil giøre anden Naade met hannem.

Cap. LXVII. Om Stigemand.

Stigemand er den, der ligger enten paa Stow eller skul, eller paa Gede, eller paa farende Behe, oc roffuer enten ridendis eller agendis eller gangendis Mand, oc søger der met fielsker oc deller de Gierninger. Vorder hand tagen ved, hassue forgiort sin Hals, oc sin Hoffuitlaad ved Kongen. End falder hand aff

æn warthær han sæld at loghum gialdæ æstær skathæn oc rymæ sialf land. e til kunung gør sin nathæ a hans mal.

CLXXXVI. (3, 67.) Vm stighæ mæn.

Stighæ man ær then thær antigh liggær a skogh. æth i skiul. æth a hethæ. æth a farnæ wæghæ. oc røvær antigh rithend æth gangænd. oc sökær mæth sialstær. oc lon the gærning. warthær han takæn with the gærning. hauæ for

Gutdt were, den kan men neuen Falschener schelden, Sonder. so he weth sinen Roepman, den mach he darümme beklagen, de eme sinen Schaden betalen moth, edder siß mit sinem Eede entfrien. § 4. Vnde dat Falsche blyfft mit guder Lude Getücheniß, by deme jdt befunden is, vnde schal henferner nicht mehr vthgegeuen, Sonder tho braken, vorbrendt, edder inth Mehr geworpen werden, dat Nemandt datsuluige hernamals wedder finde.

Cap. LXVI. Van Morbrandt.

§ 1. Morbrandt is dath, So ein Man by Nacht thyden, edder heimliken, Für settet in eines anderen Mannes Fuß: Wert he darmit begrepen, so hefft he vorbraken sinen Hals, vnde betaslet den Schaden, van sinem Gude, vnde xl. Marck dem Bonden. § 2. Wert he disser Sake tho Dinge angeklaget, der Dädt vorwunnen, vnde mit Rechte geuellet: So betale he den Schaden, vnde rüme suluest dat Landt, beth so lange de Köninck, eme ander Gnade bewisen wil.

Cap. LXVII. Van Straten Röueren, Ethgemand.

§ 1. Ethgsmān wert ein Straten Röuer gehalten, Dat is ouerst ein Straten Röuer, de dar schület im Holte, Busch, Heide, edder in dem Velde, vnde vorberget siß, in den Wegen, dat he den Sahnden, Ribende, vnde Varende, Wanderende Man, berouen

gørth sin hals. oc sin houæth lot. with kunung. æn fallær han at loghum. gieldæ æftær skathæn. af hans gosz. oc firtuigh marc bondæ. oc han wære sialf i kunungs wald. for thy at frith skal hwær man styrkæ.

CLXXXVII. (3, 68.) Vm hethæ brynd.

Sættær man eld i hethæ oc brænnær manz urcætæ fang up. swa sum ær liung. æth torf. æth løpær i skogh. oc brænnær oc spillær skogh. tha gieldæ han æftær skathæn thær ut bar oc i saltæ. tho at han æthlæth ækki at brænnæ utæn hans eghæt æth thet thær skathæ løst war. løpær thæn

Lowen, gielde Skaden aff hans Gods, oc fyrretue Mark Bonden, oc være selff i Kongens vold: Fordi huer Mand er skyldig fred at styrcke.

Cap. LXVIII. Om Gede Brynde.

Setter mand Ild i Gede, oc brender Mands Brtefang, som er, enten Liung eller Turff, eller om Ild løber i Skow, oc brennder oc spilder Skowen, Da gielder hand Skaden, der Ilden vds bar, Endog hand actede ey at brende vden sit egit, eller det der skadeløst vaar. Men løber den Ild i Hus eller By, Da er det lige det samme. End bær Hyrde eller andit Hion, der ey er i Bondens fellig, Ild vd, oc kommer da nogen vaade der aff, Da er Bonden ey skyldig at gielde det. Vil dog nogen Mand hannem det vide, Da vere hand ved Næffen i Kion, at hand ey bad eller bød det: Dog er varligere oc bedre, at ingen Mand setter Ild i Gede, vden om alle Ehere vorde der om samfette oc forente, at brende enten Mose eller Gede, oc gange selff met oc voete, at ey kommer Ild i anden Mands Mark, dennem til Skade. End om Ild settis i Gede, paa en Bymark, oc gjør

eld oc i hus. tha ær thet sammæ. æn bær hirthæ æth ant
hion thær æi ær i bondæns sælægh vtæn hans both eld
ut. oc kumær tha nokær (108. side) wathæ af. tha ær bon-
dæn æi skyldugh thet at gieldæ. willæ mæn ham tho thet
witæ. giuæ for næfnd i kyn. at han thet æi both. oc æi

vnde benemen möge, vnde siß darmit Buschwerdt henin maken,
vnde heimlich daruan kamen. § 2. Wert disse vp frischer
Dadt begrepen, so hefft he sinen Hals vnde syn Hoffnitlaad an
den Köninck vorbraken. § 3. Kan he siß öuerst mit sinem
Rechte des nicht entweren, So betalet he van sinem Gude den
Schaden, vnde xl. Marck den Bonden, vnde he blyfft in des
Königes Gewalt. § 4. Denne jdermanne schal helpen Frede
tho sterckende.

Cap. LXVIII. Van Gehde Brande.

§ 1. Settet Jemandt Für, in de Gehde, vnde sticket dar-
mede an eines Mannes Vrtesang, alse Gehde, edder Torff, edder
dat Für lepe in dat Holdt, brende edder vorseede dat Holdt:
So schal de jenne, de dat Für in dat Woldt droech, den schaden
betalen, effte he schon den willen nicht hedde, andern Lüden Scha-
den thodonde: Dæ nicht, sonder sine egen Gehde affthobernen.
§ 2. Lepe dat Für oß, in ein Huß edder Döörp, so js jdt euen
datsuluige Recht. § 3. Dröge nu ein Herde, edder eines
Bonden Gesinde, einer (de mit deme Hußwerde nicht in Gemenschop
were) dat Für vth, buten syn beuehl, weten vnde willen, vnde
kümpft dar Unwaringes schade van: So js de Hußwerdt den
Schaden tho betalende, nicht schuldich. § 4. Wolde öuerst
jemandt en darümme beschuldigen, so wehre he siß mit Kiens-
eede, dat he nicht beualen, edder gebaden hebbe, Für in dat Woldt
tho dragen. § 5. Doch js jdt sekerer vnde beter, dat nemandt

bath. Tho ær warlær at ængi man sættæ eld i hethæ vtæn of allæ grannæ warthæ samsatæ um at brennæ antigh mosæ æth hethæ oc gangæ sialfuæ allæ mæth. oc wactæ at æi kumær eld i annens manz marc them til skathæ. Æn of eld

Skade paa anden Mark, Da skulle de Ghere paa den Mark der Ilden settis først vdi, enten gielde Skaden, eller legge den vd, der Ilden først vdi sette.

Cap. LXIX. Om Troldom.

Om nogen Mand vider anden, at hand hassuer forgiort hannem met Troldom, oc ganger hand ey ved der sictet er, oc den der sicter alligeuel giæder oc tilmoder hannem det paa Gaande, Da verie sig den der Sag giffuis met Næffn vdi Kirkesogn, baade for den der sicter, oc saa for Biscopen.

sættæs i helthæ a en by marc oc gør skathæ a annæn by marc. the a then by marc bo *thær* eld sættæs i fyrst. giald æltær skathen æth læggæ ut then *thær* eld sattæ i fyrst.

Für in de Heyde sette, Idt sy denne, dat alle Eger fründtlic siß darümme vorgeliken, vnde voreinigen, Mase effte Heyde afftho-bernende, suluest mit gahn, vnde dar tho sehn, dat dat Für in eines anderen Mannes Velde nenen Schaden doh. § 6. Wert oß Für in de Heyde gesettet, vp de eine Weldtmarcke, vnde dede schaden vp der anderen Weldtmarcke: So schölen de Egere, de dat Für erst angesticket hebben, den Schaden betalen, edder leggen den Man vth, de dat Für erst tho Velde brachte.

Cap. LXIX. Van Töuerhe.

§ 1. Tiet, edder beschuldiget, einer den anderen, dat he en betouert, edder wat böses angedän hefft, vnde de beschuldigede secht dar Neen tho, vnde wilt nicht bestän, vnde de Kleger de wil jdt en oß nicht vorlaten: So schal de Beklagede daruör schweren, vnde siß der Ticht frien mit Rarcknæffninge, vth dem Carspel, dar he wanet, beide jegen den, de en beklaget, Dæ jegen den Bischof.

REGISTRE.

Første Bog.

Cap.	Side
1. Hvildet Barn arffue skal.....	10
2. Huad den skal sige der Barn døber.....	-
3. Om Kone siger sig at være met Barn efter Bondens Død, oc om mand tuiler der om, huorledis mand det da skal forfare.....	12
4. Huo næst er at arffue	14
5. Huor megit huer tager vdi Arff	16
6. Huorledis Bostaff skal stiftis, om ey ere Børn til.....	-
7. Faderen maa ey forholde Søanerne deris Møderne.....	20
8. Broder maa ey holde Søster met sig wgiffit imen hand vil	22
9. Om Barn døer i fellig met Fader oc Moder	24
10. Om Vdarffuinge	-
11. Huorledis it Sødsten arffuer mere end andet.....	26
12. Om Bondeson vdi fellig	-
13. Om Bondeson fører sin Kone i fellig til Fader oc Moder	-
14. Huad Fader tør sellie sit Barn i Hende.....	28
15. Om Hiemsfærd	-
16. Om it Sødsten kalder andet til Jeffnit.....	30
17. At Arff bedis Arff.....	32
18. Om Steffsødsten skal at om Bostab	-
19. Om ældste Broder quennis met andre Sødsten i fellig..	34
20. Om Mand quennis i Endebo.....	-
21. Om Slegfred Barn	36
22. At Fader ene maa sig Barn gjøre.....	-
23. Huer Arff oc Giælb skal kræffuis.....	38
24. Om Mand tager Hoertene videntis.....	40
25. Om Horebørn	42
26. Om Mand døer met megen Giælb.....	-
27. Huor lenge Mand maa Slegfred haffue	44
28. Huo Berie maa være	-
29. Om Kone maa sine Børn oc deris Gods giemme.....	46
30. Om Steffader eg Steffbørn	48
31. Huo ey Berie maa være.....	50
32. Om Hleb'øringe.....	-
33. Huorledis Mand skal quennis.....	52

Dat eerste Boek.

Cap.	Side
1. Welcker Kintd Erueu schal.....	11
2. Wat de seggen schal, de dat Kintd döfft.....	11
3. So eine Frouwe siß vornemen lete, dat se schwanger were, na eres Mannes Dode, vnde men daranne einen twyuel hadde, wo men dat schal erfahren.....	13
4. Wol dar negeß is tho dem Erue.....	15
5. Wo vele iver van dem Erue nimpt.....	17
6. Wo men bewechlic Guds deelen schal, twischen Ehesüden de nene Kinder hebben.....	17
7. De Vader mach den Sönen erer Moder Guds nicht vör- entholden.....	21
8. De Broder mach de Süster vnberaden, nicht by siß be- holden, so lange he wil.....	23
9. Wen ein Kintd, dat mit Vader vnde Moder in Geme- schop is, vorsteruet.....	25
10. Van Vtheruinge.....	-
11. Wenner de eine Broder mehr Erue nimpt also de ander.	27
12. Van des Vonden Söne in der Gemenschop.....	-
13. Nimpt des Vonden Söne eine Frouwe, tho Vader vnde Moder, in der Gemenschop.....	-
14. Wat de Vader sinem Kinde geuen mach.....	29
15. Van Brudtschatte vnde Medegifft.....	-
16. Eschet Süster vnde Broder, ein den anderen, dat he ge- like mit em deele.....	31
17. Wen ein Erue, dat ander windt.....	33
18. Kuen Süster vnde Broder, vmine bewechlic Guds.....	-
19. Ofß siß de ölbeste Broder, in der Gemenschop Befreyet..	35
20. Wen ein Man eine Wedewe freyhet.....	-
21. Van Vnechten Kinderen, Slegfred vp Densch.....	37
22. De Vader mach siß allene Kinder wehlen.....	-
23. Wo men Erue vnde Schuldt manen schal.....	39
24. De wetentiken eine Dore tho Echte nimpt.....	41
25. Van Vorkinder.....	43
26. Steruet de Man in groten schulden.....	-
27. Wo lange ein Man, eine Vyschlepersche holden mach...	45

Cap.	Side
34. Huo Jord maa affhende.....	54
35. Om Kone Jord.....	-
36. Huor gammelt Barn sin Jord maa affhende.....	56
37. Huor Jord skal stobis.....	58
38. Huilket Tingsuidne er.....	-
39. Om Hustruens Siælegift.....	-
40. Om Mand sellier sin Jord, oc vorder ey lagd i Jord..	60
41. Om Mand sellier Whiemmelt.....	-
42. Om Mand sellier Whiemmelt Jord.....	62
43. Om Mand kalder sig at haffue kiøbt baade Søsterens oc Broderens Jord.....	64
44. Huor mand skal Jord verie.....	-
45. Om By eller Boel skal at.....	66
46. Om Ornum i By.....	-
47. Om Corps Mark skal ved Ndelby.....	68
48. Om nogen settis i Bong.....	-
49. Om Neeb paa Jord.....	-
50. Huor Mand skal dese til Neebs.....	70
51. Ingen Mand maa Forthe bygge.....	74
52. Huor om tolf Eyer skulle suere.....	-
53. Om en Mands Skow oc anden Mands Mark mødis..	76
54. Om Magestifte....	78
55. Om Solfstifte.....	-
56. Om Beve til By.....	80
57. Om Mølle at bygge.....	82
58. Om Hestegaarde.....	84

Anden Bog.

1. Om Sandemend.....	84
2. Huor om Sandemend skulle suere.....	-
3. Huorlevis de skulle suere.....	86
4. Huorlevis Sandemend skulle i settis.....	-
5. Om Sandemends Hesteleye.....	88
6. Naar Sandemend skulle suere.....	-
7. Skal Sandemend at.....	90
8. Om Mandrab.....	92
9. Om ey mælis lofflige efter.....	94

Cap.		Side
28.	Van Börmünberen wol de syn mach.....	-
29.	Effte de Freuwe mit eren Kinderen in den Güderen bly- uen mach.....	47
30.	Van dem Steffvader, vnde Steffkinderen.....	49
31.	Wol nicht Börmunde syn können.....	51
32.	Van Gladsöringe.....	-
33.	Wo ein Man Fryen schal.....	53
34.	Wol Landt affhenden mach.....	55
35.	Van der Freuwen Lande.....	-
36.	Wo olbt de syn schal, de Landt vorköpen mach.....	57
37.	Wor men Landt schoten schal.....	59
38.	Wat ein Dingeswinde is.....	-
39.	Van der Freuwen Seelgiffte.....	-
40.	Vorköfft de Man syn Landt vude wert dat gelt nicht wedder in Landt gelecht.....	61
41.	Wol dar vorköfft vude kan nicht weren.....	-
42.	Vorköfft ein Man Landt, vnde kan jdt nicht gewehren...	63
43.	Secht of ein Man he hebbe der Süßer Landt mit des Brodern Lande geköfft.....	65
44.	Wo men Landt wehren schal.....	-
45.	Kiuet ein Boel mit dem Dörpe.....	67
46.	Van dem Lande dat Ornum is.....	-
47.	Kiuet dat kleine Dörp mit dem groten Dörpe, vmmen ere Veldt, edder Marcke.....	-
48.	Van dem de dar wanet buten dem Dörpe i Bong.....	69
49.	Van dem Reepe vy dem Lande.....	-
50.	Wo men mit dem Reepe deelen schal.....	71
51.	Dat Remandt de gemenen Forth bebouwen moth.....	75
52.	Vorümme rij. Egere schweren schölen.....	-
53.	Schüt eines Mannes Holzt, vnde des anderen Velt tho- samenbe.....	77
54.	Van Mageschiffunge.....	79
55.	Van Golschiffunge.....	-
56.	Van Wegen tho dem Dörpe.....	81
57.	Wo men Möhlen buwen schal.....	83
58.	Van Fischegarden effte Fische Dammen.....	85

Cap.	Side
10. Om Kongen giffuer Efftermaal.....	96
11. Huilcket Sandemend til stulle.....	-
12. Huorledis de stulle suere.....	-
13. Om Tegen Giesb.....	98
14. Om Affhugg.....	-
15. For huilcke Affhugg Sandemend stulle suere.....	100
16. Om Quindetægt.....	-
17. Om Kone vorder volbtagen.....	102
18. Om Konsepe.....	104
19. Om Kone døer aff Barn.....	-
20. Om Slegfred Daatter.....	106
21. Om Mardestel.....	-
22. Om Mand vorder Fredløs.....	110
23. At Kloster maa ey Fredløs Mand tage.....	112
24. Om Dreget Mand.....	-
25. Om Mand skal om Ettebed op at holde.....	-
26. Huo bøde skal met anden.....	114
27. Om Mand huser Fredløs Mand.....	-
28. Om Mand sueris til Bed.....	116
29. Huorledis Mand skal dele Heruerde.....	-
30. Huilcket Heruerde er.....	-
31. Om Mand rider anden Mand's Korn op.....	118
32. Huilcket Mand's Hus er.....	-
33. At Landbo er self Høsbonde for sig.....	120
34. Ser stulle vidne om Heruerde.....	-
35. Om nogen Mand's Fæ dræber Mand.....	122
36. Om Mand opføder vilt Diur.....	-
37. Om Mand fanger Døb aff det ey Liff haffuer.....	-
38. Om Mand haffuer Hus paa anden Mand's Jord.....	124
39. Om Mand Ranis i anden Mand's Gaard.....	-
40. Om Ræffninge.....	126
41. Om Ran liufis oc følgis ey.....	128
42. Naar Ræffninge stulle suere.....	-
43. Huorledis Ræffninge stulle suere.....	130
44. Om huor megit Ran maa sueris.....	-
45. Om Bo Ran.....	-
46. Om Piort eller Marde Ran.....	132

Dat ander Boek.

Cap.	Side
1. Van Sandtlüden.....	85
2. Worümme de Sandtmenne schweren schölen.....	-
3. Wor de Sandtmenne schweren schölen.....	87
4. Wo de Sandtmenne schölen ingesettet werden.....	-
5. Van der Sandtlüde Lohne Pesteley gebeten.....	89
6. Wenner de Sandtmenne schweren schölen.....	-
7. Wurden de Sandtmenne frydich in der stemme.....	91
8. Van Dottsclage.....	93
9. Wen de sake nicht Rechtlic, also sich geböret, vorfolget wert.....	95
10. Wen de Könink Rallage gyfft.....	97
11. Wat vor Sandtlüde schweren schölen.....	-
12. Wo de Sandtmenne schweren schölen.....	-
13. Van Tegen Gielbt.....	99
14. Vmme Affedent.....	-
15. Vinne wat Lemede de Sandtmenne schweren schölen...	101
16. Vmme Vrouwen Nottogen.....	-
17. Wert eine Frouwe Nottoget.....	103
18. Van heimliken Bysclape.....	105
19. Steruet eine Frouwe by der Gebort.....	-
20. Van der Vnechten Dochter.....	107
21. Van Veldtscheide.....	-
22. Efte jemandt Frebeloß wert.....	111
23. Dat de Klöstere nenen Frebelosen Man annemen mögen	113
24. Van einem Dregit Manne.....	-
25. Ryuen twe vmme de Ettebote.....	-
26. Welcker mit dem anderen Manbote theleggen schal.....	115
27. Wol dar hüset vnde heget, einen Frebelosen Man.....	-
28. Van den Lüden, de tho Bote vnde beteringe geschwaren syn	117
29. Vinne Herwerde, dat is Gewalt, wo men dat tho Rechte vorfolgen schal.....	-
30. Wat Herwerde is.....	-
31. Van Kerne Pebben.....	119
32. Wat eines Mannes Fuß heth.....	-
33. Dat de Lanste Fußbonde (ebder suluen Werdt) is.....	121
34. Eß Personen schölen Herwerde intügen.....	-

Cap.	Side
47. Om Mand falder for Kants bele.....	132
48. Om Mand står anden Mand's Ager eller Eng op med vold	-
49. Om vaadis Gierning.....	134
50. Huor gammelt Barn Selligt maa bryde.....	-
51. Huorlevis Ræffninge skulle vdi tagis.....	-
52. Om nogen vil ey Ræffning være.....	136
53. At Ræffninge skulle ey om stille den samme Dag de i tagis	138
54. Om Ombohmmand vil ey træffue Ræffninge.....	-
55. Om Ræffninge skilles at.....	140
56. At Mand skal ey sin Guend Læn vdi Haand sellie.....	-
57. Om Ræffninge døer eller far bort.....	-
58. Naar Kan skal delis.....	142
59. Om Mand vorber delst met Kan, oc vil ey siden staae til rette.....	-
60. Huilke Ræffninge skulle skille om Kan.....	-
61. Om Sellig oc Ved, oc Giæld.....	144
62. Om Borgen.....	146
63. Om Mand borger for den Liff oc Lemmer hæffuer forbrut	-
64. Om den vil fly som Borgen setter.....	148
65. Huo Borgen skal oc maa være.	-
66. Huo Kan maa eller skal suere.....	150
67. Huorlevis Bryde maa Kan suere.....	-
68. Om felbt Mand at Lewen.....	152
69. Om Mand tager felbt Mand til sig.....	-
70. Om Lowfelbt Mand hæffuer anden Mand's Fæ.....	154
71. At Lagsøgt Mand maa sig ey Orrige.....	156
72. Huilket Ager Kan er.....	-
73. Om Afferrie.....	160
74. Om Mand hugger i anden Mand's Skov.....	162
75. Om Mand ager offuer anden Mand's Ager eller Eng..	-
76. Om Mand wformis paa farne Beye.....	164
77. Om Kongens Mend's Brydie oc Biscops.....	166
78. Om Biscops Ræffninge.....	-
79. Om Ræffninge stil at.....	-
80. Huorlevis fictis skal for Selligbrøde.....	168
81. At Ræffninge skulle ey tijende fra Kirke gange.....	-
82. Paa huem Selligbrøde maa giøris.....	170

Cap.	Sibe
35. <u>Efte jemandes Beest einen dödet.....</u>	123
36. <u>Van wilden Deerten, vythofödenbe.....</u>	-
37. <u>Efte jemandt van deme gebödet wert, dat suluen neen Lyff hefft.....</u>	-
38. <u>Steit eines Mannes Fuß, vp eines anderen Mannes Erben</u>	125
39. <u>So jemandt in eines anderen Mannes Fulse berouet wurde</u>	-
40. <u>Van Ræffningen.....</u>	-
41. <u>Wen Roff geklaget, vnde nicht vorfolget wert.....</u>	129
42. <u>Wen de Ræffning schweren schölen.....</u>	-
43. <u>Wo de Ræffning schweren schölen.....</u>	-
44. <u>Vmme wo lüttich edder wo vele, men Roff schweren mach</u>	131
45. <u>Van Fufroue.....</u>	-
46. <u>Van Erdt effte Veldtroue.....</u>	133
47. <u>Van de tho Roue vorwunnen werden.....</u>	-
48. <u>Meyet dar wol des anderen Ader, effte Wische mit gewalt</u>	-
49. <u>Van Vnwaringes dade, effte Pillich Bröke.....</u>	-
50. <u>Wo Olt de syn moth, de Pillich Bröke begän kan.....</u>	135
51. <u>Wo de Ræffninge schölen vthgenömet, vnde geeschet werden</u>	-
52. <u>So jemandt were, de nicht Ræffninge syn wolde.....</u>	137
53. <u>Dat de Ræffninge den Dach nicht scheden schölen, wen se ingesettet werden.....</u>	139
54. <u>So de Baget de Ræffninge nicht vp nömen wolde.....</u>	-
55. <u>Wurden de Ræffning frydich an erer Bindinge.....</u>	141
56. <u>Nemandt mach sinem Knechte, syn Ampt, effte Lehn be- fehlen.....</u>	-
57. <u>Steruet ein Ræffninge, edder faret vth dem Parde.....</u>	-
58. <u>Wo men Ran, dat is Roff, klagen schal.....</u>	143
59. <u>Wen de tho Roue vorwunnen Ran, nicht Recht dohn wil</u>	-
60. <u>Welckere Ræffning, vmme Ran schweren schölen ..</u>	-
61. <u>Vmme Jellig, Pande, vnde vmme Schuld.....</u>	145
62. <u>Van Börge.....</u>	147
63. <u>Efte ein Man börget vor den, de ein Lidmate edder Lyff vorbraken hefft.....</u>	-
64. <u>So de jenne, de Börge stellet, wolde entlophen.....</u>	149
65. <u>Bat Lüde Börge syn mögen.....</u>	-
66. <u>Wol Ran klagen, edder schweren schal.....</u>	151
67. <u>Wo ein Bryde, Ran schweren mach.....</u>	-

Cap.		Side
83.	Skulden tid Helligbrøde brydis.....	172
84.	Dag skal Ræffnis der Helligt brydis paa.....	-
85.	Om Omboymand næffner Dag der Helligbrøde brydis paa.....	-
86.	At for en Sag gielbis flere tre Mark.....	174
87.	Om Tyffueri.....	-
88.	Suer for Tyff maa henge.....	-
89.	Om Omboymand vil ey tage Tyff aff Bonden.....	176
90.	Om Tyff stiel mindre end halff Marks Raaste.....	-
91.	Bonde maa ey lade Tyff løbe.....	178
92.	Om Omboymand lader Tyff løs.....	180
93.	Om Mand tager Tyff noget i Hende.....	-
94.	Suor til Mand skal Vidne haffue.....	182
95.	Om Vaand.....	-
96.	Suorlebis Mand skal lede effter sine staaue Raaste....	184
97.	Om ingen Mand gaar ved de Raaste.....	186
98.	Om noget hittis vnder Bondens Laas.....	188
99.	Mange Mend mue bindis for en Sag.....	-
100.	Om nogit hittis i Bonde Søns Hæft.....	190
101.	Suor meget Mand maa forgiøre met styld.....	-
102.	Om Ram.....	192
103.	Om Landbo vorder Tyff.....	-
104.	Suo i Thog maa gange.....	194
105.	Om mand Thogsetter sine Raaster i anden Mandes Hæft.....	196
106.	Om Tyff stæler Peh.....	-
107.	Suorlebis Mand skal søge for vaande Sag.....	198
108.	Om Mand vorder foren til Tyff.....	-
109.	Om Mand kalder anden Tyff offuer Tuerting.....	200
110.	Om Tyff ligger siug, eller er ey hjemme.....	-
111.	Om mand randsager Bondens Hus.....	202
112.	Om Mand finder nogit.....	204
113.	Om Mand hitter Sølf eller Guld.....	-
114.	Om mand faar anden noget at giemme.....	-
115.	Om Mand stiel i Vething.....	206

Cap.	Side
68. Van den de mit Rechte vorwunnen syn.....	153
69. Wel einen vorwunnen Man tho sich nimpt.....	-
70. Effte ein Lowfeldt, id est, ein mit Rechte vorwunnen Man, eines anderen Behe hebde.....	155
71. Dat ein Lagsot Man, sich nicht Origet, dat is, Arm maken mach.....	157
72. Wat Ader Roff is.....	-
73. Van Affpfögen.....	161
74. Doret ein Man, in eines anderen Mannes Holte....	163
75. So jemandt auer eines anderen Mannes Ader, effte Wische wart.....	-
76. Hindert einer den anderen mit Gewaldt, vp dem Jarne Wege.....	165
77. Van der Edbellüde, vnde Bishops Bryde, id est, Dener, Bröke.....	167
78. Van Bishops Ræffningen.....	-
79. Effte de Ræffninge nicht auerein stemmeden.....	-
80. Wo Hillich Bröke, geklaget wert.....	169
81. De Ræffninge schölen nicht vngeschwaren, van der Ker- cken gän.....	-
82. An weme men Hillich Bröke begapn mach.....	171
83. Tho wat tyden, Hillich Bröke geschehn kan.....	173
84. Den Dach schal men nömen, vp den Hillich Bröke geschüt- t.....	-
85. Römet de Baget den Dach, an dem Hillich Bröke ge- schehn is.....	-
86. Wen vor eine sake, mehr Dre Ward gegeben werden..	175
87. Van Deuerie.....	-
88. Vor wat Deeffstall, men den Deeff hengen mach.	-
89. Wil des Königes Baget, den Deeff nicht annemen....	177
90. Stilt de Deeff weiniger, alse einer haluen Ward kaaste	-
91. De Bonde mach sinen Deeff nicht lopen laten.....	179
92. Effte de Baget den Deeff lopen lete.....	181
93. Beschleit jemandt, einem Deue wat in den Henden....	-
94. Wortho men Tüge hebben schal.....	183
95. Vmme Bante.....	-
96. Wo men vmme gestalten Gudit, söten, vnde na fragen schal	185
97. Effte Remandt sich bekennen wolde, dat he van soldem Gude hebde.....	187

Cap.	Side
1. Om Lething.....	208
2. Om Træl oc Leyedreng.....	210
3. Om Styremand.....	-
4. Om Baaben.....	-
5. Huo Skib skal tilrede.....	212
6. Om Mand forholder vdgjærd.....	214
7. Om Kongens Mend oc Biscops.....	216
8. Huo Mand maa tage.....	-
9. At Mand maa ey Skiben mindste.....	-
10. Om Lærdemends Jord.....	218
11. Om Landbois vdgjærd.....	-
12. Aff huor megit Jord Lething vdgjæris.....	-
13. Huor megit Landbo skal vdgjære.....	220
14. Om Mand boer paa sin Egen, oc tager anden Mands i fellig til sig.....	-
15. Huorledis Herremend mue fæste Jord.....	-
16. Om Mand passuer Jord i flere Skiben.....	222
17. Om Hus stander i anden Mands Skiben.....	-
18. At Mand maa ey Skiben mindste.....	224
19. Mand maa ey to tredings Passne sammen legge.....	-
20. Huo Styres Passne maa arffue.....	226
21. Om Bødemaal.....	-
22. Huor fyrretue Mard følge anden Bød.....	228
23. Dræber Mand anden paa bote Bød.....	230
24. Om Balraaff.....	232
25. Huorledis bødis skal for Affbugg aff leffuendis Mand..	-
26. Om Lemmelæst.....	234
27. For Saar bød.....	-
28. Om Mand lader sit Mandhelligt søgis.....	-
29. Om Saar i Andled.....	236
30. Huorledis bødis skal for Saar.....	-
31. Om Saar liufis oc sølgis ey.....	238
32. Om Baardag.....	-
33. Om Mand fanger Saar aff anden Mands Kæ.....	240
34. Om nogen hugger anden Mands Hest vnder hannem, eller hans Klæde.....	-
35. Om Mand laaner anden Mand sine Baaben.....	242

Cap.		Side
98.	Wert dar Gubt, vnder des Bonden Schlöte befunden.	189
99.	Wo vele men binden mach, vor eine Sake.....	-
100.	Findet men gestalten Gubt, vnder des Hupfönes Schlöten	191
101.	Wo vele ein Man vorbreken kan mit Deuerie.....	-
102.	Van Nam.....	193
103.	Wert de Lanste vor Deuerie geuellet.....	-
104.	Wol vor sich süluen i Thog gahn, id est, Börgen mach	195
105.	Wol syn Gubt besettet, in eines anderen Mannes Hæff,	
	id est, Gewehre.....	197
106.	Stilt de Deeff ein Verdt.....	-
107.	Wo men na vorlarnem Gude, vnde in vordechtigen	
	saken, tho Rechte klagen, vnde vortfaren schal...	199
108.	Wert ein Man tho Deue geschwaren.....	-
109.	Wol den andern Deeff heth, vor deme Offuer-Tuerting	201
110.	Licht de Deeff Krand, edder is nicht tho Fuß.....	-
111.	Wert eines Bonden Fuß besocht, in sinem affwesende.	203
112.	Van gefundenem Gude.....	205
113.	Effte ein Man Golt, edder Süsuer sünde.....	-
114.	Deit de eine dem anderen wat thourwarende.....	-
115.	Stilt dar wol in der Herrefart.....	207

Dat Drüdde Boek.

1.	Van des Königes Bthbade, Yething.....	209
2.	Van Træl vnde Lyffegen Knechten.....	211
3.	Van dem Styrefman.....	-
4.	Van den Wapen.....	-
5.	Wo men dat Schip bereden schal.....	213
6.	Effte jemandt sine geböre vnde thosage vorhelde.....	215
7.	Van des Königes, vnd des Bischops Lüden.....	217
8.	Wol Manne nemen mach.....	-
9.	Schiplandt moth nicht vorringert werden.....	-
10.	Van der Geistliken Lande.....	219
11.	Van der Lansten Bthbade.....	-
12.	Van wo vele Landes Bthbobt geit.....	-
13.	Wo vele de Lanste tho Landtwere geuen schal.....	221
14.	Wanet ein Man vp sinem egen, vnde nimpt ander Lüde	
	tho sich in gemenschop.....	-

Cap.	Side
36. Om Mand faar Saar aff anden Mand's Vaaben.....	242
37. Om Mand faar Saar i Poreseng.....	244
38. Om Bijer.....	-
39. Om en Mand's Bijer sløgger anden Mand's op.....	246
40. Om Mand hitter Bijer.....	248
41. Om Mand tager Bijer bort med vold eller stiel dennem	-
42. Om Kaasbeds Fed.....	250
43. Huor megit Bonde oc Hustru maa støbis imellem	-
44. Huor megit Hustru maa støde bort, der selff haffuer Hosbonde.....	252
45. Huor megit Kone der Barn haffuer ved Bonde, maa giffue til Siælegift.....	254
46. Huilcke Sandemend stillie skulle om Siælegift.....	-
47. Om Agerfred.....	256
48. Om Mand far met Piord i anden Mand's Ager.....	-
49. Huilket Stod, Piord oc Braab er.....	258
50. Om Indtegte Fæ.....	-
51. Om Mand tøyrrer i anden Mand's Ager eller Eng.....	260
52. Om Mand dræber anden Mand's Fæ i sin Ager.....	262
53. Om Gaarnibing.....	-
54. Om Mand rider anden Mand's Hest.....	264
55. Om Stodhors.....	266
56. Huorledis Mand skal ved oc pant løse.....	268
57. Om Giærdzel.....	270
58. Om Agergaard.....	-
59. Huor lenge Giærde skulle stande.....	274
60. Om Ubslgaard.....	-
61. Om Brag.....	276
62. Huad Brag er.....	-
63. Om Skibbrud.....	278
64. Om Falsk.....	280
65. Huilket Falsk er.....	282
66. Om Nordbrand.....	284
67. Om Stigemand.....	-
68. Om Heedebrynde.....	286
69. Om Trelodem.....	288

Cap.	Seite
15. Wo de Herremaanne Landt beßten mögen	221
16. Hefft ein Man Landt in velen Schepen	223
17. Efte dat Fuß seit vp eines anderen Schipdeelsdem Lande	-
18. Schipdeeslet Landt schal men nicht vorringeren	225
19. Dat men twe Drüddenbeele Passie nicht thosamenbe leggen mach	227
20. Wol Styreshaffne Cruen mach	-
21. Van Manbete	229
22. Vor der Vote xl. Maerck mehr folgen	-
23. Wert Jemandt Dobtgeschlagen, de vörher Vote gegeuen hefft.	231
24. Van Vastroue	233
25. Wo men beteren schal, vor Affgebowene Ledemate, van einem Ieuendigen Minschen	-
26. Vmme Vemenisse	235
27. Wo men Saar, id est, Wunden böten schal	-
28. Efte sich ein Man leth söden, id est vorfolgen, tho sinem Manhelligt.	-
29. Vmme Wunden in dem Antlate	237
30. Wo men Wunden beteren schal	-
31. De Wunden klaget, vnde nicht vorfolget	239
32. Van Vördrag, id est, Justitie	-
33. Kricht ein Man schaden, van eines anderen Mannes Veb fitt, edder howet eme sine Kleider entwey	241
34. Bundet jemant eines andern Mannes Verdt darup he fitt, edder howet eme sine Kleider entwey	-
35. Efte ein Man, einem anderen Manne Wapen Ienede ..	243
36. Wert jemandt gewundet, mit eines anderen Mannes Wapen	-
37. Van dem de dar wert gewundet im Porenbedde	245
38. Van Immen	-
39. Flegen edder tehn eines Mannes, des anderen Mannes Immen vp	247
40. Findet ein Man Immen	249
41. Efte ein Man Immen wech nimpt mit Gewalt, edder od stilt	-
42. Van Wifförden Eeden, Raaslebots Eedt geheten	251
43. Wo vele Man, vnde Frouwe, eine dem anderen, Skio- dis, id est, vplaten mögen	-

Cap.		Side
44.	Wo vele eine Frowe de einen Man hefft, wech geuen mach	253
45.	Wo vele eine Frowe, de mit erem Manne Eruen hefft, tho Sælegæue geuen mach.....	255
46.	Weldere Saubmenne vmme Sælgæue schweren schölen..	-
47.	Van Akerfrede.....	257
48.	Wol mit sinem Quecke, in eines andern Mannes Aker drifft.....	-
49.	Wat Stod, Fiord, vnde Braad is.....	259
50.	Van ingeschüttem Beh.....	261
51.	Effte ein Man Tübert, in des anderen Mannes Aker effte Wische.....	-
52.	Schleit ein Man, eines anderen Mannes Beh, in sinem Aker Doet.....	263
53.	Van Gaardnibing	-
54.	Effte ein Man, des anderen Verdt wech Ritt.....	265
55.	Van Möder Verden.....	267
56.	Wo men schal affgepandet gudt lösen.....	269
57.	Van Tünen tho makende.....	271
58.	Van Aker Tünen	-
59.	Wo lange de Tüne stän schölen.....	275
60.	Van Bohmgarden.....	-
61.	Van Brag.....	277
62.	Wat Brag is.....	-
63.	Van Schipbröke.....	279
64.	Van Falsch.....	281
65.	Wat Falsch is.....	283
66.	Van Morbrandt.....	285
67.	Van Straten Rôueren, Stygsman.....	-
68.	Van Peyde Brande.....	287
69.	Van Tôuerpe.....	289

Rettelser.

Side 3, Linie 3, *withær* logh læs *withærlogh*.

— 5, — 1, *rætæ*, læs *rætæs*.

— 8, — 2, *sylæ* er tilføjet med en yngre Hånd og ikke oprindeligt.

— 14, — 1, *aruingær* læs *aruing*.

— 16, — Overskriften er at sætte i [].

— 16, — 4, efter *e* tilføjes vel bedst *half* i [].

— 16, — 5, *cristendoms* læs *cristensdoms*.

— 22, — 4-5, at - *frendær* er med nyere Hånd.

— 25, — 5 fra neden, -- *vnaftgedelet*, som Udgaven 1593 har, er dog ingen Trykfejl egentlig.

— 26, — 5, *ælstæ* læs *ælsti æ*.

— 31, — 1, at *witnæ thæt* læs *thæt witnæ*.

— 36, — 10, *born* eller *barn* tilføjes i [] foran *fathærs arf*.

— 38, — 6, al *bot* tilføjes i [] efter *takæ*.

— 39, — 1, *o* læs *of*.

— 45, — 6, imellem *ær* og *mothærbrothær* tilføjes i [] *fathærbrothær. ær æi han. tha ær*.

— 52, — 2, *byskop* læs *byskop*.

— 124, — 3, *æn-garth* sættes i [].

— 149, øverst 65-63 læs 63-65.

NB. Den kursive Skrift er allevegne anvendt, hvor Forkortelser ere opløste, for at antyde disse.

U hwilt bæn ærwa skal . 1 .

Bæn af thet worth cristnechstande æf oc
 ellers. worth skialnat a hwat leng lūa
 moth æthe barn. ælles barn se cūnath æt æt. tha
 e næm at witnes til cristendom ok til æf æn f
 thet sama æt vū fath th vū moth. Thæt sk
 læ men wita mat hūns næfnd. hūns næfnd

U m skyp brot
Brot man skyp oc æt folk a. oc kūma lūend til land
 haue ængl man wald til. at kūma næt' uok the
 æt kosta. hwæt kū vūboz man æ annæn. forra æn
 the for-tūhæ thet sialf væ. oc mughæ ænglūd biægt
 autigh math them sialvæ æ math legghæ fū. oc hūku
 vūboz man æ annæn man haue wald til at menæ
 them thet folk the mughæ at legghæ fangæ. En wa
 th sāt witnes horth til. at vūboz man. æ hāns
 fūwænæ. rōv them at nok the kosta. forra æn the æf
 gitta them sialvæ. oc fōebuith folk at hælpa them
 th the mughæ fæ at legghæ. musta sit lēn. oc lata
 tho ut thet hān tok æt them. oc bōtæ a fullæ bē
 tæ. En rōv uokre andra m them. lata ut fōrth
 thet hān tok. oc bōtæ thre mæc kunnig. oc thre
 mæc them .

Ligeledes 74.

Styrelse 52.

Indtægt 65, 69, 74

Udgift 65, 74

Styrelse nævner ikke I 27 (S. 19), 886, 200

Styrelse 52, 53, 54

Styrelse 90, 92, 156, 170, 67, 78

Kjøbskøb 46, 206

Kjøbskøb 65, 182

80

By 1. 184, 186, 272, 271, 289, 66, 68, 69, 70, 71

Kjøbskøb, 200, 217.

Styrelse, 191, 200, 203

Styrelse 416

Styrelse 51

